AZ INNOVÁCIÓ VONZÁSÁBAN

Biogazdálkodás a székelyföldi térségben

AZ INNOVÁCIÓ VONZÁSÁBAN

Biogazdálkodás a székelyföldi térségben

Szerkesztette: Biró A. Zoltán, Magyar Ferenc

Státus Kiadó
Csíkszereda

Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány

Az innováció vonzásában
Biogazdálkodás a székelyföldi térségben

Szerkesztette
Biró A. Zoltán
Magyar Ferenc

© Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány
© Szerzők
© Státus Kiadó

Kiadja a Státus Könyvkiadó

ISBN: 978-606-661-030-8

Készült a Státus Nyomdában Madéfalván 2015-ben
www.status.com.ro
office@status.com.ro

TARTALOM

Tóth Katalin
Ajánlás 9

Előszó 11

I. Biogazdálkodás, térségi innováció

Biró A. Zoltán
A biogazdákodás székelyföldi feltételrendszere és folyamata 17
Székely Kinga
Biotermék, biogazdálkodás, marketing 45
Biró Z. Zoltán
A biogazdálkodás, mint innovációs folyamat térségi szereplőiről 53

II. Mozgalom és/vagy szakpolitika

Kolumbán Gábor
A természet közeli, önfenntartó gazdálkodástól az ökológiai gazdálkodásig. A „fából vaskarika" tanulságos története 63
Tánczos Barna
„Az első kérdés az, hogy mi az, amire holnap piac lenne…" 74
Máthé Emma
A Székelyföldi Bio Egyesület 83
Nagy Miklós
Zöldfülűnek nézik a zöld gazdát 90
Kozma Béla
A biotermékek fogyasztása lendítheti tovább a hazai biotermelést 95
Miklós Levente
„Véleményem szerint ez a jövő…" 97
Domján Levente
Agrárium és média: a Székely Gazda 104
Daczó Dénes
Biokertészkedés virtuális cimboraságokban 111

III. A biogazdálkodás vonzáskörében

„Nagyon fontos újat tanulni, mert az segít a termelésben…”
Albert Antal, Csíkdánfalva 119

„Nem zárkózom el természetesen semmi újtól…”
András Hunor Jenő, Csíkszereda 122

„Úgy látjuk, hogy megéri ezzel foglalkozni…”
Both Szilárd, Csíkkarcfalva 128

„Az otthoni gazdálkodást szeretném elvinni a bio irányába…”
Csató István, Csíkszereda 132

„Ha már élelmiszerünk van, akkor az legyen bio…”
Fazakas Ibolya, Csíkmadaras 138

„A közösségteremtő ereje a biogazdálkodásnak az,
ami nagyon-nagyon fontos lenne…”
Fülöp Szabolcs, Székelydálya 143

„Valahogy az emberek mentalitását kellene megváltoztatni…”
Kelemen Enikő, Csíkszereda 149

„Én azon a véleményen vagyok, hogy mindig tanulni kell…”
Lajos Ferenc, Csíkpálfalva 154

„Nem függünk senkitől és szeretettel csináljuk….”
Mózes Enikő, Kénos 161

„Informáltnak kell lenni…”
Nagy Loránd, Csíkmindszent 165

„Úgy gondolom, hogy ezt most ki kellene próbálni…”
Orbán Zoltán, Brassó 170

„Minden évben szeretnék legalább száz gyümölcsfát ültetni…”
Orbán Zsolt, Csíkszereda 173

„Kell három-négy év, hogy a termelőnek legyen neve…”
Pakot György, Farkaslaka 176

„Legyek kapcsolatban másokkal, akik tudnak segíteni”
Sárosy Zsolt, Madéfalva 181

„A környezet adott ahhoz, hogy biotermékeket előállítsunk…”
Tamás-Dallio László, Madéfalva 185

„Elsősorban az egészségünket szeretnénk megóvni…”
Tamás Irén, Csíkszereda 192

„Az emberi kapcsolatok nagyon lényegesek.”
Tamás Zoltán, Gyegyóditró 196

„Mindig van valami új…”
Zöldi István, Csíkszereda..... 202

IV. Események, adatok, értelmezések

Tollvaj Réka
Helyi termékek fogyasztása: elméleti és gyakorlati megközelítésben 211

Ökológiai gazdálkodás – körkép, számadatok
Összeállította: Bogyor Izabella..... 222

Információk a biogazdálkodás romániai folyamatáról
Összeállította: Bogyor Izabella..... 235

A kötet szerzői 247

AJÁNLÁS

Alig néhány hónapja, hogy Csíkszeredában a székelyföldi biogazdálkodás szereplőivel közösen szakmai fórum keretében vitattuk meg ennek a nagyon újszerű és nagyon aktuális agrárágazatnak a helyzetét, a továbblépési lehetőségeket, a Székelyföldre irányuló tudástranszfer szerepét és módozatait. Nem telt el félév sem, és már kezünkben tarthatjuk ezt a kiadványt, amely szakmai igényességgel, a biogazdálkodás sokféle térségi szereplőjét megszólítva kínál összefoglalót az ágazat székelyföldi helyzetéről, a továbblépési lehetőségekről. Számomra ez a könyv is azt igazolja, hogy a Kárpát-medencei együttműködési folyamatban a konkrét, határidőhöz köthető, teljesítményelvű programok a fontosak. A Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány szakmai szerepvállalásának példája egyértelműen ezt igazolja. Magyarországi egyetemi és szakintézményi háttérrel vállal fel aktuális és fontos székelyföldi feladatokat.

Mindannyiunk célja az, hogy a vidék társadalmi és gazdasági folyamataiban tartós, minden vidéki szereplő által érzékelhető pozitív változások következzenek be. Ebben az agrárinnovációnak, és ezen belül a biogazdálkodásnak kiemelt szerepe van. Ez az elv fogalmazódik meg a Nemzeti Vidékstratégiában, és ezt célszerű szem előtt tartanunk abban a Kárpát-medencei léptékű összefogási és együttműködési programban, amelynek szervezeti keretei és együttműködési formái az elmúlt években alakultak ki.

Miért fontos a biogazdálkodással kapcsolatos szakmai tematizáció, a folyamatos eszmecsere, az együttműködés, a téma társadalmi megjelenítése? Az ökológiai gazdálkodás gyakorlata, szabályozása nem lezárt folyamat. Olyan terület ez, amelyen meg kell tanulnunk rugalmasnak, innovatívnak lenni, képesek kell lennünk arra, hogy válaszolni tudjunk az új kihívásokra. Fel kell készülni a lobbimunkára is, térségi, országos és országok közti léptékben egyaránt. Egyértelmű, hogy kedvező adottságaink vannak, Magyarországon is, itt a Székelyföldön is. Biztató az is, hogy a biogazdálkodás világszerte fejlődő ágazat, növekszik a termelés és a fogyasztás, ugyanakkor a verseny is fokozódik ezen a területen. A rugalmasságot, a nyitottságot, a versenyre való felkészülést a székelyföldi térség szerepelőinek is szem előtt

kell tartaniuk, és mindebben a szakmai fórumoknak, a tapasztalatcserének, a szakpolitikai gondolkodásnak és tervezésnek nagy szerepe van.

A Földművelésügyi Minisztérium kiemelten fontos kérdésként kezeli az anyaországi és a külhoni gazdák közötti együttműködés támogatását, a kapcsolatépítést a tudástranszfert. Mindezeknek a gyakorlati megvalósítása – a gazdasági szempontokon túlmenően – alapvető nemzetpolitikai érdek. Meggyőződésem, hogy közösen tovább kell dolgoznunk az együttműködés formáinak bővítésén, hatékonyabbá tételén. Ebben a munkában jelentős támogatást nyújthat nekünk ez a kiadvány, magyarországi és székelyföldi szereplőknek egyaránt. Ösztönzi, támogatja a térségi léptékű szerveződést, az önreflexiót, a szakmai tervezést és programalkotást. A magyarországi szakmai és intézményi szereplők számára pedig a tájékozódásához és a kapcsolattartás tartalmi gazdagításához járulhat hozzá. Gratulálok az Alapítványnak, a szerzőknek és közreműködőknek a tartalmas és alapos munkához, és szeretettel ajánlom ezt a kiadványt minden olyan érdeklődő számára, aki a székelyföldi biogazdálkodás folyamatának támogatásában, a Kárpát-medencei agrárszereplők közti kapcsolatok működtetésében szerepet tud vállalni.

Budapest, 2015. február

Tóth Katalin
A Földművelésügyi Minisztérium
nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára

ELŐSZÓ

A székelyföldi térség fejlesztéspolitikai szereplői, vállalkozók és gazdálkodók, szakértők és döntéshozók folyamatosan keresik a kitörési pontokat, az innovációs lehetőségeket. Az utóbbi években hangsúlyosan fölértékelődtek azok a kísérletek, amelyek egyfelől a helyi adottságokat, erőforrásokat igyekeznek hasznosítani, ráfelelnek a térség igényeire és érdekeire, másfelől pedig támogatják a térségi modernizációt, a térségi versenyképesség megszerzését. Az agrárinnovációs kísérletek sora, ezen belül a biogazdálkodás fokozatos előtérbe kerülése ennek a térségi léptékű keresési, kezdeményezési törekvésnek a része. Olyan folyamat, amely minden kétséget kizáróan megérdemli a szakmai és szakpolitikai figyelmet, a valós helyzetfeltáráson alapuló hosszú távú tervezést, az érintett térségi szereplők összekapcsolására és szakmai-anyagi támogatására irányuló stratégiai és gyakorlati lépések kidolgozását.

Ezek a gondolatok képezték annak a Csíkszeredában szervezett szakmai fórumnak a kiindulópontját, amelynek folytatásaként és eredményeként jelen kötet anyaga összeállt. Nem egyedüli eredmény ez a kiadvány, hiszen a 2014. október elején szervezett fórum nyomán a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány – jelentős érdeklődés és részvétel mellett – a biogazdálkodás tárgyú akkreditált szakmai képzést is elindította, azt az elvet követve, hogy a fejlesztéspolitikai gyakorlatban a helyzetelemzést gyakorlati lépéseknek kell követniük, s a több síkon indított kezdeményezések kiegészítik és erősítik egymást.

A székelyföldi agrárinnováció terén intézményünk szerepvállalása nem újkeletű, hiszen az Alapítvány az egyetemi szintű képzési programjai révén, a gödöllői Szent István Egyetem szakmai bázisaként 1990 óta van jelen a térségben, s az utóbbi években mesteri és doktori szintű képzéssel, szakmai programok sorozatával bővítette tevékenységét. Ebben a sorban hangsúlyos szerepet kapott a székelyföldi agrárinnovációs folyamatban vállalt szakmai program, amelynek – a fórumsorozat szervezése, információterjesztés és képzés mellett – egyik eredménye a téma szakmai tematizációját fölvállaló kiadványsorozat.

A sorozat harmadik darabjaként kiadásra került kötet a biogazdálkodás térségi kontextusát, helyzetét mutatja be elemzések, szakértői és intézményvezetői

vélemények, és nem utolsó sorban a biogazdálkodásra vállalkozók szempontjából. A témafelvetés a térségi társadalmi előzmények és adottságok sokoldalú elemzésére épül, és azt a feltételezést fogalmazza meg, hogy a biogazdálkodás, mint térségi innovációs folyamat, ebben a térségben több lehet, mint technológiai vagy ágazati innováció. A térség jelenlegi állapotából és működési jellemzőiből adódóan a biogazdálkodás által hordozott innovációs tartalom olyan sajátos többlettel is rendelkezik, amely – az agrárinnovációs folyamat eredményes térségi menedzselése esetén – a biogazdálkodást a térségi innováció mozgatóerejévé teheti. Ennek lényege az – amint ez a kötetben több formában is kifejtésre kerül –, hogy a biogazdálkodás szükségszerű velejárója a nyitottság, a kapcsolatépítés, az innovációra való folyamatos beállítódás. Olyan sajátos jellemzők ezek, amelyek a térség más ágazataira – a kevés pozitív kivételtől eltekintve – általában nem jellemzőek, és ezért esély van arra, hogy a biogazdálkodás mint jól menedzselt térségi innovációs folyamat saját határain túlmutató, összetettebb társadalmi innovációhoz vezessen.

A kötet szövegeinek szerzői, elemzők, szakértők, gazdálkodók tisztában vannak azzal, hogy a biogazdálkodás ebben a térségben egyelőre még csak most formálódó innovációs folyamat. Ugyanakkor azt is látják, hogy egyelőre nincsen karakteres, jól definiálható saját útja. Sok tekintetben a korábban már elindult, az agrárinnováció témaköréhez kapcsolható egyéb folyamatokra támaszkodik, azokra alapozva, esetenként azokkal szoros kapcsolatban próbál önálló életre kelni. Ilyen alapozó, ösztönző folyamat a sokféle megközelítést összefoglaló helyi termék mozgalom, az egészséges táplálkozásra irányuló figyelem előtérbe kerülése, a természet és környezetvédelem egyre erősödő térségi tematizációja, az arculat- és identitásépítési folyamatok térnyerése. A biogazdálkodás ilyen jellegű kontextuális kötődései a kötet elemzéseiben, interjúiban, és nem utolsósorban az ide kapcsolható tevékenységek definíciós törekvéseiben gyakran visszaköszönnek. A biogazdálkodás szakmai normáinak, tankönyveinek szemszögéből nézve ezek akár ismerethiánynak is tűnhetnek, azonban úgy véljük, hogy a folyamat jelenlegi fázisában ebben a térségben ez egy termékeny helyzet, amely elősegítheti a biogazdálkodás mint nagyon újszerű gyakorlat térségi adaptálódását.

Kiadványunk szerkezeti felépítése követi az előző agrárinnovációs kötetek struktúráját, s ez elsősorban a kiadványkészítést megelőző szakmai munka jellegéből, illetve az ágazat sokféle szereplőjének megszólítási módjából fakad. A térségi vonatkozású elemző munka eredményeit, valamint az ezek nyomán megfogalma-

zódó javaslatokat a kötet első részének tanulmányai foglalják össze. Ez a munka a biogazdálkodás mint újszerű térségi léptékű folyamat elemzésére irányult, és jelentős mértékben támaszkodott azokra a korábban végzett térségi kutatásokra, amelyek a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja keretében zajlottak. A kötet második fejezete interjúk és rövid elemzések formájában olyan szakértők álláspontját mutatja be, akik a térségfejlesztésben jártas szakemberként és gazdálkodóként (Kolumbán Gábor), az agrárium problémakörében tájékozódott döntéshozóként (Tánczos Barna), szakintézmények képviselőjeként (Kozma Béla, Miklós Levente), az ágazathoz kapcsolódó egyesületi-alapítványi vezetőként (Máthé Emma, Nagy Miklós), vagy az agrárinnováció társadalmi tematizációjával foglalkozó média szakembereként (Domján Levente, Daczó Dénes) kapcsolódnak – többféle nézőponttal, többféle gyakorlattal – ehhez a komplex és sokszereplős innovációs folyamathoz.

A biogazdálkodást folytatók vagy tervezők körében készített interjúcsomag – a kötet harmadik része – ritkán adódó lehetőséget kínál arra, hogy bepillantsunk egy most formálódó innovációs folyamat hétköznapjaiba, a tudásszerzés, gazdálkodás, értékesítés és ügyintézés gyakorlatába, s nem utolsósorban az ezt a gyakorlatot életre hívó, fenntartó tudások, értelmezések és jövőképek világába. Az így körvonalazódó helyzetképben többféle kiindulópont, többféle magatartás, többféle nézőpont és értékrend mutatkozik meg. A sokféleségen belül azonban egyértelműen kimutatható, hogy ez a gazdálkodási-életvezetési magatartás – a térségi társadalmi kontextusra vetítve – innovációt hordoz.

Kiadványunk zárófejezete informatív anyagokat tartalmaz a biogazdálkodás országos és térségi helyzetére vonatkozóan, valamint egy szociológiai elemzést a fogyasztási gyakorlatról. Az utóbbi kutatási anyag a térségben már ma jelentkező alternatív fogyasztási modellek működéséről nyújt tájékoztatást (a helyi termékek példáján) azokról a most formálódó fogyasztói beállítódásokról, amelyekkel a biogazdálkodásnak is vélhetően szembesülnie kell.

Alapítványunk célja az volt, hogy a térségi biogazdálkodás témakörében szervezett szakmai fórummal, a helyzetelemző munka eredményeit összefoglaló kiadvány közzétételével hozzájáruljon ennek a nagyon fontos térségi innovációs folyamatnak a szakmai-közéleti tematizációjához, és elősegítse a továbblépést jelentő programok elindítását. Ezúton is megköszönjük mindenkinek, aki elemzéseivel, szakmai álláspontjának kifejtésével, egyéni tapasztalatainak és javaslatainak a

közzétételével hozzájárult ahhoz, hogy ez a kiadvány elkészülhessen. Bízunk abban, hogy e munka révén is támogatni tudjuk a biogazdálkodás elkötelezett térségi szereplőit, és újabb támogatókat tudunk megnyerni e rendkívül fontos térségi innovációs folyamat számára.

Csíkszereda, 2014. február

A szerkesztők

I. Biogazdálkodás, térségi innováció

Biró A. Zoltán

A BIOGAZDÁKODÁS SZÉKELYFÖLDI FELTÉTELRENDSZERE ÉS FOLYAMATA

1. Biogazdálkodás és térségi innováció

Az agrárinnováció a periferikus vagy félperiferikus vidéki térségekben egyszerre jelent kényszert és esélyt. A térségi agrárium az 1989-es változás óta gyakorlatilag egyfolytában az útkeresés állapotában van. Az időnként megjelenő, hol fölerősödő, hol lanyhuló országos fejlesztéspolitikai programok és támogatási politikák csak ráerősítenek a jóval szélesebb körű és általánosabb útkeresési igyekezetre, amely a székelyföldi térségben a családi léptékű mérlegelési-döntési helyzetektől a társulási próbálkozásokig, a vállalkozási kezdeményezésektől a nonprofit alapon működő hálózatszervezésekig, a szakmai diskurzustól a hétköznapi beszédig valamilyen formában minden szinten jelen van. A téma állandó napirenden tartása nem véletlen. Ezt indokolja a földtulajdonnal rendelkező családok nagy száma, a földtulajdonhoz és az agrártevékenységhez való kapcsolódást hordozó korábbi mentális-kulturális minták befolyásoló szerepe, a nem agrárjellegű megélhetési lehetőségek kis száma, a más országokban látott sikeres agrárkezdeményezések ösztönző-biztató ereje, az időnként fölerősödő támogatási gyakorlat és sok más további tényező. Az útkeresés azonban nem egyértelműen az innováció lehetőségeinek mérlegelését jelenti. Az állandó útkeresés sok esetben bizonytalanságot, kivárást takar, vagy éppen az agrárjellegű tevékenységről való végleges lemondás mérlegelését is jelenti. Ami közös mindezekben a hozzáállásokban, az az a meggyőződés, hogy a jelenlegi helyzet nem jó, valamilyen irányban lépni, változtatni kell.

Az érintett térségi népesség nagy száma, valamint a változás/változtatás explicit módon megfogalmazódó igénye eredményezi azt, hogy ebben a térségben az agrárinnováció nem választható el a térségi általánosabb társadalmi innovációtól. Az agrárinnováció – bármilyen formában és hangsúllyal is jelentkezzen – a társadalmi innováció problémakörének kifejeződése. Akkor is, ha a korlátozó

tényezők, a változást mérsékelni vagy mellőzni akaró beállítódások vannak napirenden, és akkor is, ha a kezdeményezési tervek vagy kísérletek kerülnek előtérbe. (Ezzel kapcsolatban tartalmaznak elemzéseket, szakmai véleményeket a könyvsorozat korábbi kötetei : Biró A. Z. – Magyar F. 2013., Biró A. Z. – Magyar F. 2014, illetve a Tudomány Háza könyvsorozatának első kiadványa: Biró A. Z. – Tiboldi I. 2012).

Ezért van az, hogy ebben a térségben az agrárinnováció – és ezen belül a biogazdálkodás is – nem csupán technológia váltás kérdése, nem csupán szervezési, képzési vagy támogatáspolitikai kérdés, hanem meglehetősen összetett társadalmi innovációs problémakör.

Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a vizsgált térségben a biogazdálkodás elvben két szinten képes innovációs hatást kifejteni. Az egyik szint arra vonatkozik, hogy az egyes bio jellegű gazdálkodási gyakorlatok lényeges mértékű innovációt hordozhatnak a térségre jellemző általános gazdálkodási gyakorlathoz viszonyítva. Ez az innovció megmutatkozik a termelés technológiájában, a tervezésben, az információszerzésben és információkezelésben, a kapcsolat menedzsmentben, a termék gazdasági és társadalmi szerepének a definiálásában és hasonlókban. Ez a gazdálkodási gyakorlaton belül működő innovatív tartalom azonban a szóban forgó gazdaság keretein belül marad/maradhat, működhet anélkül, hogy közvetlen vagy tágabb környezetére bármiféle hatást gyakorolna. Az innovációs hatás másik szintjét az jelentheti, ha a térségi biogazdálkodási gyakorlatok halmaza térségi léptékben innovatív folyamattá rendeződik, és akként is működik. Bár a biogazdálkodást folytatóknak érdekükben áll, hogy ilyen innovációs folyamat kialakuljon és megerősödjön (hiszen egy ilyen folyamat közvetett és közvetlen módon is sokféleképpen segítheti az egyedi szereplőket), ennek a folyamatnak a kialakítása és sikeres működtetése meghaladja az egyedi gazdák lehetőségeit, ehhez – a kezdeti, többé-kevésbé spontán alakulást követően – térségi szakmai/intézményi szereplők programszerű tevékenységére van szükség.

Tanulmányunk célkitűzése az, hogy kísérletet tegyen a biogazdálkodás mint jelenlegi térségi innovációs folyamat elemzésére és értelmezésére. A biogazdálkodás (ökogazdálkodás) fogalma országos és térségi léptékben már jó ideje jelen van sokféle publicisztikai tematizálás, szakértői biztatás, egyéni kísérlet, szerveződés, kisebb-nagyobb program, szakpolitikai tervezés, képzési program, publikáció készítés, adminisztratív szabályozási kezdeményezés és hasonlók formájában. Egyetértés mutatkozik abban a tekintetben, hogy a biogazdálkodáshoz szükséges

adottságok rendelkezésre állnak, és az ágazat felfuttatása nagyon fontos. Azt azonban az ágazathoz kapcsolódó minden szereplő egyértelműen elismeri, hogy ez az innovációs folyamat egyelőre csak a kezdeteknél tart. Székelyföldi léptékben – a jelek szerint – most jutottunk el oda, hogy megjelent a biotermelést folytatni kívánók akkora csoportja, amely – részint a szándék kinyilvánítása és a felkészülési folyamat, részint a már folyó kísérlet révén – elegendőnek mutatkozik ahhoz, hogy térségi léptékű biogazdálkodási innovációs folyamatról lehessen beszélni. Ehhez nyilván hozzájárul a térségi média tematizációs gyakorlata, a fogyasztói igények térségi megjelenése, és természetesen az országos léptékű szabályozási keret és támogatási gyakorlat elindulása, ennek térségi szervező hatása is.

Térségi fejlesztéspolitikai, valamint agrárinnovációs szakmai szempontból egyaránt fontos kérdés, hogy a biogazdálkodás pontszerű megjelenési, működési formái mikortól tekinthetők térségi innovációs folyamatnak, és ennek függvényében mikortól, milyen módon, milyen mértékben célszerű magának az innovációs folyamatnak mint egésznek a menedzselésével céltudatosan, programszerűen foglalkozni. Ezen a ponton fel kell hívnunk a figyelmet egy olyan székelyföldi fejlesztéspolitikai szemléletre és gyakorlatra, amely az 1989 utáni időszakban újra és újra előbukkan, s a biogazdálkodás kapcsán is megismétlődni látszik. Ennek lényege, hogy amikor felbukkan egy térségi léptékű innovációs lehetőség (többnyire máshol, külföldön látott példák vagy szakmai ismretek nyomán, például: turizmusfejlesztéshez panziók építése, wellness központok létrehozása, pisztrágtenyésztés, sajtkészítés, stb.), akkor ebből legyen mozgalom, minél többen vágjanak bele az újszerű kezdeményezésbe, úgymond „induljanak el". Ebben a fázisban az innovatív kezdeményezések legitimitása erős, közéleti képviseletük hangsúlyos. A mozgalmi jellegű elindulás után pedig a fejlesztési tevékenység arra irányul, hogy az elindított egyedi kezdeményezések működési gondjait egyenként megoldják. Az innovációs folyamatoknak ez a típusú térségi „telepítődése" általában nem vet számot a szóban forgó innovációs folyamat adaptálásának térségi tényezőivel sem induláskor, sem pedig menet közben. Abból adódóan, hogy a térségi fejlesztéspolitikai szemlélet és gyakorlat a társadalmi innováció egy-egy szegmensét nem kezeli folyamatként, hanem csak az innovációt hordozó egyedi szereplők egyedi problémáinak halmazaként, az igénybe vehető térségi szervezési-támogatási erőforrások szétaprózódnak, elégtelennek bizonyulnak, a kezdeményezők lendülete egy idő után alábbhagy, a kezdeményezők a megoldandó feladataikkal magukra maradnak. Közben pedig térségi léptékben más, újabb innovációs mozgalom indul

el. Ez a típusú fejlesztéspolitikai szemlélet és gyakorlat egyike azoknak a nagyon fontos és erős korlátoknak, amelyek a térségi társadalom endogén adottságai közé tartoznak, amelyek e vidéki térség működésébe mélyen bele vannak kódolva, és amelyek a térségi modernizációt, a térségi versenyképesség kialakulását strukturálisan akadályozzák.

A biogazdálkodásnak mint térségi innovációs folyamatnak jelenlegi induló helyzete lehetőséget kínál arra, hogy ezt a társadalmi innovációt ne csupán egyedi kezdeményezések halmazaként kezeljük és támogassuk, hanem olyan társadalmi innovációs folyamatként is, amelyre vonatkoztatva ki lehet dolgozni a folyamat egészét menedzselő lépéseket is. Természetesen lehet amellett is érvelni, hogy minden, ami az egyéni biogazdálkodók konkrét tevékenységi körén kívül esik, az legyen az országos léptékű szakpolitika dolga, legfeljebb az érdekképviselet szintjén kell térségi feladatokat felvállalni. Azt gondoljuk azonban, hogy a tág értelemben felfogott térségi adottságok nem csupán lehetőséget jelentenek egy székelyföldi (vagy esetenként kisebb) léptékű biogazdálkodási folyamat menedzsment számára, hanem térségi előnyszerzési lehetőséget is, ezért érdemes egy ilyen innovációs folyamat menedzselével törődni.

2. Megközelítési, értelmezési szempontok

Jelen tanulmány keretében, a rendelkezésünkre álló ismeretek alapján, vázlatos modellt alkotunk ennek az innovációs folyamatnak a jelenlegi helyzetéről, működési módjáról, és javaslatokat fogalmazunk meg a további, programszerű menedzselésre vonatkozóan.

Tanulmányunk elkészítéséhez a szakmai indíttatást a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány által szervezett székelyföldi agrárinnovációs fórumsorozat 2014. október 3-án, Csíkszeredában tartott rendezvénye adta, amelynek témája a biogazdálkodás székelyföldi helyzete volt.

Az erre a rendezvényre vitaindítóként készült anyag, tematizálva a székelyföldi biogazdálkodás aktuális kérdéseit, tennivalóit, és mindenek előtt a konkrét továbblépés lehetőségeit – abból indult ki, hogy a biogazdálkodás fontosságához, térségi aktualitásához ma már nem fér kétség. Éppen ezért hasznos lehet annak tudomásul vétele, hogy ma már ne csupán a biogazdálkodás „lehetőségeiről", „szükségességéről", "előnyeiről", „térségi adottságairól" beszéljünk, hanem elsősorban azokról a ma megtehető konkrét helyi/térségi lépésekről, amelyek megtételéhez a

térségi eszközök rendelkezésre állnak, vagy amelyekhez már rövidtávon szakmai vagy más természetű segítséget lehet igényelni. Azok a lépések fontosak, amelyek ténylegesen, kimutathatóan továbbviszik ennek a nagyon fontos ágazatnak az ügyét. A jelenleg fölmerülő problémakörök – miközben az egyes gazdálkodók vagy pedig a biogazdálkodásra készülők érdekeit tartják szem előtt – elsősorban a folyamat egészére vonatkoznak:

- Milyen módon, milyen eszközökkel lehet ebben a térségben a biogazdálkodással foglalkozók számát gyarapítani, a biotermelésbe bevont területet növelni, a biotermékek skáláját, ismertségét, társadalmi elfogadottságát erősíteni?
- Milyen formában célszerű a sikeres gyakorlatokat a most indulókkal eredményesen megismertetni?
- A biotermeléshez kapcsolódó szakmai tudások körét – helyi adottságok hasznosítása, új technológiák ismerete, gazdálkodás és ügyvitel, marketing és értékesítés stb. – hol, milyen módon, milyen mértékben, milyen célcsoportokban kell és lehet is növelni?
- Melyek a térségbe irányuló tudástranszfer legsürgetőbb és leghatékonyabb konkrét lépései?
- Melyek a térségi vagy ágazati szerveződés kivitelezhető és működőképes módozatai?
- Mit kell tenni azért, hogy a térség biogazdáinak a Székelyföldön kívüli szereplőkkel termékeny kapcsolatai legyenek?
- Milyen sajátos, térségi támogatási, ösztönzési lehetőségek, erőforrások vannak ezen a téren (anyagi és szervezési erőforrások, a folyamat különböző összetevőihez rendelhető kompetenciák stb.), amelyek részben a gazdálkodók közvetlen segítésére, részben pedig a folyamat egészének támogatására, s nem utolsósorban a középtávú tervezésre felhasználhatók?

Szakmai és közéleti szinten, meggyőző formában meg kell válaszolni azt a kérdést, hogy miért tartjuk kiemelten fontosnak – akár más társadalmi innovációkhoz viszonyítva is – a biogazdálkodás elősegítését. Miért fontos ebben a térségben a biogazdálkodás által hordozott szakmai és társadalmi innováció, miben áll az a tartalom, ami más jellegű és több, mint amit más ágazatoktól várhatunk?

Az 1989-es romániai társadalmi-politikai fordulatot követően a székelyföldi térség fejlesztéspolitikai szereplői folyamatosan keresik a kitörési pontokat, az

innovációs lehetőségeket. Az utóbbi években hangsúlyosan fölértékelődtek azok a kísérletek, amelyek egyfelől a helyi adottságokat, erőforrásokat igyekeznek hasznosítani, ráfelelnek a térség igényeire és érdekeire, másfelől pedig támogatják a térségi modernizációt, a térségen kívüli folyamatokba és hálózatokba való bekapcsolódást is. (Ennek a szemléleti-módszertani paradigmaváltásnak az igen gazdag szakmai anyaga – lásd például Ventura 2008, Ray 1998, magyar nyelven G. Fekete 2008) azonban csak érintőlegesen, címszavak szintjén vagy még úgy sem jutott el ebbe a térségbe.)

Az ilyen irányú fejlesztéspolitikai kísérletek (pl. az erdővagyon hasznosításával kapcsolatos tervek, a helyi termékkel kapcsolatos kezdeményezések, a helyi turizmussal kapcsolatos folyamatok és mások) sok fontos eredményt hoztak, de mindeddig nem sikerült tartós és meghatározó térségi innovációs folyamatot elindítani.

A térségi innovációs kísérletek sorában a biogazdálkodás előtérbe kerülését is azon újszerű kezdeményezések közé sorolhatjuk, amelyek szemléleti és technológiai nyitást hoztak, vállalkozói és társadalmi érdeklődést keltettek, valóban innovatív lehetőséget hordoztak, kezdeményezések, szerveződések, programok sorát indították el. Országos és térségi léptékben egyaránt több pozitív lépés történt. Az országos rendszer keretei részben kiépültek (jogi keretek, szakpolitika, támogatási programok, minősítő intézmények, szakmai és érdekképviseleti formák stb.), ugyanakkor ma már sikeres kezdeményezések sora igazolja, hogy a székelyföldi gazdálkodási hagyományokra és természeti adottságokra alapozni lehet. E két támogató tényező ellenére azonban a térségben a biogazdálkodás gyakorlatilag még a kezdeteknél tart. A gazdálkodók száma térségi viszonylatban kevés, az ebbe a tevékenységbe bevont földterület százalékaránya egyelőre alacsony, a termékforgalom nem jelentős, a biogazdálkodás a mentalitás vagy a közbeszéd szintjén nem sorolódik az egyértelműen fölértékelt témák közé.

Nem vitás, hogy a biogazdálkodást úgymond „helyzetbe kell hozni" a székelyföldi térségben. Ennek nagyon fontos része, hogy támogatni kell az újszerű gazdálkodást folytatókat a problémáik megoldásában. Ismeretes, hogy ezek a problémák sokfélék. Ebben a körben említhető többek között a technológiai tudás bővítése, az anyagi támogatás, a rendszeres tudástranszfer biztosítása, a jogszabályi keret és az adminisztratív ügyvitel javítása, a piacra jutás anyagi/szakmai támogatása és hasonlók.

A biogazdálkodás székelyföldi helyzetbe hozása azonban ennél többet jelent. Érvelni szeretnénk amellett, hogy a biogazdálkodást célszerű olyan térségi innovációs folyamatnak tekinteni, amelynek – a biogazdálkodók mellett – több más társadalmi szereplője is van, és amellett is, hogy ennek az ágazatnak a felfuttatása esetén a térségre gyakorolt innovációs hatás több lesz, mint amit a gazdálkodók egyenkénti újszerű tevékenysége jelent.

Miért mondhatjuk ezt? Miért jelenthet a biogazdálkodás kiemelt térségi innovációs esélyt?

A kézenfekvő válaszok közé tartozik többek között az, hogy a térség természeti adottságai kedvezőek, a biogazdálkodás érdekében mozgósítható endogén adottságok számottevőek. De érvelni lehet azzal is, hogy a természetközeli és holisztikus gazdálkodásnak még jelentős hagyományai vannak a térségben. Az is jó érv, hogy a biogazdálkodás fontos foglalkoztatási esélyt jelent, hiszen olyan személyeket, településeket és vidékeket kapcsolhat be a gazdasági körforgásba, amelyek egyébként periférián vannak. Ezen túlmenően azonban – a térségi gazdálkodási, vállalkozói szemlélet és gyakorlat ismeretében – úgy látjuk, hogy a biogazdálkodásban van még egy olyan sajátos innovatív többlettartalom, amely kiaknázható, és amely ezt az ágazatot valóban a térségi innováció mozgatóerejévé teheti.

Ennek a sajátos többletnek a szerepét akkor tudjuk mérlegelni, ha figyelembe vesszük a térségi gazdálkodási gyakorlatok döntő többségére jellemző "befele fordulást", a saját erőre alapozás és a lokális léptékű és rövid távú tervezés gyakorlatát. Ez a gyakorlat térségi léptékben – s nem csupán az agrár ágazatban – pontszerű, befele forduló kezdeményezések halmazát eredményezi. Ezzel szemben a biogazdálkodás szükségszerű velejárója, hogy túllép az egyéni, lokális léptéken. A technológiai innováció mögött – még akkor is, ha helyi termelési technológia revitalizációjáról van szó – külső ösztönzés, tudás és külső kapcsolat áll. A szabályozási keret és az adminisztratív ügyvitel az átlagnál nagyobb nyitottságot és ügyviteli kompetenciaszerzést igényel, az értékesítés szintén. Mindezt összegezve: a biogazdálkodás szemlélete és gyakorlata kikényszeríti a nyitást, a kapcsolatépítést és kapcsolatmenedzsmentet, a folyamatos innovációra való beállítódást. Csupa olyan dolgot, amely ebben a térségben – kevés pozitív kivételtől eltekintve – más ágazatokban általában nem jellemző. Mivel a biogazdálkodás folytatása (a termelés) egyfelől a térséghez, a lokális térhez és társadalmi környezethez kötött, másfelől a működés pedig a külső ágensekhez való kapcsolódást, a nyitottságot (technológia, tudás, értékesítés) írja elő kötelezően, az így kialakuló kettős kötődés révén a

biogazdálkodás gyakorlata – a térségi kontextus szemszögéből nézve – térségi léptékben strukturális innovációt termel. Természetesen csak akkor, ha maga a biogazdálkodás, mint innovációs folyamat szervezetten és rendszeresen működik. Ebben az esetben elindíthat és fenntarthat olyan folyamatot, amelyben a térségen belüli és a térségen kívüli tényezőket/szereplőket eredményesen sikerülhet – funkcionálisan és tartósan – összekapcsolni.

Ez azt jelenti, hogy a biogazdálkodás nem csupán önmagában innovatív (technológia, termék, tudás stb.), hanem jóval tágabban értelmezhető társadalmi funkcióját illetően is az lehet. Mindez a székelyföldi térségi viszonyokra vetítve azt jelenti, hogy a biogazdálkodók halmaza/csoportja fokozatosan olyan típusú térségi szereplővé válik, amelyet a vidékfejlesztési szakirodalom (nem a biogazdálkodás kapcsán) a „rural creative class" fogalmával jelöl (lásd: Herslund 2012). Azzal a különbséggel, hogy a rural creative class esetében a szereplők is kívülről (esetenként urbánus közegből) jönnek, míg az általunk vizsgált térségben csak a tudás az, ami a térségbe, a helyi közösségbe kívülről jön. (Az már a helyzet paradox voltát jelzi, hogy a biogazdálkodók egy részét, még pontosabban a tevékenységüket a helyi társadalom tagjai sok esetben legalább annyira „idegenszerűnek" tekintik, mintha ők maguk is kívüről érkeztek volna a falu világába.)

3. Agrárelőzmények, mai folyamatok: térségi kontextus

A térségi szereplők (szakértők és nem szakértők) rendszerint egyetértenek abban, hogy a Székelyföldön az agrárszektor átalakulási folyamata lassú és nehézkes, az innovatív kezdeményezések – köztük a biogazdaságok – száma kevés, társadalomformáló szerepük egyelőre nem jelentős (Ezzel a témakörrel kapcsolatosan 1990 után több fontos publikáció látott napvilágot, ezzel kapcsolatban lásd: Biró - Gagyi – Oláh 1994, Oláh 2008.a., Oláh 2008.b). Az okokat illetően már kisebb mértékű az egyetértés, többféle hátráltató-akadályozó tényező említésre kerül. Ezek többsége közismert: az állami kezdeményezés és szerepvállalás csekély volta, forráshiány, szétaprózott birtokszerkezet, a stabil felvevőpiac hiánya, az értékesítési struktúrák hiánya, a géppark hiányosságai, technológiai ismeretek hiánya és hasonlók. Az okok említése során rendszerint nem esik szó arról, hogy az agrárszektor a térségben milyen utat járt be, és ezeknek az előzményeknek lehet-e szerepe abban, hogy az agrárium állapota, működése, illetve a hozzá való viszonyulás olyan, amilyennek ma tapasztaljuk. Különösen fontos lehet ez a kérdés egy olyan határozott és nagy fordulatot jelentő/igérő innovációs kísérlet kapcsán, mint

amilyen a biogazdálkodás napjainkban tapasztalható térségi indulása. A következőkben az agrárium térségi előzményeinek néhány jellemzőjét mutatjuk be röviden. Azzal a feltételezéssel élünk, hogy az előtörténetnek ezek a fejezetei ma is hatást gyakorolnak – közvetett vagy közvetlen módon – a térségi agrárszektorra, az ahhoz való társadalmi viszonyulásra, vagy legalábbis egyes esetekben magyarázatot adnak arra, hogy a ma tapasztalható jelenségek miért alakulnak úgy, ahogy alakulnak.

Az 1962-ben befejezett „kollektivizálás" kevés kivételtől eltekintve minden térségi településre kiterjedt. Témánk szempontjából ennek a markáns társadalmi változásnak az a jellemzője fontos, hogy az agrármérnökök megjelenése és a nagyüzemi, gépi gazdálkodás bevezetése nagyon jelentős mértékű ágazati innováció megjelenését eredményezte egy olyan térségben, amelyben korábban gyakorlatilag csak kisméretű családi gazdaságok voltak. A lényeg azonban az, hogy ez az innováció a téeszek fennállásának három évtizede alatt sem szemléletében, sem gyakorlatában, sem eszközeiben-technológiájában nem adódott át a térségi társadalomnak. A műtrágyahasználaton kívül gyakorlatilag nem lehet említeni olyasmit, amit a legfeljebb 15-30 áras háztájin gazdálkodó családok a téesz-gyakorlatból átvettek volna. Sőt, sok településen erős távolságtartó, lekezelő magatartás alakult ki a téeszek működésével szemben, maga az agrártevékenység pedig társadalmi léptékben leértékelődött. A háztáji tevékenység kapcsán olyan gyakorlat nem alakult ki, amely az agrárismeretek átvételéhez vagy felhalmozásához vezetett volna. Kivételt természetesen az agrármérnökök csoportja képezett. Erről az időszakról nem mondhatjuk azt, hogy az agrártevékenységhez kapcsolódó tudásban, gyakorlatban innovációt, vagy innováció utánti nyitottságot termelt volna ki (A témával kapcsolatban lásd: KAM 1994).

Az 1962-ig megszüntetett családi földtulajdon-szerkezet 1991-től gyakorlatilag teljes mértékben visszaállt eredeti formájába. Ez minden kétséget kizáróan populista gesztus is volt abban az értelemben, hogy ez a lépés a „rendszerváltás" közpolitikai és érzelmi/hangulati kiteljesítéséhez tartozott, s ebben az értelemben elsődleges szerepe az volt, hogy hozzájáruljon a rendszerváltás társadalmi, jogi és politikai konszolidációjához. Ennek szükségszerű következménye volt az, hogy ez a jogi-adminisztratív lépés nélkülözte a szakmai szempontokat és a hosszútávú fejlesztéspolitikai célokat. Az általános hiány és a jogfosztottság érzés időszaka után olyan széleskörű rehabilitációs lépésként értelmeződött, amely „igazságot tesz", „visszaállítja a jogrendet". Ez a lépés gyakorlatilag zárójelbe tette az 1970-1980-as években külső tőkeallokációval indított iparosítás és életformaváltás eredményeit,

az ezek által hordozott modernizációs folyamatot is. Rehabilitált egy olyan tulajdonszerkezetet, amely – mint rövidesen kiderült – a családok fenntartásához nem elégséges.

Ennek a rehabilitációs folyamatnak az intenzív társadalmi megélése közel egy évtizedet tartott. Ez az időszak a térségben a társadalmi változás gyakorlatát parkoló pályára tette, helyette az „állapotmegőrzési" törekvést hozta vissza. A 2000-es évek elején folytatott kutatások jól jelzik, hogy az újonnan kialakult szerkezetbe és gazdálkodási gyakorlatba bele van kódolva a változatlanság (kis terület, szétaprózott birtokszerkezet, bérbeadás gyakorlatának hiánya, hálózati-szövetkezeti szerveződéstől való idegenkedés, gépi felszereltség hiánya, szakismeret hiánya, értékesítés hiánya stb). Megjelenik a kialakult állapothoz való ragaszkodás térségi modellje. A családok több mint fele rendelkezik földtulajdonnal (a városokat is beleértve), és a földtulajdonnal rendelkezők több mint 90 százaléka a fenntebb jelzett modellbe illeszkedik bele.

- A kialakított szerkezet leköti a családot, de teljes megélhetést nem biztosít.
- Kialakul a két lábon állás kényszere: a családi gazdálkodás mellett más munkahely vagy időszaki munkamigráció válik jellemzővé.

Ez az időszak és ez a modell nem kedvez az agrárinnovációnak (miközben paradox módon a családi gazdaságok gyakorlatilag teljes köre azt mondja, hogy „megélünk, de nem tudunk megtakarítani", és a változás szükségessége mellett érvel. Ilyen előzmények alapján és ilyen kontextus fogságában csak nagyon kevesen vállalkoznak egyéni/családi léptékű agrárinnovációra, vagy ezen belül biogazdálkodásra. Ez akkor is így van, ha jelentős külső támogatással programok indultak a külföldi képzés/tapasztalatszerzés intézményesítésére (lásd: a LAM Alapítvány és más szervezetek működése).

A fentebb bemutatott térségi kontextus elsősorban azt jelzi, hogy ebben a térségben az agrárinnováció, és ezen belül a biogazdálkodás valóban nagyon-nagyon új dolog. Amikor a biogazdálkodás szakértői vagy elkötelezett hirdetői az innovatív lehetőségeket kínálják a térségi szereplők számára, akkor tudni kell, hogy milyen előzmények és tapasztalatok formálták ezeknek a térségi szerepelőknek a magatartását, hozzáállását, mentalitását, innovációra való képességét és hajlandóságát, és célszerű az innovációra való biztatást ehhez igazítani, erre építeni.

A 2000-es éveket követően fokozatosan többféle változási irány jelentkezett a térségben, ezek közül hármat jelzünk, megjegyezve azt, hogy a három irány együttesen is nagyon keveseket érintett. A többség a fenntiekben jelzett modell fenntartása mellett maradt.

- Agrárvállalkozóvá válás: birtoknövelés, gépesítés, farmjellegű gazdálkodás.
- Kisléptékű, a térségi gyakorlattól teljesen eltérő innovatív agrárjellegű tevékenység kezdeményezése vagy tartós végzése.
- A földhasználatról és/vagy az agrártevékenységről való lemondás.

Az utóbbi években bevezetett két jelentős országos léptékű változás, a pályázati rendszer, illetve a földalapú támogatási rendszer változásokat indított el, amelyeknek a hatását még korai lenne értékelni. A földalapú támogatás esetében azonban a pozitív tartalmak mellett az is látszik, hogy a normatív jellegű agrártámogatásoknak – a földtulajdonnal rendelkezők nagyon kis csoportjától eltekintve – nincsen változást generáló hatása, sőt: a kialakult „változatlanság" megerősítését szolgálja, tovább konzerválja az 1991-ben kialakult szerkezetet. A támogatás a család általános megélhetési terheit csökkenti, és nem az agrártevékenységet alakítja át. Az innovációs jellegű támogatások bizonyos értelemben szociális támogatásként csapódnak le, nem generálnak agrárinnovációt, hanem a szerkezeti változatlanság feltételeit erősítik.

Ebben a helyzetben térségi léptékben továbbra is fennmarad az agrárvállalkozásokkal szembeni idegenkedés és negatív vélekedés, ez a gyakorlat nem ad támogató hátteret a kisléptékű, újszerű agrárjellegű innovációknak, elutasító a térségbe irányuló szakmai és menedzseri tudással szemben, és fenntartja a „nem érdemes a mezőgazdasággal foglalkozni"- típusú közvélekedést.

Mindez arra utal, hogy a mai térségi agrárfolyamatok is termelik azt a kontextust, amely kedvezőtlen lehet az innovatív kezdeményezések számára, s minél újszerűbb, szokatlanabb egy kezdeményezés, a kontextus kedvezőtlen hatása vélhetően annál jelentősebb. Bár az innovatív kezdeményezések száma a térségben gyarapodik, célszerű mérlegelni, hogy az egyéni gazdálkodók önmagukban, egyenként nem elég erősek ahhoz, hogy a társadalmi kontextus kedvezőtlen összetevőit semlegesíteni tudják. Ezért javasoljuk azt, hogy a térségi biogazdálkodással kapcsolatos kezdeményezések összességét innovációs folyamatként is kezeljük, amelyre szakpolitikával, programokkal és egyéb módon rá lehet, rá kell segíteni.

4. A biogazdálkodás térségi szereplőiről

Ennek a fejezetnek a keretében azokat a térségi társadalmi szereplőket jellemezzük, akiknek/amelyeknek aktív hozzájárulásuk van a biogazdálkodás mint térségi folyamat alakulásában. Célunk egyfelől az, hogy képet alkossunk a folyamat egészéről és dinamikájáról, másfelől pedig az, hogy ilymódon is támogassuk az erre az ágazatra irányuló szakpolitikai munkát. Azoknak a térségi szereplőknek a bemutatásával, amelyek ma nem vállalnak ebben a folyamatban jelentős szerepet, de ezt a továbbiakban megtehetik, külön tanulmányban foglalkozunk.

4.1. A biotermelésben érdekelt gazdák

Ez a csoport azokat a gazdákat foglalja magába, akiket közvetlenül és bizonyíthatóan érint a biogazdálkodás. Többféle gazda tartozik ehhez a csoporthoz:

- Akik már biogazdálkodói tanusítványt szereztek, és biotermelők.
- Akiknek a tevékenysége ilyen jellegű, de esetükben a minősítés megszerzése még folyamatban van, és terveik szerint rövidesen tanusítvánnyal rendelkező biotermelők lesznek.
- Akik elsősorban az egyéni vagy családi léptékű fogyasztás megváltoztatása érdekében szeretnék a saját gazdaságot átalakítani, „minél inkább" biogazdasággá tenni.
- Akik elkötelezték magukat a biogazdálkodás mellett, de még az útkeresés állapotában vannak.

Témánk szempontjából az az igazán fontos kérdés, hogy mi köti össze a térségi biogazdálkodókat, mi bennük a közös. A következőkben ezeket a jellemzőket, magatartásokat vesszük számba. Egységes megjelölésükre a „termelők" kifejezést használjuk. Az alábbi jellemzés során felhasználtuk az ilyen irányú tereptapasztalatainkat, a biogazdákkal készített médiabemutatókat, valamint azokat az interjúkat, amelyeket ebben a témakörben a térség biogazdálkodóival, illetve szakembereivel készítettünk. Megfigyeléseinket ennek a tanulmánynak a keretében terjedelemi okok miatt csupán jelzésszerűen foglalhatjuk össze. Tekintettel arra, hogy ebben az esetben a biogazdálkodási folyamat legfontosabb szereplőiről van szó, egy későbbi részletesebb és alaposabb elemzés mindenképpen szükséges.

4.1.1.

Megnyilatkozásaik alapján azt lehet mondani, hogy a termelők csoportja a térségi agrárfolyamatokat reálisan értékeli és értelemzi. Eltérően a térségi agrárium többi szereplőitől, nem kizárólag a maguk érdekei szemszögéből látják a térségi folyamatokat, hanem van egy eléggé reálisnak mutatkozó véleményük a térségi agrárium működésének egészéről, és abban, azon belül el tudják helyezni magukat is. Ez a"rálátó" jellegű attitűd az agrárium térségi szerpelői körében meglehetősen ritka, inkább azt tapasztaljuk, hogy aktuális egyéni helyzetük és igényeik alapján mérlegelik a rendszer egészét, és a vélemények nagyon sok esetben vagy elfogadó vagy elutasító tézisek formájában jelentkeznek, amelyek rendszerint érzelmi vagy ideológiai tartalmakkal terheltek. Úgy véljük, hogy a biogazdálkodásban érdekeltek körében a térségen kívüli tapasztalatok, illetve a saját innovatív kezdeményezésnek a közvetlen térségi környezettel való tudatos vagy nem tudatos összehasonlítása eredményezi a folyamatokra és a saját helyzetre is rálátó, reflexív magatartást. Minderre azért kívánjuk felhívni a figyelmet, mert az ilyen jellegű relfexív magatartást – a térségi agrárium egészére vetítve – innovatív tartalomnak nevezhetjük.

4.1.2.

A termelők másik fontosnak mutatkozó, többféle formában is fellelhető vonása a nyitottság. Ez egyfelől normatív módon hangsúlyzott elv („figyelni kell arra, amit mások, máshol csinálnak", „kapcsolatban kell állni másokkal" stb.), másfelől tényleges gyakorlat, hiszen a tájékozódást, a kapcsolatépítést rendszeresen gyakorolják. A nyitottság az önképzéssel, a tanulással is kapcsolatban áll: „mindig tanulni kell", „megyek a tanfolyamra, mert másoktól mindig lehet tanulni valamit". S nem utolsósorban a nyitottságot hordozza az is, hogy környezetük más szereplőihez viszonyítva sokkal nagyobb hajlandóságot mutatnak az ágazati vagy területi szerveződésekben való részvételre.

4.1.3.

A vidéki térségek innovatív, kreatív szereplői kapcsán – nem csupán az agrárium terén – gyakran kerül előtérbe az a megfigyelés, hogy a „többre vágyó", „többre képes" személyek, csoportok nehezen találják meg helyüket a térségben, a vidéki térség nem nyújt számukra kellő feltételeket ahhoz, hogy képességeiket kamatoztassák, ezért gyakran kilépnek a térségből. A biogazdálkodók esetében szintén tapasztaljuk az innovatív, kreatív beállítódást, és ennek ők maguk is tudatában vannak. Egyfelől azzal, hogy programszerűen másként (más elvek és más

módszerek mentén) gazdálkodnak, mint környezetük többi agrár szereplője (az egyéni gyakorlat innovatív tartalma). Másfelől pedig érzékelik, hogy életvezetésük, habitusuk is eltér attól, amit a környezetük követendő normának tart (strukturális innováció). Ezt a tudatosított (esetenként célként definiált) innovatív modellt térségi kötődéssel kapcsolják össze. Ennek az összekapcsolásnak erős a normatív tartalma („ezek a mi adottságaink, ezeket kell hasznosítani"), ugyanakkor maga a gyakorlat is igazolja a térséghez való kapcsolódást, mert a gazdálkodásuk ebben a térségben zajlik, és termékeiket ebben a térségben is értékesíteni kívánják. Ezen túlmenően a térségi társadalomhoz való kötődés egyéb gyakorlati formái nem alakultak ki, illetve egyelőre csak szándék, célkitűzés formájában vannak jelen. Ami azonban egyértelmű tény: az innovatív, kreatív adottság és a térséghez való tartozás határozott összekapcsolási igénye.

4.1.4.

A termelők – szinte kivétel nélkül – érzékelik a közvetlen társadalmi környezet nyílt vagy strukturális ellenállását. Mindezt úgy fogalmazzák meg, hogy „nem tartunk még ott...", „nem alakult még ki...". Annak magyarázatát, hogy a biogazdálkodás térségi társadalmi elfogadottsága csekély, egyfelől az alacsony életszínvonallal magyarázzák („nem elegendőek a fizetések a biotermékek vásárlásához"). Másfelől pedig bepótolandó hiányosságként (értsd: lemaradásként) kezelik ezt a jelenséget, mivel a térségben élők még nem ismerték fel az egészséges életvezetés fontosságát, jelentőségét, ugyanakkor bíznak abban, hogy ez a helyzet javulni fog.

4.1.5.

A biogazdálkodást végzők és a biogazdálkodást tervezők szövegeiben egyaránt megjelennek az ehhez az ágazathoz kapcsolódó narratívák szokásos topic-jai. Ennek leggyakoribb példái a következők: az egészséges táplálék előállításának fontossága, a táplálkozásra való tudatos figyelés igénye, a környezet szennyezésének megállítása, a gyerekek időben való felkészítése a tudatos életmódra, ebben az iskola szerepe, a téma társadalmasítását illetően a média szerepvállalásnak szükségessége, a biotermékek fogyasztásának közügyként való tételezése. Itt meg kell jegyeznünk, hogy ez a típusú tematizáció (amit a megkérdezettek interjú helyzetben eléggé egyértelműen fölvállalnak) a térségi társadalmi nyilvánosságban ma rendszeresen, jól beazonosíthatóan még nincsen jelen. A termelők ilyen irányultságú tematizációja inkább befele hat, a saját tevékenységet erősíti, igazolja. Kifele irányuló hatása egyelőre csak lehetőség, amely a biogazdálkodás mint térségi

innovációs folyamat pozícionálásban fölhasználható lehet. Ugyanakkor ebben a tematizációban egy másik lehetőség is van: a kapcsolódási lehetőségeket mutatja más ágazatok, illetve más ágazatok szereplői irányába. A más ágazatokkal, illetve azok szereplőivel való, ágazatközi szinergia lehetőségek még nem kerültek érdemben napirendre. A szinergia lehetőségek fontosabb területei a következők lehetnek:

- egészségügy, egészségvédelem, prevenció, kezelés
- iskolai oktatás, nem formalizált nevelési módok
- környezetvédelem, környezetszennyezés
- életminőség, fogyasztási kultúra
- helyi fejlesztés, helyi stratégiai tervezés
- település arculat, település imázs, vonzerőnövelés
- munkaerőpiac, lokális foglalkoztatottság

4.1.6.

A termelők gyakorlata a kifele irányuló kapcsolatépítés és kapcsolatmenedzsment széles skáláját mutatja. Ez a sokféleség abból is adódik, hogy ezek az innovációs kísérletek rendszerint egyéni és egyedi módon indultak el. Az indító, innovációra késztető tényezők rendszerint térségen kívüliek, és akkor is egyedi jellegűek voltak, ha az érintettek szervezett keretben (pl. svájci képzési, tapasztalatszerzési lehetőségek) utaztak külföldre. A kapcsolatteremtés és a kapcsolatfenntartás egyedi és nem formalizált jellege minden esetben domináns jellegű. Ennek nyilvánvaló előnye az, hogy nagyobb lehetőséget kínál az egyéni innovatív adottságok érvényesülésére, hátránya pedig az lehet, hogy az egyéni adottságok és erőforrások az innovatív kezdeményezést korlátozottá tehetik. A termelőknek ez a beállítódása jelzés azon intézményi/szakmai szereplők számára, amelyek a folyamat egészét kívánják támogatni, és ennek érdekében programokat szerveznek (pl. csoportos tapasztalatszerzési programok, képzési programok, technológia transzfer stb.). Célszerű ezeket a programokat kevésbé formalizálni, és inkább olyan keretként tervezni és szervezni, amelyek tág mozgásteret hagynak a résztvevők egyéni kísérleteinek, információszerzési és kapcsolatépítési ambícióinak. Az információknak és a kapcsolatoknak ez az egyedi kezelési módja vélhetően változni fog az ágazat térségi szerveződésének hangsúlyosabbá válása, klaszteresedése nyomán.

4.1.7.

A biogazdálkodás a térségben ma egyedi innovációs kezdeményezések/ gyakorlatok sorozata (vagy inkább halmaza), amelyeknek a közvetlen társadalmi

környezetbe való betagolódása még a folyamat elején tart. Az egyetlen működő érintkezési felület, amely a gyakorlatban és a tematizációban is megjelenik, az a termékértékesítési igény, illetve az értékesítési gyakorlat. A lokális vagy térségi beágyazódás igénye, annak módozatai, lehetőségei nem ismertek a termelők számára, vagy amennyiben fölmerül ilyesmi, az nem tartják igazán fontosnak. Mivel ezeknek az innováicós kísérleteknek a betagolása/beillesztése a közvetlen környezet szemszögéből sem nagyon merül fel, ma az egyes biogazdaságok, a hozzájuk kapcsolódó termelői gyakorlatok, termelői tudások, termelői habitusok többékevésbé be vannak „dobozolódva". A lokális vagy tágabb léptékű integrálódás/elkülönülés folyamatának bármilyen léptékű kezelése azonban olyan feladat, amely nyilvánvalóan és minden tekintetben meghaladja a termelők lehetőségeit, erőforrásait, kompetenciáját. Valószínűsíthető, hogy a biogazdálkodás térségi innovációs folyamatként való pozícionálása támogatná az egyedi kezdeményezések lokális integrációját, és hasonló szerepe lehetne az olyan támogatási gyakorlatoknak is, amelyek kifejezetten az egyedi termelők közvetlen környezetükbe történő betagolódását ösztönzi. Egyelőre azonban a termelők (kevés kivételtől eltekintve) nem habitusuk, gyakorlatuk, tudásuk elfogadtatására törekednek, hanem termékeik elfogadtatására. Többnyire abban reménykednek, hogy a biotermékekre irányuló társadalmi beállítódás számukra előnyös módon fog változni, és ehhez részükről elegendő a termékkínálat biztosítása.

4.2. Hétköznapi tudás és attitűdök

A vizsgált térségben a biogazdálkodással kapcsolatos hétköznapi tudás jelentős mértékben kapcsolódik azokhoz az ismeretekhez és hiedelmekhez, amelyek az 1989 előtti téesz gazdaságok vegyszerhasználata kapcsán alakult ki. Ezek az ismeretek és hiedelmek pozitív és negatív összetevőket egyaránt tartalmaztak: a pozitív vélemények a hatékonysághoz kapcsolódtak, a negatív vélemények pedig az ilyen eljárások „nem természetes" voltához. Szakszerű vegyszerhasználati ismertek nem alakulhattak ki, mert Romániában a téesz szerkezetek mellett egyéni gazdálkodásra csak a nagyon kis méretűre szabott háztáji gazdaságokban kerülhetett sor, ezek esetében pedig a vegyszerhasználat alkalmi jellegű volt, és sok esetben illegális beszerzésen alapult. Ez vezetett ahhoz az igen-nem típusú tudáshoz és értékeléshez, amely mind a mai napig meghatározza a vegyszerek alkalmazásához kapcsolódó tudást és a biogazdálkodás megítélését is. Egy termék (és ebben a narratívában mindig csak a termék van előtérben) akkor „bio", ha a termelése során nem

vegyszerezték. A hétköznapi tudás a „bio"-jelleg odaítélésénél általában nem veszi figyelembe sem a termelési folyamatot, sem az előzményeket, sem a környezeti tényezőket (pl. talaj állapota, szomszéd parcellák állapota, a víz összetétele stb.). Természetesen az agrártevékenységgel szakszerűen foglalkozók vagy a biogazdák másként értelmezik a „bio" fogalmát, de a szélesebb körben otthonos értelmezés gyakran él az előbbiekben jelzett leegyszerűsítő definícióval vagy annak valamilyen változatával, és ezt a tudást használja – ha egyáltalán használja – a saját fogyasztási gyakorlat során, illetve a témáról való eszmecserékben. Ebben a helyzetben nem véletlen, hogy sokak szemében ami „házi" az egyben „bio" is és fordítva. Jellegzetes példa: a házi tojást „bionak" nevezik, ha a tyúkok az udvar elkerített részén a szabadban kapirgálnak, de az a kérdés nem merül fel, hogy a piacon vásárolt szemes takarmányt hol, ki, milyen termelési technológiával állította elő.

Ez a népi (vernakuláris) tudás komoly akadályozó tényezőt jelent az ágazat valós társadalmi értékelése, társadalmi elfogadtatása számára. És ami még inkább kézzelfogható következmény: ez a tudás korlátozza a biotermékek fogyasztásának térnyerését is, hiszen nem teszi lehetővé, hogy a biotermelésre és a biotermékekre vonatkozó releváns tudás térségi léptékben egyáltalán artikulálódjon. Maga az ágazat pedig nem elég erős ahhoz, hogy a saját magával kapcsolatos tudást megjelenítse, elfogadtassa. Ilyen feladattal rendszeresen, programszerűen foglalkozó térségi aktor, program vagy szakpolitika pedig egyelőre nincsen. Illetve ami van, az gyakorlatilag kimerül annak hangoztatásában, hogy a biotermelés fontos, a biotermelés jó, a biotermelés szükséges.

4.3. Média tematizáció

A biogazdálkodással kapcsolatos médiaanyagok a megjelenési mód, a tartalom és a gyakoriság tekintetében egyaránt beleilleszkednek abba a gyakorlatba, ahogyan a térségi média az újszerűnek nevezhető agrárjellegű eseményeket és információkat általában kezeli (Ez a médiabeli tematizáció alapvetően különbözik a térségi agrárium krónikus problémáihoz kapcsolódó tematizációtól, erre azonban itt nem térünk ki.) Ez azt jelenti, hogy akkor jelennek meg biogazdálkodással kapcsolatos anyagok a térségi médiában, ha az ágazat szereplői ezt kezdeményezik. Például: ilyen jellegű szakmai rendezvényt, nyilvános szakmai bemutatót vagy képzési programot szerveznek, biogazdálkodással kapcsolatos projekt vagy program indul, és az események vagy programok szervezői személyesen fölhívják erre a média munkatársainak figyelmét. A porblémakör médiabeli megjelenését ezenkívül kiválthatja

még valamilyen országos léptékű támogatási program indulása vagy az ágazat támogatására, illetve az ágazat adminisztratív szabályozására irányuló központi kezdeményezés. Maga az ágazat egésze nem tűnik annyira érdekesnek a térségi média számára, hogy a térségen belüli eseményektől vagy a kívülről jövő kezdeményezésektől eltekintve tartósan, célirányosan foglalkozzon az ágazat helyzetével, lehetőségeivel, szakmai vagy gazdasági szereplőivel. A téma szereplőihez való hozzáállás egyértelműen pozitív, az események és kezdeményezések értékelése szintén kedvező.

Ha választ keresünk arra a kérdésre, hogy a biogazdaság, biogazdálkodás térségi médiabeli tematizációja miért simul bele minden szempontból a térségi agráriumhoz kapcsolódó pozitív hangvételű, de alapvetően alkalmi tematizációs gyakorlatba, akkor azzal a feltételezéssel kell élnünk, hogy a térségi társadalomhoz hasonlóan a térségi média sem tekinti a biogazdálkodást valós és fontos térségi kitörési lehetőségeknek. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a biogazdálkodáshoz kapcsolódó események és kezdeményezések olyan általános pozitív bemutatásban részesülnek, mint például a térségi kulturális események. A bemutatás a térségi média részéről kötelezettségszerű, rendszerint pozitív hangvételű, általános jellegű és rendszerint valamilyen mértékű legitimáló állásfoglalást is tartalmaz. Hiányzik az elemzés, a részletekre való figyelés, az okokra és a következményekre való rákérdezés. Az ágazat szereplői ezt a bemutatási/fölmutatási gyakorlatot szívesen fogadják és rendszerint elégedettek vele, legfeljebb azt kifogásolják, hogy mindez lehetne gyakoribb, vagy esetenként terjedelmesebb.

A biogazdálkodás témaköre a térségi médiában már az 1990-es évek közepétől megjelent. A médiaanyagok elemzési eredménye azt jelzi, hogy maga a tematizációs gyakorlat mindmáig nem változott, az egyetlen érzékelhető különbség az, hogy az évek teltével az ilyen jellegű anyagok száma gyarapodott. Az évek során megjelentek kifejezetten agrárjellegű kiadványok is, ezekben nyilván nagyobb teret kaptak a biogazdálkodással kapcsolatos tematizációk, és ezek tartalma, ideológiája, stí1usa is más. Szélesebb körű társadalmi hatást azonban ezek a kiadványok nem gyakoroltak, részint megjelenésük időszaki jellege miatt, részint pedig azért, mert érdeklődést legfeljebb az agrártermelők körében váltottak ki, és ezzel – a termelési, technológiai ismeretek közlésétől eltekintve – tulajdonképpen arra a legitimációtermelő funkcióra erősítettek rá, amelyet a térségi média az események és programok általános jellegű bemutatása révén végzett.

A fenntiekben bemutatott formális médiabeli tematizációs gyakorlat csak arra elegendő, hogy az ágazat szereplői számára visszaigazolja kezdeményezéseik, mun-

kájuk létét és értelmét. Arra azonban ez a bemutatási gyakorlat nem alkalmas, hogy a biogazdálkodást, mint társadalmi innovációs lehetőséget tematizálja, s arra sem, hogy a termelők számára (innovatív személyiség, újszerű termelési folyamat, újszerű termék) társadalmi érdeklődést, társadalmi elfogadottságot vagy fogyasztói igényt generáljon.

4.4. Szakértői tevékenység, intézményes keretek

A biogazdálkodás nem csupán a vizsgált térségben, hanem országos léptékben is bottom-up jellegű folyamatként indult, következésképpen a jogszabályalkotás, az adminisztratív keretek kialakítása és működtetése (pl. regisztráció, statisztikai munka), a hivatalos formában zajló szakértői munka (a tanusítványok megszerzéséhez szükséges szakmai ellenőrzés, szaktanácsadás stb.), a stratégiai tervezés, a szakirányú képzés, az ágazati jellegű programozás, a támogatási gyakorlat kialakulása csak követő jelleggel, megkésve, az utóbbi néhány évben alakult ki, s mindez még a kiépülés stádiumában van. Tény az, hogy az ágazat szereplőinek igényeihez, működési modelljeihez képest az intézményes keretek nem elegendőek. Ugyanakkor a szervezeti keretek kialakítása (regisztrációs folyamat kialakítása, támogatási feltételek kidolgozása stb.) átmenetileg egyfajta konjunktúrát termelt, egyes térségekben ugrászerűen megnőtt azok száma, akik a biogazdálkodásra való átálláshoz (1-3 év) céltámogatást igényeltek. Ez a folyamat az ágazathoz tartozók számának hirtelen megugrásához, általánosságban a statisztikai mutatók javulásához vezetett, de a terepen végzett munka inkább arra enged következtetni, hogy az igazán elkötelezett biogazdálkodók száma csak lassan növekszik.

A vizsgált térségben voltak olyan programok, kezdeményezések, amelyek térségi intézményekhez köthetők, de nem az országos léptékű intézményesülési folyamatok részei. Jellemző példa erre egy megyei önkormányzat tudástranszfer kísérlete: EU-s projekt keretében, „biológiai gazdálkodás" címszó alatt egy görög szakértő munkáját fordították le román nyelve és jelentették meg könyv formában, amely elsősorban technológiai ismereteket tartalmazott. Az ilyen és ehhez hasonló térségi intézményes kísérletek általában a külső forrásszerzési lehetőségek függvényében alakulnak, számuk kevés, lefutásuk kampányjellegű. A biogazdálkodás térségi léptékű intézményi támogatása ezen kívül általában beleilleszkedik a helyi termékek készítését, értékesítését célzó törekvésekbe.

Térségi léptékben az egyetemi képzés szerepvállalása komplementer jellegű, nem kifejezetten a biogazdálkodásra irányul. A környezet tematika megjelenik a gazdaságtudományi, a mérnöki és a vidékfejlesztési képzésben, sőt, a térségben a Sapientia EMTE keretében élelmiszertudományi mérnöki képzés is működik, a biogazdálkodás témaköre azonban csak néhány szakmai rendezvény keretében, illetve néhány államvizsga dolgozat témájaként van jelen, mindez nem programszerű, nem rendszeres. A megyei léptékű agrárkamarai rendszer, a megyei mezőgazdasági hivatalok szerkezeti formája és szakmai feladatköre átalakulóban van, gyakorlatilag minden évben változik, és mindez a korábban definiált alapfeladatok ellátásában is nehézségeket okoz. Ezért ezeknek az intézményeknek kevés lehetőségük van arra, hogy a biogazdálkodás újszerű és dinamikus területén fontos intézményi szereplőkké váljanak. Az ágazathoz kapcsolódó egyéb térségi intézményeknek (környezetvédelem, egészségügy, fogyasztásvédelem, állategészségügy, növényvédelem, vízügy, talajgazdálkodás, stb.) legfeljebb engedélyező, ellenőrző szerepkörük van, vagy az sem. Mindez együttesen azt eredményezi, hogy a biogazdálkodásnak térségi léptékben számottevő intézményes szakmai/szakértői háttere még nem alakult ki.

4.5. Szerveződési formák

Az ágazat bottom-up típusú szerveződése, valamint a hivatalos intézmények szerepvállalásának korlátozott jellege egyaránt arra ösztönzi az ágazat térségi szereplőit, illetve a biogazdálkodás térségi innovációs szerepét fölismerő egyéb szakmai és intézményi szereplőket, hogy szervezeti kereteket alakítsanak ki, forrásokat keressenek, programokat indítsanak, kialakítsák és működtessék a térségbe irányuló tudástranszfer folyamatát. Ezek egyik csoportját a térségen belüli kezdeményezések jelentik: egyesületek létrehozása, információk terjesztése, médiaanyagok megjelentetése és hasonlók. Ezek a térségi erőforrásokra és kompetenciákra alapozó szerveződési formák a kezdeti stádiumban vannak, működésük alkalmi jellegű, az esetek többségében nem kifejezetten a biogazdálkodásra, hanem általában az agrárinnovációra irányulnak. Kivételt képez a Székelyföldi Bioegyesület, amely kifejezetten az ágazat térségi szereplőinek összefogása érdekében jött létre.

A térségen kívüli erőforrásokra és szakmai kompetenciákra alapozó kezdeményezések egy jelentős része magánkezdeményezés. Térségi biogazdálkodók vagy intézmények hívnak meg – többnyire Magyarországról – szakértőket, termelőket, akik előadásokat, bemutatókat tartanak vagy éppen tanfolyamot szerveznek egy-

egy termelési-gyártási technológia elsajátítása érdekében. Több esetben az ilyen szakmai közreműködések fontos térségi tényfeltáró munkához, publikációk készítéséhez vezetnek. Mindezek csak ritkán kifejezetten biogazdálkodás jellegűek, többnyire összekapcsolódnak a helyi termék, az ökológia kérdéskörével. Térségi jelenlétük, hatásuk alkalmi jellegű.

Programszerű, több tevékenységi területet is operatívan összekapcsoló agrárinnovációs szakmai-közéleti tematizációt, és ennek keretében kifejezetten a biogazdálkodásra irányuló térségi tematizációt a csíkszeredai Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány folytat, amelynek szakmai háttérbázisát a gödöllői Szent István Egyetem képezi, ilyen irányú programjait a Vidékfejlesztési Minisztérium támogatja. Az ebben a témakörben 2014. szeptember 14-én szervezett szakmai fórum (gazdálkodás biomódon), valamint az akkreditált biogazdasági felnőttképzési program nem csupán a térségi agrárinnovációs folyamatokhoz és kezdeményezésekhez illeszkedik, hanem része a kárpát-medencei léptékű agrárinnovációs keretprogramnak is.

* * *

A térségi biogazdálkodás aktív „szereplőinek" fenti számbavétele természetesen nem teljeskörű, hiszen sokszereplős és változó rendszerről van szó. A bemutatott szereplők működési módja azonban jelzi, hogy a térségi agrárkontextushoz képest, de a jóval tágabb térségi társadalmi kontextus viszonylatában is, a biogazdálkodás valós innovációs potenciált hordoz. Ennek fontos eleme nem csupán a nyitottság, az újszerű kezdeményezés, az újszerű tudás, hanem a kettős kötődés, az innováicónak a térséghez való kapcsolási igénye is. Ez az innovációs potenciál egyelőre inkább csak az egyes kezdeményezések keretén (határain) belül érvényesül. A biogadazdaságok egylőre inkább csak önmagukban innovatívak, térségi/ társadalmi kontextusban még nem. A korlátozó tényezők strukturális jellegűek, bele vannak kódolva a térségi társadalom működésébe, annak meghatározó komponenseit képezik, ezekkel szemben pedig az egyes innovatív kísérletek mozgástere kevés. A biogazdálkodás mint térségi léptékű innovációs folyamat egészként, „rendszerként" való kezelése, menedzsmentje jelentheti azt a következő lépést – társítva a biogazdaságok számszerű gyarapításával és tevékenységi skálájuk bővítésével –, amely ezt az ágazatot valóban térségi hatású innovációs folyamattá tudja tenni.

5. Összefoglaló

Diffúz és több elemből álló, változásban lévő térségi innovációs folyamattal állunk szemközt, amely trendszerűen ugyan erősödik, de amely szerkezetét tekintve egyelőre nem több, mint hívószavak, szlogenek és egymással össze nem függő programok által körülhatárolt elemek halmaza. A folyamathoz tartozó egyes elemek (gazdaságok, képzések, fogyasztási gyakorlatok, tudások, rendezvények, támogatások, médiaanyagok stb.) funkcionálisan nem, vagy csak alig kapcsolódnak egymáshoz. Inkább narratív szinten (elvek, célok, felhívások, érvek, indoklások stb.) és a nyilvános megjelenítési /módozatok révén (termékek, termelők, rendezvények, nyomtatott anyagok) áll össze az a térségi keret, amely a folyamat elemei számára egyfajta védőburkot, ugyanakkor viszonyítási, értelmezési felületet kínál. Ezt a szerkezeti formát egy korábbi elemzésben „pontszerűnek" neveztük (Biró 2008). Jellemzője nem csupán az önálló működési mód, az együttműködés és a klaszterszerű szerveződés hiánya, hanem az egyéni területfoglalási igyekezet és a hasonló kezdeményezésekkel szembeni burkolt vetélkedés is. Ez a félig-meddig rendezett, félig-meddig diffúz modell jellemzi a működési módokat is.

A biogazdálkodás mint térségi innovációs folyamat többféle módon „támaszkodik" az olyan korábbi vagy most zajló térségi innovációs kezdeményezésekre, mint a helyi termékek előtérbe kerülése, a gasztronómiában a térségi sajátosságok térnyerése, a természeti környezet védelmének térségi tematizációja és gyakorlata, a székelyföldi térség értékes voltának közéleti doktrínája, a kulturális jellegű örökségvédelem gyakorlata, a kézműves paradigma előtérbe hozásához kapcsolódó térségi kísérletek. A felsorolt folyamatokkal való tudatos vagy nem tudatos összekapcsolás/összekapcsolódás egyfelől olyan azonosításokhoz vezet (ami helyi, az bio is stb.), amelyek támogatják a biogazdálkodás és a termékek térségi pozícionálását. Másfelől viszont ezek az összekapcsolódások akadályozzák azt, hogy a biogazdálkodás mint folyamat önállóan pozícionálja magát. Ennek eredménye az, hogy a „miben is áll a biogazdálkodás, a biotermék" típusú tudások a gazdák vagy a szakértők körében sokkal markánsabban definiáltak, mint a közbeszédben vagy a vásárlók körében. Ez utóbbiak rendszerint egyenlőségjelet tesznek a biogazdálkodás és a fentiekben felsorolt egyéb innovációs gyakorlatok közé. Ez az öntudatlan összekapcsolási beállítódás az egyik legjelentősebb térségi strukturális korlát a biogazdálkodás mint térségi innovációs folyamat megerősödése előtt. Ez egy-

szerűen fogalmazva annyit tesz, hogy a térségi lakosság „nem látja" a biogazdálkodásban, a biotermékben azt, amit a termelők és szakértők „látnak", vagyis az innovációs folyamat társadalmi elfogadottsága nagyon kicsi, és vélhetően így is marad, ha az ágazat nem lesz képes magát másként pozícionálni.

Ez az innovációs folyamat az induláskor kizárólag bottom-up típusú szerveződést mutatott, amelyben térségen belüli egyéni termelői kezdeményezések játszották a legnagyobb szerepet. Ezekben – amint azt már a tanulmány elején jeleztük – a térségen kívüli információk, ösztönzések, konkrét példák, tapasztalatok jelentettek meghatározó tényezőt. A térségen belüli intézmények támogató szerepe ezután, ezeket a bottom-up kezdeményezéseket tapasztalva alakult ki, mint ahogy a fogyasztói gyakorlat is. Ezt követően jelent meg az országos szakpolitika, és alakult ki az adminisztratív kezelési keret, a jogi háttér, illetve a támogatási gyakorlat. Mindehhez kapcsoltan pedig megjelent, majd fokozatosan növekedett a médiabeli tematizáció, a szakmai tematizáció és a képzés. Térségi vagy kisebb hatósugarú szakpolitikai koncepció kialakítására még nem került sor, és a térségi közéleti szereplők kifejezetten ehhez a folyamathoz kapcsolt képviseleti jellegű szerepgyakorlata is csak ezután várható.

A biogazdálkodás mint innovációs folyamat menedzselési szegmense (intézményi hátterű hálózatalakítás, térségi támogatási rendszer, ágazati szakpolitika, programszerű térségi tematizáció, intézményes szaktanácsadási háttér, rendszeres képzési gyakorlat stb.) egyelőre csak eseti, kísérleti jellegű kezdeményezéseket tartalmaz. Ez részint az ágazathoz kapcsolódó szakmai és hivatali legitimációs gondok miatt van így, részint pedig ilyen jellegű tevékenységre igénybe vehető térségi vagy országos források hiánya, esetleg nem ismerete miatt.

A fenntiekben bemutatott jellemzők olyan térségi innovációs folyamatot eredményeznek, amely szerkezetében és működési módjában egyértelműen a térségben már korábban elindult innovációs folyamatokra hasonlít. Az ilyen jellegű térségi bottom-up folyamatok általános jellemzője az, hogy a kreatív kezdeményezések sora, az adottságok és a lehetőségek érzékelése az indulási időszakában felfuttatja a folyamatot, azonban az ilyen sokszereplős és sokarcú folyamat önmagában nem képes arra, hogy kitermelje és működtesse a folyamat egészére hatást gyakorolni tudó menedzsment gyakorlatát. Az országos szerkezetbe való illeszkedés (amennyiben van ilyen és az összhangban van a térségi kezdeményezésekkel, ami nem mindig fordul elő) értelemszerűen nem a térségi szerveződést

támogatja, hanem az egyéni vagy klaszterjellegű illeszkedést. Ha meg térségi léptékben nem alakul ki – térségi intézmények, szakértők részételével – a folyamatmenedzsment valamilyen szintű működési formája, akkor az egyedi innovatív kezdeményezések száma egy idő után csökken, a folyamat fokozatosan kifullad, a szereplők egy kisebb része talpon marad, de a térségi innovációs szerep lehetősége – amely ma az ágazatban a térség szempontjából nézve eleve benne van – elvész.

6. Javaslatok, továbblépési lehetőségek

Tanulmányunkban amellett igyekeztünk érvelni, hogy a székelyföldi térség jelenlegi helyzete, működési módja szemszögéből a biogazdálkodásnak a termelési szemlélet és technológia újszerűségén túlmutató, eleve adott innovációs tartalma van. Ez a második innovációs tartalom abból ered, hogy a biogazdálkodás ötlete, tervezése, kialakítása és gyakorlása térségen kívüli információk, tudások, gyakorlatok iránti nyitottságot igényel, és ez a beállítódás, illetve az általa működtetett praxis (nyitottság, tájékozódási gyakorlat, kapcsolatmenedzsment, együttműködés stb.) a mai térségi gyakorlatok kontextusában hangsúlyosan innovatív. Mindez azt eredményezi, hogy a biogazdálkodásnak egyéni léptékben és folyamat szinten egyaránt innovációs hatása lehet.

Az előző fejezetben körvonalazott helyzetkép téziseit alapul véve a tennivalóknak két nagyobb területét lehet meghatározni.

Első lépésben a kérdés az, hogy milyen módon, milyen eszközökkel lehet a biogazdálkodók egyéni munkáját támogatni annak érdekében, hogy biogazdálkodókként valóban működni tudjanak: a szemlélet és gyakorlat érvényesítése a saját gazdaság keretében ne ütközzön akadályokba, és mindezt közvetlen környezetük előtt tételesen is vállalhassák. A tereptapasztalat azt mutatja, hogy ilyen biogazda a térségben ma kevés van, ugyanakkor jóval többen vannak olyanok, akik ilyen biogazdálkodók kívánnak lenni. Az egyéni (biogazdasági) léptékű segítésnek sokféle formája lehetséges, az igények is sokfélék, szinte azt lehet mondani, hogy nincsen két biogazdaság, amelynek azonos lenne a segítségigénye, és ezek – a biogazdaságok számának növekedésével – várhatóan gyarapodni fognak.

Második lépésben a kérdés pedig az, hogy térségi szereplők és erőforrások bevonásával, illetve térségen kívüli szakmai tudások és erőforrások igénybevételével mit lehet tenni annak érdekében, hogy megszerveződjön térségi léptékben az agrárinnovációs folyamat menedzsmentje. Másként fogalmazva: mit tehetünk azért, hogy a biogazdálkodás – a technológiai és szemléleti innováció mellett – a fentiek-

ben jelzett, a társadalmi szerkezet működését érintő innovációs funkciót is be tudja tölteni? Mit tehetünk annak érdekében, hogy a térségi biogazdálkodók – a szakirodalom terminológiájával élve – a „rural creative class" szerepébe jussanak, akiknek rendszerszintű működési módja a térségi társadalomra hatással tud lenni? A kézenfekvő válasz az lehetne, hogy készüljön el egy biogazdálkodás-fejlesztési stratégia, és ennek ismeretében az ágazat szereplői térjenek rá a kivitelezésre. Ennek azonban több jelentős akadálya is van. Az egyik akadály nyilvánvalóan az, hogy a székelyföldi térség nem adminisztratív és nem is funkcionális egység, nincsen olyan intézményi vagy szakmai szereplő, amely egy ilyen szakpolitikai programot képviselhetne. Ennél jelentősebb korlátozó tényező az, hogy a térségben készült stratégiai anyagok általában a térség számára elvben megcélozható legjobb jövőképet vázolják fel, a térségi intézményi szereplők (jellegzetesen a legerősebb intézményi szereplőként számon tartott megyei tanácsok) pedig nem rendelkeznek sem erőforrásokkal, sem adminisztratív jogkörrel, sem ellenőrzési hatáskörrel a szakpolitikai stratégiákban foglaltak érvényesítésére vonatkozóan. Elvben maradhatna még az a megoldás, hogy a támogatni kívánt társadalmi folyamat menedzselésére vonatkozóan készüljön stratégiai terv, ilyesmire azonban eddig nem volt a térségben példa. A térségi biogazdálkodás mint innovációs folyamat menedzsmentje jelenthetne erre jó példát, ez azonban azt feltételezi, hogy a folyamat menedzselésében részt vállalni tudó térségi, illetve akár térségen kívüli intézményi és szakmai szerepelők meg tudnak állapodni nem csupán a tennivalókban, hanem azok saját magukra való leosztásában, az erőforrások biztosításában és a folyamat monitoring gyakorlatában is. Természetesen nem kizárt, hogy létrejön ilyen szerep- és feladatmegosztásos konzorcium, de a tapasztalat azt mutatja, hogy a térségi fejlesztéspolitikai folyamatokban szerepet vállalni tudó térségi aktorok szívesebben dolgoznak külön-külön. Az ilyen szereplők a biogazdálkodás terén csak most vannak alakulóban. Jelen tanulmány gondolatmenete alapján fölvázolunk néhány olyan cselekvési területet, amely – akár közös fellépés, akár külön-külön kezdeményezés legyen a cselekvési forma – megítélésünk szerint a biogazdálkodás mint innovációs folyamat térségi szerepének érvényesülését támogatja.

Fontos szakmai feladat annak mérlegelése, hogy milyen esélyek vannak az ebben a tanulmányban bemutatott innovatív potenciál térségi fölismerésére és programszerű hasznosítására. Negatív példaként említhető, hogy a valóban jelentős és sokkal kézenfekvőbb innovatív potenciált képviselő közösségi erdővagyon hasznosítását sem sikerült a térségben tematizálni. Pozitív példa meg akár az a korábbi

folyamat is lehet, hogy külföldi személyes tapasztalatok alapján viszonylag rövid idő alatt nyert térségi polgárjogot – nem csupán a tematizáció, hanem a kivitelezés révén is – a turisztikai fogadófelületek kialakítása, amely a térség korábbi állapotához és gyakoraltához képest igen jelentős térségi innovációs lépésnek tekinthető.

A biogazdálkodás esetében az adhat esélyt, hogy adott az a réteg (a már biogazdálkodással foglalkozók, illetve az ebben az irányban elkötelezettek csoportja) amely (1) már lépett az innováció irányába és (2) ezt – kényszerből vagy jó érzékkel – térségen kívüli szakmai-tanulási kapcsolatok révén érte el. A gondot ma az okozza, hogy (a) ez a csoport nem elég erős ahhoz, hogy térségi léptékben vagy akár lokális léptékben innovációs fordulatként tematizálja a biogazdálkodást, és (b) az egyes szereplők az egyéni gyakorlat szintjén egyelőre nem tudták az innovatív jelleget a saját tevékenység egész spektrumára kiterjeszteni.

A tanulmányban bemutatottak alapján – ha elfogadjuk azt a kiindulópontot, hogy a biogazdálkodás mint térségi innováció nem csupán a biogazdálkodók ügye, és nem is csupán a biogazdálkodók feladata –, az alábbi elvi, módszertani szempontokat, illetve cselekvési irányokat hangsúlyozzuk:

- A termelők számának gyarapítása. Ezt programszerűen, kiemelt támogatásként célszerű végezni, és ehhez térségi erőforrásokat is igénybe kell venni.
- Rásegítés arra, hogy az ágazat jelenlegi szereplőinek tevékenysége minden komponensében (vagy minél több komponensében) innovatív legyen. A termelés innovatív jellegéhez hozzá kell kapcsolni a termelő személyiségének, illetve a termelési folyamatnak a megjelenítését is.
- Az ágazat egészének társadalmi tematizáiójával sokkal hangsúlyozottabban és programszerűen kell foglalkozni. Ezt maguk a szerpelők nem tudják megoldani, ehhez térségi közpolitikai szereplő kell (pl. szakpolitika és annak menedzselése), vagy speciális tematizációs program vagy ezzel foglalkozó intézményi szerkezet.
- A biogazdálkodás témakörének szinergia szempontú kezelése. A biogazdálkodás kapcsolatban van az egészségüggyel, az életminőséggel, a munkaerőpiaccal, a környezetvédelemmel, a helyi fejlesztéssel, az arculatépítéssel, és nem utolsósorban szinte minden szinten az oktatással és a társadalmi nyilvánosságban zajló tematizációval. Ha a biogazdálkodás terén térségi áttörést akarunk elérni, akkor olyan intézményi és szakmai szereplőket is be kell vonni a folyamatba, amelyek/akik a különböző területek képviselőit valamilyen módon össze tudják kapcsolni.

- Az agrárinnovációs szegmensnek a lokális és a térségi identitásba való beépítése.
- Rendszeres tudástranszfer szervezése célcsoportokra bontva, nem csupán a termelési technológiákra vagy az éppen soron levő adminisztratív ügyvitel elsajátítására vonatkozóan, hanem a biogazdálkodás mint innovációs folyamat menedzselésére vonatkozóan is.
- A biogazdálkodás mint térségi innovációs folyamat „közügyként" való értelmezése és menedzselése. E munka keretében le kell bontani a legfontosabb térségi korlátot, ami a szó szoros értelmében véve nem is korlát, hanem hiány: a biogazdálkodás és a biotermék térségi társadalmi elfogadottságnak hiánya.
- Monitoring folyamat kialakítása és működtetése: látnunk kellene mindig, hogy hol tart ez az ágazat, hogyan és milyen mértékben fejti ki innovatív hatását.

Bibliográfia

Biró A. Zoltán 2008
Székelyföldi helyzetkép – önálló regionális fejlődés. Térség 2008.1.7-26.

Biró A. Z. – Gagyi J. – Oláh S. 1994
Gazdálkodási gyakorlat a Székelyföldön. A paraszti mentalitás működése a gazdálkodásban és korlátozó szerepe a piacgazdaság kialakulásában. Antropológiai Műhely (2. évf.). 2. 7-40.

Biró A. Zoltán – Magyar Ferenc (szerk.) 2013
Vidék és versenyképesség. Agrárinnovációs helyzetkép a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán – Magyar Ferenc (szerk.) 2014
„Mindig arra kell törekedni, hogy egy lépéssel előbre legyünk…" Agrárinnovációs kezdeményezések a székelyföldi térségben. Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, Státus Kiadó, Csíkszereda.

Biró A. Zoltán – Tiboldi István 2012
Agrárképzés minden szinten. Magyar Tudomány Háza 1. Státus Kiadó, Csíkszereda.

G. Fekete Éva 2008
A fejlődés és a versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In: Lengyel–Lukovich (szerk.): Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. JATEPress, Szeged, 130-152.

Herslund, Lise 2012
The rural creative class: Counterurbanisations and entrepreneurship in the Danish countryside. Sociologia Ruralis 52(2.)235-255.

Laki László – Biró A. Zoltán 2001
A globalizáció peremén. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. Európa Tanulmányok 6.

Oláh Sándor 1998.a
A mezőgazdaság Székelyföldön. Magyar Szemle 1998.1-2.

Oláh Sándor1998.b
A székelyföldi agrártermelés társadalmi feltételei 1989 után. A falu. 1998.1.47-55.

Ray, Chistopher 1998
Culture, intellectual property and territorial rural development. Sociologia Ruralis 38 (1.), 3-20.

Ventura, F et al.2008
The rural web: A syntesis. In: Van der Ploeg J.D.- Marsden T.J. (eds). Unfolding Webs. The Dynamics of Regional Rural Development. VanGorcum. Assen.149-174.

*****KAM 1994**
Szocialista urbanizáció a hetvenes-nyolcvanas években. Az átmeneti életformákban működő stabilizációs stratégiák vizsgálata a Csíki-medencében. Antropológiai Műhely. (2.évf) 1994.2. 95-136.

*****KAM 2004**
Székelyföldi háztartásvizsgálat. KAM –Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Kézirat.

*****KAM 2011**
Székelyföldi háztartásvizsgálat. KAM –Regionális és Antropológiai Kutatások Központja. Kézirat.

Székely Kinga

BIOTERMÉK, BIOGAZDÁLKODÁS, MARKETING

A biogazdálkodás, a biotermékek előállítása a székelyföldi térségben egyelőre még nagyon kezdeti állapotban van. Egyelőre kevesen foglalkoznak vele, de vannak már olyan kezdeményezések, elindultak olyan szerveződések és támogatási programok, amelyek ennek a gazdálkodási ágazatnak a kialakulását, térségi fejlődését ígérik. Azonban nem csak az ágazat kialakulását, megerősödését elősegítő technológiákat, ismereteket szükséges behozni és ismertté tenni, hanem azzal is célszerű már most foglalkozni, hogy milyen jelenleg a térségben a biotermékek iránti kereslet, milyen feltételek mentén alakult ki ez a helyzet, és mit lehet tenni ennek a helyzetnek a megváltoztatása érdekében.

Az előzetes tapasztalatok, valamint a hagyományos termékek és a helyi élelmiszerek piaci helyzetének elemzése alapján elmondható, hogy az új termékek piacra kerülésének egyik legnagyobb kihívását ezek értékesítése jelenti. Hiába sikeres a termékfejlesztés, hogyha nem megfelelőek a disztribúciós csatornák és vásárlókat megcélzó üzenetek. Ma már senki számára nem jelent újdonságot, amikor azt mondjuk, hogy hiába állítunk elő egy jó minőségű terméket, ha a fogyasztóink, a célcsoportjaink nem értesülnek róla és nem jut el hozzájuk megfelelő formában a termék.

A biotermékek értékesítése esetében pedig különösképpen oda kell figyelni a megfelelő marketingre, hisz ebben az esetben több olyan tényező is megjelenik, amelyek megnehezítik ezt a folyamatot. A magasabb ár és az olyan hozzáadott értékek, mint pl. az egészség- és környezettudatosság már eleve **leszűkítik a fogyasztók körét**, ugyanakkor jellemző, hogy **a fogyasztók kevés információval rendelkeznek** az ilyen jellegű termékekről.

A biogazdálkodással foglalkozó vállalkozások általában kisméretű családi gazdaságok, amelyek nem rendelkeznek a termékek értékesítéséhez szükséges kereskedelmi felkészültséggel. Az értékesítési helyek megtalálása is nehézkes. Éppen ezért érdemes felkészülni már most az indulás fázisában – a termékek előállítása és a szükséges minősítő tanúsítványok megszerzése mellett – a marketing tevékenységre, az ehhez kapcsolódó feladatok kezelésre is.

A marketingeszközök alkalmazása a biotermékek értékesítésében

Mint ahogyan az a Greenfood[1] projektben is megfogalmazódott, mind a kistermelők számára, mind a fogyasztók számára az egyik legkedvezőbb helyzet az, ha **az értékesítési csatornák lerövidülnek** és az értékesítési folyamatból **kiesnek a közvetítők**. Ezáltal a termékek ára is jóval kedvezőbb lehet a fogyasztók számára, és a termelők is nagyobb árat kérhetnek az értékesített áruért. Amennyiben lehetőség van közeli, belső piacokon való értékesítésre, akkor a szállítási költségek is csökkenni fognak, amelyek jelentős hatással lehetnek a végső árra.

Ebben a szűk méretű szektorban is alkalmazhatóak a marketing eszközei, kezdve a piacszegmentálással, célcsoportok meghatározásával és a termékek pozícionálásával.

A ***fogyasztók meghatározása***, beazonosítása és megismerése az egyik legfontosabb eleme a marketingtevékenységnek. Ahhoz, hogy hatékonyan meg tudjuk szólítani, el tudjuk érni és befolyásolni is tudjuk vásárlói döntéseikben a fogyasztókat, szükség van arra, hogy megismerjük elvárásaikat, igényeiket, fogyasztói szokásaikat. Jelenleg a térségben a biotermékeket vásárlók és fogyasztók csoportja kicsi. Ennek több oka is van, egyrészt még mindig nagyon kevés információ él az emberekben ezekről a termékekről, nem ismerik a hozzáadott értéküket, másrészt kevés biotermék van forgalomban a piacon, és azok is, amelyek megtalálhatóak, viszonylag magas árral rendelkeznek, hisz külföldről érkeznek a boltokba, helyi bioterméket szinte nem is találunk a polcokon.

A fogyasztók behatárolása során fontos figyelembe venni olyan tényezőket, hogy a bioételek és biotermékek fogyasztóira nagyon gyakran jellemző a környezet- és egészségtudatos felfogás. Az energiatakarékosság, szelektív hulladékgyűjtés, a táplálkozásban való mértékletesség, az egészséges szemlélet mind olyan jellemzők, amelyek előfordulhatnak ebben a csoportban. Ez jelenleg még mindig egy nagyon szűk szegmens a székelyföldi régióban, azonban az utóbbi években megjelent táplálkozási és életmódbeli trendek ide is kezdenek begyűrűzni, és lassan ugyan, de egyre többen kezdenek odafigyelni ezekre a szempontokra.

[1] A biotermékek forgalmazása és marketingje - GREENFOOD PROJECT 2010-1-ES1-LEO05-20948, http://projects.ifes.es/porqualLeonardo/do/get/binary/2013/02/application/pdf/A_BIOTERMEKEK_FORGALMAZASA_ES_MARKETINGJE.pdf.

Ugyanakkor arra is érdemes odafigyelni, hogy vannak olyan egészségi állapotok, betegségek, amelyek megkövetelik, vagy legalábbis előtérbe állítják a bioélelmiszerek fogyasztását (különböző allergiák, mesterséges adalékanyagokkal szembeni érzékenység stb.). Ezek az egészségi problémák is az utóbbi években egyre gyakrabban jelentkeznek, így nemcsak azok jelenthetnek célcsoportot, akik már ezzel szembesültek, hanem azok is potenciális vásárlókká válhatnak, akik el akarják kerülni ezeket a problémákat.

A tudatos életmódra való törekvés egyre növekszik a térségben is, de egyelőre főként a városon élő, magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fiatal felnőttekre jellemző, akik magasabb jövedelemmel rendelkeznek. A biotermékek rendszeres vásárlását pedig kifejezetten csak a magasabb jövedelemmel rendelkező személyek tudják megengedni maguknak. A jelenlegi helyzet azt mutatja, hogy azok körében is, ahol igény lenne az ilyen termékek fogyasztására, az ár olyan tényező, ami meggátolja a vásárlást.

A fentiek alapján két fő feladatot lehet megfogalmazni, amelyek elősegíthetik a helyi biotermékek értékesítését a belső piacokon:

- A helyi termelésű biotermékek árát jelentősen alacsonyabban lehetne meghatározni, mint az import biotermékekét, ha az értékesítési láncból kiesnek a közvetítők, vagy csökken ezek száma. Ehhez azonban az szükséges, hogy **a termelők közvetlen kapcsolatba lépjenek a vásárlókkal,** a végső fogyasztókkal.
- A potenciális vásárlók piacát folyamatosan lehet növelni a megfelelő informálással, tájékoztatással. A biotermékek esetében a marketing-kommunikáció egyik fő feladata **a termékek egyedi értékének a hangsúlyozása.** Annak bemutatása, hogy miben különböznek más minőségi termékektől. Fontos kiemelni ezeknek a termékeknek a **társadalmi értékét**, a környezetvédelemben, fenntarthatóságban, állatjólét kialakításában játszott szerepüket. Ismertetni kell azokat a **technológiai eljárásokat**, amelyeket a termelők alkalmaznak, s amelyek megkülönböztetik ezeknek a termékeknek az előállítását a többihez képest. Azonban ez a fajta tájékoztatás, tematizáció már nem csupán a kisgazdák egyéni feladata, sokkal inkább egy közös térségi ügyként, szakmai programként kellene kezelni.

Értékesítési lehetőségek a biotermelők számára:

A biotermékek értékesítésének egyik leghatékonyabb formája a direkt marketing, azaz a közvetlen kapcsolat kialakítása a termelő és a fogyasztó között. Ez a módszer a legalkalmasabb arra, hogy kiépítsük a **vásárlók bizalmát**. Az ilyen jellegű termékek megvásárlásakor a minőség mellett olyan információkra is kíváncsiak a fogyasztók, mint a termék **előállításának a módja, a származási helye**, a **termék összetétele**, illetve **a termelő személye**. A közvetlen, személyes kapcsolat megteremtése pedig lehetőséget ad arra, hogy a vásárlók mindezen információhoz hozzájussanak, minél többet megtudjanak a termékekről, a termelőről, és ezt a tudást hitelesnek fogadják el. Ennek azonban az a feltétele, hogy a termelő már nem csak az előállítással foglalkozik, hanem szerepet vállal a termékek forgalmazásában, **megjelenítésében** is.

A rendszeres és fokozatosan bizalmi jellegűvé váló személyes kapcsolat következtében a kereskedelmi csatornák is rövidülni fognak, az előnyök köre bővül:

- Ha kiesnek a közvetítők (kis- és nagykereskedők), csökkennek a kereskedelmi költségek.
- A közvetlen, személyes kapcsolat által a fogyasztók sokkal több információt tudnak szerezni a termékekről, a termékről és a termelőről való tudásuk a kapcsolat alapjává válik.
- A fogyasztók számára sokkal hozzáférhetőbbé válnak az ilyen jellegű termékek, növekedhet a fogyasztói kedv.
- Olyan közvetett környezeti és társadalmi hatásai is lehetnek ennek a folyamatnak, mint az ökoszisztéma fenntartása és a helyi fejlesztés, a vidékfejlesztés támogatása.

A legegyszerűbb és legkézenfekvőbb formája annak, hogy a személyes értékesítés létrejöjjön, az a ***helyi piacokon és vásárokon való részvétel***. Ennek az értékesítési formának számos előnye van, hisz ez egy állandó kapcsolati felületet jelent mind a termelő, mind a fogyasztó számára: a termék biztosítva van folyamatosan a fogyasztók számára, a termelő pedig bízhat az állandó vevőkör kialakulásában, ami egyben garancia is a termék értékesítésére. Ugyanakkor az ilyen kapcsolat esetén első kézből ellenőrizhető a termék, valamint a fogyasztókkal kialakított személyes kapcsolat lehetőséget jelent a termelők számára abban a tekintetben is, hogy még jobban megismerjék vásárlóikat, azok kéréseit, elvárásait és igényeit.

Emellett nem kell jelentős befektetéseket fordítani az értékesítés fejlesztésére. Az egyetlen hátránya ezeknek a vásároknak, ha azokat időszakosan szervezik, így a termelőnek és fogyasztónak is igazodnia kell a rögzített időpontokhoz. A piacokon, vásárokon való értékesítés elsősorban a friss termékek eladására alkalmas, habár már feldolgozott termékeket is egyre inkább találunk.

A direkt marketing egy másik formája ***a gazdaságban való értékesítés***. Ez abban az esetben jelent nagyobb beruházást, ha létre kell hozni ebből a célból valamilyen értékesítési felületet. Ez a forma előnyös a termelők számára, hisz helyben, a szállítási költségek nélkül lehet árusítani a termékeket, viszont a hátránya az, hogy a vásárlókat kell meggyőzni arról, hogy a gazdaságból vásároljanak. Ehhez az szükséges, hogy egy állandó, hűséges vásárlói kört kialakítsunk, akik nem csak alkalmi fogyasztók, hanem **elkötelezett vásárlók**. A kistelepüléseken ez egy jól alkalmazható módszer. A gazdaságban való értékesítés egyben a személyes kapcsolat megerősítésének lehetőségét, a bizalom fokozását is jelenti, hiszen a vásárló „bepillanthat" a gazdaságba, saját környezetében láthatja a termelőt.

Ha nincs lehetőség (vagy kevésbé indokolt) értékesítési felület létrehozására a gazdaságon belül, akkor alkalmazható a ***doboz vagy csomag rendszer,*** ami azt feltételezi, hogy előzetes megrendelés alapján a vásárló felveheti a megrendelt termékeket a gazdaságból, vagy pedig kiszállítják neki (itt már a szállítási költségeket is számításba kell venni az árképzésben).

A kizárólagos személyes értékesítés azonban egy idő után korlátozhatja a piac bővülését, és akár akadályozhatja is a termelőt a fejlődésben, ezért érdemes megfontolni más, alternatív értékesítési módokat is, amelyek segíthetnek a piac bővítésében. Ilyen például a helyi, termelői ***bioboltok kialakítása*** vagy már létező, működő bioboltokban, natura élelmiszerüzletekben való értékesítés. A ***termelői szövetkezetek, szövetségek*** létrehozása is hasznos lehet, hisz ezek biztosíthatják a termelők számára a termékek értékesítését és ellenőrzést biztosíthat az árak kialakítása felett. Az eladás nemcsak magánszemélyeket célozhat, hanem **intézmények**et, **vendéglátóhelyek**et is. Ez azért lehet az egyik legelőnyösebb lehetőség, mert egyszerre nagyobb mennyiséget lehet értékesíteni és egyben állandóságot is biztosít.

Az új informatikai technológiák elterjedése mára már olyan lehetőségeket is kínál, mint az e-kereskedelem, azaz termékek online formában való értékesítése. Itt is lehetőség van arra, hogy saját ***virtuális üzletet*** hozzanak létre a termelők, ahol a

végső fogyasztóknak vagy más vállalatoknak tudják eladni termékeiket, de létre lehet hozni ***közös online bioboltot*** is. Egy olyan közös virtuális felület, ahol több termelő is értékesítheti termékeit, ez nagyon hatékony megoldásnak bizonyulhat. Egyrészt könnyebben lehet elérni a fogyasztókat (a biotermékek fogyasztói csoportja nagyrészt ugyanaz) az online térben, ugyanakkor a marketing-kommunikációs költségek is csökkennek, hisz megoszlik a termelők között. Egy lehetséges formája ezeknek az online bioboltoknak az, ha ezeket a termelői szövetkezetek hozzák létre. Így még mindig alacsonyak maradnak a közvetítési költségek.

Marketingkommunikációs feladatok a biotermelők számára

Ahogyan azt már az előzőekben is jeleztük, az egyik legfontosabb feladat ezen a területen a potenciális vásárlók informálása, az ismereteik bővítése, elsősorban a figyelem felhívása a biotermékek **hozzáadott értékeire**. Ez az utóbbi azért nagyon fontos, mert sokan gondolják azt, hogy marketing szempontból elegendő a bio jelleg hangsúlyozása. Emellett külön kommunikációs feladat a meglévő fogyasztók bizalmának, hűségének elnyerése és megerősítése, valamint a márkaépítési folyamat, ami elkerülhetetlen, ha fel akarjuk venni a versenyt a piacon lévő többi minőségi termékkel.

A márkázás során olyan szempontokat célszerű figyelembe venni, mint például:

- Egy vagy több terméket állít-e elő a termelő?
- Ugyanazon termékcsaládba tartoznak-e a termékek?
- Friss termékeket vagy feldolgozott termékeket értékesítenek?
- Az értékesítés helye és formája (közvetlen vagy közvetett, egyéni vagy közös).

A márkázás azért fontos a termelők számára, hogy megkülönböztethetővé tudják tenni magukat a vásárlók szemében, hogy beazonosíthatóak legyenek a piacon. A márkanév segít eligazodni a fogyasztóknak, és ha még nem is túl nagy a konkurencia a piacon, szükség van olyan elemek használatára, amelyek meghatározzák a termék jellegét. **A jól felépített márka egyet jelent a biztonsággal, bizalommal, minőséggel**. Elmondja mindazt, amit tudatni szeretnénk a termékünkről (jelen esetben pl. a megkülönböztető értéket). A márkaépítés azonban nem csak abból áll, hogy elkészítünk egy mutatós logót, emblémát, kitalálunk egy hangzatos nevet

és egy jelmondatot, esetleg vonzó csomagolást készítünk a termékeknek, hanem ezeket egyrészt tudatosan, következetesen és folyamatosan ajánlott használni és **asszociálni kell hozzájuk olyan üzeneteket**, amelyeket szeretnénk, ha hosszútávon társítanának a termékekhez, a márkanévhez. Az előállított termékek számától, jellegétől és értékesítésétől függően alkalmazható egyéni márka vagy közös márka, esetleg ernyő márka, ami összefog akár több termékcsoportot is.

Amikor marketingkommunikációról beszélünk, akkor az a legtöbb ember számára a hagyományos reklámmal kapcsolódik össze (tv-, rádió-, nyomtatott reklám), azonban a biomarketingben a termékek jellegéből adódóan és a sajátos fogyasztói körnek köszönhetően ezek a kommunikációs módszerek önmagukban kevésbé bizonyulnak hatékonynak. A hangsúly a biotermékek esetében a racionális meggyőzésen, bizalomépítésen van, ami sokkal könnyebben megvalósítható a **nem hagyományos reklámeszközökkel**: személyes eladás, vásárok, kiállítások, eladáshelyi reklámozás, valamint az online térben a web 2.0-es felületek használata (közösségi oldalak, blogok, virtuális boltok). Ezeknek a kommunikációs eszközöknek a legfontosabb és leghasznosabb vonása az, hogy **személyes jellegűek**, ezért kapcsolatteremtésre, bizalomépítésre különösen alkalmasak lehetnek. A személyes jellegen túl másik nagy előnyük, hogy költségtakarékosak. A magas reklámköltségek miatt a hagyományos reklámozási formák csak abban az esetben lehetnek kedvezőek, ha a termelők *közös reklámot* alkalmaznak. Közös biobolt népszerűsítésére vagy egy ernyőmárka megismertetésére alkalmasak a tömegtájékoztatási eszközök.

A biotermékek piacán azonban a kommunikáció nem csupán a közvetlen eladást célozza. Szükség van a piacbővítésre is, az új piacok megszólítására, a fogyasztói igények kialakítására. Erre a célra már sokkal hatékonyabbnak bizonyulhatnak a tömegtájékoztatási eszközök. Egyrészt továbbra is érdemes támogatni, promoválni az egészség- és környezettudatos életformát, kitérve ezek jótékony hatásaira (az egyéni előnyök mellett hangsúlyozva a társadalmi, gazdasági előnyöket is). Másrészt, amennyiben sikerül lerövidíteni az értékesítési csatornákat, akkor az árbeli változások is hozzáférhetőbbé tehetik a termékeket sokak számára, és ezt célszerű lenne tudatosítani a vásárlókban is: a biotermékek nem jelentik föltétlenül az elérhetetlen árkategóriát.

A biotermékek és az alkalmazott termelési eljárások ismertetése, népszerűsítése, a termelők „megmutatása" egy olyan közös probléma, térségi ügy, amit a biogazdálkodással kisléptékben foglalkozóknak nem egyénileg, hanem sokkal

inkább közösen, szakmai tanácsadással, segítséggel kellene megoldaniuk. Sőt, az lenne a leghatékonyabb megoldás, ha ezt a feladatot egy harmadik fél, szakmai szereplő vállalná fel, aki irányított, következetes kommunikációval kellő ismertséget tudna teremteni a térségben ennek az ágazatnak, és ezáltal konszolidálhatná a társadalmi támogatottságot is.

Összegzés

A biotermelés technológiájának alkalmazása egy rendkívüli lehetőséget jelenthet a helyi kistermelők számára, de érdemes mindenképp hangsúlyozni, hogy a termelés mellett ugyanolyan kihívást jelent az értékesítés is. Ezért javasolt lenne, ha a gazdák olyan képzéseken, előadásokon, tanfolyamokon is részt vennének, ahol nemcsak a biotermelés technológiai ismereteit sajátíthatják el, hanem alapvető kereskedelmi ismereteket is szerezhetnek. Ezáltal számukra is átláthatóbbá és jobban értelmezhetővé válhatnak az értékesítési folyamatok, és ezen információk birtokában már könnyebben tudnak dönteni arról, hogy milyen kereskedelmi módszereket célszerű alkalmazniuk.

A biogazdálkodás egy olyan új gazdasági ágazat lehet, ami nemcsak a termelők számára jelenthet lehetőséget, hanem a térség gazdasági fejlődéséhez, versenyképességének növeléséhez is hozzájárulhat, amennyiben sikerül azt megfelelően létrehozni és kellően megerősíteni. Viszont itt nem elegendő csupán az elvi támogatás, a tanácsadás, hisz egy olyan kialakulóban lévő ágazatról beszélünk, amelynek gazdasági szereplői még gyengének bizonyulhatnak mind pénzügyi, mind hatalmi szempontból. A megerősítéshez szükséges lenne egy olyan összefogó, támogató szervezetre/intézményre, amelynek fő célja e tevékenység népszerűsítése, ismertetése, tematizációja, és akár pénzügyi támogatása.

A kistermelők számára – még ha sikerül is saját termékeiknek a népszerűsítésével és értékesítésével foglalkozniuk – a teljes biotermelési folyamatnak a tematizációja, az ehhez kapcsolódó kommunikációs feladat térségi menedzselése már túl nagynak, túl bonyolultnak bizonyul. Ugyanakkor azt is érdemes hangsúlyozni, hogy ha párhuzamosan elindulnak hasonló folyamatok, azok inkább kioltják, mintsem erősítik egymás hatását. Éppen ezért lenne szükség olyan térségi szervezetre vagy programra, amely ellátná ezt a feladatot, és amellett, hogy új piacokat igyekezne kialakítani az ismertetés, tájékoztatás révén, és pozícionálná a biotermékeket a helyi termékek mellett, segítene a térségi támogatottság elnyerésében is.

Biró Z. Zoltán

A BIOGAZDÁLKODÁS MINT INNOVÁCIÓS FOLYAMAT TÉRSÉGI SZEREPLŐIRŐL

1. Bevezetés

A székelyföldi régió fejlődésében a mezőgazdaság kérdését eddig sem lehetett és ezután sem lehet megkerülni. A mezőgazdaságon belül a biogazdálkodás az utóbbi évek során egyre nagyobb figyelmet kapott. Elsősorban azért, mert a biogazdálkodás egyedi alternatívát, sajátos esélyt jelent a mezőgazdaságon belül. A korábbi gazdálkodási gyakorlat és a mezőgazdasággal kapcsolatos fejlesztések mindeddig nem voltak képesek a térségbeli mezőgazdaságot radikálisan új pályára állítani. Habár Székelyföld a gazdálkodás szempontjából jelentős múltra tekint vissza, a rendszerváltást követő időszak változásai és a térségi gazdálkodással kapcsolatos attitűdök és gyakorlatok kevés érdembeli előrelépést mutatnak.

A biogazdálkodás megjelenése és fokozatos elterjedése a térségi innovációs folyamatban is jelentős szerepet játszik. Az innovációs hatás két szinten ragadható meg. Egyrészt a biogazdálkodás eredményesen kitermelte az egyedi gazdálkodók jelenleg is fokozatosan bővülő rétegét. Ez a réteg új termelési technikák alkalmazásával egy sor új terméket állít elő, és megpróbálja azokat értékesíteni elsősorban a helyi piacokon, de már arra is van példa, hogy ezek a termékek térségen kívüli értékesítésével is próbálkoznak. Az egyedi gazdálkodók kialakulása mellett a biogazdálkodás megjelenése innovációs folyamatként is értelmezhető. Az 1989 utáni változások és az Európai Unióhoz való csatlakozás számos reális változási, változtatási lehetőséget kínált. Több szakmai rendezvény, térségi és térségen kívüli szakember elemző munkája foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy ezekből a lehetőségekből a Székelyföld milyen mennyiségben és milyen minőségben profitált. Természetesen nem mondhatjuk azt, hogy a térség „elment" a fentebb jelzett változási, változtatási lehetőségek mellett, hiszen sokféle kezdeményezés volt, több kísérlet, program elindult. De tény, hogy sem gazdasági, sem társadalmi, sem pedig környezeti szempontból nem indult be még olyan térségi léptékű folyamat, amelyet

eredményes, vissza nem fordítható, a térség egészére hatást gyakorló innovációs folyamatként lehetne értékelni. Amint ez már a 2014 októberében Csíkszeredában tartott agrárinnovációs fórum vitaindító anyagában is megfogalmazást nyert, a biogazdálkodás térnyerése azért érdemel kiemelt figyelmet, mert az ágazati innováció mellett, azon túlmenően esélyt kínál a jóval szélesebb körű térségi innovációra is.

A fentebb megfogalmazott állítások tükrében mindenképpen fel kell tennünk a kérdést, hogy fejlesztéspolitikai szempontból hogyan és miképp célszerű kezelni a biogazdálkodás mint innovációs folyamat kérdését. Az innováció két szinten történő jelentkezése megköveteli, hogy az elemző és az anyagi-szakmai támogató munkában is különbséget tegyünk az egyedi biogazdaságok segítése, valamint a biogazdálkodás által hordozott innovációs folyamat egészének menedzselése között. Bár ez a két szint nagyon sok tekintetben összefügg, feltételezi és kölcsönösen meghatározza egymást, a helyzetértékelés, a tervezés és a konkrét tennivalók terén egyaránt vannak külön-külön számba vehető feladatok. Ebben a tanulmányban a biogazdálkodás mint térségi agrárinnovációs folyamat szereplőivel foglalkozom röviden, elsősorban azon aktorokra helyezve a hangsúlyt, akik kezdeményezési és cselekvési lehetőségei ezután kerülhetnek hasznosításra.

2. Innováció – sokféle szereplővel

Az elmúlt évek térségi fejlesztéspolitikai gyakorlatának ismeretében azt mondhatjuk, hogy minden jelentősebb innovációs kísérletben többféle aktor játszik szerepet. Jó példa erre többek között a 2000-es évek fordulóján indult kistérségi szerveződési folyamat, a közel két évtizede tartó decentralizációs folyamat, az utóbbi években beindult helyi termék-mozgalom, vagy akár a borvizek és fürdők környékének rehabilitációját célzó kezdeményezés. Minden ilyen innovációs folyamat elemezhető lenne az abban szerepet vállalók indíttatása, hovatartozása, szakmai tudása, hivatali feladatköre, munkamódszere és az innovációs folyamat indításában, illetve fenntartásában játszott tényleges funkciója szerint. A biogazdálkodás mint innovációs folyamat hasonlóképpen alakul, a térségen kívüli szereplők ösztönző és támogató szerepe kell ahhoz, hogy megjelenjenek a térségen belül is az innováció hívei és gyakorlati alkalmazói, erre a folyamatra kapcsolódnak rá a hivatali jogalkotás, adminisztráció, az ellenőrzés és a támogatási gyakorlat szereplői, végül pedig a tervezés aktorai is. A folyamat során az egyes szereplők funkciója, mozgástere módosul. A főszereplők természetesen a térségi biogazdálkodók, indokolt is a rájuk irányuló hangsúlyozott figyelem, de az innovációs folyamat

egészének eredményes menedzselése szemszögéből célszerű lenne rendszeresen végezni olyan elemzéseket is, amelyek minden szereplőre kiterjednek. Jelen kötet bevezető tanulmánya a folyamat eddigi, illetve jelenlegi térségen belüli szereplőit vette számba. Egy rövid gondolatmenet erejéig kitérek a folyamat térségen kívüli szereplőire, majd azokat a térségen belüli szereplőket veszem számba, amelyeknek lehetőségeik vannak arra, hogy tevőlegesen szerepet vállaljanak ebben az innovációs folyamatban, kiemelve azokat a lehetőségeket, amelyek már rövid távon is reálisnak, kivitelezhetőnek látszanak.

3. Térségen kívüli aktorok

Az egyik nagyon fontos csoportot a *Magyarországi vagy más országbeli szakértők csoportja*, a biogazdálkodás elkötelezett szorgalmazói, illetve a támogatási programok, külföldi aktorok által kezdeményezett térségi programok alkotják. Szerepük az ismeretterjesztéstől, a biztatástól, a szakmai tanácsadástól kezdve a szakmai bemutatásig, a konferenciaszervezésig, a könyvkiadásig nagyon sokféle lehet. A szerepvállalások célja, formája, tartalma, gyakorisága, végterméke nagyon változó, a térségre gyakorolt hatásuk egy-egy esetben akár nagyon jelentős is lehet. Jelentkezésük időpontja, módja térségi szemszögből nézve nem látható előre és nem koordinált, tevékenységük célterületét általában maguk a külső szereplők választják meg, ezért tevékenységük hatása általában nem rendszerjellegű. Fontos kivételt képez ebben a tekintetben a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány, amely egyszerre külső és térségen belüli szereplő is, tudástranszfer szerepe pedig programszerű. A térségen kívüli, külföldi szereplők térségi jelenlétének és tevékenységük hatásainak módszeres vizsgálata külön feladat, ebben a tanulmányban részletesebben nem foglalkozunk ezzel a kérdéssel.

b.) Térségen kívüli fontos aktornak számít ugyanakkor az országos szakpolitika, intézményrendszer és támogatási gyakorlat is. Ennek elemzése szintén külön feladat. Fontos hangsúlyozni, hogy a térségi folyamat az országos szakmai-intézményi keretek kialakulása előtt indult. Ezért a jogalkotó és a szabályozási tevékenység tulajdonképpen követő jellegű volt az elmúlt években, egy már elindult gyakorlatra telepítődött rá. Mindezt azért érdemes hangsúlyozni, mert a székelyföldi bottom-up típusú innovációk és az országos struktúrák együttműködése, illeszkedése a korábbi innovációs kísérletek esetén sem volt mindig zökkenőmentes, és a biogazdálkodás mint térségi innovációs folyamat tervezésénél ezt a szempontot is érdemes lesz majd figyelembe venni.

4. Térségi szereplők és folyamatok

A tanulmány további részében a térségen belüli szereplők cselekvési lehetőségeivel és azokkal a térségi folyamatokkal foglalkozunk, amelyek – megítélésünk szerint – érdemben képesek hatást gyakorolni a térségben zajló biogazdálkodás alakulására. Ennek több oka is van. Elsősorban azért koncentrálunk csak a helyi szereplőkre, mivel a biogazdálkodás mint innovációs folyamat ebben a térségben alapvetően bottom-up jellegű, s ez a kiindulópont a térségi szereplők számára értelemszerűen tágabb mozgásteret ad. Feltételezzük, hogy a biogazdálkodás mint innovációs folyamat menedzsmentje, a termelők támogatása, segítése jóval hatékonyabban megvalósítható a térségi szereplők közreműködésével. Természetesen nem állítjuk azt, hogy a biogazdálkodás térségi alakulására ne lennének hatással a fentebb vázlatszerűen bemutatott térségen kívüli aktorok, csupán arra kívánjuk felhívni a figyelmet, hogy a vizsgált innovációs folyamat jövőképének megrajzolásában a térségen belüli szereplőknek a jelenleginél több lehetőségük, és ezzel együtt nagyobb felelősségük van. A térségi szereplők közül először a térségi önkormányzatokat vesszük górcső alá, majd a nemrég kialakult LEADER struktúra biogazdálkodással kapcsolatos lehetőségeit elemezzük. A térségi folyamatok közül a tanulmány elemzési szempontjait figyelembe véve az identitásépítési és a desztináció-építési folyamatokat kell megvizsgálnunk.

4. 1. Az önkormányzatok mozgástere, cselekvési lehetőségei

Az önkormányzatok működésének van néhány olyan jellemzője, amely lehetővé teszi/támogatja azt (elvben), hogy ezek az intézmények lokális vagy regionális léptékben az innovációs kezdeményezések és folyamatok támogatói legyenek. Ezek közül kiemelnénk az alábbiakat:

- A térségbeli önkormányzatok sok esetben fölvállalnak olyan helyi fejlesztési feladatokat is (támogatás, szervezés), amelyek nem képezik részét a kötelező hivatali feladatoknak, vagyis működik egyfajta implicit vagy explicit helyi fejlesztési elkötelezettség.
- Az agrártémák helyi léptékben rendszerint kiemelten fontos ügyek, ezzel kapcsolatban a helyi közösség elvárásai jelentősek, ezért ezen a területen minden előrelépési kísérlet általában figyelmet kelt.
- Az önkormányzatok működése nem túlságosan formalizált, nem túlságosan jellemző a bürokratizáltság, ehelyett a működésben sok a személyes

komponens. Ez az intézményi jellemző az új folyamatok elindításában, a helyi társadalmi támogatás megszerzésében általában előnynek bizonyul

Az önkormányzatok szerepvállalása a biogazdálkodás mint térségi innovációs folyamat támogatásában több okból is jelentős.

a. Ahhoz, hogy egy adott községben vagy településen a biogazdaság valóban teret nyerjen (több legyen, mint néhány egyedi és elszigetelt próbálkozás, ugyanakkor valamilyen mértékben helyi ismertsége és társadalmi támogatottsága is legyen), szükség van legalább egy helyi „nem termelő" szereplőre, aki foglalkozni tud a biogazdálkodás helyi szereplői közti kapcsolatok menedzsmentjével, az agrár és nem agrár szegmensek közti szinergiával. Esetleg olyan egyéb helyi feladatokkal is, amelyekkel maguk a biogazdálkodással foglalkozók időhiány, kompetenciahiány vagy éppen az egymással való nyílt vagy burkolt versengés okán nem tudnak foglalkozni.

b. A térségi tapasztalat azt mutatja, hogy az agrárinnováció terén (és ide tartozik a biogazdálkodás is) a helyi sikeres gyakorlatok nem válnak ismertté, nem gyakorolnak hatást környezetükre még helyi léptékben sem. Ennek egyik legfontosabb oka az autoritás hiánya, a helyi újszerű kezdeményezések „bedobozolt" jellege. Az önkormányzat – a státuszából és működési módjából adódó autoritás alapján – ezen a téren is kezdeményező tud lenni.

c. A helyi gazdálkodás köréhez viszonyítva az önkormányzat képes lehet arra, hogy semleges szereplőként lépjen fel, a közérdeket, a közügyet jelenítse meg.

d. Folyamat menedzselési funkciót nyilván csak akkor tud felvállalni, ha a biogazdálkodás folyamatát helyi léptékben is innovációs „folyamatnak" tekinti, s nem csupán az egyes gazdaságokat érintő, megoldásra, támogatásra váró problémák sorozatának.

4. 2. A LEADER térségi lehetőségei

A LEADER-nek elvben különleges esélye van, mert – az országos keretek korlátai között – térségi léptékű tervezési és tematizációs lehetőségekkel bír. Mivel források felett rendelkezik, illetve ellenőrző, értékelő aspektus is beépül a folyamatba, a LEADER-nek valós lehetősége van arra, hogy eltervezzen és kivitelezzen térségi léptékű innovációs folyamatokat.

Ez a gyakorlat az elmúlt években nem alakult ki, ennek többek között az volt az oka, hogy a szerkezet nemrég épült ki, és ennek a struktúrának, illetve tervezési és támogatási gyakorlatnak a térségi elfogadtatása időt igényel. A másik fontos ok, hogy ez a vidéki térség még mindig alapvetően az infrastrukturális beruházások

„lázában ég", és a helyi fejlesztésben érdekelt térségi szereplők a LEADER forrásokra elsősorban úgy tekintettek, mint ami kiegészíti, továbbviszi az eddigi infrastrukturális beruházásokat. Tekintettel arra, hogy a következő tervezési fázis most indul, reális lehetőség van olyan koncepció kialakítására, amely megpróbálja a térségi agrárinnovációs folyamatot beilleszteni a LEADER koncepcióba, és LEADER eszköztár (tervezés, támogatás, monitoring) alkalmazásával tényleges hatást lehet gyakorolni a biogazdálkodási folyamat által hordozott térségi innovációra. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy elvben lehetőség van azoknak a komponenseknek a beépítésére a biogazdálkodással kapcsolatos támogatásokba, amelyek az azokban rejlő innovációs potenciál hasznosulását ösztönzik.

Ugyanakkor a LEADER további lehetősége: a pozitív kísérletek facilitálása, ha ezt föl tudja vállalni tematikusan a biogazdálkodás terén is.

4. 3. Identitásépítési folyamatok és biogazdálkodás

A székelyföldi térségben számos identitásépítési folyamat zajlik. Az identitásépítési folyamatok célja, hogy a helyi fejlesztésben hasznosítható lokális erőforrások értékként, sajátosságként jelenjenek meg a helyi lakosság számára. Az identitásépítési folyamatok természetesen térségi léptékben is zajlanak, és közülük több hathatósan képes, illetve képes lenne támogatni a biogazdálkodást mint térségi innovációs folyamatot. Az egyik leginkább kézzelfogható példa a helyi termékek vására, amelyet rendszeresen a térség több településén is megrendeznek, valamint egyre több lokális és tágabb léptékű rendezvény szerves részévé válik. A helyi termékek egyre szélesebb körben történő népszerűsítése fontos lehetőséget kínál a biogazdálkodás értékként való megjelenítésében, hiszen rendszeres találkozási lehetőséget biztosít a termelők és a potenciális fogyasztói réteg között. Természetesen ez még önmagában nem elég, hiszen a biogazdálkodás térségi értékként való elfogadtatása nem csak a termelési folyamat termékének értékesítését jelenti, hanem a gazdálkodó személye és a folyamat egésze is értékként kellene hogy megjelenjen. Erre vonatkozóan reális lehetőségeket kínál a térségi társadalom, hiszen a gazdálkodással és a biogazdálkodással kapcsolatosan több szempontból is pozitív értékeléseket fogalmaz meg. Nézzük meg, melyek a biogazdálkodással kapcsolatos folyamat elemei, amelyeknek térségi értékként kellene megfogalmazódniuk, hozzájárulva ezáltal a térségi innovációs folyamat megerősödéséhez.

a. A termelő személye. A kollektív gazdaságok felszámolása óta a termelő személyének értékelése jelentős változáson esett át. A kollektivizálás előtti időszakban

a lakosság igen nagy arányban foglalkozott mezőgazdasági tevékenységgel, és ez a struktúra érdemben nem változott a mezőgazdasági területek visszaigénylése után sem. Ebből kifolyólag a mezőgazdasági termelő személye nem kapott kiemelkedő státust, kivételt képezett az a településenkénti néhány nagygazda, aki már korábban is jelentős mértékű területen gazdálkodott. A biogazdálkodással kapcsolatos identitásépítési folyamat egyik kiemelt célja a termelő személyének kiemelése, megmutatása, jellemzőinek, tudásának, sajátosságainak bemutatása.

b. A termelési folyamat speciális jellege. A biotermékek előállításával kapcsolatos térségi vélekedéseknek több szintje van. Viszonylag kevesen vannak tisztába azzal, hogy a biotermékek előállításához milyen mértékű tudásra és technológiára van szükség, ezért érdemben nem tudják értékelni magát a folyamatot sem. A biogazdálkodással kapcsolatos tudás térségi megjelenése sajnálatos módon jelentős mennyiségű valótlan és csak részben valós információ elterjedést eredményezte. A folyamat ezen sajátosságát nem könnyű leépíteni, de mindenképpen szükséges annak érdekében, hogy a biogazdálkodási folyamat ezen aspektusa, a termelési folyamat speciális jellege is értékként, speciális tudáskészletként aposztrofálódjon.

c. A kész termék. A biogazdálkodással kapcsolatos folyamatelemek közül talán a termék az, amelynek elfogadtatása terén már számos konkrét megvalósítás történt. Ennek nyilvánvaló oka a termékek értékesítésének szükségszerűsége. A biotermékek térségi népszerűsítése terén az aktuális eredmények (helyi termékek vására, termékek mediatizálása, stb.) mellett még számos tennivaló van, egészen addig, amíg sikerül kiépíteni térségi léptékben egy stabil fogyasztói réteget, amely az élelmiszerek minősége (értsd: bio minősítése) és a termékek származása miatt válik fogyasztóvá.

Fontos kiemelni, hogy a két szegmens, a biogazdálkodás és a helyi identitás összekapcsolható: az identitásépítés több területen zajlik, annak szemléletét és gyakorlatát ki lehet terjeszteni a biogazdálkodás összetevőire is. Ennek elemeit (személyek, helyi értékek, kézműves gyakorlat, sajátosan helyi termékek) nem csupán értékesítendő terméknek, hanem helyi értéknek is kell tekinteni, hasonlóan a már elfogadott közösségi identitás elemeihez.

4.4 Desztinációépítési folyamatok

Térségünkben fokozatosan előtérbe kerül az egyes települések vagy térségek desztinációként való értelmezése. Habár a professzionális desztinációépítési gyakorlat még várat magára, azt mindenképpen kijelenthetjük, hogy a biogazdálkodás

térségi innovációs gyakorlatának támogatásában a desztinációépítési folyamatoknak is komoly szerepük lenne. A biogazdálkodás desztinációépítési folyamatokba való integrálása mellett több szempont is szól:

- Térségünk jellemzése során számos olyan aspektus kap hangsúlyt, amelyek kapcsolódnak a biogazdálkodáshoz: tiszta környezet, tiszta levegő, rekreáció, természetközelség.

- A térségben a gazdálkodás jelentős hagyományokra tekint vissza. A biogazdálkodási gyakorlat megfelelő interpretáció mellett a korábbi gyakorlatnak egy, a térségi jellemzőkre alapuló korszerű továbbfejlesztése lehet.

- A térségi turisztikai kínálat jövőbeli fejlesztésében mindenképpen szerepet fog kapni a gasztronómia, a helyi termékekből készült, helyi jellemzőkkel bíró élelmiszerkínálat bővülése. A térségben megtermelt élelmiszerek már jelenleg is szerepet kapnak a térségi turisztikai szolgáltatások biztosításában, de várhatóan a közeljövőben növekszik majd a szerepük, és a hangsúly az egészséges és bizonyítottan minőségi élelmiszerek irányába tolódik el.

5. Összefoglalás

A térségi szereplők és folyamatok potenciális hatása a biogazdálkodásra mint térségi innovációs folyamatra igen jelentős lehet. A biogazdálkodás térségi innovációs folyamatként való továbbélése nem valósítható meg a térségi szereplők és folyamatok támogatása nélkül. A biogazdálkodás még viszonylag új jelenség, nincsenek még elképzelések arra vonatkozóan, hogy milyen szerepet is kellene betöltenie a biogazdálkodásnak a térség vagy egy település életében. Mindenképpen javallott, hogy (1) a küszöbön álló tervezési folyamatokban a biogazdálkodás világosan körvonalazott helyet kapjon és (2) ne legyenek radikális eltérések a biogazdálkodás térségi léptékű „gondozásában".

Ahogyan azt már korábban említettük, a biogazdálkodás kivételes innovációs lehetőség. Szakmai, és nem csak szakmai szempontból mindenképpen fontos, hogy a biogazdálkodás folyamatát figyelemmel kövessük, elemezzük kialakulását és változását annak érdekében, hogy meg lehessen fogalmazni olyan fejlesztéspolitikai javaslatokat, amelyek ennek a bottom-up típusú innovációs folyamatnak a támogatására és társadalmi elfogadására irányulnak.

II. Mozgalom és/vagy szakpolitika

Kolumbán Gábor

A TERMÉSZETKÖZELI, ÖNFENNTARTÓ GAZDÁLKODÁSTÓL AZ ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÁSIG
A „fából vaskarika" tanulságos története

Írásomat néhai Will von Eisden (1951–2012) barátom emlékére ajánlom, aki életét az ökológiai / organikus gazdálkodás meghonosításának szentelte Hollandiában és a világ számos országában. Második szülőföldjének és örök nyugvóhelyének Szentábrahámot választotta, ahol megalapította a Székelyföld első bio – minősített fűszer és gyógynövény – kertjét.

Az ökológiai – közismerten bio – gazdálkodás fogalmával már a kilencvenes évek elején, a rendszerváltást követően az első magyarországi utjaim alkalmával találkoztam. Valahogy úgy vagyunk mi székelyek ezzel is, mint a faluturizmussal. Amikor megismerkedünk egy számunkra idegen, többnyire nyugatról származó, de ismerősnek tűnő fogalommal, akkor abból valami sajátosat gyúrunk a gyakorlatban, ami egyáltalán nem hasonlít ahhoz, aminek eredetileg lennie kellett volna. Aztán ebből megélhetést kalapálunk, és azt mondjuk, hogy lám-lám működik. Ezért ez így jó is lesz nekünk. A megoldás elkezd társadalmi méretet ölteni, másolják a szomszédok, elburjánzik. Amikor már annyian alkalmazzák, hogy megélni sem lehet a „székely innovációból", akkor vesszük észre, hogy ez azért van, mert tulajdonképpen már az elején elrontottuk. Eltörik a fából készített vaskarika. Ekkor visszatérni a kiinduló ponthoz már nagyon nehéz, szinte lehetetlen, mert a sok pénzt elköltöttük a saját találmányra.

Már a kilencvenes évek elején, a nagy nyitás eufóriájával fűtötten megjelent Erdélyben a falusi és ökológiai vendégfogadással foglalkozó magyarországi szervezet képviselője és felvette a kapcsolatot a Romániai Magyar Gazdák Egyesületével (Gáll Ödön, udvarhelyi RMGE, sokat mesélhetne erről az időszakról). A cél az volt, hogy minél hamarabb ismertesse meg a székelyföldi gazdákkal ezt a vidéki turizmusformát, hogy a helyes úton induljon el a falusi turizmus, bőséget és boldogságot hozzon az előző rendszer által sanyargatott és meggyötört faluba. A

modell, amit Ausztriában lehetett személyesen megnézni, tartalmazott egy hagyományos, vagy korszerű biogazdálkodást folytató családi gazdaságot, melyhez kiegészítésként szállás és vendéglátóhelyeket, illetve a gazdálkodó életformához alkalmazkodó szolgáltatásokat kapcsoltak. Ebben a megközelítésben a falusi turizmus lényege a magas minőségű, természetes élelmet előállító gazdaság, haszonállatokkal, gyümölcsössel és zöldséges kerttel, esetleg kis fólia sátorral. A rendszerint több nemzedékes, együtt élő család minden tagja a gazdaságban és a kiegészítő vendéglátásban dolgozik teljes, vagy részidőben. A gazdaság előállítja a család számára az élelemszükségletet, és a többletet a saját piacán, a vendégeinek értékesíti. A vendéglátás kiegészíti a gazdálkodást és alkalmazkodik annak ritmusához, időbeosztásához és feladataihoz. A délig aludni akaró turista kedvéért nem némítják el a hajnalban kukorékoló kakast. Az emigyen, szervesen felépített, illetve kibővített vidéki gazdálkodás abból a felismerésből alakult ki, hogy a modern ember már nem tudja szükségleteit önfenntartásból, saját maga által előállított, vagy cserekereskedett javakkal kielégíteni és kiszámítható pénzjövedelemre is szüksége van. Erre a célra kialakított szolgáltatás azonban nem változtatja meg a hagyományos életformáját, és az azt fenntartó kultúráját a parasztembernek. Ehhez társult egy kedvezményes hiteleket és szigorú szabályozást nyújtó állami fejlesztéspolitika és minőségbiztosítást végző egyesületi civil ellenőrzés.

Mi történt nálunk? A sok előadás és szervezett tapasztalatcsere látogatások ellenére, látva a feladat nehézségét, a gazdák nagy része felhagyott a gazdálkodással, és panziós lett. Ehhez járult hozzá az EU Sapard programja is az ingyen pénzzel, amivel panziókat lehetett építeni falun és városon, anélkül, hogy a gazdálkodás léte feltétel lett volna. Áramlottak a nosztalgiázni, enni, inni és szórakozni vágyó turisták, főleg Magyarországról. Jó volt nekik a Kauflandból vásárolt ipari élelmiszer is, egy kis székely szilvapálinkával és kürtős kaláccsal körítve. Működött a székely innováció és gombamód terjedt. Megszületett a fából vaskarika.

Közben az erősen szezonális kínálati piacot összezsugorította a gazdasági válság. Ma már az idény egy hónap lett. A többség augusztusban próbálja megszerezni a kevés magyar turistától az éves megélhetéshez szükséges pénzt. Románul nem tudunk, ezért a „jól fizető" román turisták csak későn kezdtek a Székelyföldre érkezni, és elsősorban a régi, megszokott üdülőhelyeket keresik fel. Az erőteljes verseny árversenyt eredményezett. A magas költségek mellett nyújtott alacsony hozzáadott értéket előállító szolgáltatás, az alacsony árak miatt nem hoz magas jövedelmet. A turisták egy része hozza magával otthonról az ipari élelmiszerét, és

maga akar főzni. A profit már a szürkegazdaság körülményei közt is negatívba fordul. A fából készült vaskarika már nem bírja a terhelést. Hamarosan eltörik az iga alatt.

A gazdálkodást megtartó vendéglátók száma elenyésző. Nem hagyták el a föld művelését a pénz kedvéért. Ők még őrzik ennek a nyugatról érkező innovációnak a tapasztalati tudását, ahogyan ők alkalmazták az innovációt az itteni feltételek közt. Ha valaki vissza szeretne térni az életképes vidéki vendéglátáshoz, tőlük tanulhat.

Összehasonlítva a két modellt, szembetűnnek azok az eltérések, amelyek miatt a panziós világ nem fenntartható, míg a vidéki ökológiai szemléletű vendéglátás a gazdasági válság idején is virágzik nyugaton és itthon is azzal a néhány kivételes gazdával, akik megtartották a családi gazdálkodást.

	Nyugati innováció	Székely innováció
Termék	magas minőségű, saját termelésű élelem, egyedi ízek, felszolgálás	alacsony minőségű, tucat ízek „Cordon blő", ipari élelmiszer
Szolgáltatás	élményorientált vendéglátás, a gazdálkodást használó ökológiai szemléletű foglalkozásokkal	szállás és vendéglátás, fogyasztás szemléletű szórakoztatással
Piac	saját, közeli, ellenőrzött visszajáró és rendszeres hétvégi hazai turistákkal	erőteljes verseny, ellenőrizhetetlen, szezon jelleggel, külföldi tömeg turistákkal
Jövedelmezőség	magas hozzáadott érték, magas ár, magas jövedelem	alacsony hozzáadott érték, árverseny, alacsony ár, alacsony jövedelem, magas költségek
Üzleti stratégia	egyediségre törekvés, megkülönböztetés, réspiacok	tömeges tucat - szolgáltatás, kínálati piacon erőteljes verseny
Társadalmi környezet	támogató, alacsony kamatú hitelek, állami garanciavállalással, fejlett civil együttműködés	nem támogató, hiányos szabályzás, ANTREC, korrupció, EU ingyen pénz/nem hitel, fejletlen civil együttműködés
Kultúra	hagyományos paraszti értékeken alapuló posztmodern	fogyasztói társadalomra jellemző, anyagias, modern

A fenti példa tanulságos lehet más nyugatról eredő innováció székelyföldi sorsára nézve is.

Mivel az ökológiai földművelés még nincsen a „járványszerű" elterjedés szakaszában – hiszen száznál kevesebb ilyen szándékú gazdálkodót tartanak nyílván Hargita megyében – talán tanulhatunk a panziós világ „sikertörténetéből", és megfelelő támogatási és oktatási politikával elkerülhető lenne az újabb „fából vaskarika" megjelenése a vidékünkön. Most már bio verzióban!

A köztudatban a biogazdálkodás első sorban vegyszermentességet jelent. Ezzel el is érkeztünk a fából vaskarika első feltételéhez, ahhoz a mítoszhoz, mely szerint a hagyományos módszerekkel előállított élelem a Székelyföldön biominőség, csak a minősítés hiányzik ehhez.

Hat éve létesítettem egy bivalyfarmot Énlakán, gyerekkori álmomat valósítva meg ezzel, és saját bőrömön tapasztaltam meg a székelyföldi gazdaélet viszontagságait. A bivaly tartásának legalább kétszáz éves hagyománya van a Székelyföldön. Évtizedekkel ezelőtt még több ezer főre tehető állomány volt a falvainkban. Az igénytelen, az itteni klímához jól alkalmazkodott bivalyt hármas hasznosítása miatt volt érdemes tartani. Igavonó állatként verhetetlen volt. Bivalyerejéről legendák keringenek még napjainkban is. Közben a székely ember traktorra váltott, és nem vesződik tovább a bivallyal. A bivaly húsa nagyon finom, a vadhússal vetekszik, de türelmet és hozzáértést igényel a növendék, vagy idős marha húsának megkészítése a faggyús, zsíros rostszerkezete miatt (egy szászföldi mészáros szerint „olyan, mint a medve húsa, annyi baj van vele"). A bivalytej is nagyon értékes, a belőle készített kézműves sajtok valódi ínyencségek. Csak hát a bivaly kevés tejet ad, és azt is nehezen. Mindezt figyelembe véve, hamar kiderül, hogy a fehér marha tartásában eluralkodott teljesítményorientált, anyagias szemlélettel gondolkozva, a bivaly tartása nem gazdaságos tevékenység. Mit tegyen a gazda, ha mégis szereti a bihalat (ahogyan a bivalyt mifelénk nevezik) tartani, és örömét leli benne, ha szeretne újra bivalycsordákat látni a Homoród menti falvakban, mint gyerekkorában volt?

Nyilván azzal kezdi, hogy szétnéz egy kicsit a nagyvilágban, hová is vitték Erdélyből a bivalyokat a kupecek? Hamarosan kiderült, hogy amikor a szászok és székelyek felhagytak a bivalytartással, az állatok nagy részét Olaszországba, Németországba és Svájcba vitték, jó pénzért. Nyugati befektetők nagy bivalyfarmot létesítettek Meschendorf-ban, a Szászföldön, Segesvártól pár kilométerre. Gyanús volt ez nekem. Valamit megint másként csinálnak nyugaton, mint mi! Olyan érzésem

volt, nem először, hogy megint fordítva ülünk a lovon. Valamit, amiből nyugaton pénzt, megélhetést csinálnak, mi éppen felhagyni készülünk!

A gyanúm hamarosan beigazolódott. Nyugaton a bivaly értékes egzotikus állat. Húsa, teje drága ínyencség, amiért nagy árat fizetnek, akik ezt értékelik. A bivalytól származó élelem magas minőségű ökológiai vagy nem ritka esetben biodinamikus gazdálkodás-minősítéssel kerül piacra. Így hát én is elindultam ezen az úton. Saját feldolgozott termékkel kínáljuk meg az Énlakára látogató turistákat, és rendszeresen ott vagyunk nejemmel a hagyományos vásárokon Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen.

Azon dolgozom, hogy a hagyományos bivalytartásra alapozva, a nyugatihoz hasonló gazdálkodási innovációt honosítsak meg a Székelyföldön. Így jutottam el az ökológiai gazdálkodás fogalmához. Sokat tanultam Will barátomtól, aki tanácsaival egyengette gazdálkodó utamat, és életben tartotta a reményt, hogy érdemes bivalyokat tartani. Neki köszönhető, hogy egy egész csordával, negyven bivallyal kezdtem. Mára ez az állomány elérte a hatvan főt. Szabad tartásban tartjuk az állatokat egy mély almozásos istállóban, aminek fedett, délre néző nyitott kifutója van. Így, az Indiában őshonos, a hidegre érzékeny állatok télen a benn tartott trágya erjedése által fűtve vannak, de az istálló nagy légtere kellő szellőzést biztosít,

hogy elkerüljük a párás, ammóniás levegő kialakulását. A trágya megóvja az állatokat a beton padló hidegétől és keménységétől. Az állatok szabadon döntik el, hogy kint tartózkodnak-e a fedett kifutóban, vagy bent maradnak az istállóban. Éjszakára az anyaállatokat és a szoptatós bocsokat együtt hagyjuk, hogy az anyák melegíthessék bocsaikat. A bocsokat négy hónapos korukig természetes úton szoptatják az anyaállatok. Ez elég nagy áldozat a tejmennyiségben, de megéri a bocsok egészsége és ellenállóképessége, amit így nyerünk cserében. Nyáron a falu csordájával együtt legelnek a bivalyok a természetes legelőkön, ahol dagonyázási helyeket is kialakítottunk számukra. Szálas takarmányt Énlakáról, Firtosváraljáról és Martonosról vásárolok. Ez is vegyszermentes, természetes széna. Egyedül a fejős állatoknak adott takarmányliszt származik a fenyédi malomból, ami az ipari mezőgazdaság terméke, és műtrágya felhasználásával termesztett búzából, vagy rozsból készül. A Firtosbivaly kis farmom már majdnem ökó, és mégis, az alábbiak szerint egyáltalán nem az.

Az ökológiai gazdálkodás, vagy ahogyan angolszász nyelvterületen organikus /szerves gazdálkodás (organic farming), németül pedig bi (bio – landwirschaft), román eco (productie ecologica) megnevezéssel honosult, olyan sajátos gazdálkodási forma, mely:

Az **IFOAM** (az ökológiai gazdálkodók mozgalmainak nemzetközi szervezete) szerint az ökológiai mezőgazdaság magában foglalja az összes olyan mezőgazdasági rendszert, amely környezeti, szociális, gazdasági szempontból egyaránt fenntartható, és egészséges termékek, élelmiszerek előállítását biztosítja. Óvja a talaj termékenységét mint a sikeres gazdálkodás kulcsát. Előtérbe helyezve a növények, állatok és a talaj természetes egyensúlyát. Célul tűzi ki a mezőgazdaság és a környezet minőségének javítását. Jelentősen lecsökkenti a külső erőforrások bevitelét, tartózkodva a szintetikus trágyák és növényvédő szerek használatától. Helyettük a terméshozam és ellenálló képesség növelése érdekében a természet folyamatait engedi érvényesülni. (http://www.biokutatas.hu/biogazdalkodas/alapfogalmak)

Az EU meghatározása szerint az organikus mezőgazdaság olyan élelem előállítási módozat, mely betartja a természetes életciklusokat. Minimalizálja a környezetre gyakorolt emberi beavatkozást, a lehető legtermészetesebben, az alábbi célok és elvek betartásával működik:

- Vetésforgót használ, hogy a talaj erőforrásait hatékonyan hasznosítsa.
- Vegyi gyomirtók, műtrágya, antibiotikumok, és egyéb vegyszerek használata szigorúan korlátozott.

- Génmódosított szervezetek (GMO) használata szigorúan tilos.
- Jól hasznosítja a helyben létező erőforrásokat. Állati eredetű trágyát, növényi komposztot, és helyben előállított takarmányt használ.
- A helyi környezethez jól alkalmazkodó, betegségeknek ellenálló fajtákat használ.
- Az állatokat szabad tartásban, szabad levegőn, és ökológiai takarmánnyal etetve tartják.
- Az állattartás az egyes fajtáknak megfelelő sajátos, a természeteshez közeli módon történik.
- Az ökológiai gazdaságban előállított élelem a hozzáadott értéklánc minden egyes szakaszában ellenőrzött módon, és az ökológiai gazdálkodás elvei szerint kerül feldolgozásra és értékesítésre. Tekintettel kell lenni a fogyasztót érintő élelmiszerbiztonsági elvárásokra, környezet védelmi, és az állatok jóllétére vonatkozó előírásokra, a termék követhetőségére, valamint a címkézés és márkázás helyességére.

http://ec.europa.eu/agriculture/organic/organic-farming/what-is-organic-farming/producing-organic/index_en.htm

A fenti elvek alapján, láthatjuk, hogy a hagyományos székely gazdálkodás, főleg az állattartás esetében, nem felel meg az ökológiai gazdálkodás elvárásainak. Igaz, hogy kaszálóinkon és legelőinken nem használunk évtizedek óta vegyszereket. Ugyanakkor az is igaz, hogy a kisméretű, zárt légterű istállók, ammóniás, párás levegővel nagyon egészségtelenek az állatok számára. A Székelyföldön széles körben elterjedt kötve tartás sem felel meg az állatjólléti elvárásoknak.

Érvek mindig kerülnek. A hideg, a hagyományaink, az öregek tudták… Máris készül a fából vaskarika!

Szinte nyilvánvaló, hogy az ökológiai gazdálkodás természeti adottságai kedvezőek a Székelyföldön. Sőt, gazdaságosan nem is lehet másfajta földművelést elképzelni a Székelyföldön. Az ipari mezőgazdaság számára, talán az állattartáson kívül – szerencsére – sem a talaj minősége, sem a birtokszerkezet nem alkalmas.

Románia mezőgazdálkodási lehetőségei annyira sokszínűek, hogy szinte lehetetlen egy országos stratégiában összeegyeztetni a különböző elvárásokat és érdekeket. Ezért szükségesnek tartok egy regionális stratégiát a Székelyföldre, amit nyilván a megyei tanácsok tudnak kidolgozni az agrárkamarákkal és gazdaszervezetekkel együttműködve. Egy ilyen stratégia az alábbi elvek mentén képzelhető el:

- A rendszer elvű holisztikus megközelítés. Az ökológiai gazdálkodásban bonyolult életciklusok által meghatározott összefonódások vannak. A bevitt takarmány és trágya, vagy talajjavító módszerektől, a fajták kiválasztásáig, és a feldolgozás és értékesítés módozatáig végig tekintettel kell lenni a kölcsönhatásokra. Pl. külön nehézséget fog okozni a génmentes takarmány és fajtatisztaság biztosítása egy olyan országban, ahol nem tiltják a GMO növények termesztését. Ezért regionálisan törekedni kellene arra, hogy a Székelyföld GMO-mentes térség lehessen!
- Ökológiai állattartás nélkül nincsen ökológiai növénytermesztés a Székelyföldön. Habár a jelenleg minősített ökológiai termelők többsége növénytermesztő, illetve méhész, be kell látni, hogy a gyenge minőségű természetes talajainknak rendszeres természetes trágyázásra van szüksége. Még a méhlegelőinknek is! Amennyiben az állattartásunk nem felel meg az ökológiai elvárásoknak, a trágya sem lesz alkalmas erre. Ha vegyszerezett takarmánnyal és a „földben sózott" krumplival etetjük állatainkat, azok a vegyszerek a trágyában is megtalálhatóak lesznek. Ha felhagyunk a hagyományos kültéri állattartással, megszűnik a legelőink és kaszálóink oly értékes biológiai sokszínűsége, ami többek közt méheink számára nélkülözhetetlen az értékes bioméz előállításához.
- A minősítéssel járó ellenőrzés, és a termények minőségének ellenőrzési laboratóriumi költségeinek fedezésére közpénzből kell támogatást biztosítani.
- A minőség és hatékonyság növelését célzó szakosodást széleskörű együttműködés kell, hogy kiegészítse. Együttműködés nélkül sem a társadalmi támogatottság, sem a gazdaságossághoz szükséges méret nem biztosítható.
- Szakmai oktatásra, tapasztalatcserére, és az érdekvédelem megszervezésére szintén közpénzek kellenek.

A stratégiai cselekvés területei:

- Szakmai képzés. Az ökológiai gazdálkodás szerteágazó, és magas szintű szakmai tudást igényel. Az ökológiai földművelés nagyon sajátos, és az ipari gazdálkodás emlőjén felnőtt agrárszakemberek ennek tanítására csak erőteljes „átképzés" után alkalmasak, ha egyáltalán alkalmasak rá. Ezért intézményes, a külföldi gyakorlatot bemutatni képes tapasztalati oktatásra van szükség. A gyakorlati oktatás életbevágó. Az ökológiai gazdálkodáshoz

olyan mértékű kitartásra, fegyelemre és szervezettségre van szükség, ami ritka a Székelyföldön. Az ökológiai gazdálkodó minőségi szakma megteremtésére folyamatos oktatásra és továbbképzésre van szükség.

- Saját, nemzetközi együttműködésre képes kutatási kapacitás kiépítése szükséges az ökológiai módszerek, és fajták székelyföldi adaptációjának elvégzésére.
- Piacok biztosítása. Az önellátásra berendezkedett ökológiai gazdálkodás, néhány gazdag ember hobbija lehet csupán. Ha valaki szeretne megélni ebből a tevékenységből, akkor kiszámítható, jól fizető piacokra lesz szüksége. Erre most három lehetőséget látok, aminek a fejlesztésén érdemes dolgozni:
    a. A tudatos helyi vásárló. A ma is működő hagyományos vásárok és az áruházak helyi termékeket vásárló közönsége számára tájékoztatást, ökológiai minősített helyi termékek külön elérhetőségét kell biztosítani.
    b. A turisták. A Székelyföldre látogatók számára biztosítani kell a helyi ökológiai élelem elérhetőségét. A magasabb ár miatt gondos szegmentálásra van szükség a turizmusban, a prémium szolgáltatások része kell, hogy legyen a magas minőségű élelem. Támogatni kell, azokat a panziósokat, akik hajlandóak gazdálkodni is.
    c. Romániai bevásárlóközpontok biorészlegeire, illetve külföldi hálózatokba lehetne eljuttatni majd, ha kellő mennyiségben sikerül előállítani ökológiai gazdálkodással élelmet. Esetleg termelő szövetkezet is létre jöhetne, a növekedés nyomán.

Lehetségesnek, és szükségesnek tartom a hagyományos gazdálkodásra alapozottan, vagy attól függetlenül, kifejleszteni az ökológiai gazdálkodást a Székelyföldön. Azonban ahhoz, hogy elkerüljük a fából vaskarika bio verziójának kialakulását, nagyon sok intézmény és a gazdák stratégiai partnerségére lesz szükség. Hosszan tartó, lassú szerves fejlődésre kell felkészülni, és mindvégig a gazdáknak érezniük kell a társadalom támogatását, bizalmát ehhez. Az ökológiai gazdálkodás fajlagos költségei meghaladják mind a hagyományos, mind az ipari mezőgazdaság költségeit. Az átállás, tanulás, és a művelési folyamatok tudás- és időigényesek. Az elvárások is nagyok. Mindez nagy kockázatot jelent a gazdálkodónak, amit magára hagyatottan biztosan nem fog tudni viselni, és a csődhelyzet elkerülhetetlen, amennyiben az összes tényező nem játszik közre a sikerhez. Tömeges átállásra nem lehet számítani, ezért a méretgazdaságosság által megkövetelt mennyiségek is későn

fognak összeállni. A kísértés azonban nagy lesz, a magas árak miatt sokan elkezdik faragni fából a vaskarikát. És az éves ellenőrzés nem lesz elég ennek elkerülésére.

A közbeszédben is világosan el kell határolni az önfenntartó hagyományos gazdálkodást az ökológiai gazdálkodástól. Bármennyire is egészséges és tiszta a hagyományos földműveléssel előállított élelem, pontosan az ökológiai szemlélet, a minősítés és a nagyon igényes biopiac elvárásai miatt nem lehet a kettőt egybemosni. Ezért fel kell készíteni a médiumokban dolgozó szakembereket, szükséges a gazdák folyóirataiban is külön rovatokat létesíteni. A hagyományos, elsősorban az önfenntartást szolgáló gazdálkodás és az ökológiai földművelés stratégiai partnerek. Egymást kiegészítik a Föld megmentését célzó „zöld forradalomban". Átjárhatóság van köztük, mind a tudás, mind az anyagok vonatkozásában. Pl. a háztáji hagyományos állattartásból származó trágya elfogadható lehet a minősített ökológiai gazdaságban is talajjavításra. Ezért a megkülönböztetéssel sokszor együtt járó szembeállítást el kellene kerülni.

A hagyományos földművelés célja az önellátás. Azután következik a felesleg értékesítése a piacon. Lehetőleg a helyi kis őstermelői piacon és nem az áruházakban. Szerepe felértékelődik, minden ez irányú EU igyekezet ellenére, ami piaci árutermelővé akarja átalakítani. Mivel az őstermelő gazda saját célra termel, nem szükséges semmi külső ellenőrzés, minősítés. Csak tudatosság, hogy „Az vagyok, amit megeszem". Ezért költségei is alacsonyabban tarthatóak mind az ökológiai gazdálkodás esetén, és a szabadsága is nagyobb. A hagyományos gazdálkodás tömeges elterjedése várható elsősorban szociális vállalkozásként. Azok fognak önellátásra törekedni, akik elég tudatosak, hogy az ipari mezőgazdaság termékeit elutasítsák, de nincsen annyi pénzük, hogy ökológiai művelésből származó élelmet vásároljanak.

Ettől eltérően, az ökológiai gazdálkodás piacorientált. A szabályzása, a minősítési rendszere piacorientáltan került kifejlesztésre. Ez egy nyugati innováció. Ott a piac a mindenható! És elenyésző a hagyományos önfenntartó gazdálkodás jelenléte. Az ökológiai gazdálkodás elsősorban a fogyasztók igényeinek kielégítésére törekszik. A felesleget nyilván elfogyasztja a gazdálkodó, vagy szűk körben értékesíti. A fogyasztói társadalom profitorientált kereskedelme már terjeszti az ökológiai termékeket. Magas áron, magas profittal a termékek ott vannak a nagy áruházláncok polcain. Az ökológiai gazdaság által előállított élelem ma luxuscikknek számít. A játékszabályokat azonban a piac diktálja. Itt is megjelentek a tömegtermékek. Már érezhető az erősödő verseny. Hamarosan a kínálati globális piacok nyomorával fog találkozni az öko-termelő is.

Ezért mindenképp olyan termékekkel kellene kezdeni a Székelyföldön, amire nagyon jó természeti adottságaink vannak, és rés piacokra lehet bejutni velük. Országos vagy globális rés piacokról van szó. A tömeges versenyt el kellene kerülni, mert ott csak kevesen maradnak életben. Will von Eisden, ezért indított fűszer- és gyógynövénykertet, és nem paradicsom- és salátatermesztést Szentábrahámon. Sok esetben a környékben vadon termő fajtákat hozott be a kertjébe. Velük kezdve a nemesítést, hogy az ökológiai alkalmazkodó képesség biztosítva legyen. Alkalmasak erre az erdei gyümölcsök is, amint azt a Székelygyümölcs Egyesület kezdeményezte közösen a zetelaki közbirtokossággal.

Az alábbi táblázatban összefoglaltam a két gazdálkodási forma jellemzőit

	Hagyományos önfenntartó	Minősített ökológiai
A gazdálkodást vezérlő cél	önellátás	piacon értékesítés
A tevékenységet meghatározó tényező	saját szükségletek, gazdaságosság	fogyasztói igények, profit
Fajlagos költségek	alacsony	magas
Jövedelem	alacsony	magas
Tudás igény	hagyományos, tapasztalati	tudatos szakmai, tudományos
Emberi erő igénye	magas	magas
Eredmény	jó minőségű, egészséges élelem	kiváló minőségű, egészséges élelem

Egy regionális ökológiai gazdálkodási stratégia célja mindkét földművelési forma támogatása és fejlesztése kell hogy legyen. Növelni kell az önellátásra képes lakosság számát, különös tekintettel a társadalom peremére szorult rétegekre (elszegényedett vidéki lakosság, cigányok). Ugyanakkor törekedni kell a magas hozzáadott értéket előállító minősített ökológiai földművelés fejlesztésére. A kettő között létező ipari mezőgazdaság a Székelyföldön tulajdonképpen nem versenyképes a modern globális piacokon, és már középtávon valószínű, hogy eltűnik a térségből.

Kolumbán Gábor, bivalyos gazda
Énlaka, 2015. február

Tánczos Barna

„Az első kérdés az, hogy mi az, amire holnap piacom lenne…”

Intézményi pozíciója, tapasztalata, szakmai érdeklődése okán rálátása van az agrárium, s ezen belül a biogazdálkodás egész sor területére. Első lépésben egy helyzetkép fölvázolására kérném.

A biogazdálkodás kapcsán egyrészt egy jellegzetes életformáról beszélünk, nemcsak arról, hogy valaki biotermékeket állít elő, mert aki biogazdálkodással foglalkozik, az úgy is él. Tehát az már egy életforma. Nem abból a szempontból, hogy bogarasok, hogy különcök a biogazdák. De nem tudom elképzelni a biogazdálkodó személyt vagy kisvállalkozást másképp, mint egy olyan valakinek, aki a magánéletében is aszerint a meggyőződés szerint él. Ez lenne egy olyan megállapítás, amely jellemzi a biogazdálkodást, nemcsak mint tevékenységet, hanem magát a biogazdálkodót is. Egy másik általános dolog, amiről mindenképpen szólni kell véleményem szerint – és ez érvényes más területekre is, igazából a hagyományos mezőgazdasági termelésre is itt Székelyföldön –, hogy soha nem abból indulunk ki, hogy mire van ma piaca az illető termelőnek. Nem azzal kezdjük, hogy van megrendelésem havi két kamion bio hasított marhára, nem abból indulunk ki, hogy van tíz tonna biopityókára megrendelésem, és akkor azt miként tudom megtermelni, hanem ehelyett csak szépen beszélünk a tejtermelésről, szépen beszélünk a biogazdálkodásról, az apróságokról, a lehetőségekről. Biztatunk mindenkit, hogy csinálja, de akkor, amikor eljut oda, hogy meg is termeli azt a terméket, akkor kezd gondolkodni általában azon, hogy azt hova fogja eladni. Ez üzleti szempontból egy óriási tévedés. Ha biogazdálkodásra akarunk ösztönözni, segíteni bárkit, hogyha a tejtermelőkön akarunk segíteni, akkor ott az első kérdés az, hogy mi az, amire holnap piacom lenne? Vagy egy belátható időn belől szerződést tudnék kötni? Ezt az elmúlt két hétben a Vidékfejlesztési programhoz kapcsolódó tájékoztató karavánomon tapasztaltam, és mondhatom, hogy most tudatosult bennem ez a szinte tényként megállapítható dolog, hogy tevékenységi területtől függetlenül legtöbbször fordítva ülünk a lovon. A biogazdálkodásban is, beszélhetünk a természeti adottságokról, a gyakorlatról, a fogyasztási igényekről, piaci árakról, de nem tudjuk,

hogy az, akit most arra akarunk bíztatni, hogy fogjon neki, az kinek és hova fogja eladni. Egyértelmű, hogy a természeti adottságaink megvannak a biotermelésre, de ebből a szempontból nem különbözünk Európa legalább 70 százalékától. Mert bárhol Európában a biogazdálkodásra lehet alkalmas területeket találni. Valószínű, hogy nem a román alföldön – de még az sem kivétel –, ahol tele műtrágyáztak mindent az elmúlt tíz évben. De ha megnézzük azt, hogy hol növekedtek a biogazdaságok ma Romániában, vagy az elmúlt hat évben, ugrásszerűen, akkor nem mi vagyunk a bajnokok, hanem a nagy kultúrák, ahol kukoricát, búzát, napraforgót termesztenek biokörülmények között és értékesítik is. Tehát a természeti adottságok megvannak, de ez még nem jelent sem piaci, sem más szempontból előnyt, mert gyakorlatilag ezzel az adottsággal más is rendelkezik.

A termelési gyakorlatban nem jelentkezünk, nincsenek évtizedekre visszanyúló tapasztalataink, nincsenek még apáról fiúra átadott biogazdaságok, tehát ez még egy viszonylag új tevékenység, és meggyőződésem, hogy – ugyanúgy, mint bármilyen más mezőgazdasági termelés – ez is tudásalapú kell legyen. Tehát nem biogazdálkodás az, hogyha kiengedem a tehenet a kertbe legelni. Nem az a biogazdálkodás, hogy csak három liter tejet fejek, mert a hegyvidéki legelőn, a félkopár, félszáraz, köves legelőn legeltetem a tehenet és hogy milyen szenzációs az a három liter tej, mert bio. Nem. Az a biotermelés, amikor 30 liter tejet fejek egy tehéntől biokörülmények között. Tehát amikor tudok fehérjét, tudok szárazanyagot, tudok cellulózt olyant juttatni a tehén szervezetébe, hogy hatékonyan tudok termelni. Erről is volt amúgy a gyimesi térségben vitánk, hogy akkor hány tehéntől kell fejni azt a 20-25 liter tejet naponta? Mert vannak helyek, hol négy tehéntől fejik, vannak helyek, ahol egy tehéntől fejnek 20 litert. Tehát az az igazi biotermelés, amely a teljesítményt is el tudja érni biokörülmények között.

Ma gyakorlatilag – véleményem szerint – helyi piac biotermékre nincsen. Tehát ez nem jelenti azt, hogy az értékesítésnek egy százaléka vagy fél százaléka, az nem biopiac, de nagy volumenű bioértékesítésről én nem tudok. Mindig azzal kellene kezdeni, hogy kinti piacot keresni neki. A kinti, az lehet akár bukaresti is. Tehát olyan nagy felvevő piacot kell keresni, ahova érdemes termelni, mert a termeléshez beruházás kell, munka kell, és másképp nem lehet eladni.

Országos viszonylatban a robbanásszerű fejlődés az részben a támogatásoknak tudható be, mert akár ezt is mondhatom, ott, ahol van 50-100 tehén és biotejet állítanak elő, ott már fehérjét, olyan tápanyagokat kell bevinni, amelyeknek ugyancsak biominősítése van. Ezért a biopiacon a gabonának, a kukoricának, a

napraforgónak megvan az ára, és nagyon sokan az ország déli részében ráálltak arra, hogy beszállítóként az ilyen nagy biogazdaságoknak dolgoznak. Ez jelenthette, vagy ez lehetett az oka az ugrásszerű gyarapodásnak, a bioterületek ugrásszerű gyarapodásának. A támogatási rendszert említettem már, mint a fejlődést befolyásoló tényezőt, azt szinten tartani és fejleszteni lehet, és kell is, de még egyszer, nem hiszem, hogy kizárólag azzal elő lehet idézni vagy ki lehet váltani egy ugrásszerű fejlődést. Ha megtaláljuk a piacot a terméknek, az az igazi húzóerő a biogazdálkodás számára. Területalapú támogatás szempontjából szerintem a biogazdálkodás támogatása jelentős, legalábbis összehasonlítva a hagyományossal: 400-450 eurós támogatás, 427 euró a következő hat évre a tervezett támogatás a gyógynövényre. Átállási időszakban például a gyümölcs, zöldségnél eléri szinte az 500 eurót. Tehát ezek olyan támogatási összegek, amellyel oda lehet valóban csalogatni a gazdát és el lehet kezdeni vele tárgyalni arról, hogy biotermékeket állítson elő, de egyéb is kell hozzá, nem elég a támogatás.

Ez az információ eljut a gazdákhoz, beszélhetünk arról, hogy informálva vannak?

Én személyesen az elmúlt két hétben például – apropó, most épp úgy jön ez az interjú, hogy egy kéthetes karaván vagy maratonon vagyok túl – minden egyes községben elmondtam. Minden egyes községben kihangsúlyoztam, hogy emberek, van 500 euró az átállási időszakban hektáronként, ha bioterméket állítasz elő, van 430 euró átállás után, ha bioterméket állítasz elő. De szinte azt mondhatom, hogy a füle botját sem mozdította senki. Mintegy 1000 emberrel találkoztam most két hét alatt, személyesen. Nagy volt az érdeklődés, nagyon sokan voltak, gazdák főleg, külön téma a vállalkozói hangulat és a vállalkozói kedv, az is megér egy misét. Katasztrófális a helyzet, katasztrófális. De a gazdáktól jött vissza kérdés mindenről, hogy hányas lábbal lehet rálépni a földre s milyen traktorral, mindenről, kivéve a biót. Senki, sehol meg sem említette.

Mi lehet ennek az oka?

Meggyőződésem, hogy azért, mert nincsen két olyan biotermelő, aki ebből meggazdagodott volna. Hogyha lenne ilyen, hogyha látnák, hogy a tejet a biogazdálkodó el tudja adni kétszer annyi pénzért, vagy egyáltalán gond nélkül el tudja adni, s ő pedig szenved a 80 banis tejárért, akkor holnap megkérdezné, hogy hogyan tudnék én is biogazda lenni, hogy el tudjam adni a tejemet. De nem tudok én sem olyan legalább családi méretű biogazdaságot a környéken, ahol ebből élnének. Lehet, hogy van, de én nem tudok róla. Tehát ott legyen 30 hektár biominősítés-

ben, termeljenek zöldséget, kukoricát, pityókát, bármit, lucernát, amit megetetnek a tehenekkel és lesz biotej…, ilyent nem tudok. Ettől kezdve az sincs, akitől lássák a jó példát. Ez szerintem a legnagyobb probléma. Ha tudnánk például ilyen biotermékekre megrendelőt hozni holnap-holnapután, akkor valószínű, hogy nagyon sokan átállnának. Ez a másik dolog, hogy az értékesítést, azt mindig mástól várják. Tehát mindenki termelni akar, mert úgy gondolja, hogy esetenként tud is termelni, de az értékesítésnél mindig elvárják, hogy jöjjön a politikus például és hozza a megrendelőt. Vagy a politikus oldja meg azt, hogy ne 80 bani legyen egy liter tej, hanem 1 lej 40 bani. Tehát nem tudatosan a piacra termelnek, hanem eldöntik, hogy tejet fognak termelni, s utána azt várják, hogy jöjjön ide valaki és vegye meg.

Ez valamilyen szinten a hagyományos mintáknak a követése is lehet, mert olyant folytatnak, amit a szüleik, nagyszüleik is végeztek...

Igen. A kérdésre, hogy mit lehetne tenni a térségben, regionális szinten a biogazdálkodás fejlesztéséért, ez lenne a válasz, hogy piacot kell hozni, megrendelést kell hozni ide a térségbe ilyen biotermékekre, és jó példát kell felmutatni, olyan nagyságrendűt, amivel meg lehet győzni embereket, hogy nekifogjanak. Tehát a 10-20 áras biokertészkedés, ahol magamnak és a barátaimnak termelem meg például biokörülmények között, minősítve vagy nem minősítve, a zöldséget vagy a gyümölcsöt vagy bármit, az nem elég arra, hogy ez vállalkozás formájában is működjön. Akkor tudnánk bioról igazában beszélni, hogyha a bioalma nem a kukacos almát jelentené a térségben. Tehát itt a térségben az alma akkor bio, ha kukacos, mert akkor biztosan nem permetezték le. A bioalma is pont akkora, pont olyan csillogó, pont olyan szép és kukacmentes kell legyen, mint a másik, és itt jön be a tudásalapú gazdálkodás. Biogazdaságban nem megy már az, hogy attól bio a murok, mert kicsike, mert akkor nincsen műtrágya a földben.

Beszélhetünk itt tévhitekről is a biogazdálkodás kapcsán…

Mindenképpen vannak, és mondom, engem az lepett meg, hogy hiába emlegettem folyamatosan minden egyes faluban, minden egyes községben a biotámogatást, nem jött semmiféle visszajelzés. Az Agrárkamarának, a Megyei Mezőgazdasági Igazgatóságnak, egyáltalán azoknak, akik a vidékfejlesztési stratégiákkal, mezőgazdasági stratégiákkal, politikákkal foglalkoznak, mindenképpen felelősségük a felvilágosítás. Tehát információt kell hozni, jó példákat kell felmutatni, lehetőségeket kell az embereknek megcsillogtatni, ez mindenképpen szükséges. Majd mondok is egy-két példát, hogy miként próbáltam bekapcsolni a biorendszerbe, de

rettenetesen nehéz. Az úttörőknek a személye, véleményem szerint, fontos. Itt a lelkes biogazda nem elég, az sem elég, hogyha hisznek abban, amit csinálnak, nem elég szerintem az, hogyha ilyen kiegészítő, hobbitevékenységként végzik. Az embereknek nem olyan biogazdász példaképre van szüksége, akinek amúgy a megélhetése adott, csak délutánonként nem a fotelben ül és szappanoperát néz, hanem biokertészkedik, mert megengedheti magának, mert nincsen ráutalva, mert nincsen rászorulva arra, hogy ne 5000 kiló pityókát termeljen egy hektáron, hanem 15-öt. Tehát aki abból akar megélni, az már nem engedheti meg magának, hogy a hobbiszerű biogazdálkodást vegye példaként, hanem neki olyan példát kell mutatni – amit mondtam az előbb is – hogy akkor 10 tehenes gazdaságban biotejet termel, de a hagyományos gazdálkodási hatékonysággal. Ma már hagyományos ugye, mert ma már az intenzív gazdaságot kell hagyományosnak tekintsük, mert az a 99%-a a gazdálkodásnak. Akár zöldségtermesztés, akár gyümölcstermesztés, akár állattenyésztés, nem lehet csontra hízlalt a marha, hogyha biomarhahúst akarok értékesíteni. Az pont olyan márványozott, pont olyan jó minőségű hús kell legyen, mint a hagyományos, és a bio, az csak a pluszt kell hozza.

Nem lehetséges az, hogy a gazdálkodókban van egyfajta félelem is a biogazdálkodással, mint újszerű dologgal szemben?

Biztos, hogy van, mert nem ismerik. És mindennel szemben, ami ismeretlen, az embernek az az első reakciója, hogy tart tőle, kivéve az úttörőnek született embereket, akiket épp az vonz, ami ismeretlen. Az embereknek gondolom 90%-a a „safety", a biztonságos megoldást keresi mindenben. A családalapítástól kezdve a mindennapi életben, a munkában. Vannak ugyanakkor olyan személyek, akiknek az ismeretlen a kihívás. Ha ezeket a személyeket meg tudjuk találni a gazdák között, akkor valószínű, hogy őket könnyebb ráállítani a biogazdálkodásra. Voltam Biofach-on, kétszer is, Berlin mellett valahol, Nürnberg-ben. Hihetetlen a nemzetközi piaca a biotermékeknek. De még egyszer, semmiben sem különbözik hatékonyság, minőség, mennyiség szempontjából a biotermék a többitől. Tehát az, hogy bio, az a standard fölötti kell legyen, és ezért mondom, hogy, főleg a termelésben, a hatékonyság, az nagyon fontos. Azokra az értékesítési csatornákra kell megpróbálni rácsatlakozni, oda pedig hihetetlen komolyság kell. Komolyság, kiszámíthatóság, és ezért fontos a mennyiség is, mert nem lehet komoly szerződéseket kötni anélkül, hogy jelentős mennyiséget tudna az ember rendszeresen szállítani.

Tehát itt mindenképpen a szakmai szervezetet is olyan személyekre kell alapozni, akik ebben megélhetést látnak. Akkor tudnak ők igazából fejlődni.

Nagyon-nagyon szimpatikus Máthé Emmáék egyesületi kezdeményezése, szenzációs, amit csinálnak, de a különbség az, hogy ők nem megélhetési formaként gyakorolják a biogazdálkodást. S addig, amíg nincsen két-három gazda, fiatal vagy idős, teljesen mindegy, aki tudásalapú biogazdálkodást folytat és abból él meg, addig ezek a példák nem ragadósak. Szerintem.

Kérdés, hogy a jó példa egymagában elegendő-e az ismeretterjesztéshez, szükség van külön tájékoztató programokra?

Ezzel kapcsolatban a kérdés az, hogy a mediatizálással, a PR-ral és hasonlókkal foglalkozó csatornákon konkrétan mit mutatunk be? Mert ezeket a csatornákat meg lehet találni viszonylag egyszerűen, nem kerül ez különösebb nehézségbe. A kérdés az, hogy mit mutatunk? Azt mutatjuk-e, hogy van egy értékesítési lehetőség biohúsra? És akkor arra kell rálljon a következő egy évben 500 gazda, hogy ilyen feltételek mellett hízlal bikaborjút. Vagy hogy van értékesítési lehetőség 5 tonna gyermekláncfűre, nem tudom. S akkor arra kell rávenni 200 gazdát, hogy azt termeljen. Vagy ez-e az érték, tehát ezt mutatjuk meg, vagy azt mutatjuk meg, hogy vannak hárman-négyen, akik biogazdálkodással foglalkoznak. Tehát a promócióban is, a mediatizálásban is nem mindegy, hogy magát az értékesítést, vagy a termelést mutatjuk! Mert, visszatérek ahhoz, amit az elején mondtam, hogy mi fordítva ülünk mindig a lovon. Nem azzal kezdjük, hogy mit tudunk eladni, hanem hogy gyertek, akkor termeljünk biohagymát. S akkor megmutatjuk, hogy hogyan kell biohagymát termelni. Vagy termeljünk bioalmát. Oké. S akkor mivel kezelhetem a fát, hogy bio legyen az alma? De ez már a második lépés kellene legyen, miután tudjuk, hogy a megtermelt bioalmát milyen mennyiségben, milyen minőségben, hol fogjuk eladni. Utána kezdünk azon gondolkodni, hogy hogy termeljük meg.

Az ágazati politikákban a támogatás ezekre adott. Van a kiemelt földalapú támogatás, terület alapú támogatás, ahol gyakorlatilag semmihez nem hasonlítható, más területi támogatáshoz nem hasonlítható nagyságrendű plusz támogatást lehet kapni hektáronként ezekre a bioterületekre, és ott vannak a beruházási támogatások is, amelyeket igénybe lehet venni. Azok az esetek nagy többségében ilyen 90%-os támogatási intenzitású, 10%-os önrésszel lehet csinálni. Az az egy kérdés, hogy képesek vagyunk-e, akár a román biogazdálkodóktól példát véve, értékesíteni. Mert ma a Délvidéken, mondom még egyszer, hihetetlenül nagy mennyiségű, többszáz, többezer hektáron termesztenek biobúzát, biokukoricát, biomindenfélét. S azt el is adják. Amikor az ember 10 áron, 20 áron termel valamit, akkor azt elfogyasztja, ide adja, oda adja, értékesíti úgy, ahogy tudja. De akkor, amikor már

nagyüzemben megy a dolog, akkor annak piacot is kell teremteni. Itt van például Régen környékén az ország legnagyobb teafű termelője, bioteafű, az osztrák, a világ leghíresebb biocégének beszállító, valahonnan előkeresem az adatokat is, pontosan. Hihetetlen bizniszt csinál belőle világszerte. De azt mondta, hogy tíz év alatt nem kapott még egy komoly partnert itt Romániában, akivel dolgozni tudjon. Olyan követelmények vannak, hogy azoknak megfelelni, ahhoz hihetetlen komolyság kell. Odaállás, komolyság, munka. Volt egy teafű készítése iránt érdeklődő, etédi, udvarhely környéki fiatalember, s akkor kerestem elő ezeket a kapcsolatokat, ismertem ezeket az embereket, találkoztam kint Nürnberg-ben velük, a Biofachon. És nagyon-nagyon szkeptikusak azzal kapcsolatosan, hogy itt kapnak valakit, akivel még egyszer szerencsét próbálnának, mert többször ráfáztak. Itt az értékesítés a legnagyobb probléma.

Kinek a feladata lehetne az, hogy az értékesítést próbálja megszervezni? Amíg nem termel senki semmit, addig nincs aminek keresni értékesítőt, ha meg termel, nem tudja eladni… .

Hát magát a lehetőségét olyan személyek kell a potenciális termelők elé tárják, akik járnak-kelnek a világban és látják, hogy mások hogy csinálják. Egyébként ebben a politikumnak is lehet feladata, szerepe, kötelessége. Ugyanakkor, akik már foglalkoznak biogazdálkodással, szerveződéssel, azoknak is ott a lehetőség, az Országos Egyesületnek a szakembereit idehozzák, meghívják, konferenciákat tartsanak erről, értékesítésről, eladásról beszéljenek, szerződéskötésről. A hagyományos gazdálkodást folytatók is kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy akkor találkoznak a biopiaccal, látják, hogy mi a biopiac, ők is, saját kezdeményezésként is átállhatnának arra, hogyha érdekli őket. De az első lépéseket mindenképpen az egyesületi társaság, a vezetők, a Bioegyesülettel foglalkozók, a biotevékenységet mediatizálók, a termelést mediatizálók kellene meglépjék, a térségi vezetőkkel, a politikummal közösen, mert nem várhatjuk el a vidéki gazdától mindig, hogy ő keresse, kutassa fel az Interneten, külföldön, innen-onnan ezeket a lehetőségeket. A biotermelést csakúgy magában reklámozni és mindenkinek ajánlani szerinem nem elég, mindig mellé kell tenni azt, hogy mi lesz azzal a termékkel, amit ilyen körülmények között megtermel az illető gazda.

Mindebből az szűrődik le, hogy elsősorban a mentalitás gátolja ennek az ágazatnak a kibontakozását a térségben. Van-e rá mód, hogy másképpen közelítsék meg a gazdálkodást, úgy, hogy ne a rövid távú tervezés, hanem a hosszabb távú számítás legyen fontosabb?

Nehéz, nehéz ezen a helyzeten változtatni, de nem lehetetlen, vannak már olyan gazdák, akik nagyon tudatosan dolgoznak és terveznek, fejlesztésben, termékskála kiválasztásban tudják, hogy mit, mikor, miért fognak tenni. Ugyanakkor folyamatosan dolgozni kell azon, hogy az új gazdaságokat tudatosságra neveljük, akik most lépnek a gazdálkodó tevékenységbe. És ebből a szempontból nincsen különbség a hagyományos módszerekkel gazdálkodók és a biogazdák között, mert a mai napig Székelyföldnek a legnagyobb problémája a termék értékesítése. Gondot jelent a szűk látókör, de emellett az alternatívák megteremtésének a hiánya. Ráállunk egy értékesítési csatornára, és nem gondolkodunk azon, hogy kipróbáljunk más alternatívát is. Látjuk, hogy inog az az értékesítési csatorna, látjuk, érezzük, sokszor be nem ismerjük magunknak sem, érezzük, hogy ebből hosszú távon baj lesz, de hiányzik a kezdeményezés, hogy megteremtsük az alternatívát. Erre a legjobb példa most a tejpiac, tehát tudjuk, mondjuk, látjuk, írja az újság, hogy gondok vannak, EU szinten gondok vannak, túltermelés lesz, kegyetlen harc lesz a piacon, nem kellene azon az egy tejgyáron múljon minden termelőnek a sorsa a térségben. Meg kellene teremteni az alternatívát, hiányzik az a szikra. Hiányzik az az ember, aki nekifogjon. Nem mindenütt, mert vannak esetek, ahol ezeket a dolgokat rendberakták, ahol próbálják, ahol csinálják. De hiányzik az a személy, az a szikra, amely ezt indítaná. És még azt sem mondhatom, hogy ez egy karitatív, a közösségért végzett ingyen munka lenne, mert olyan ember kellene végezze, aki személyesen is érdekelt abban, hogy akkor most legyen egy alternatív értékesítési csatornája, egy alternatíva az értékesítési csatornákra. Mert aki már termel nagyobb mennyiséget, az kellene a szövetkezetet úgy indítsa, hogy az most esetleg friss vagy érlelt vagy félkész sajttermékeket vagy tejtermékeket csináljon. A kényelmesebb megoldást választjuk, s a kényelmesebb megoldás kevesebb pénzzel jár, de hosszabb távon kockázatosabb.

A tapasztalat azt mutatja, hogy ebben a térségben nem könnyű vezetőnek, kezdeményezőnek lenni.

Addig, amíg nincsen az alternatíva megteremtve, addig elvárják valakitől, hogy megcsinálja azt. Addig a polgármestertől, a szarvasmarha tenyésztő egyesületen keresztül a szövetkezetig mindenki hibás azért, hogy ő nem tudja eladni a pityókát

vagy a tejet. De amikor meg van csinálva, akkor már gyanakvóan néznek nagyon sokan rá, hogy nem a saját érdekből csinálja-e a szövetkezet, nem nyúl-e le onnan valami pénzt, az új autót onnan vette-e? Tehát addig, amíg nincs meg, addig nagyon sokan elvárják azt, hogy csinálja, ha pedig már megvan, akkor nem viszi oda a pityókáját, inkább a kert alatt eladja, és ha nem sikerül, akkor továbbra is a szövetkezeti vezető a hibás, hogy nem tudott jó árat kialkudni a pityókának. Ez egy, szinte mondhatni, hogy jó példa arra, hogy miként lehet megbuktatni egy ilyen kezdeményezést, a szövetkezeti értékesítést. Hogyha nem viszi be mindenki a megtermelt pityóka 30%-át kötelező módon a szövetkezetbe, akkor nem lesz. Tehát ha jó az ár, ha rossz az ár, egy minimális profittal azt a mennyiséget legalább le kellene szerződni, s akkor elindulna valahonnan. Ellenkező esetben örökké akkor hívjuk a szövetkezetet, hogy adja el, amikor alacsony az ár. Nem működik ez így. Egy ilyen találkozó keretében meg is kérdeztem, jó emberek, mit várnak még el az államtól, a minisztériumtól, a megyei tanácstól, a szenátortól, mit kellene még ezen kívül megcsináljon? A területre, ha nem kaszálja meg, szinte akkor is támogatást kap. A támogatások évről évre nőnek.

Az egyesületekbe, a szövetkezetekbe a Megyei Tanács beáll, pénzt tesz, a csarnokokat gyakorlatilag felszerelik, a Szarvasmarhatartó Egyesülettel gyakorlatilag végigjártuk, végigszántottuk az egész megyét, nem mondom, hogy ingyen, de féláron marhát vehettek most az ősszel, az üsző támogatásnál. Tehát két dolog maradt önökre, az egyik, hogy elvegyék a pénzt, s a másik, hogy megtermeljék s értékesítsék. Nem állhatunk mi oda sem fejni, sem eladási ügynöknek. Mostmár az egész folyamatból valamit maguknak is fel kell vállalni. Most nem várhatja el, hogy a sajtot is eladjam s a tejfölet is s még jó árat is biztosítsak. Biznisz végül is, ugyanolyan kegyetlen piaci körülmények között kell megéljen mindenki, tejtermelő is, sajtgyár is, mindenki. Mondtam, hogy ha valaki autómosót csinál, akkor ki garantálja, hogy lesz autó, amit megmosson? Senki. Hogyha valaki asztalosműhelyt csinál, ki garantálja, hogy vesznek tőle bútort? Senki. Ha jó terméket és jó áron csinál, akkor lesz eladása. Ha bármelyik a kettő közül nem működik, akkor nem lesz eladás, ez lejárt '89-ben. Egy fiatal, 28 éves gyereknek kellett megmondjam, hogy barátom, lejárt az az idő, amikor az állam bevett mindent tőled. Ha megtermeled, te kell eladd. Egyedül, közösen, segítséggel, így-úgy. Nem egyszerű.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella, Berényi Hajnal***

Máthé Emma

A Székelyföldi Bio Egyesület

Első kérdésünk a Bio Egyesületre vonatkozik: mikor alakult, kik hozták létre, milyen célból....

Egyesületünk 2011-ben alakult meg Székelyföldi Bio Egyesület néven. Összesen hét alapító tagja van az egyesületünknek, ebből négy jogi személyként működő egyesület, és három fizikai személy. Az alapításban részt vevő négy egyesület Hargita megyében sok tagot számlál, ezek közé tartozik a Méhész Egyesület, a Székely Konyha Egyesület, a Juh- és Kecsketartók Egyesülete, Ozsdoláról pedig a Pro Ozsdola Egyesület. Székelyföldi térségben gondolkoztunk természetesen, ezért Kovászna megyéből is van alapító tagja a szervezetünknek: egy egyesület és egy fizikai személy, ez utóbbi igazgatója a Kovászna megyei Agrárkamarának, s egyben szervezetünk egyik alelnöke is. A múlt évben, 2014-ben még csatlakozott négy személy az egyesületünkhöz. Ezek mind fiatalok. Többek között az egyesület titkára is ilyen fiatal szakember és gazdálkodó, ő a tavaly csatlakozott.

Már 1983-tól csodálója voltam a Magyarországon megalakult Biokultúra Egyesületnek. Fontosnak tartottam, hogy ebben a térségben is megpróbálkozzunk egy ilyen jellegű egyesület létrehozásával. A Hargita megyei Agrárkamaránál, majd a szaktanácsadói hivatalnál dolgoztam, ráláttam erre a területre, láttam a biogazdálkodással kapcsolatos kezdeményezéseket, ismertem is személyesen olyan gazdálkodókat, akik biotermesztéssel foglalkoztak, és be is jelentkeztek valamelyik elismertető céghez. Úgy véltem lenne igény a szerveződésre, hasznos lenne az egyesület létrehozása már csak azért is, hogy a támogatások kérésénél, pályázásnál tudjunk segítséget nyújtani ezeknek a biotermelőknek. Ez volt elsősorban a célunk az egyesület alapításával, az, hogy tudjunk segíteni az információ átadásban azoknak akinek erre szükségük van. Azóta is erre törekszünk, ezt végezzük.

Milyen programok révén igyekeztek, igyekeznek ezt a tájékoztató munkát végezni?

Újságcikkeket jelentettünk és jelentetünk meg. A múlt évben sikerült egy pályázatot is elnyernünk a magyarországi Földművelésügyi Minisztériumtól. Volt egy olyan elképzelésünk, hogy biogazda tanfolyamot szervezünk, és a tanfolyam záró momentumának azt szántuk, hogy akik sikeresen elvégezték a képzést,

azoknak megmutatunk Magyarországon néhány híresebb biotermelőt. A tanfolyam megszervezése azonban objektív okok miatt a múlt évben nem sikerült, de a tapasztalatcserére mégis sort tudtunk keríteni. Az egyesületünk tagjai vettek részt ebben a programban. Fontos előrelépést jelent, hogy a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítványnak novemberben sikerült elindítania a biogazda tanfolyamot, amelybe oktatóként, szervezőként Egyesületünk több tagja is bevonásra került. Az Alapítvány képzési programja akkreditált, törvényes keretek között elismert, a munkaügyhöz be van iktatva, és Európai Uniós diplomát biztosít azoknak a diákoknak, akik sikeresen elvégzik a tanfolyamot. Ezzel tulajdonképpen rátértem a Bio Egyesület és a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány kapcsolatára is. Ez már régi keletű együttműködés – bár jelenleg inkább személyes kapcsolatokat jelent –, így például én 1993 óta alapító tagja vagyok az Alapítványnak, és jelenleg is igazgatótanács tagi funkciót töltök be. Az Alapítvány által sikeresen akkreditált „Agroturisztikai dolgozó" és „Ökológiai gazdálkodó" tanfolyam anyagának összeállítását és magát az akkreditációs folyamatot is én felügyeltem és koordináltam az Alapítvány felkérésére.

Az Alapítány által novemberben elindított 3 hónapos ökológiai gazdálkodó tanfolyamon 37 személy vesz részt. A tanfolyamon – ahol Egyesületünk több tagja is oktatóként működik közre – növénytermesztést, állatgondozást, géptant is tanulnak a képzés résztvevői, agrármarketinget, könyvelést, és arról is szó van, hogy hogyan lehet a hagyományos ételeket biová alakítani. Akik jelentkeztek, azok vagy már biotermelők, vagy szimpatizánsok, tehát ez után lesznek biotermelők. Van olyan is, aki nagyobb léptékben,nagyobb vállalkozásban gondolkozik, s van olyan is, aki csak a kiskertjében szeretne dolgozni. Nagy volt az érdeklődés, és akik jelentkeztek, azok várhatóan mind be is fejezik. Mindig itt vannak az órákon. Sokat kérdeznek, érdeklődnek, óra után is maradnak még. Brassó, Kovászna és Hargita megyéből jelentkeztek. Hétfőn, kedden, szerdán és csütörtökön vannak az órák.

A múlt év őszén az Alapítvány felkérésére társszervezőként részt vettünk a „Gazdálkodás biomódon" nevet viselő konferencia megrendezésében és azóta még szorosabb a szakmai együttműködésünk az Alapítvánnyal. Az Alapítvány 2012 óta a magyar Földművelésügyi Minisztérium térségi stratégiai partnere. A tavalyi évben kezdeményezésükre és támogatásukkal Egyesületünk is szakmai kapcsolatot épített ki a tárcával. Annak érdekében, hogy a támogatások a legoptimálisabban hasznosulgassanak a térség fejlődése érdekében, rendszeresen egyeztetünk velük tervezett programjainkról. Nem történt ez másképpen idén sem, így Egye-

sületünk programtervezetében egy ökogazda tanfolyam és egy tapasztalatcsere program megszervezése szerepel, amelyre kérjük a magyarországi Földművelésügyi Minisztérium támogatását. Egyesületünknek nagyon jó a kapcsolata a Székely Gazda folyóirat szerkesztőivel is. Ebben a lapban minden hónapban megjelentetünk egy cikket. Készítünk egy oldalnyi szakmai anyagot minden hónapban, amelyben biogazdálkodással kapcsolatos információkat adunk át, megszólaltatunk egy-egy biogazdát, akik már régebb ezzel foglalkoznak. Tapasztalatcsere keretében a térségi biotermelőkhöz visszük el a már jelenleg is biogazdálkodással foglalkozókat, vagy azokat, akik terveznek biogazdák lenni. A 2015-ös évre ezeket a terveket szeretnénk megvalósítani. Ezeken kívül biozónák kialakítását is kezdeményezzük. Elég sok közbirtokosság van Székelyföldön, és ezekkel közösen tervezünk ilyen zónákat kialakítani. Szeretnénk megszervezni ismét egy biokonferenciát, ezen kívül kerekasztal beszélgetéseket is. Az információátadást is folytatjuk. Mikor valami új jelenik meg, akkor azokat kiküldjük a szimpatizánsoknak és biotermelőknek. Egy másik nagyon szép elképzelésünk, ami ha megvalósul még szebb lesz az, hogy a térségben össze akartjuk gyűjteni a hagyományos alma, körte fajtákat, amelyek már kiveszőben vannak. Úgy képzeltük el, hogy bérelünk egy földterületet, de az sem kizárt, hogy vásárolunk, és oda elültetjük a magoncokat, és beoltjuk ezekkel a hagyományos fajtákkal.

Miként vélekednek a gazdák a biotermelésről? ?

Nagy különbség van a kezdetekhez képest. Kezdetben volt egy olyan elképzelés vagy inkább tévhitnek lehetne nevezni, hogy a biogazdálkodás csak mese, az ilyen gazdák éjszaka vegyszereznek, s csak nappal biotermelők. Mi azzal kellett kezdjük a tevékenységünket, hogy szemléletváltást kezdeményezzünk. Az embereknek gondolkodásába kellet bevinnünk azt, hogy a biogazdálkodás nem csak ilyen mese, hanem komolyan kell venni, és nem csak azt jelenti, hogy visszatérünk nagyapáink termelési módjához, hanem kell tanulni, nagyobb odafigyelést igényel, és azt is el kellett mondjuk, hogy mindez milyen előnyökkel jár. Gondolok itt arra, hogy egészséges élelmiszerhez juthatunk általa, amely nem tartalmaz szermaradványokat. Tudatosítani kell, hogy a biogazdálkodásban egyáltalán nem szabad káros vegyszereket használni, ma már törvényi keret is szabályozza ezt, csak szelíd növényvédő szereket szabad alkalmazni, mint például a réz készítmények.

Mindezekben fontosnak tartom a személyes példát is. Nekem is van egy kis bio kertem, ahol zöldséget termelünk a férjemmel. Gyümölcsfáink vannak, megpróbáltuk a hagyományos fajtákat beszerezni, illetve vannak egyéb növények is. A

diákokat mindig oda viszem ki, hogy megmutassam például a zöldségtermesztést, hogy mikor kell a magot elvetni, hogy kell palántálni, milyen módszerek vannak, a gyümölcsfák esetében pedig a különféle metszés módokkal ismerkedhetnek meg. Minden diák kell vásároljon egy metszőollót, mert én úgy gondolom, hogyha metszőollót vesz, akkor biztos használni is fogja, nem a polcon fogja tartani. Ezeken kívül megmutatom, hogy hogyan kell komposztálni, hogy tudjanak bio komposztot előállítani.

Hogyan sikerült bevonni az egyesületbe a gazdákat?

Azzal kezdtük, hogy elmentünk néhány olyan gazdához, akik már voltak Magyarországra, tapasztalatuk volt, dolgoztak külföldön, és biogazdaságot hoztak létre, s néhányat közülük próbáltunk az átállásban segíteni. Ezen kívül folyamatosan zajlott az információátadás, s amióta az egyesület is működik, azóta úgy gondolom, hogy aktív élet van a szervezet keretein belül.

Hogyan áll a biogazdálkodás ügye a térségben?

A piaci árak sajnos még nem megfelelőek a biotermelők számára, mert még nem alakult ki teljesen az a vásárlói kör amely azt mondja, hogy na, én csak bio termékeket fogok vásárolni. A biotermékek előállítása nagyobb odafigyelést igényel, nagyobb költségbe kerül az előállítása, így természetes, hogy az árának – a hagyományos termékekhez viszonyítva – kétszeresének vagy háromszorosának kellene lennie. Újabb ötletekre, próbálkozásokra van szükség, hogy az értékesítést támogassuk. Gondolkoztunk azon is, hogy a hagyományos vásárokon, amelyeket az Agrárkamara szervez minden hónap harmadik szombatján, kialakítanánk ott egy bio sarkat. Ugyanezt a piacon is kivitelezhető lenne, ott is ki lehetne alakítani egy bio sarkat, s így a vásárló, ha bioterméket akar vásárolni egyből oda menne, tudná, hogy hol kell keresnie. Egyelőre az van, hogy a biotermelőknek megvan a vásárlói köre, vannak, akik mindig náluk vásárolnak, helyben a termelőtől. Már a vásárlók is tudják, hogy mikor melyik termék kerül eladásra, és akkor közvetlenül házhoz mennek, és megvásárolják.

Erdély viszonylatában is gondolkoztunk a Bioterra-val közösen, hogy egy, vagy akár több helyen is létrehoznánk bio boltot. Nekünk még annyi termelőnk éppen nincsen, hogy egy bio boltot fel tudjunk teljesen tölteni, így az lenne jó, ha hoznának mások is árut máshonnan is. Még egy másik jó ötletnek a mozgó bio bolt tűnik. Akkor az emberek megszoknák s tudnák, hogy ezen a napon a bio bolt itt vagy ott van, és így menne végig Székelyföldön, Udvarhelyen, Vásárhelyen,

utána Kolozsváron. Ez egy kicsit nehezebb, mert ehhez kellene egy lelkes vállalkozó, aki ezt menedzseli.

Térségi viszonylatban még a folyamat elején tartunk, ez azért is van, mert eleinte sokan fenntartásokkal közeledtek ahhoz, hogy biotermék, biogazdálkodás. Hargita megyei adatok 2010-től állnak rendelkezésre, 2010-ben 57 gazdát regisztráltak hivatalosan, 2011-ben 64-et, 2012-ben 322-őt, 2013-ban 276-ot, 2014-ben 239 ez a szám. 2012-ben feltűnően megugrik a számuk. Ennek az a magyarázata, hogy a kormány abban az évben támogatást adott azoknak a személyeknek, akik biotermelésre átálltak, és nem is volt olyan kevés ez a támogatás. Ezek közül van, aki átállt már biogazdává, van, aki még az átállási időszakban van. Ez az átállási időszak a növénytermesztők esetében két-három év, az állattenyésztők esetében pár hónaptól egy évig terjed. Nem véletlen,hogy 2012 után csökkent a hivatalosan regisztrált gazdák száma, mert nagyon sokan a hirtelen meggazdagodás reményében regisztráltatták magukat, hogy ők biotermelők akarnak lenni, és csak utólag tudták meg, hogy kötelező módon fenn kell tartaniuk öt évig a biogazdaságot, és egy bio egyesületnek a tagjai kell legyenek, és erre az időtartamra fizetni kellene egy elismertető cégnek. Ez eléggé eltántorította azokat, akik ezt az egészet nem vették komolyan, így visszaesett a regisztrált gazdák száma. Na de ahhoz képest, hogy 54 gazda volt induláskor, és ennyire megnövekedett a számuk, az szerintem nagyban köszönhető a Bio Egyesületnek is. Újságokban, és mindenhol jelentettünk meg anyagokat, és bármikor jöhettek információért az érdeklődők, segítettünk nekik. Elismertető cég Romániában egyébként 14 van. Itt Erdély térségében leggyakrabban az Ecoinspect-hez szoktak fordulni a gazdák. Ők jönnek minden évben, és leellenőrzik a biotermelőket. Megnézik a könyvelésüket is, mivel egy dokumentációt kell összeállítani ahhoz, hogy valaki hivatalosan regisztrálni tudjon.

A térségi körülmények mennyire kedveznek a biogazdálkodásnak?

Hát éppen az a lényeg, hogy ez a térség nagyon kedvez a biogazdálkodáshoz. Hargita megyében a területek körülbelül 80 százalékán biogazdálkodás folyik, csak nincsen elismertetve. Ugye a műtrágya drága, a vegyszerek nagyon drágák, tehát nem csak meggyőződésből nem használnak vegyszereket, hanem az is befolyásolja a gazdálkodókat, hogy nem tudják ezeket megvenni. Próbáltunk sokakat rábeszélni arra, hogy bár a családjuk számára kezdjenek el bio terményeket termelni, és nagyon sokan abból a kis termelésből kiindulva nagyobban kezdtek gondolkozni, és így váltak nagyobb biotermelőkké. Olyan nagy biotermelők, mint Bukarestben vagy az ország déli részein ebben a térségben még nincsenek. Inkább méhészek

körében vannak többen, akik átálltak bio termelésre. A méhészetben aránylag könnyen lehet eleget tenni a követelményeknek, és egy év az átállási időszak.

Országos szinten a biogazdálkodás terén hol tartunk?

Országos szinten a Mezőgazdasági és Földművelésügyi Minisztériumban van egy osztály, ami csak ezzel foglalkozik, tehát koordinálja a tevékenységet országos szinten. Na de országos szinten is ugyanazok a folyamatok következtek be, mint térségi szinten, Románia szinten is a 2012-es évben adott támogatás hatására a biogazdának átállni szándékozók száma megsokszorozódott. A kormány ilyen tekintetben úgy gondolom jóhiszemű, hiszen támogatja a bio ágazat kialakulását, fennmaradását.

Az országos jogszabályok éppúgy vonatkoznak erre a térségre is. Olyan törvényeket nem hoztak, ami ezt az ágazatot ne segítené, én úgy gondolom, hogy erre elég nagy hangsúlyt fektetnek. Sőt, a 2014-2020-as időszakra elég sok pénzt különítettek el a biogazdaságok támogatására. A megyei mezőgazdasági igazgatóságoknak, hivataloknak is van szerepe a gazdák segítésében, mert oda kell letenni a regisztrációhoz a dokumentációkat, ilyenkor segíteni kell az érdeklődőknek vagy az ügyintézésben. A hivatalok munkatársai tudnak segíteni az információátadásban, mert ők is találkoznak emberekkel a terepen vagy a hivatalban, és ha kérdeznek tőlük valamit, akkor fel vannak készülve, tudják a választ, mert általában szakemberek dolgoznak ilyen helyeken.

Még egy nagyon fontos lehetőség,amelyet meg kell említenem: minden évben megszervezik a világ szintű kiállítást, a BioFach-ot Nünbergben. A mi egyesületünk ezen részt vesz. Most február 11-14 között lesz, tehát tulajdonképpen négy nap. Az egész világról, mindenhonnan jönnek, alig várom, hogy meglássam, mert régi álmom volt, hogy jó lenne ezt egyszer megnézni. Most megnézzük, hogy mi van ott, aztán jövőre fogunk menni termékkel is. Olyan termelőket akarok elvinni, akik már gondolkoztak maguktól is ezen.

A biogazdálkodás terjesztésébe, népszerűsítésébe be lehetne-e vonni a helyi önkormányzatokat?

Ez egy jó kérdés, s egyben egy jó ötlet is. Mint egyesület fel tudnánk venni a kapcsolatot a polgármesteri hivatalokkal. Ők mindenképpen tudnának segíteni ezen a téren, de az informálásban is. A továbbiakban hogyha valamilyen információt kapunk bio témát érintően, akkor kiküldöm a polgármesteri hivataloknak is.

A szakemberek és a gazdákkal együttműködésére van-e példa?

Ilyen téren már történtek lépések. Terepen is vannak kollégák, és állandó kapcsolat van a terepen lévő és a benti kollégák között. Szakmai szempontból mi tapasztalatcseréket tartunk közben, ezt mi hivatalból is megszervezzük, de a bio-gazdálkodókkal is van találkozási lehetőség. Az információáramlás a szakembereken keresztül megoldódik.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

Nagy Miklós

Zöldfülűnek nézik a zöld gazdát[1]

Könnyebb ma Romániában biogazdának lenni, mint évekkel ezelőtt – véli Nagy Miklós, a Bioterra Egyesület elnöke. Az agrármérnök szerint a változások elsősorban abban érezhetők, hogy a romániai piacon is megjelentek a biogazdálkodásban használatos anyagok, vannak értékesítési lehetőségek. A civil szervezet vezetője úgy véli: a hosszú távú ágazati stratégia, a következetesség hiánya miatt a gazdák nehezen tudnak előre tervezni, miközben a biogazdálkodásban erre hatványozottan szükség lenne. A civil szervezet vezetője szerint kevesen vannak ahhoz, hogy befolyásolni tudják a kormányzat politikáját. Próbálják hallatni hangjukat, de ezt legtöbbször nem hallják meg a fehér asztaloknál.

Mit kell tudnunk a Bioterra Egyesületről?

Nem az egyedüli egyesület Romániában, még öt hasonló egyesület foglalkozik ugyancsak ökogazdálkodással, de a legnagyobb a Bioterra. Azoknak a gazdáknak, akik hozzánk tartoznak, a szántóterületei is a legnagyobbak, ezért mi vagyunk a hangadók. Vannak egyesületi tagjaink egész Erdélyben, de még a Duna-Deltában és Konstancán is. Közülük néhányan 1-2 hektáron gazdálkodnak, de vannak, akik 100 hektáron, és olyan is akad, aki ezer hektáron tevékenykedik.

Milyen változások figyelhetők meg a romániai biogazdálkodás terén?

Romániában jelenleg az ökogazdálkodásba bevont terület nagysága eléri a 300 ezer hektárt. Tudni kell, hogy a területek jelentős része átállási időszakban van. Kezdenek megalakulni kis feldolgozók is, vannak már végtermékek – sajt, húsfélék, száraztészták, aszalványok, erdei gyümölcsök –, amelyeknek nagy részét az országban értékesítik, vagy olyan boltokban, amelyek tulajdonosai vállalták, hogy külön polcot rendeznek be biotermékekkel. Óriási mennyiségben exportálnak gabonát és más szántóföldi növényeket is. Biogazdálkodni nehéz, az időjárási körülmények nagyban befolyásolják az eredményeket, és a hosszú csapadékos időjárás megnehezíti a biogazdák dolgát.

---

[1] Az interjú a 7határ – erdélyi gazdaportál honlapon jelent meg, köszönjük a szerzőknek és a honlapnak az újraközlés lehetőségét.

Van, aki feladja?

Sajnos van. Alapítója vagyok az egyesületnek, 2012-től elnöke is, de velem is előfordult, hogy látva a sok nehézséget, a sok eredménytelen dolgot, majdnem feladtam.

Romániában ma könnyebb biogazdának lenni, mint évekkel ezelőtt. Amikor mi elkezdtük, nem volt törvényes keret, ellenőrző szervek sem léteztek, akik hitelesíthették volna azt, amit csinálunk. Nem voltak áruházláncok, vásárlók, nem voltak növényvédő szerek, amelyek a biogazdaságban elfogadottak. Ezek ma már mind adottak, sőt van egy olyan plusz támogatás is, amit az APIA-n keresztül igényelhetnek a gazdák. Ez a támogatás kell a gazdáknak, mert óriásiak a veszteségeik. A legszerencsésebb évben is egy biogazdának mindig tudnia kell, hogy 25-30 százalékkal – ez akár ötven százalékos is lehet – kevesebb termése van a konvencionális termelőhöz képest.

Ön szerint ez a támogatás is hozzájárult ahhoz, hogy ilyen látványosan nőtt – legalábbis statisztikailag – a biogazdaságok száma?

Igen. Az a támogatás abban segített, hogy megálljon az apadás, hogy ne adják fel annyian. A pályázatok pontrendszere úgy volt felépítve, hogy aki biogazdaságban dolgozik és utána végterméket akar előállítani, az tíz többletpontot kapott, ami elég volt ahhoz, hogy nyerjen mással szemben. Ehhez kötelező volt, hogy szerződést kössön egy ellenőrző szervvel, és vállalnia kellett, hogy öt évig nem mondja fel a biogazdálkodást. Sokan vállalták ezt.

Egyesületként is hallatták hangjukat?

Nagyon sokszor kérvényeztük, hogy legyenek meghallgatások a szakminisztériumnál. Írásban is benyújtottuk a véleményünket, de ott maradt a fiókban vagy abban a szobában, ahol beszélgettünk. Nem hallgatnak meg senkit sem, felkészületlen emberek vezetik a minisztériumokat.

Van a bioszervezetek között együttműködés?

A bioszervezetek föderációjának (FNAE – Federația Națională de Agricultură Ecologică) az alelnöke vagyok, de még így is kevesen és kicsik vagyunk ahhoz, hogy a kormányt befolyásolni tudjunk. Egyszerűen nem hallgatnak meg, mélyreható sikereket nem tudtunk elérni.

Ha nem létezne a támogatás, megtorpanna a biogazdaságok fejlődése?

A gazdák józan paraszti ésszel gondolkodnak, felmérik, hogy mit lehet csinálni. Nagyon nehéz vidéken megélni és megmaradni, mert nem elég egy jó gazdasági üzlettervet kidolgozni, az időjárás viszontagságaival is szembe kell nézni. A fiatalok elmenekülnek a munka elől. A vidéki munka nagyon nehéz. Bármilyen befektetés az agráriumba hosszú távon hozza meg a gyümölcsét, emiatt mondom, hogy nem szabad csak a mában gondolkodni. Nem szabad visszariadni az első pofontól, hanem mindenkit arra bátorítok, hogy ki kell tartani és össze kell fogni. Az összefogás az, ami a sikerhez közelebb tud vinni, mert egy embernek minden nehéz, sokaknak semmi sem lehetetlen.

A bióval szemben is vannak fenntartások, sokan úgy látják, hogy a hagyományos termék zavart okoz a fejekben.

A fogyasztók ma már tudatosan választják a biotermékeket. A mai egészségügy nyíltan bevállalja, hogy a betegségek egy részét a káros táplálkozás okozza. Szinte nincs olyan élelmiszer a polcon, amely ne tartalmazna színezéket vagy adalék anyagot. Az emberi szervezet egyszer telítődik, feladja. Amíg az ember fiatal, bírja, és nem veszi figyelembe, de mi felelősek kell legyünk a gyermekeinkért, az utókorért. Nem mindegy, hogy mit teszünk az asztalra.

Nyugat-Európa országaiban végeztek egy kísérletet több mint tíz évvel ezelőtt, amelynek a lényege az volt, hogy ugyanolyan gyógyszerrel kezeltek két beteget azzal a különbséggel, hogy egyiküknek bioélelmiszert adtak, a másiknak nem. Az a beteg, akinek csak annyit változtattak, hogy bioélelmiszert adtak, sokkal hamarabb meggyógyult. Az ember a táplálékkal nehéz anyagokat, gyomirtókat, műtrágya maradványokat visz a szervezetébe.

Van egy ismerősöm, akit arról akartam meggyőzni, hogy váltson biogazdálkodásra, ezért a fóliasátrába tettem egy látogatást. Szép, mutatós zöldségek termettek ott, és amikor a fóliaház végére értünk, láttam, hogy ott kisebbek a növények. Kérdeztem, ott mi történt? Megtudtam, hogy ott a család számára termelt zöldségek voltak, amit nem vegyszerez. Ennyit arról, mi az, ami jó és a piacra kerül. Permetezve többet teremnek, olcsóbb az előállításuk, és nyugodtam megmérgezünk velük másokat.

Ön termelő is?

Agrármérnök vagyok, az egyesületet vezetem, tanítok, és mellette 130 hektáron gazdálkodok, így amit mondok, azt tapasztalatból teszem. Van egy feldolgozó

műhelyünk is, ahol száraztésztát gyártunk. Átmentem a buktatókon, látom és tudom, mi van. Arra oktatom a vidéki ifjúságot, ne szégyellje magát azért, hogy vidéki ember, hanem próbáljon kitartóan dolgozni, és megtalálja a helyét vidéken is. Persze ezt akkor, ha tudunk alternatívát biztosítani, megélhetést vagy anyagi forrást.

A biogazdák kötelesek egy ötéves vetésforgó tervet elkészíteni, emiatt nem lehet monokultúrában gondolkodni. Be kell tartani a vetésforgót, amiben benne kell legyen a pillangós, a kapás növény, az őszi és tavaszi gabona is. Egy gazdaságnak akkor jó, ha több lábon áll, nem is lehetne egyetlen típust termelni.

Tésztaüzemet működtet: a feldolgozáshoz másoktól is vásárolnak nyersanyagot?

Nem vásároljuk fel senkitől sem. Szerződésünk van egy bio tyúkfarmmal, amelynek minden héten szüksége van biotakarmányra – búzára, napraforgóra és kukoricára –, ezt tőlem szerzik be. Nekem mindig szükségem van friss tojásra a tésztához. Nem vagyunk mi egymás vetélytársai, egységben és összefogásban van az erő. Így a piacon tudunk maradni mind a ketten, együtt szabjuk meg az árainkat, egymásra támaszkodunk, és így készül el a végtermék.

Vannak a piacon csalók, spekulánsok?

Nagyon sok a csaló Romániában. Főként a piacokon találtunk olyanokat, hogy a paradicsomra kiírta, bio, mert látta, hogy a szomszédnak az van és neki jobban megy. Ma már van egy olyan törvény, ami keményen fellép a csalók ellen, hogy szavatolni lehessen a bio minőséget. Ezt az egyesületek közös fellépésével tudtuk elérni a kormánynál.

A mi egyesületünk azt népszerűsíti, hogy ha tehetik, a vásárlók menjenek ki a termelőhöz és onnan vásároljanak. A polcokon a terméknek nincs neve, nem lehet tudni, ki áll mögötte. Amennyiben a fogyasztó kimegy és helyben vásárol zöldséget, gyümölcsöt a gazdaságból, akkor ott még barátságok is kötődhetnek, sokkal nagyobb a bizalom és sokkal olcsóbb a termék.

Találkoztunk már olyan kijelentéssel, hogy néha az ellenőrző szervek is szemet hunynak azért, hogy ne veszítsenek ügyfeleket. Merülhetnek fel kételyek az ellenőrzések kapcsán?

A törvény világosan kimondja, hogy az ellenőrző szervek kötelesek egy évben a gazdát kétszer megvizsgálni, egyszer bejelentve a látogatást, egyszer váratlanul. Egy szakember rögtön látja, hogy a gazdaságban volt olyan művelet, ami nem bio. Persze, hallottam olyan ellenőrző szervezetről is, amelyet ki kellene zárni Romá-

niából, vagy a RENAR (Romániai Akkreditáló Hatóság) nem kellene akkreditáljon. A külföldön bejegyzett ellenőrző szervek munkájába nem lehet betekinteni, mert nem kötelesek kinyitniuk az ajtót a román legfelsőbb hatóság előtt. Ez a törvény gyengesége. A 23 ellenőrző hatóság közül, amelyek a biogazdaságokat és feldolgozást ellenőrzik, kettő vagy három romániai, a többi külföldi, így azt tesznek, amit akarnak. Ezért vannak a kérdőjelek...

Hogy látja, melyek jelenleg a legnagyobb hiányosságok a bio tekintetében? Mi az, ami nincs leszabályozva, amin változtatni kellene?

A bio terén ma már könnyebb a helyzet. Vannak üzletláncok, amelyek vevőt akarnak magukhoz csalogatni, ezért a polcaikon bioterméket kínálnak. Vannak gazdaboltok, amelyek külön bio növényvédő szereket biztosítanak. Nem ezzel van a gond, hanem a kormány agrárpolitikájával, azzal, hogy Romániában a földtörvény és a földtulajdon rendezetlen. Bonyolítják a helyzetet a különböző léptékű – 1:10 000, 1:2280 vagy 1:5000 – térképek. Egy földet eladnak kétszer, háromszor, ugyanarra a földterületre több léptékkel készítenek térképet, ez nagy gond. Az uniós ellenőrzés a biogazdának azt mondja, ugyanazon a területen kell gazdálkodnia, nem mozdíthatja el a parcelláját, mert akkor megbüntet. A földalapú támogatásnál az emberek ide-oda rajzolgatják, tologatják a területeket. Elsőként az egész térképrendszert kellene egységesíteni.

Ceauşescu korából ránk maradt a grandománia: csak nagyban tudunk gondolkodni. Azt hisszük, csak azok a gazdaságok életképesek, amelyek száz hektár fölött gazdálkodnak. Az unióban sem így van, de ott szinte minden gazdaságban van egy kisebb feldolgozóüzem, vagy egymást kiegészítik a farmok úgy, hogy van egy biobolt. Összefognak a gazdák, és közösen értékesítik a termékeiket.

Az interjút készítette: ***Daczó Dénes, 7határ – erdélyi gazdaportál***

Kozma Béla

A biotermékek fogyasztása lendítheti tovább a hazai biotermelést

Milyen térségi helyzetkép körvonalazható Ön szerint napjainkban a biogazdálkodás térségi tartalékai, adottságai, lehetőségei szempontjából?

Székelyföld természeti erőforrásainak változatossága, gazdagsága azt indokolná, hogy itt minden kisboltban, piacon legyen jelen a kiváló minőségű, magas szinten feldolgozott biotermék. A számok, az eredmények sajnos messze elmaradnak a lehetőségeinktől. Az EU-s csatlakozás óta a támogatási összegek lehívása érdekében több százan kértek az átállásra támogatást, de nagyrészük csak a kecsegtető több ezer eurós bevételre koncentrált. Az átállási összeg csökkenésével és látván, hogy az eddigi bevált módszerek alapján nem lehet kibújni a vállalt kötelezettségek alól nagyon sokan felhagytak a „biogazdálkodással". Maradt egy tucat termelő, aki inkább belső fogyasztásra, az ismeretségi köre számára termel, és egy pár forgalmazó, aki külföldről, főleg Magyarországáról hozza a biotermék kínálatot.

Miként vélekedik a biogazdálkodással kapcsolatos országos gyakorlatról?

Egy ilyen adottsággal rendelkező országnak, mint Románia, már rég szem előtt kellet volna tartania, hogy a sok, kicsi, félig önfenntartó gazdaság számára a biogazdálkodás lehetett volna az alternatíva a nyugat-európai nagypályás mezőgazdasággal szemben.

A biogazdálkodás válasz a fenntartható mezőgazdaságra és a globális környezeti katasztrófák elkerülésére. Nem terheli a környezetet, a talajt, enyhíti a már meglévő káros környezeti hatásokat, csökkenti az üvegházhatást. A biogazdálkodás jelentős mértékben kétkezi munkát igényel, így megoldást jelenthet a foglalkoztatási gondok leküzdésére, s közvetlenül hat a társadalompolitika és a fenntartható környezet gazdálkodás kedvező folyamataira.

Természetesen ehhez állami gazdaságpolitikai szinten többet kellett volna tenni, például az egészséges táplálkozás, a bioételek népszerűsítése, megismertetése terén, kezdve a lehető legkisebb korosztályokkal. Egészséges táplálékot lehetne

kínálni már a napközikben, iskolákban, kórházakban és – miért ne – a közétkeztetésben. Van már példa rá más európai országokban.

Lát-e lehetőséget arra, hogy székelyföldi vagy akár megyei léptékben tegyünk valamit a biogazdálkodás érdekében? Milyen lehetőségek vannak ezen a téren?

A biotermékek fogyasztása lendítheti tovább a hazai biotermelést. Ehhez azonban jelentős tudatbeli változtatásokra van szükség. A szemléletváltás, az elfogyasztott élelmiszerekkel szembeni közömbösség, az ár alapján történő vásárlási szokások megváltoztatása, s nem utolsósorban a biotermékek megismertetése, népszerűsítése, amely nem egyszerű feladat. Ez volt az egyik mozgatóerő, célkitűzés a Székelyföldi Bioegyesület létrehozásakor is. Legyen a biogazdáknak egy hivatalosan bejegyzett egyesülete, amelyhez tartozni lehet, amely kiáll a biotermelést folytatók érdekeiért, és megpróbálja megismertetni a székelyföldi biotermelőket és termékeket. Most már van egy működő egyesület, amelyhez lehet csatlakozni, és ebben a keretben a munkát hatékonyabbá, eredményesebbé tenni.

Lehetséges-e, célszerű-e azon gondolkodni, hogy helyi léptékben, települések, helyi önkormányzatok szintjén történjenek kezdeményezések? Például helyi biogazdálkodás ösztönzése, helyi piac szervezése…

Biotermékre felvevőpiac már nálunk is van, egy bizonyos vásárlóréteg, ha kis arányban is, de már kialakult. Ez a réteg megengedheti magának a termékek magasabb áron való megvásárlását. A piac és üzlethálózat nincs megszervezve megye szinten, nincs állandó és szervezett értékesítés a helyi piacokon. Ez a folyamat csak most van kibontakozóban. A havonta megrendezendő vásárok alkalmával a biotermék értékesítéséhez nemcsak jó minőségű termékekre van szükség, hanem állandó, rendszeres ellátásra és megfelelő árumennyiségre is. Ehhez szükségeltetik a biotermelők összefogása, szövetkezése, legalább az értékesítés terén.

Véleményem szerint sokat tehetnek az önkormányzatok, van pozitív példa rá. Van biofalu, ahol a bioterméket részesítik előnybe, a turizmusban és közétkeztetésben is.

Miklós Levente

„Véleményem szerint ez a jövő”

Első kérdésünk a térségi helyzetképre vonatkozik. Hogyan is állunk a biogazdálkodás tekintetében?

Abból az elgondolásból indulnék ki, hogy megyénkben és vidéken, ugye hegyvidék lévén, nagy lehetőségek vannak a biogazdálkodásra. Én ezt próbálom népszerűsíteni is, és ennek, földrajzi adottságainkból következően, nagy esélye van, ugyanis a megye nagyjából háromnegyede gyepterület. És a gyepterületet ugye, az állatok révén tudjuk a leggazdaságosabban értékesíteni. A másik előny az, hogy általában ezek a területek nem voltak túlvegyszerezve, és aránylag könnyen át lehet állítani a biotermelési rendszerbe, csak el kell járni a hivatalos formaságokat. A gazdálkodók számára próbáljuk azt elmagyarázni, hogy vegyes gazdaságban kell gondolkodni, tehát bio növénytermesztés nélkül nem beszélhetünk bio állattenyésztésről. A kettő kéz a kézben megy, egyben és közösen. Sőt, még azt is próbáljuk népszerűsíteni, hogy egymaga ne harcolja ki valaki, mert nehéz egymagának, hogy egy idegen közegben biotermelő legyen, tehát össze kell fogni a környéken, sőt, mikrorégiók, sőt, egész régiók foghatnának össze. Gondolok itt a Gyimes völgyére például, nagyon jó az egész föld, és át lehetne állítani. Csak ezt valaki meg kellene szervezze, és a törényves formaságokat, persze, kivitelezze. Én ott is tartottam majdnem 10 éven át tanfolyamot, és annyira népszerűsítettem, hogy most már kezdik érteni, hogy miről van szó.

Ezek szerint a nyitottság úgymond kialakulóban van.

Igen, elsősorban nyitottság a felfogásban kell, hogy az emberek legyenek tisztában azzal, hogy miről van szó. Mert a tegnap is felkészítőn voltunk, és feláll valaki és azt mondja, hogy mondjuk el két szóban, hogy miből áll ez a bio-gazdálkodás. Hát az nem éppen ilyen egyszerű dolog, mellé kell olvasni, de azt ajánlottam neki, iratkozzon be egy tanfolyamra, kimondottan biotanfolyamaink is vannak, nemcsak nekünk, hanem még a Pro Agricultura Alapítványnak is, és ott akkor kicsit bővebben kifejtjük ezeket a dolgokat, az elveket. Mert meg kell értse

az ember, hogy miről van szó. Egyesek sajnos csak hallásból mennek a biotermesztés után, s a támogatás indokolja. Nem tudja, miben áll, milyen kötelezettségei vannak..., tehát ez egy életfelfogás kell legyen, egy egész életmódot kellene tükrözzön ez a biotermelés. Az egy másodlagos kellene legyen, hogy anyagilag is, persze, valamelyest, majd, anyagilag is ez valahol meg kellene mutatkozzon a plusz jövedelmében. De sokan pont fordítva gondolkodnak, az anyagi feléért akarnak beleállni, s amikor beleálltak, akkor tudják meg, akkor jönnek rá, hogy nem is olyan egyszerű, és nem is tudják megcsinálni. És van, aki már visszalépett a támogatási rendszerből is emiatt.

Mondhatjuk azt, hogy a természeti adottságok terén jól állunk?

A természeti adottságokkal jó állunk, hagyomány szempontjából is, hát az őseink, mondhatjuk azt is, hogy a nagyszüleink, biotermelésben dolgoztak. Ez az utolsó 50 év ugye, a vegyszeres világ, ez elvitte a mi gazdálkodásunkat is a nyugati nagyüzemű termelés felé. Nem jó, sokan már kezdték belátni, hogy ez egy zsákutca, muszáj ezen változtatni, legalábbis hogyha hosszú távon gondolkodunk, nemcsak a mi jelenünkről, a megélhetésünkről, hanem az utódaink, az unokáink jövőjéről is van szó, hogyha a környezetet meg tudjuk őrizni és hosszútávon termőképesen tudjuk tartani ezeket a területeket.

Ha arról van szó, hogy biotermékeket kell értékesíteni, akkor ehhez a forgalmazók a térségben hogy állnak hozzá?

Hát az értékesítés, az egy kicsit problémásabb, ugyanis az értékesítéshez partnerekké kell felnőjünk. És egy-két szatyor termékkel nehéz partner lenni. Tehát valaki a hálózatot meg kell szervezze – már ilyen is van, országszinten is, és nyugaton rég működnek – házhozszállítás, vagy egy stabil piac ki van alakulva, személyes kapcsolatok alapján, megbízhatóság alapján. Mert én is azt mondom, biotejet iszom, a kollégámtól veszem, mert tudom, hogy hogy csinálja, mit csinál. Tehát a megbízhatóság. Nem hivatalos formában, de biotejnek minősül, szerintem. Tehát ahhoz, hogy partnerré váljak és nagyobb üzemileg tudjam értékesíteni, tehát kereskedelmi szinten, össze kell fogni. Biotermelő közösséget kell alkotni, egy közös hálózatot megszervezni, s akkor mindenki azt a kicsit bele tudja tenni, s abból összegyűl egy olyan összeg, ami már számításba jöhet egy nagyobb egyezkedésnél ár szempontjából, mennyiség, szállítás, ugye, itt a gazdaságossági oldalát is kell nézni a dolognak. Mert legalább egy kocsira való tétel kell, ha valahová el akarom vinni, hogy érdemes legyen szállítani.

Véleménye szerint megoldható az értékesítés problémája, csak szervezés kell?

Megoldható. Szervezkedni kell, közös az érdek, nem a termelésben, mert a termelésben mindenki elvégzi az ő dolgát, de az értékesítésben szerintem nincs, nem hatékony, mindenki külön járja ki azt az ő értékesítési útját. Összefogva nagyobb esélye van, ha megkeresik a piaci lehetőségeket ebből a szempontból. Nagyobb városokban már működnek, de kisvárosban is, nem olyan nagy tételben, de már van igény erre. Ugye a piacon is, beszéltük, hogy a vásárokon is kimondottan biotermékeket is lehet árusítani, már üzletek is vannak. Nálunk még, a mi vidékünknek az az előnye, hogy sok ember a vidékhez kapcsolódik, rokonság, örökség által, és ott gyakorlatilag megoldja, ezért nincs annyira elterjedve, de már a városi lakosságnak is van igénye ilyen szempontból. S van, aki meg is engedheti magának, hogy garantált jó minőségű, egészséges élelmiszert vásároljon.

A termelők száma tekintetében hol állunk most Székelyföldön?

A termelők száma tekintetében, most csak így hozzávetőleges adatokat mondok, hogy ugye hivatalosan le kell tenni az APIA felé a támogatási kérést az átállásra, mióta megjelent ez a támogatási rendszer az átállási időszakra, sokan ráálltak a pénz miatt, ez az igazság, de említettem, hogy sokan nem tudták, hogy mivel is jár ez a dolog. Tehát egy ilyen kiugró grafikon tendenciát mutatott, 270 körül volt ezelőtt két évvel, tavaly már visszajött 240-re körülbelül, akik Hargita megyében hivatalosan igényelték. Mert itt hivatalos biotermelőkről beszélek. Különbséget kell tenni az elhivatott, vagy úgy mondjam, nem hivatalos biotermelő és a hivatalos biotermelő között, nem szabad a kettőt összekavarni. Mert azt mondjuk, hogy bioélelmiszert állítok elő, biogazdálkodást folytatok, de ez nem így van, mert ennek van egy hivatalos procedúrája, eljárása, végig kell csinálni, egy ellenőrző szervnél be kell legyen jelentkezve, tehát van egy törvényes keret, ami garantálja ezt a tevékenységet. Tehát különbséget kell tenni a hivatalos és a nem hivatalos között. S a hivatalos felét támogatja az állam, hálistennek, hogy Bukarestben is kezdték ezeket megérteni, és az utóbbi években már elég komoly pénzügyi támogatást ígérnek, hogy még jobban kedvet csináljanak, az átállási időszakra. Mert ugye a biotermelésre való átállás, ki kell mondjuk tisztán, nehézségeket is szül, mert esetleg munkaigényesebb, vagy nagyobb odafigyelést igényel, vagy kevesebb eredményt tudok elérni ugyanolyan munkabefektetéssel, s ezt akkor valahol kompenzálnia kell az államnak ahhoz, hogy az embereknek ne menjen el a kedve, és támogatás formában próbálják ezt segíteni.

Hogyan tudják értékesíteni a biogazdák a termékeiket?

Sokaknak nem számít az ár, csak azt mondja, hogy én azt a jó minőséget megveszem. Nem hivatalos biotermékek, de házi vagy hagyományos termékek, nevezzük, ahogy akarjuk, tehát a vásárló tudja, hogy kitől származik, miből származik, milyen állatból, milyen terményből, és több garanciát lát benne. Bizonyára az íze is jobb, egészségi szempontból is jobb, és akkor inkább azt választja, még ha drágább, akkor is. Elég felkapott áruk ezek a házi készítmények. Csak persze az már egy másik fokozata, ha még bionak is elismertetem, akkor még törvényesebben tudok a piacon is megjelenni, minél szélesebb körben.

És tudják a termelők olyan árban eladni a termékeiket, ami számukra jövedelmező?

Őszintén mondva, a hivatalos biotermelők közül nem hallottam panaszt, hogy nem tudná azt a kis mennyiséget eladni, amelyikek hivatalosan biotermelőknek vannak nyilvánítva. Vagy így, vagy úgy, vagy a piacon, vagy otthon, de értékesítik. Nincs olyan nagy mennyiségről szó, hogy export vagy ilyen dolog lenne, kistermelőkről van szó általában, és azok megoldják az értékesítési problémájukat.

Miként vélekedik a biogazdálkodással kapcsolatos országos gyakorlatról? Melyek ennek az előnyei, a hátrányai?

Azt kell mondjam, hogy az utóbbi időben a politikum is és a szakminisztérium is belátta, hogy ezt az irányt kell követni, mert ezt nem mi találtuk fel, nyugaton már 30-40 ezelőtt ez az irányzat volt, és ők is próbálnak beállni a sorba. Az is igaz, hogy nekünk is szerepünk volt benne, mert egy adott pillanatban, ezelőtt 15 évvel, a minisztériumból felhívtak minket, s azt kérdezték tőlünk, hogy mi a biotermelés? A minisztériumban sem hallottak róla. És aztán lassacskán ők is ráálltak, szakintézmény létesült ugye, ellenőrző szervek, és most már működőképes, úgy 3-4 éve már támogatási forma is kialakult. Vannak politikusok, akik kollégák, és lobbiznak ebben az irányban is, mert tudják, hogy ez a jövő. És szerintem elég komoly támogatást kap most a biotermelésre való átállás. Az is igaz, nagyon lényeges dolog, hogy Romániában egy probléma a megbízhatóság. A biotermelést egy ellenőrző szerv kell garantálja a minőségét, és felelősséget kell vállaljon érte. Próbálkozások vannak a növénytermesztés, állattenyésztés terén, nem beszélve az erdei gyümölcsökről, amire még nagyobb esélyek vannak, a gyümölcsfeldolgozók, azok simán állhatnak rá a biotermelésre.

Országos viszonylatban a népszerűsítés még bővíthető, javítható, mert sokan nem tudják, mi a biotermék, mi a biogazdálkodás. Úgy vélem, hogy elsősorban

felfogás dolga, életforma kivitelezése ez a biogazdálkodás, mert ha csak azért fog neki valaki, hogy hallotta valahol, hogy 50 banival többet adnak azért a terményért, akkor az szerintem nem biogazdálkodás, hosszútávon az nem fog működni. Tehát meggyőződéses biotermelő kell legyen, kell ismerje az elvárásokat, a követelményeket, a törvényes keretet ahhoz, hogy meg tudjon jelenni törvényesen is a biopiacon. Nagyvárosokban már működnek ellátó hálózatok, Kolozsváron is megvan, nem beszélve Budapestről, és bizonyára más nagyvárosokban is, házhoz szállítás megrendelés alapján. Hálistennek nálunk is van ilyen kezdeményezés, Udvarhelyen ugye a Csicser, még nem teljesen bio, de nagy esélye van, abba az irányba halad, hogy rá tud állni teljesen a biotermelésre. És egy ilyen direkt emberi kapcsolat, ahol garancia is van mögötte, valaki vállalja személyesen is a felelősséget, akkor megbízhatóbb a rendszer és hosszútávon tud működni, véleményem szerint.

Hogyan látja, Székelyföldön vagy megyei léptékben, a biogazdálkodásnak a kibontakozását, magának az ágazatnak a kiteljesedését hogy lehetne támogatni?

Én személy szerint – tanfolyamokkal foglalkozunk, felnőttképző tanfolyamokkal – mindenhol fontos helyet szánok ennek a témának. Amikor egy-két osztálynyi embert meg tudtunk győzni minden évben, az már véleményem szerint egy nagy haladás. Például Gyimes völgyében több mint 500 embert biztos, személyesen, ebből a szempontból felkészítettem. Itt, Szeredában is, tehát folyamatosan történik ez a dolog, a felvilágosítás, és miért ne mondjuk, a népszerűsítése, a jövőképnek a megalkotása, mert arról van szó, a felelősségtudat növelése, hogy hogy álljunk a saját szülőföldünk mellé. Mert lehet tönkretenni is, és lehet hosszútávon is gondolkodni ebből a szempontból. És nagy esélye van Székelyföldnek szerintem, mert aránylag még nincsen annyira elszennyezve, nagyipari tevékenység nincsen, ugye sokszor a szegénység, az előnyt képez, hogy nem jutott műtrágyára, nem jutott vegyszerekre, és emiatt aránylag tisztábbak ebből a szempontból a területek, könnyebb átállni. Viszont egyesek csak ilyen részleges átállásban gondolkodnak, itt az egész gazdaságot kell átállítani, úgy a növénytermesztés, mint az állattenyésztés részét, és ahová egyik viszi a másikat, mert együtt hosszútávon fenntartható.

A népszerűsítésen, ismeretterjesztésen kívül van-e más mód arra, hogy támogassák ezt az ágazatot?

Kiadványok is vannak, szerkesztettünk magyar, román nyelven is ilyen kiadványt, azokat is próbáljuk szórni. Régen még Bukarestből is kaptunk ilyen jellegű szakkönyveket, most már ugye a szaktanácsadás megszűnt, nem nagyon foglalko-

zik senki ilyen jelleggel vele, sőt nincs állami támogatás. Mert ugye a kiadványok is pénzbe kerülnek, és ezt végig kell gondolni, mert esetleg lenne, aki ezt megcsinálná, de ennek anyagi háttere is van. Próbáltunk mi, a szaktanácsadó, vagy az Agrárkamarán belül is vannak ilyen próbálkozások, adtunk is ki az idők folyamán.

Ha már a Mezőgazdasági Kamara került említésre, akkor megkérdezném, hogy ennek az intézménynek vannak-e lehetőségei arra, hogy ebben belesegítsen?

Nemhogy lehetőségei, hanem véleményem szerint erkölcsi kötelességünk is van és szakmai kötelességünk, hogy milyen jelleggel népszerűsítjük ezt a tevékenységet. Amint említettem, a tanfolyamainkon rendszeresen – hivatalos mezőgazdász tanfolyamról lévén szó nagyjából – rendszeresen kitérünk erre a témára, elég részletesen foglalkozunk a kolléganőmmel, úgyhogy próbáljuk ezt a magot elhinteni, ahogy mondják, hogy minél több mag szóródjon el, hátha mégiscsak kikel. És említettem, hogy kiadványt is állítottunk össze. Konkrét esetet is mondhatok, hogy az általános mezőgazdász tanfolyam keretén belül tartottunk ilyen bionapot is, nemcsak órákat, de mostmár egy külön biotanfolyamot is – éppen a tegnap kaptam kézhez – akkreditáltattunk, hogyha lenne olyan igény, hogy évről évre tudjon működni egy-két osztályra való, akkor a törvényes keret nekünk erre is biztosítva van. Tehát tudunk kimondott biotanfolyamot is, de ezt nem lehet elkülöníteni az össz mezőgazdaságtól, nagyon összefüggnek a dolgok, tehát összben kell, farmszinten is, gazdálkodó szinten gondolkodni. Sőt, ahogy mondtam, nemcsak egy farmon, hanem mikrorégiókban vagy régiókban a biogazdálkodás szempontjából.

Lehetne-e helyi léptékben az önkormányzatokkal létrehozni valamiféle olyasfajta együttműködést, vagy arra bátorítani őket, hogy akár ők külön-külön, a településükön, népszerűsítsék a biogazdálkodást, ismertessék az emberekkel.

Van elképzelés, sok függ a helység vezetésétől is, hogy mennyire fogékony ezekre a dolgokra. Amelyik a jövőben gondolkodik, és nem csak pillanatnyi lehetőségeket néznek, azok már gondoltak ilyesmire. És elég nagy lehetőségek vannak községszinten is, ott vannak ugye a közbirtokosságok, komoly gazdasági potenciállal rendelkeznek, komoly területekkel rendelkeznek, sőt, állatokkal le is kell fedjék a területet, ezek nagyüzemileg is kézbe tudnák venni. Községszinten valaki kell, aki mozgatja ezeket a dolgokat, tehát meg kell szervezni, végig kell járni a törvényes útját, és meg lehet csinálni. Csak önfeláldozó munka is kell egy kicsi, mert mindenért nem fizetnek pénzt, de aki úgy érzi, hogy kötelessége vagy hivatástudata, az közmunkában is ezeket a dolgokat felvállalja és megcsinálja.

A szakmai szerveződések mennyire tudják előrevinni ezt a dolgot, ennek van-e értelme, hogy szakemberek együttműködjenek, vagy szakemberek biogazdákkal egyesületet hozzanak létre?

Összefogásra szükség van bizonyos szinten, mert mindenki magának termel az ő kis gazdaságában, de az értékesítésnél partnerek kell legyünk, és ha együtt vagyunk, nagyobb az erő, jobban végig tudjuk csinálni. Sőt, mindenkinek hasznára válhat a közös kollaborálás, együttműködés, hogyha ügyesen csináljuk. Egyesületünk van már, bioegyesület, Hargita megyében is, országos szinten is, a lényeg az, hogy működjenek ezek. Gyakorlati kereskedelmi tevékenységet is kéne folytassanak, vagy legalábbis megszervezzék a hálózatot, amibe bárki bele tud lépni. Ugye mostmár Internet-világ is van, könnyen megoldható, csak egy diszpécser-szolgálat kéne, hogy kézbe is vegye, s oda egy olyan szakember kéne, aki állandó jelleggel oda tud állni, mert mellékesen, senkinek sincs annyi ideje, hogy ezeket mind fel tudja vállalni. Tehát kellene egy csapat összeálljon egy minimális felszereltséggel, létszámmal, s az meg tudná szervezni és működtetni tudná véleményem szerint ezeket a dolgokat. Sok fiatal érdeklődik, és vannak már pozitív eredményeink is, komoly végzettségű fiatalok kapcsolódtak be ebbe a folyamatba, és reméljük, hogy népszerűsítik és továbbviszik ezt az irányvonalat megyeszinten is.

Szakemberként hogyan látja ennek az ágazatnak a jövőjét?

Én csak bátorítani tudok bárkit, hogy aki hosszú távon gondolkodik és ebből akar megélni, erre álljon rá idővel, ha pillanatnyilag nem is, tájékozódjon, hogy ez a dolog mivel jár, milyen kötelezettségekkel, milyen lehetőségei vannak, és próbálja meg. Véleményem szerint ez a jövő. Ezt a nyugat már bebizonyította, ott már 10-15-%-ban át vannak állva a biotermesztésre, működő rendszerek vannak az értékesítésben is. Ha meg lehet élni belőle, akkor miért ne csináljuk ezt jól, úgy, hogy ne tegyük tönkre a környezetünket, ne tegyük tönkre a jövőnket, hogyha másképp is van megoldás. Tehát ez egy olyan alternatíva, ami követendő és példamutató tud lenni a mi vidékünk esetében is. Nekünk előnyünk is van biotermelésben a világ többi részéhez képest, az említett okok miatt, mert olyan feltételeink vannak, ami másoknak nincs meg, s azt ki kell használni föltétlenül.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella, Berényi Hajnal***

Domján Levente

Agrárium és média: a Székely Gazda

Véleménye szerint miért fontos az, hogy az agráriummal kapcsolatos témáknak legyen egy saját megjelenítési fóruma?

A Székely Gazda agrármagazin immár négy éve jelenik meg havi rendszerességgel. A létrehozás oka egyfajta hiánypótlási szándék volt. A magazin kiadójával, a Hargita Népe szerkesztőségével úgy éreztük, hogy nincs a székelyföldi gazdáknak egy olyan információs csatornája, amely kimondottan a Hargita, Maros, Kovászna megyei adottságokhoz, az itteni növénykultúrákhoz, az itt tenyésztett állatok tenyésztéséhez nyújt támpontot, azokat a problémákat veti fel, amelyek az itteni gazdákat leginkább érintik. Ez nem egyedüli magyar nyelvű agrárkiadvány, hiszen már régóta megjelenik a Romániai Magyar Gazdálkodók lapja, az Erdélyi Gazda. Nem is kívántunk egymás konkurenciája lenni már csak abból kifolyólag sem, hogy az Erdélyi Gazda egész Romániát lefedi, minden gazdához szól, és olyan témákat is érint, amelyek nem a székelyföldi gazdáknak szólnak. Ezért gondoltuk azt, hogy a Székely Gazda célirányosan a székelyföldi mezőgazdasági, agrár, vidékfejlesztési problémákat veszi górcső alá, s ezekkel foglalkozik, ezeket tematizálja, az ezekhez kapcsolódó pályázati lehetőségeket mutatja be. Székelyföldi gazdálkodókat szólaltat meg, az ő példájukon próbálja bemutatni másoknak is, hogy igen, lehet ezt itt csinálni, vannak lehetőségek, igen, ezekkel az eszközökkel, lehetőségekkel élni lehet, és igen, eredményeket lehet elérni. Az itteni klíma ellenére is lehet, és van ennek jövője, van itt a gazdálkodásnak keresnivalója.

Ez a gondolat keltette életre négy éve, pontosan 2010 szeptemberében, októberében a Székely Gazda első lapszámát. Egy koncetrált információforrásnak szántuk. Ennek a tájékoztatási munkának a pályázatok, az aktuális mezőgazdasági intézkedések, a vidékfejlesztési kiírások csak egy szeletét képezik. Ezen kívül olyan piaci információkat kívánunk nyújtani, amelyek például a juh vagy a szarvasmarha tartásra vonatkoznak, az éppen elérhető támogatásokra, a támogatási tudnivalókra. Úgy érezzük, hogy a gazdák ezeket az információkat igénylik, szükségük van rá, s a legtöbb esetben ezek az információk más csatornákon nem érnek el hozzájuk.

A Székely Gazda agrármagazin elindítása óta milyen gondokkal, illetve sikerekkel szembesültek?

Mind a kettőből volt bőven részünk. Elsősorban, ha nagyon magunkba akarunk nézni, akkor talán a legnagyobb gond a lap készítése kapcsán, hogy nem sikerült a laphoz egy olyan széles szerkesztői gárdát toborozni az elmúlt négy évben, hogy azt lehessen mondani, hogy kialakult az, hogy egy ember egy személyben egy-egy témát egymagában le tud fedni, és szakértőként tud válaszokat adni. Úgy gondolom, hogy ez egy olyan hiányossága a lapnak, amin a jövőben mindenképpen változtatnunk kell.

Az a probléma, hogy nincsenek olyan szakemberek, akik erre hajlandóak lennének, vagy vannak, csak nem sikerült őket megtalálni, megszólítani?

Az is lehet, hogy a válasz is-is, mert próbálkoztunk, és nem találtunk. Akik időközben csatlakoztak a szerkesztőséghez, azok belekóstoltak az agrármagazin írásnak a rejtelmeibe, és ebből kaptak egy kis ízelítőt. Eltöltöttek ezen a téren három-négy hónapot, majd visszakoztak. Azt is lehet mondani, hogy mi nem voltunk elég ügyesek, és nem találtunk a körülöttünk levő szakembergárdából elegendő embert, de az is lehet, hogy nincsenek, vagy nem hajlandóak írni. A második probléma, az általánosan észlelhető, olyan hozzáállás a gazdák részéről, ami számomra kissé érthetetlen. Nem hajlandóak az információra a gazdák áldozni. Gyakorlatilag igénylik, kérik, de különösebb erőfeszítést az információk begyűjtésére, vagy a kapott információk értékelésére nem fordítanak. Mondhatjuk azt, és mi ezzel minden településen szembesülünk, és a gazdafórumokon rendszeresen elhangzik, és mindig visszatérő kérdés, hogy igen, de mi nem tudtuk, nekünk nem szóltak, nekünk miért nem mondták, s mi erről lemaradtunk. Igen ám, de ez a gazdán is múlna. Ezek az információk, legyen szó éppen az APIA-s, vagy a területalapú vagy az állatlétszámhoz kötött támogatásokról, legyen szó akár az uniós finanszírozású vidékfejlesztési programokról, farmfejlesztési pályázatokról, ezek mind nyíltak. Annyi a különbség, hogy nem tudnak mindenkinek az ajtaján bekopogni, és mindenkit személyesen felkérni, hogy nézze meg, ez most indul, ez holnaputántól lesz elérhető, ezek a papírok kellenek hozzá stb.

Gyakorlatilag úgy állnak hozzá, hogy jól jönne az a pénz, de túl sok vele a papírmunka, ne kelljen vele bemennem a városba, ne kelljen a kifizetési ügynökségnél sorba állni, ne kelljen adózni utána, ne kelljen semmit sem csinálni. Ez a hozzállás tükröződik az információk begyűjtésével kapcsolatosan is. Ez egy olyan

probléma, ami a Székely Gazdának az olvasottságára is kihathat, mert lehet, hogy mindenki igényelné és kérné. Példa volt erre az a három éves időszak, amikor a lap teljesen ingyenesen jelent meg, tehát bárki, aki kérte, megkaphatta. Akkor a példányszám is 10 000 felett volt havi rendszerességgel, amiről azt lehet mondani, hogy az ország legnagyobb példányszámú magyar nyelvű agrármagazinja volt, és mégis, érdekes módon, onnantól kezdve, hogy fizetni kellett érte, annak ellenére, hogy egy lapszám tényleg szimbolikus összegbe kerül, hiszen 2 lej, míg egy éves előfizetés 24 lej, tehát gyakorlatilag egy vagy két doboz cigarettának az ára, és egy évi információforrásról van szó, ami házhoz megy, mégis jelentősen visszaesett az olvasottsága ennek hatására. Ugyanakkor a mai napig nagyon sokan kérdezik meg, hogy hát miért nem kapják meg a lapot, amikor korábban csak úgy kapta. Ha tájékoztatjuk, hogy az a helyzet, hogy fizetésessé vált, de tessék nyugodtan előfizetni, szivesen küldük, a lap továbbra is létezik, megjelenik, akkor ez már másképpen csapódik le. Pedig ez egy személyre szabott információforrás, hiszen az volt az indíttatást adó gondolat, hogy azokat az információkat mutassuk be, amelyek kifejezetten a Hargita megyei, székelyföldi gazdáknak szólnak, legyen szó akár fiatal vagy idősebb gazdákról, legyen szó akár növénytermesztőkről, állattenyésztőkről, méhészekről, vagy biogazdálkodókról. Próbáljuk ezekről koncetráltan minden hónapban az elérhető információkat úgy összegyűjteni, sokszor akár betaposva is a lapba, hogy minél több férjen, s érdekes módon enek a fogadtatása pontosan ebből a készen várom felfogásból adódóan nagyon furcsán jön vissza.

De siker az, hogy most már ötödik éve jelenik meg az agrármagazin, siker az, hogy a visszajelzések erősítik a lapnak a létjogosultságát. Ezek mind nagyon-nagyon fontosak, és kellenek ahhoz, hogy a munkánkat hasznosnak érezzük, a kudarcokat pedig próbáljuk úgy kezelni, hogy magunkban keresünk elsősorban hibát, gondolkozunk, hogy mit tudnánk még jobban tenni azért, hogy a gazdák igényeinek, elvárásainak jobban megfeleljünk. Ez így működik. Akárcsak egy házasságban, nincsenek mindig napos percek, órák, van, amikor beborul az ég, felhős, de ez soha nem tart örökké. Ezek így váltogatják egymást, és ez pontosan így van a mezőgazdaságban is, de szerintem ez az élet minden területére pontosan így igaz. Meg kell nézzük, hogy hol, mit tudunk tenni jobban, hol tudunk hatni a gazdákra, az olvasótáborunkra. Lehet, hogy félreértettük egymást, lehet, hogy mégsem azokra a cikkekre volna szüksége a gazdáknak, lehet, hogy mégis csak kevesebbet szeretnének a juh-, vagy szarvasmarhatenyésztésről, de többet szeretnének olvasni a gépekről, a mezőgépek árairól, a mezőgépek karbantatrtásáról,

traktorokról, lehet ez is. Az a helyzet, hogy a világ nem áll meg mellettünk, az folyamatosan robog. Mi érezhetjük úgy, hogy fent ülünk a vonaton, de néha nem vesszük észre, hogy más, mellettünk levő vágányokon más szerelvények, más konkurens mezőgazdasági ágazatok, más országok termelői bizony sokkal gyorsabban haladnak, néha mi meg vesztegelünk, és sokszor van az is, hogy lemaradunbk egy-egy szerelvényről, és csak várjuk a következőt. Ezek olyan kihívások, amiket a gazdák minden nap egyre jobban éreznek a saját bőrünkön.

A Székely Gazdában mikor jelent meg először olyan típusú cikk, amely a biogazdálkodással foglalkozott?

Nem tudnám ezt pontosan dátumhoz kötni, hogy az első cikk mikor jelent meg, ami konkrétan a biogazdálkodásról szólt, már csak abból kifolyólag sem, mert a biogazdálkodás az ökogazdálkodóknak szóló anyag. Azért cikkekben rendszeresen igyekszünk hírt adni nekik. Amikortól rendszeresebbé és tudatosabbá vált az, hogy a biogazdálkodás rovatként jelenleg megy a magazinban, az az elmúlt egy évre vezethető vissza. Akkor történt ugyanis az, hogy a Székelyföldi Bio Egyesület elnökével úgy döntöttünk, hogy ők is segítenek szakcikkekekkel, témákkal, ötletekkel, s legyen a Székely Gazda hasábjain egy hónapról hónapra megjelenő rovat egy-két, vagy akár három oldalas terjedelemben, amelyben egyrészt információkat, híreket adunk át, másrészt szakemberek, szakértők tanácsain keresztül, lépésről lépésre vezeti be a gazdákat, az ökogazdálkodás iránt érdeklődőket ebbe a világba, mert ez egy különálló gazdálkodási szemlélet, ami többről szól, mint a profitorientáltság, támogatáspolitika. Nem azt nézi a biogazda, hogy azt a terméket azzal a módszerrel, azon a költségen, azon az értékesítési áron érdemes-e előállítani vagy sem, hanem ő a termelés és a teremtés örömét látja benne, és az ebből létrejövő termék elfogyasztásával járó egészséget és vidámságot, tehát ő ezt keresi. Mondhatjuk hobbinak is, de sokan ebből a hobbiból főállású biotermelőkké váltak.

Milyen terjedelemben optimális erről a témáról írni?

Nincs ilyen meghatározás. Nyilvánvalóan ezt a téma határozza meg. Ha arról van szó, hogy hogyan készítsünk komposztot, akkor erről lehet oldalakat is írni, sőt, könyvet is lehet írni, ennek nagyon komoly szakirodalma van, s ez csak egy kicsi téma. Nyilvánvalóan a témákat ugyanolyan részletességgel nem lehet egy magazinban visszaadni, már csak a helyhiány miatt sem. Más szempotból azonban ha csak egy hír jelenik meg arról, hogy készüljenek a biogazdálkodók, mert hamarosan igpényelhetnek valamilyen támogatást, arról nem érdemes oldalakat

írni, hogyha a lényeg öt mondatba is belefér. Tehát az, hogy mennyit érdemes írni, mindig témafüggő.

Miért nem mutatkozott elegendőnek, hogy a napilapban jelenjenek meg erről cikkek?

Azért, mert a kettőnek más a célközönsége. A napilap, mint ahogy a neve is tükrözi, mindig napi témákkal foglalkozik, arról írunk benne, hogy mi történt tegnap. A mezőgazdaság vagy a biogazdálkodás nem feltétlenül olyan téma, amely mindig csak az adott naphoz kötődik. Másrészt teljesen más az olvasóközönség. Aki a Hargita Népe napilapot a kezébe veszi, azok között vannak pedagógusok, ügyvédek, háziasszonyok, nyugdíjasok, lehet bárki, és mindenkinek teljesen más az érdeklődési köre. Nem bombázhatjuk egy napilapban állandóan, részletesen, oldalakon keresztül mezőgazdasági témával az olvasókat, mert annak a célközönségnek a nagy hányada, amelynek a napilap szól, nem ezekre az információkra kíváncsi. A Székely Gazda éppen azért jött létre, mert ez koncentráltan azokat az információkat viszi azoknak az embereknek, akiknek erre szüksége van, vagy lehet, az kifejezetten a gazdáknak szól.

Az egy jó megoldás-e, hogy ahol megjelenik általánosságában az agrárium témaköre, ott jelenlen meg a bio téma is?

Lehetne ezt még úgy megközelíteni, hogyha írunk a szarvasmarhatartásról, akkor azon belül írjunk a bio szarvasmarhatartásról, és így tovább. Lehetne így is, de ezt még nem próbáltuk. Én úgy hiszem, hogy a járható út, az a mélyfúrás. A mezőgazdaságban, hogyha nagyon általánosítunk, akkor lehet egy ilyen domborzati térképet készíteni, hogy éppen mi újság itt vagy ott, de ez csak egy felszíni térkép. A biogazdálkodás terén, mivel a gazda teljesen más elvásároknak kell megfeleljen, teljesen más feltételeknek kell eleget tennie, és egy nagyon szigorú ellenőrző és tanusító rendszer veszi őt körül, azokat szerintem a mélyebb információk érdeklik. Az a jó nekik, hogy vegyünk egy problémát, s annak nézzük meg a gyökerét, hogy honnan ered, s akkor ne hagyjuk a gondolatainkat elkalandozni más területekre is, hanem maradjunk például kifejezetten csak a talajnál. Olyan részletekbe menően kell ezeket kifejteni, hogy én ezt csak mélyfúrásként tudom megnevezni. Adott probléma kapcsán menjünk minél mélyebbre, próbáljunk belőle minnél több részletet feltárni, megmutatni. Aki biogazdálkodással akar foglalkozni, annak ez nagyon hasznos.

Mennyire okoz nehézséget ennek a sok információnak az összegyűjtése?

Nem jelent problémát, azt leszámítva, hogy napi szinten kell ezekkel a témákkal foglalkozni, mindenféle fórumokon a híreket napi szinten követni kell. Valójában ez már egy napi rutinná vált. Akit a mezőgazdasági témák érdekelnek, az a mezőgazdasági híreket igyekszik követni. Valószínű közömbösen megyek el ugyanennyire fontos egészségügyi témák mellett, vagy oktatási témák mellett. Én a mezőgazdasági témákért felelek, ezeknek a folyamatait, zajló eseményeit próbálom követni. Nyilván az az eredmény, ami a Székely Gazda hasábjain a gazdák elé tárul, az már egyfajta szűrt termék, mert mindent, ami csak a mezőgazdasághoz kötődik, lehetetlenség visszaadni. Nem a híreknek a becsatornázása, begyűjtése okoz problémát, hanem a szelektálása, ez a legnagyobb kihívás, eldönteni, hogy mi az, ami a térségbeli gazdákat érdekli, az ő sorsukra kihatással van, releváns, valóban hasznosítható információ a számukra. A másik dolog, amivel számolni kell az, hogy a magazin havi rendszerességgel jelenik meg, s azzal is számolni kell, hogy bizonyos dolgoknak, mire a lap megjelenik, nehogy esetleg az érvényessége lejárjon. Itt jön képbe a szerkesztői felelősség is, mert ha az a hír a székelyföldi gazdáknak hasznos lett volna, és tudtak volna rá pályázni, akkor azt már az előző hónapban a tudomásukra kell hozni. Nekünk mindig legalább egy hónapnyit előre kell gondolkoznunk, hogy mire az a lapszám megjelenik és a gazda kezébe kerül, addigra azok az információk benne legyenek, továbbra is frissek maradjanak. Ilyen szempontból egy havonta egyszer megjelenő sajtóterméket sokkal nehezebb összeállítani, sokkal nehezebb a frisseségét megőrzni, mint egy naponta megjelenő más sajtótermék esetében, mint a Hargita Népe, de a magazin és a napilap egymást erőstik, ezért jelennek meg a napilapban is ilyen témájú cikkek. Van olyan, hogy valamit ma tudunk meg, és holnaptól lesz aktuális, és akkor megírjuk a napilapban.

Nincs más lehetőség a hírek frissességének fenntartására?

De, ez lehetne az elektronikus megjelenés, és egy Székely Gazda honlap nagyon hasznos lenne és szerintem látogatott is, csak az a gond, hogy egyenlőre ennek nincs meg a finanszírozása. Egy ilyen honlap kifejlesztése pénzzel jár, és jelen pillanatban a kiadó ezeket a költségeket nem tudta felvállalni. A szándék megvan, de ez önmagában még nem elég. Amíg ezt nem tudjuk megvalósítani, addig a napilapban jelentetjük meg azokat a témákat, amelyek menet közben megjelennek, két magazin megjelenése között válnak aktuálissá, azonnali közlendővé.

A jövőre vonatkozóan milyen terveik vannak a magazinnal kapcsolatosan?

A biogazdálkodást mindenképpen szeretnénk a jövőben hangsúlyosabbá tenni, és talán a visszajelzések is erre bátorítanak, mert a biogazdálkodás nem csak a profi gazdálkodókat érdekli. Nem csak azokat érdekli, akik a mezőgazdaságból akarnak pénzt csinálni, hanem a hobbikertészeket is. A hobbikertészek nem feltétlenül vesznek agrármagazint azért, hogy a hobbijiuknak tudjanak hódolni, de ha olyan információkat kapnak, ami számukra könnyen értelmezhető, hasznos, praktikus, akkor szerintem hajlandóak kézbe venni a Székely Gazdát is. Ezt próbálnánk a Székelyföldi Bio Egyesülettel továbbgondolni.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

Daczó Dénes

Biokertészkedés virtuális cimboraságokban

Felkapott, népszerű, trendi mindaz, ami a bio szót tartalmazza vagy alternatív gazdálkodási módokat mutat be. Rendezvények szervezésekor garantáltan közönséget és sikert hoz a téma. Az agráriumról szóló írások közül a bio-tematika szüreteli be a legtöbb kattintást, lájkolást, megosztást az erdélyi gazdaoldalon. Mindezek ellenére hiánycikknek számít a téma az erdélyi napilapokban. A magazinok, szaklapok is csak néha örvendeztetik meg az olvasót eredeti, újszerű írásokkal biogazdálkodás témakörben. A magyarázat is kézzel fogható: oknyomozó munkára van szükség egy-egy jó téma, riportalany felkutatásához, telefon mellől nem lehet megírni.

Ez a téma nem hever az utcán és nem is jön szembe az emberrel. Időre, felderítésre van szükség a nyilvánosságot kerülő, néha már rejtőzködő alany felkutatásához. Alkalmam volt mindezt megtapasztalni a 7határ – erdélyi agrárportál Biokert rovatának írása közben. Az internetes gazdaoldal működésének első hónapjaiban már kiderült, hogy az olvasók eredeti írásokat várnak, amelyek közelebb hozzák azokat az embereket, akik nem ipari gazdálkodást folytatnak. A Biokert indításához a csíkszeredai Polgár-társ Alapítvány nyújtott támogatást, s így született meg a 7határ eddigi legnépszerűbb rovata. A közölt riportokban aktív biogazdákat igyekeztünk bemutatni, olyanokat, akik eredményeket mutattak fel az ökológiai gazdálkodás területén.

Hiányoznak a példák

A rovat készítése közben hétről-hétre egyre távolabb kerültünk térben a Székelyföldtől, és Erdély más részeiről kellett szállítanunk a témát az olvasóknak. A miértre ebben az esetben egyszerű a válasz – a közelben kevés bemutatható példa van a biogazdálkodás területéről. A székelyföldi agrártevékenységek összszámához képest kevés olyan gazdaság van, ahol minősített biogazdálkodást folytatnak. A mezőgazdaság helyi adottságai sok szempontból behatároltak, de éppen ezen korlátozottság tenné alkalmassá a biotermelésre. Csakhogy nagy a zárkózottság és a tájékozatlanság e téren. A szomszéd kertje mindig zöldebb – ezt

csak akkor állíthatja az ember, ha a szomszéd gazdálkodik, és van összehasonlítási lehetőség. A közeli, látható példák hiánya távol tartja a székelyföldi gazdákat attól, hogy érezzék a biominősítés esetleges pozitív hasznát, éppen ezért a legtöbb gazda már az első lépéseknél megáll: túl bonyolultnak, túl költségesnek találja.

Rurális szerkezet

Székelyföld rurális jellegéből adódik, hogy a városlakók közül sokan nem szakadtak el még a vidéktől, hétvégi gazdák, élelmiszer-termelők maradtak, és a saját fogyasztásra szánt élelmiszer fölött részben megvan a kontrolljuk. A termőföld, a kiskert közelsége is azt eredményezi, hogy nem alakult ki a felvevő piac, amely igényelné a bio termékeket.

A terepmunkáim során megfigyeltem, hogy a nyitás az ökológiai gazdálkodás felé összefüggésben áll egy-egy szakágazat szervezettségével is. A mezőgazdaság legtöbb szektorában mindenki a maga útját járja termelésben, értékesítésben. A méhészet egyértelműen kivételt képez ez alól. Az erős, egységes szakmai egyesület összetartja a méhészeket. A mézre a legtöbb vásárló nemcsak élelmiszerként tekint, hanem ennek egészségmegőrző szerepét szem előtt tartva vásárolja. A fogyasztói igényekre a termelők válaszolni is tudnak, így a méhészeti termékek között szép számban találunk bio minősítésűeket. A térségi mezőgazdaság húzóágazatának számító állattenyésztés vagy a burgonyatermesztés esetében nehéz lenne megtalálni a bio minősítéssel rendelkező termelőket.

Csíráiban veszítjük el a kerteket

A hegyvidéki kaszálókon, legelőkön ma is az átörökített ritmus/rítus szerint történik a gazdálkodás. A szántókon a felgyorsult gépesítés következtében a mezőgazdasági munkálatokat is ezekhez alakították, így itt konvencionális gazdálkodás folyik. A gazdaságosság elvét szem előtt tartó konvencionális gazdálkodás a kiskertekben is egyre inkább teret követel magának. Az olcsó, hozzáférhető magokkal egy időben rohamosan elvesznek a hagyományos magok. Ma az esetek többségében a veteményezést nem a magtermelés, hanem a magvásárlás előzi meg. A hibrid, csávázott magoknál csíráiban elveszítjük a biogazdálkodást. Az új magok újszerű gazdálkodást, új permetleveket követelnek. Mindezek ellenére a háztáji kertekben még sokan úgy gondolják, hogy bio élelmiszert termelnek. Talán a legtöbb ilyen gazda meg is sértődne, ha azt mondanánk neki, hogy ő nem biogazdálkodó.

A Biokert rovat írása közben volt alkalmam találkozni olyan egykori biogazdával is, aki az interjúzás közben többször hangsúlyozta: ma már nem nevezi magát biogazdának. A bio ágazat fejlődését, iparosodását látva nem volt hajlandó kompromisszumokra, és inkább a permarkultúra felé fordult.

A mezőgazdasági szaklapok piacán a jelentős kiadási, terjesztési költségek miatt a reklámok tudják eltartani a lapot. A hirdetők az ipari mezőgazdaság területéről érkeznek. A vegyszer-, gyomirtó-, műtrágya-reklámok között biogazdálkodásról írni lehet, de kinek? A biogazdáknak biztosan nem, ezért van szükség a jól elkülönített médiafelületekre.

Egykor cimboraság, ma virtuális csoport

Faluhelyen a juhtartó gazdák egy-egy falurészben cimboraságokba szerveződtek és úgy hajtották a juhokat a seregbe. Ma is szerveződnek ilyen cimboraságok, nagyobb térben és virtuálisan, így alakul át a cimboraság internetes, virtuális csoporttá.

Mivel a konvencionális, bevételre összpontosító, termelő gazdaságok vannak többségben, ezért egy-egy biogazdát a helyi közösségek megszállottként, fanatikus ként könyvelnek el. Egy-egy zártabb közösségben az ilyen gazdálkodókat könnyen ki is közösítik, mivel szembe mer szállni a megszokottal, esetleg nem tudja elfogadni a szomszédos területen történő vegyszerezést, és ez ellen szót emel. Ezzel is magyarázható, hogy gyakran a virtuális térben keresik és találnak egymásra az azonosan gondolkodók. A facebook-csoportok erre meg is teremtik a lehetőséget. Magam is több ilyen csoportnak vagyok a szemlélődő tagja, és érdekesnek találom nyomon követni, ahogyan megosztják tapasztalataikat egymással a csoport tagjai. Sokszor itt keresik a választ, a tanácsot aktuális kertészeti gondjaikra.

A világháló eszköz, akár a gép

A 7határ oldal indításakor többen is csodálkoztak azon, hogy miért van szükség erdélyi agrár weboldalra. Az eltelt időszak egyértelműen visszaigazolta, hogy a világháló valós része a gazdálkodásnak. A gazdák keresik azokat a felületeket, ahol közelebb kerülhetnek a számukra fontos ágazati, szakmai információk hoz.

Az erdélyi gazdákat a romániai mezőgazdasági információk, minisztériumi, szakhatósági rendelkezések érdeklik, és erről magyar nyelven nagyon kevés helyen

olvashatnak. Ugyanakkor az erdélyi gazdák esetében a nyelvi akadályokkal is számolni kell, hiszen a gazdálkodók egy része román nyelven nem is érti meg az információkat, így nem is keresné ezeket, csak anyanyelvén.

A világhálót eszközként hasznosító gazdák nem az alapvető növénytermesztési és állattenyésztési leírásokat keresik, hanem a napi aktualitásokat. Amióta uniós lett a székelyföldi gazda, hét év alatt kitanulta a támogatási rendszereket, az ehhez kötődő szabályozásokat. Mára már azt is elfogadta, hogy a pontrendszerhez igazítja a termelése legalább egy részét. Azt lesi el a világhálóról, amit a szomszédban nem lát, vagy a szomszéddal nem tud átbeszélni. Nem lehet szem elől téveszteni, hogy az elmúlt negyed évszázad alatt 25 évet öregedett az erdélyi gazdatársadalom, eközben évente újabb generáció is csatlakozott, amely gondolkodásában és eszközhasználatában is másként tekint a gazdálkodásra.

Gazdálkodáshoz, lapkiadáshoz is pénz kell

Korábbi havilapos tapasztalatomból tudom, hogy a nyomtatott információ, szaklap nemcsak a nehézkes terjesztés miatt nem jut el az olvasóhoz, de a gazdákat arról is nehéz meggyőzni, hogy megvásárolják a lapot. Ezen szinte lehetetlen változtatni olyan körülmények között, amikor a gazdákat ahhoz szoktatták hozzá, hogy a szolgáltatások ingyen járnak nekik, így a szaktanácsadás, az ügyintézés, a támogatási kérelmek kitöltése is. Mivel az elmúlt években ehhez szoktatták a gazdákat, a szakmai jellegű kiadványok megjelenésének feltétele ezek anyagi támogatása. A semmiből nem lehet gazdálkodni, de lapot sem kiadni.

Médiakertészek kellenek

A szakújságírók hiánya is eredményezi, hogy a biotematika hiányzik a napilapokból. Az elmúlt években felgyorsultak a szerkesztőségek, és a terepmunkára, a falujáró riporterekre általában nem futja a keretből. A szakújságírókat a legtöbb kiadó nem engedheti meg magának, így aztán az is előfordult már, hogy a cikkekben a pityókát vetik, a búzát ültetik.

Ilyen körülmények között a meglévő terepes, mezőgazdasági témákkal foglalkozó újságírók továbbképzésére a szakmai szervezeteknek is kellene gondolniuk. Az ágazatot foglalkoztató kérdéseket náluk részletesebben, átfogóbban nem ismerheti az újságíró, így nincs is, ahogy a gazdákat foglalkoztató legégetőbb kérdéseket az olvasók elé tárja. Éppen ezért nem csak a szerkesztőségek, újságírók okolhatók

kizárólag a megjelenő információk minőségéért, hogy nem ragadják meg elég jól a témát. Az információk áramoltatásában a szakmai szervezeteknek is részt kell vállalniuk.

A mezőgazdasági szaknyelv megtartásában, megmaradásában is felelősség hárul a szakmai szervezetekre, mezőgazdászokra. Szükség van azokra a „média-kertészekre", azokra az erdélyi, székelyföldi Bálint gazdákra, akik hitelesen tudnak megszólalni, írni a gazdákhoz és a gazdák nyelvén.

III. A biogazdálkodás vonzáskörében

„Nagyon fontos újat tanulni, mert az segít a termelésben…”

Albert Antal, Csíkdánfalva

A szülei foglalkoztak-e gazdálkodással?

Igen, foglalkoztak, most is azzal foglalkozunk, családi vállalkozás van. Van 80 darab tehén, és csak ezzel foglalkozunk.

Az iskolai végzettsége kötődik-e a gazdálkodáshoz, vagy valami mást tanult?

Én turisztikát végeztem, ami részben kapcsolódik, de nem annyira. Inkább mezőgazdasági iskolát kellett volna végezzek, de hát nem volt úgy lehetőség.

Honnan hallott a biogazdálkodásról először?

Én szerintem Magyarországon hallottam első ízben. Egy néném és egy bátyám ott él, sokat járunk ki hozzájuk, és ott hallottam én legelőször erről egy látogatás alkalmával. Emlékszem, hogy ott már az üzletekben volt megjelenve biotermék, s ott találkoztam ezzel, és ők is meséltek róla, hogy van ilyen.

Mi tetszett meg a biogazdálkodásban?

Felkeltette az érdeklődésemet azért, mert mi tejtermeléssel foglalkozunk, és a teheneink nyáron kint legelnek, ezért tudjuk azt, hogy milyen egy olyan tehénnek a teje, amit legeltettünk. Sokféle növényt eszik nyáron, ezért egészséges a tehén. Mi dolgozunk velük, ezért tudjuk, hogy az a tej, amit így kapunk nem hasonlítható össze azzal, amit nagyüzemi termelésben állítanak elő, s nem is annyi kell legyen az ára. Tulajdonképpen ezért érdekel minket a biotermelés. Úgy gondoljuk, hogy nem jó az, ha egy lapon kezelnek azokkal a gazdaságokkal, amelyekben a teheneket tápszerrel etetik, hogy sok tejet adjanak. Ezek esetében nem az a lényeg, hogy jó minőségű tejet állítsanak elő, hanem hogy minél többet.

Ez motiválta arra, hogy a tanfolyamra jelentkezzen?

Én elvégeztem egy svájci sajtkészítési kurzust, ezért lehet, hogy sajkészítéssel fogunk foglalkozni. Most fel fog szabadulni a tejnek a forgalma Romániában, s minden attól függ, hogy mennyire lesz igény erre, de szeretnék biosajtot, joghurtot készíteni.

Úgy gondolja, hogy érdemes erre a tanfolyamra járni, eleget tett eddig az elvárásainak?

Igen, eleget tett. Sok újdonságot lehet tanulni, véleményem szerint már eddig tanultunk új információkat. Jó ez a tanfolyam, több ilyent kellene szervezni. Nagyon fontos újat tanulni, mert az segít a termelésben, az otthoni gazdálkodásban.

Mit gondol, aki biogazdálkodással foglalkozik a térségben, annak mi jelent előnyös, illetve hátráltató tényezőt?

Hátráltató tényezőnek látom azt, hogy itt az emberek még nem érték el azt a szintet, hogy igény legyen bennük a minőségi termékek iránt. Inkább mindenki elmegy a nagyobb bevásárlóközpontokba, s ott azt veszi meg, ami a legolcsóbb, de nem nézi meg, hogy mi van azon a termékre feltüntetve. Nem nézi meg azt, hogy ezt itt termelik Csíkban, és lehet, hogy 50 banival drágább, de jobb. Nem veszi ezt figyelembe, inkább megveszi a lengyel sajtot, vagy a németet, vagy nem tudom, még milyenek vannak, mert inkább az ár érdekli őket. Remélem, hogy idővel ez változni fog, s a minőség fogja érdekelni az embereket, nem a mennyiség s az ár.

Akkor a biogazda talpon maradása a fogyasztók mentalitásától, hozzáállásától függ?

Igen, ettől nagyon függ, mert én csinálhatok jó minőségű biosajtot, hogyha nem tudom eladni a piacon. Ezen múlik minden.

Hogyan látja, a biogazdálkodás hosszútávon fenntratható tudna lenni ebben a térségben?

Hát szerintem ki fog tudni alakulni, de kellene reklámozni, vagy nem is reklámozni, hanem tudatni az emberekkel, például az iskolában. A fiatalokkal kellene kezdeni. Az iskolákban lehetne egy olyan órát tartani, ahol például a fiatalokat felkészítik arra, hogy minőségi, bioételeket fogyasszanak, s ne azt a feles kólát vegyék meg, hanem inkább egyenek meg egy joghurtot. Így lehetne valamit elérni, másképp nem. Valahol az alsóbb tagozatok esetében kell szerintem elkezdeni ezt, mondjuk az ötödik osztálytól felefele. A heti egy óra, ami erről szólna jó kezdeményezés lenne. Rá kellene vezetni őket arra, hogy a helyi termék a jó.

Mit gondol, országos szinten hogyan állunk a biogazdálkodás terén?

Nem tudom. Én amit látok, az az, hogy mindenki azt nézi, hogy minél olcsóbb legyen, nem figyelnek arra, hogy azt a terméket itt termelik, vagy sem. Szerintem egész Románia szinten ez van. Országos szinten kellene intézkedéseket hozni, mert az államtól is nagyban függ, hogy ki tud-e alakulni ez az ágazat, mivel

lényeges, hogy mennyire fogja támogatni a biogazdálkodást, de nagyobb részben az embereken múlik. Ha lesz piac, akkor nagyon fog működni. Az igény határozza meg, hogy mi működik, és mi nem.

A jövőre vonatkozóan milyen tervei vannak?

Az volna a tervem, amit már az elején említettem, hogy a jelenlegi tehénállományt megtartom, s a tejükből jó minőségű sajtot készítenék. Bioterméket szeretnék, amit jó lenne, ha el tudnánk adni, meg tudnánk élni belőle, s a vásárlók legyenek megelégedve ezzel a termékkel. S higgyék el, hogy bio, mert itt ez is nagy kérdés. Mindenki most kimegy a piacra, s kiírja a táblára, hogy biotermék, de nem biztos, hogy az. De most úgy hallottam, hogy lesznek ellenőrzések a piacokon, hogy tényleg biotermék-e az a termék, aki árusítja biotermelő-e, mert sok az olyan kereskedő, akik elrontják a piacot a termelő számára, véleményem szerint. Egy ismerősöm is burgonyatermesztéssel fpoglalkozik, de hiába termel ő 5 hektáron nagyon jó minőségű burgonyát, mert van egy kereskedő, aki hozza a krumplit külföldről. A termékadót nem fizeti ki, s annyival olcsóbban tudja értékesíteni, ezért tőle veszik meg, nem az ismerősömtől a jobb minőségú terményt. Amennyiben ezt korlátozzák, például hoznak egy olyan törvényt, amelynek értelmében meg lesz határozva, hogy egy termelő ennyit termelhet ekkora területen, s ennyit adhat el, akkor a kereskedők háttérbe szorulnának, s ez a termékek minőségére is kedvező hatással lenne. A termelőtől a fogyasztóhoz köztes szereplők nélkül, egyenes úton kellene a termék eljusson, mert mindig a kereskedő nyer rajta a legtöbbet, ez mindig is így volt. Szerintem ez most meg fog szűnni.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Nem zárkózom el természetesen semmi újtól…”

András Hunor Jenő, Csíkszereda

Első kérdésem a foglalkozására vonatkozik…

Környezetvédelmi mérnök vagyok, és hát a termelésben vagyok érdekelt. A BioFach Kft-nek vagyok az ügyvezető igazgatója. Jelenleg konvencionális termelést folytatok, de közelebbről át szeretnék állni biotermelésre is. Jelenleg Románia szintjén nincsen elég nyersanyag, ami révén folyamatosan tudnánk a termelést biztosítani, ezért még a konvencionális termelés mellett maradtunk, de közelebbről felnőnek az ültetvények, már vannak telepítve, előreláthatólag 2015-2016-ra termőképesek lesznek, tehát egyre könnyebb lesz annak is a megvalósítása.

A szülei foglalkoztak gazdálkodással?

Nem, ennek hagyománya nincsen családon belül, senki nem foglalkozott termeléssel, illetve mezőgazdasággal. Talán nagyon rég a felmenőim, de ők más területen.

A biogazdálkodásról első ízben honnan szerzett tudomást?

Erről nagyon korán hallottam, egyetemi éveim előtt. Középiskolai tanulmányaim alatt hallottam róla először, mivel ott szintén természettudományi tantárgyakat tanultam. Inkább a természethez vonzódtam, és azokat a tantárgyakat is szerettem, amelyek ehhez kapcsolódtak, mint a biológia, növénytan stb., így azon a szakterületen voltam érdekelt, így elég korán találkoztam ezzel a témával, tehát a ’90-es években. A középiskolát erdészeti szakon végzetem, utána pedig egyetemen környezetemérnöki szakon tanultam Magyarországon.

Mi az, ami miatt megtetszett Önnek a biogazdálkodás?

Elsősorban maga a biogazdálkodás lényege tetszett meg. Lehetőleg minden szennyező forrástól, és úgymond kemikáliáktól mentes élelmiszerekről, illetve termékekről van szó ebben az ágazatban, és szerintem perspektívában szemlélve mindenképp ez a jövő. Én ezt egyre jobban feltörekvő ágazatnak látom, még ezután lesz szerintem nagyobb hozadéka a befektetett energiának. Ha a törvénykezés ezt a lehető legjobban elő fogja segíteni, akkor ez elég szép utat fog bejárni.

A tanfolyamról honnan szerzett információt?

A tanfolyamról, hogyha jól emlékszem, a sajtóból értesültem. Most már nem vagyok teljesen biztos abban, hogy az írott, vagy az elektronikus sajtóból-e, de mindenképp a médián keresztül értesültem.

Úgy gondolja, hogy érdemes ezt a tanfolyamot elvégezni?

Mindenképpen, hiszen az unió támogatja az ágazatot, és ez kritériuma lehet majd a pályázásnak, hogy legyen egy ilyen szakirányú képzésen szerzett diploma, tehát ehhez is kötik majd a pályázatokat, ezért mindenképp tanácsosnak látom.

A beszélgetés elején említette, hogy konvencionális gazdálkodást folytat jelenleg, de szeretne majd átállni. Előreláthatólag mit gondol, mi fogja gátolni és mi lesz előnyös ennek a tevékenységnek a folytatása során?

A gátló tényezők szerintem az embereknek a mentalitásában keresendők. Első lépésben itt a mentalitásváltás kell megtörténjen, illetve ezt megfelelőképpen kell ellensúlyozza majd a törvénykezés. Ugye, nem könnyű az átállás, tehát az az átállási időszak kötve van bizonyos rendelkezésekhez, le van jól szabályozva, ezeket a szabályokat be kell tartani. Aki a konvencionális gazdálkodásban nőtt fel, az ezt ismerte, ezért idegen volt számára a bio-, és ökogazdálkodás, annak egy picit nehezebb lesz, de annál nagyobb sikerélménye lesz. A biotermékek 20-30 százalékkal nagyobb felárral vannak a piacra bocsájtva, így a befektetett munka, energia megtérül mindenképp szerintem.

Ha jól értem, akkor az emberek mentalitásában látja a fő akadályozó tényezőt. Ezen lehet-e valahogyan változtatni, lát-e erre megoldást?

Igen. Szerintem a piac mindenképpen fogja ezt korrigálni, illetve nagyon tudja irányítani. Az emberek akarva-akaratlanul igazodnak akkor is, hogyha kompromisszumot akarnak kötni, vagy kibúvokat akarnak találni. Hogyha jól leszabályozott jogaszabályok és rendelkezések vannak, akkor beszorítja az embereket egy bizonyos keretbe, és akkor készek lesznek rá, hogy átálljanak. Az ő érdekük is, hogy a legyártott, illetve megtermelt élelmiszer, termék mindenképp jó minőségű legyen, mert a legjobb reklám a megelégedett fogyasztó. Mindenképp érdemes azt az utat követni, amit a fejlett országok már bejárattak, és jó a visszajelzés rá.

Mit gondol, hogyha ez a folyamat beindul, akkor hosszútávon a biogazdálkodás fenntartható lesz a mi térségünkben?

Szerintem igen, mert nagyon-nagyon nagy a potenciál, tehát megfelelő adottságokkal rendelkezünk a térségben. Itt nagyon sok területen a kezünkben van minden, ami kell hozzá, csak nem használjuk ki, pedig annyira jók az adottságok. Itt annyi kell, hogy az ember odaálljon a munka mellé, és megfelelően felzárkózzon, s végezze azt, amit kell.

Országos szinten Ön szerint hol állunk a biogazdálkodás terén?

Szerintem ilyen téren még nagyon gyerekcipőben járunk. Mindenki mindenre próbálja már ráfogni, hogy bio, öko, de ezt most már a törvénykezések, rendelkezések nagyon korlátozzák. 2013-tól már törvény is született erről, aminek értelmében nem szabad bioként feltüntetni valamit, ha arról nincs bio minősítés, tehát ezt megfelelően próbálják korlátozni. Én is szembesültem már ezzel a problémával, ugyanakkor úgy látom, hogy az emberek ilyen téren ismét sok esetben félre vannak tájékoztatva. A vidéki gazdák által háztáji termelésben megtermelt terményt, portékát, bármit sokan bionak titulálják, holott nem rendelkeznek tanusítvánnyal, csak hát a hagyományos kategóriába besorolva sokan ráfogják, hogy bio. Ez korántsem így van, ezért szerintem szükséges egy nevelő munka, egy komoly ismeretterjesztés, hogy az emberek legyenek felvilágosítva, hogy tulajdonképpen mit is jelent az, hogy bio. Azt a szót, hogy bio, sokan túlságosan elcsépelten, túl gyakran használják, ami szerintem nem megfelelő, de az ismeretterjesztés is fokozatos léptékben halad előre, ezért ez is megoldódik.

Az emberek tájékoztatása kinek a feladata lenne, ki kellene ezzel foglalkozzon?

Elsősorban a kompetens, az erre a célra létrehozott szervek. Ez alatt értem a mezőgazdasági minisztériumot, az alárendeltségébe tartozó hivatalokat, az agrárkamarát, illetve azokat az intézményeket, amelyek ebben ténykednek, mint a minősítő cégek, nem kormányzati szervezetek, amelyeknek erre a célra vannak elkülönített erőforrásaik. Pályáztak meg pénzeket, amelyekből lehet képzéseket, előadásokat tartani, s ezekre meg lehet hívni az érdeklődőket, illetve a lakosságnak azt a részét, amely valamilyen szinten érintett ebben a témában. Médián keresztül is lehet tájékoztatni az embereket persze.

Beszéljünk a jövőre vonatkozó terveiről. Említette, hogy a jövőben tervez biogazdaságot létesíteni. Ezt milyen területen szeretné?

A gyümölcstermelés területén szeretnék biogazdaságot létesíteni, mivel immár tíz éve ezen a téren vagyok érdekelt, ezt szeretném folytatni, illetve egy átállással szeretnék egy bionak minősített terméket is a piacra dobni. A közeljövőben kevés esélyt látok arra, hogy ez a tevékenység szerteágazzon más irányba is, de nem zárkózom el természetesen semmi újtól. Ha lesz rá lehetőség, akkor ilyen kisebb háztájéki, illetve kisebb kiterjedésű farm létesítésében is látnék fantáziát. Egyenlőre most csak a gyümölcsre koncentrálnék, illetve a biogyümölcsből gyártott végterméknek az előállítására.

Végezetül kérem beszéljen egy keveset a BioFach tevékenységéről, tapasztalatairól.

Nekem egy gyümölcsfeldolgozó kisüzemem van, amelyen belül kimondottan almát és más gyümülcsöket dolgozok fel Beg in Box technológiával. Tíz évvel ezelőtt a csapos rendszert az országban mondhatni én honosítottam meg. Ez speciális, levédett BIB technológia, ami egy duplafalú nejlon tasakban a lepréselt, friss, hideg gyümölcslevet pasztőrizálja, ezzel biztosítva a szavatosságot úgy, mint a tejiparban vagy söriparban. Ez tulajdonképpen egy csírátlanítás, amivel szavatoljuk, hogy a termék ne éledjen meg, tehát ne kerüljön fermentáció alá. Mi már több gyümölcsöt használunk, tehát van körte, cékla, murok, ezekből gyártunk termékeket. Ezeket csappal ellátott dobozban értékesítjük három, öt és tíz literes kiszerelésben, tehát nagyobb kiszerelésekben lehet ezt kapni, és nagyjából az összes élelmiszerkereskedelmi egységben megtalálhatóak a környéken.

Ehhez akkor eddig vásárolta a gyümölcsöt.

Természetesen. Mivel Csík nem kimondottan arról híres, hogy olyan jó almatermő vidék lenne, hiszen itt a krumpli, meg egyéb kultúrnövények vannak előtérbe helyezve, ezekbe nem esik bele az alma, ezért dolgozunk belföldi nagy farmokkal, amelyek nagyon jó minőségű almát biztosítanak, igaz nem bio minősítéssel, tehát ez még várat magára, de egy-két év, és fel lehet már zárkózni. Ilyen formában szeretnék majd én is ebbe bekapcsolódni, hogy akkor majd bionak minősített nyersanyagot vásárolok fel, és abból készítem majd a végterméket, és idővel persze, hogyha lesz lehetőségem, kisebb gyümölcsöst is létrehozok. Udvarhely környékén, a Homoród mentén már elég jól el lehet érni nagyobb terméshozamot az almával is, tehát ott jól beérik, illetve lehet kísérletezni.

Ezek szerint az induláshoz az alap mindenképpen biztosítva van.

Igen. Van egy jó termelési tapasztalat, illetve kapcsolati rendszer, amit az ember tud ilyen irányba mozgosítani. Ami még szükséges, azt az ember mindig pótolja, illetve próbálja beszerezni azokat az ismeretanyagokat, velejárókat, amit ahhoz, hogy az ember végterméket állíthasson elő, illetve bio minősített végterméket hozhasson létre, tudni kell, mert annak megvannak a sajátos összetevői.

Fontosnak tartja, hogy az ember tanuljon, fejlessze magát?

Igen, így van, mert ha nem, akkor leragad az ember egyfajta technológiánál, egyfajta szemléletnél. Ezeket közben kell cizellálni, finomítani, mindig tudsz tanulni jó dolgokat, sokszor még a rossz dolgokból is ki tudsz szűrni olyan dolgokat, amik számodra hasznosak lehetnek.

Akkor ha jól értelmeztem, jók a tapasztalatai a gyümölcslé gyártás terén?

Így van. Habár most már egyre nagyobb a konkurencia, és sokan a piacra kerülésünk után négy-öt-hat évvel jelentek meg. Az utolsó évben is már négy feldolgozó kezdte meg a tevékenységét a zónánkban, a környékünkön. Én úgy gondolom, hogy a lojális konkurencia minőséget szül, ezért nem zavar engem a konkurencia. Valamilyen szinten arra sarkallja az adott intézményt, személyt, céget, hogy ő még jobb legyen, a dinamizmus így megvan ez által.

Van-e még olyan téma, amelyre a beszélgetés során nem tértünk ki, s amelyet fontosnak tart?

Én reménykedem abban, hogy a tanfolyamnak lesz gyakorlati haszna is, és egyre jobban fel fog gyorsulni ennek az ágazatnak a fejlődése, illetve hogy az unió és a belföldi gazdaságpolitika, mezőgazdasági politika fogja segíteni a biotermelőket. Azért is, mert jelentős a tendencia a tömegtermékek fogyasztása irányába, nagyok a monokultúrák, és kétes eredetűek a termékek, termények, illetve az ebből feldolgozott élelmiszerek. Én ezt nem ítélem el, mert úgymond egy fogyasztói társadalomban élünk. Mindenki a profitra koncentrál, tehát egy profitorientált világ, de éppen ezért gondolom úgy, hogy az öko, a természetes, a bio, vagy nevezzük bárminek, ami tényleg valódi, és a természethez legközelebb áll, és az egészségünkre nem káros, hanem jó hatással van, annak jövője van. Ebben én nagyon bízok. A mindennapjaimban is próbálom beépíteni. Egyre nehezebb ugye, mert most már sajnos kenyér, víz, minden alapélelmiszer nem bio

módon készül. Egy fogyasztói társadalomban ott spórolnak ki dolgokat, ahol tudnak, és ez mindig a termék rovására megy.

Van-e már egy olyan réteg, amely többet áldoz jobb minőségű termékre?

Van, és hál 'Istennek bármennyire is nem erős itt a jövedelmi szint, amit külföldi országokhoz képest tudunk mi biztosítani az országon belül, de úgy is, akik tehetősek, azok próbálnak minőségi termékeket vásárolni, illetve úgymond drágább termékeket, ami legtöbb esetben hozza azt, hogy ténylegesen jobb a minőség. Az olcsóra van sok jó közmondás, de nekem az talán a legelokvensebb példa rá, hogy nem vagyunk annyira gazdagok, hogy olcsót vegyünk. Sokszor az olcsóbb többe kerül, mint a drágább.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Úgy látjuk, hogy megéri ezzel foglalkozni…”

Both Szilárd, Csíkkarcfalva

Miként alakult ki a gazdálkodás iránti érdeklődése?

A csíkszeredai Venczel József Iskolaközpontban végeztem mint erdésztechnikus, és nagyon nem tudtam elhelyezkedni, de édesapám már azelőtt gondolt erre, és nekifogtunk a ribizliültetésnek és nevelésének. A terület 7 km-re van a falutól, az erdőtől körülbelül 500 méterre, egy északi fekvésű terület. Ezen a 2 hektáros területen most 5000 bokor körül van, emellett még dugványozással is foglalkozunk. A ribizlinek a termését szörpkészítésre, borkészítésre és pálinka készítésére használjuk. Nem használunk műtrágyát, állati szerves trágyát használunk, amelyet a közeli farmról szerzünk be. A területen elhelyezkedik egy 25x25 méteres gát, azt öntözés céljából használjuk. Most akarunk egy újabb gátat, a dugványokat abból fogjuk öntözni. Biogazdálkodással akarjuk ezt csinálni, és ez nagyon előnyös nekünk, mert a falutól nagyon messze esik, itt nincs olyan terület, ahol vegyszerezéssel találkoznánk. Most ki akarunk alakítani még egy dugványost, ez a 2 hektárból körülbelül egy olyan 10 árat foglalna magába. Ez egy évet vesz fel.

A szülei foglalkoznak gazdálkodással?

Igen, tartunk 3 anyadisznót, van 8 darab tehén, gépesítve vagyunk, s fel szeretnénk szaporítani – most csináltunk egy új istállót is – fel szeretnénk szaporítani az állományt 30-40 állatra, be szeretnénk állni körülbelül 15 tehénre, amelyek folyamatos fejés alatt állnak.

Én ebben nőttem fel, az állatokat én rendezem, s a ribizlist is nagyjából én, mert édesapám a munkahelyén nagyon elfoglalt, de ő is nagyon sokat segít. Vele szoktunk metszeni, az ilyen komolyabb dolgokat vele együtt szoktuk csinálni.

A ribizlitermesztés ötlete honnan jött?

Hát, mi sokáig burgonyatermesztéssel foglalkoztunk. A csűrünk alatt egy 50.000 kilós pince van, a faluban szerintem a legnagyobb, és nekünk olyan is volt, hogy 40.000 kiló be volt oda rakva. De akkor lejött a burgonyának az ára 20 banira, és édesapám beleunt, és azt mondta, hogy ott van a faluban egy gyógyszerész-

mérnök, és tőle kaptuk az ötletet, hogy foglalkozzunk evvel, mert nagyon megéri. Mi beleálltunk, azután a faluból többen is belefogtak, így vagyunk elég sokan. Szeretnénk azt elérni, hogy tudjunk egyesületi formába szerveződni. A gyógyszerész mondta, hogy Törökországba lehetne eladni a terméket, 5 kiló ribizliből lehet csinálni 1 kiló bort, aminek nagyon jó az ára. Csak az a baj, hogy az igényeket egy család nem tudja fedezni, mert azt mondják, hogy nekik kell egy kamionnyi, küldik a kamiont, s abba 46.000 kilót be kell rakni. De ehhez sokkal több ember kell, aki termesztéssel foglalkozik.

Hol tanulták meg a termeléssel kapcsolatos ismereteket?

Ezt édesapámmal közösen tanultuk, ő két könyvet kiolvasott teljesen, már annyira ért hozzá, hogy előadás tartására is kérték. Én is úgy nagyjából értem, igazából édesapám az, aki nagyon benne van ebben a témában.

Honnan szereztek információt a biogazdálkodásról?

Az egyik barátunk, A. E. bácsi mondta, hogy indul egy ilyen tanfolyam. Hallottuk, hogy van ez a Székely termékek piaca, ez, ami Csíkszeredában a megyeháza előtt szokott lenni, és gondolkodtunk abban is, mert a területünk pont olyan helyen fekszik, hogy nagyon megérné.

Most szirupot készítünk, azt adunk el, elég sokat.

Ez akkor már tulajdonképpen biogazdálkodás, csak nincsen erre tanusítvány?

Igen, semmit nem vegyszerezünk. A területünk olyan helyen fekszik, hogy a katicabogár nagyon szereti. Nálunk a katicabogár egy olyan szent állat, őt nem bántjuk, nagyon is elszaporodtak. Vannak fiatalok is, még rendesen zöld a hátuk, és azok a levéltetvet úgy letakarítják, hogy nem kell semmi. Akkor tudjuk, hogy a katicabogár már úgymond levegyszerezte.

A ribizlin kívül állattartással is foglalkoznak. Készítenek termékeket is?

Hát, még egyelőre nem. Anyadisznók vannak, most is három van, azokat értékesítjük. Tejet mondjuk nem hordunk csarnokba, mert Karcfalván nincsen csarnok, most akar megalakulni, és még nincs is akkora tejhozam, hogy megérné elvinni. De régebb, tavaly több tejet termeltünk, akkor csináltattunk svájci érleltető szerint sajtot is. Emellett én még foglalkozom méhészettel is, van 10 család méhem, azt így hobbi-szinten csinálom, csak az a baj, hogy annyira lefoglalnak a nyári munkák, hogy nagyon nincs időm. De azzal is próbálkozom, meg akarom

azokat is tartani. Az volna a legjobb, ha a szirupot tudnánk mézzel párosítani. Csak ahhoz rengeteg méz kellene. A tehenészetet, azt most el akarjuk indítani, most egy istállót csináltunk, akarunk még beletoldani egyet. A gépek aránylag megvannak... És szeretnénk pályázatot is megnyerni, ha lehetne, azért, hogy tudjunk fejleszteni. Szükségünk volna egy levegőprésre, akkor jó volna egy traktor s egy körbálázó is.

Aztán még lehetne, kellene egy kisboltot is nyitani, ahova mindenki a termékét berakhatná, vagy egy bioboltot… Felcsíkon a házi dolgokra nagyon rá vannak állva. Olyan is van, hogy Csíkszeredából jönnek, s viszik sokan a szirupot, 23 km ide, s 23 km vissza azért, hogy megvegye azt a terméket. Kellene egy ilyen üzletszerűség, de hát azzal sok munka van…

Honnan értesült erről a tanfolyamról?

Egy dánfalvi ismerőstől, tőle szereztünk tudomást, hogy van ez a tanfolyam és jó volna beiratkozni, igazából már nem volt erre hely, és ő átadta az övét, ők a fiával iratkoztak be, és átadta nekem a helyet, hogy jöhessek én. Biztattak, hogy jó volna, hogy ez meglegyen, mert akárhogy is, mikor van egy diplomád, másképp néznek rád. És mondták, hogy meglesz ezekkel az órákkal a pályázathoz lehetőség is, tehát ha megkapjuk ezt a diplomát, hogy pályázhassunk, és mondtam, hogy akkor ez egy nagyon jó lehetőség lenne a számomra. Fiatal gazda pályázatot szeretnék benyújtani.

Milyen sikerekről lehet beszámolni a biogazdálkodás terén?

Mi a ribizlivel meg vagyunk elégedve. Nagyon jól termel, nagyon jó fekvése van, és látjuk, hogy nagyon sokan érdeklődnek utána. Úgy látjuk, hogy megéri ezzel azért foglalkozni. Jólenne, hogy lenne, hogy megkapjuk a bio-minősítést, akkor többen érdeklődnének szerintem utána, nagyobb volna úgymond a híre. Édesapám örökké azt mondja, hogy ne azt nézzétek, hogy sok legyen, hanem hogy minőség legyen, mert ha valaki megnézi és azt mondja, hogy ez igen, ez nagyon finom, a következő évben is odajön és abból veszi. Örökké azt mondja, amit csinálunk, csináljuk meg rendesen.

Milyen tervei vannak a jövőben a biogazdálkodás terén?

Hát egyszer is, a piacra szeretnénk betörni, és azt a 2 hektárt szeretném bővíteni. A ribizlit olyan 2 méter, 2,50-től egy méter sortávolságra kellene ültetni, de mi 4 méterre tettük azért, hogy a traktorral tudjunk bejárni közé. De most a sorokat meg fogjuk duplázni, és egy ilyen úgymond kerti kicsi traktorral szeretnénk

megművelni a területet. Szeretnénk a területet bővíteni, úgy látjuk, hogy megéri ezzel foglalkozni. A tehenészetbe is szeretnék úgy beágyazódni, én is szeretném a termékemet felhasználni, ne úgy, hogy a elvigyék 1 lejért azt a tejet, hanem valami olyant csinálni belőle, amit tényleg megéri termelni. Gondolkoztam azon, hogy külföldre menjek dolgozni, de édesapám azt mondta, hogy nincs értelme. Itt három év alatt annyit elérünk, hogy a családunkat el fogja tartani bőségesen.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

„Az otthoni gazdálkodást szeretném elvinni a bio irányába…”

Csató István, Csíkszereda

A szülei foglalkoztak gazdálkodással?

Foglalkoztak, igen. Az elmúlt rendszerben divat volt a szövetkezeti gazdálkodás, és ott gazdálkodtak, viszont a nagyszüleim, akik Csobotfalván laktak, gazdálkodtak mindig. Szorosabb kapcsolat a gazdálkodással rajtuk keresztül alakult ki. Úgy nőttem bele, azért is lett ez a szakmám.

Az iskolai végzettsége hogyan kapcsolódik ehhez?

A középiskolában állategészségügyet tanultam, Udvarhelyen érettségiztem állategészségügyi szakon 1992-ben, és 1995-től állattenyésztéssel foglalkozom, tehát farmon vagyok alkalmazva.

Mi a fő tevékenysége a farmnak, ahol dolgozik?

Szarvasmarhatenyésztés, piros tarka szarvasmarhákkal dolgozunk. Viszont magánúton tartok lovakat, lipicai fajlovakat, azok a kedvenceim, és juhokat is. Az otthoni gazdálkodást szeretném elvinni a bio irányába, azért jöttem erre a tanfolyamra.

A biogazdálkodás fogalmáról hol hallott először, honnan szerzett róla tudomást?

1997-ben dolgoztam Svájcban egy évet. Ott nagy hangsúlyt fektettek a biogazdálkodásra már akkor, és azóta is érdekel ez a téma, viszont mostanig nem igazán volt erre lehetőség, alkalom, akarat, magam sem tudom mi, hogy ebbe az irányba elinduljak.

Miben volt más a gazdálkodás Svájcban?

A gazda az alapja a gazdaságnak. Vannak kisegítői, de ő az alapja. Ott a gazda mellett egész nap futni kell. Addig, amíg itt a gazda nézi, hogy dolgozol, addig ott futólépésben jársz utána.

És ott már akkoriban működött a biogazdálkodás?

Nem, ott is csak beszéltek róla. Ott már nagyon iparosítva volt a gazdálkodás. Egyedül ezer darab disznót tudtam rendezni, az etetéstől kezdve gondozáson át az oltásokig mindent egy ember el tudott végezni. Viszont ott már '97-ben látták, hogy nem ez a járható út, látták, hogy váltani kell. Szóval lehet, hogy nem is rossz az a lemaradás, ami itt van. Ez tud a vonzerőnk, az előnyünk lenni, ez a lemaradás.

Mi volt az, ami akkor ott annyira megtetszett az ottani gyakorlatban?

A kontraszt, ami ott volt. Például minden kényelmet megadtak az állatnak látszólag, s mégis azt mondták, hogy nem ez a járható út. Tehát melegvízágytól elkezdve légkondicionálásig minden megvolt nekik, és mégis azt mondták, hogy nem ez a helyes irány. Akkor már kezdtem gondolkozni, hogy akkor mi, ha nem ez? Akkor jöttem rá, hogy amit mi csináltunk itt annak idején, ők azt tartják jónak. Az, amikor a faluból a csorda ki tud járni a legelőre, minden gazda hazavárja az állatát, s mindenki a saját élelmét megtermeli. Ők akkor ezt látták jónak, hogy jó lenne visszavezetni, csak sajnos már annyira elmentek egy másik irányba, hogy ezt már nem lehetett visszavezetni.

Akkor ők azt értették alatta, hogy természetes közeget kell biztosítani az állatnak?

Igen. Az, hogy most egy udvarra bezárunk 20 darab szarvasmarhát, és azt mondod, hogy szabadtartásban vannak, de jó nekik. Végül is tényleg szabad tartás, mert akkor mozdul, amikor akar, de nem annyit, amennyit akar, csak annyit mozog, amennyit tud. Ez az, ami arra késztetett, hogy érdeklődjek a dolog iránt.

És akkor tulajdonképpen ez azóta érlelődött Önben, hogy jó lenne ezzel foglalkozni?

Igen, érlelődött olyan szinten is, hogy a gazdaságot nekem kellett kiépíteni, hogy nem örököltem egy egész parasztházat istállóstól, mindenestől. Ezt én lépésről lépésre alakítottam ki, s most került arra a szintre, hogy azt mondom, hogy egy ilyen saját gazdaságot merek vállalni. Még mindig kicsi, de most már a helyes úton vagyok. Én azt mondom, hogy idáig volt a nehéz, most már kialakul. Ezért is van, hogy a juhokat választottam, mert ugye több dokumentumfilm is igazolja, hogy a Csíki-havasok legelői a legtisztább helyek egész Európában, és van szerencsém itt legeltetni a juhaimat, ezeken a legelőkön. Tulajdonképpen amit én termelek, az már biotermék, én nyugodtan ezt merem mondani. Az az állat nem eszik semmi vegyszeres dolgot, ipari hulladékot, ezek szénát esznek, és a gabonát, amit én termeltem meg, ami szintén vegyszermentes. Vegyszermentes egyszer is azért, mert a szalmája jó minőségű,

nem vegyszerezem, füvesebb a szalmája. A sajt is ugyanúgy bio. A juhok egész nyáron jönnek-mennek, amennyit akarnak, ahova akarnak, és hegyi friss vizet isznak. Végül is ez a biogazdálkodásnak az alapja, hogy az állat szívesen csinálja, amit csinál, szívesen adja azt a tejet. Tehát amit termelek, az bio termék, csak igazolni kellene.

A biogazda tanfolyamról honnan szerzett tudomást?

Újságból. A Hargita Népében láttam, s azonnal jelentkeztem is, ahogy megláttam. Vettem a telefont, s mondták is, hogy jönni lehet, hely van.

Miért gondolta úgy, hogy ezzel a tanfolyammal érdemes próbálkozni?

Egyszer is az idővel most úgy van, hogy holt időszak van, ezért időm volt rá, és gondoltam, hogy megér egy próbálkozást, lássuk. Hadd lássuk, hozza-e azt, amit várunk tőle.

Akkor azt lehet mondani, hogy valamilyen szinten már van egyfajta tapasztalata biogazdálkodás terén, még ha nincsen is hitelesítve.

Igen, növénytermesztés terén is van. Van egy 1000 négyzetméteres saját kertünk, ahol saját magunknak termelünk annyit, amennyire szükségünk van. Igyekszünk vegyszermentesen dolgozni, mert magunknak dolgozunk.

És tudna-e már beszámolni ilyen téren olyan tényezőkről, amelyek segítik, illetve amelyek akadályozzák?

Én akadálynak azt említeném, hogy szerintem hátrányban vagyunk a nagyobb termelőkhöz viszonyítva a törvénykezés szintjén. Mivel vegyszermentesen dolgozunk, nem műtrágyázunk, így a terméshozamunk sokkal kisebb. Nem használunk olyan vetőmagokat, amiket kérnek, ezért bizonyos kultúrákra nem kapunk támogatást. A farmunk nagysága sem tud akkora lenni, mint a nagyobb termelőké. Emiatt most például a szarvasmarha támogatásból sokan ki fognak esni. A 2015-2020-as időszakra megváltoztak a támogatási szempontok. Azok a kisebb termelők, akik próbálnak még helytállni, kiesnek a támogatásból. Az volna a javaslatom, hogyha beleszólhatnék, hogy aki biotermelő, azok számára legyenek más feltételek.

Nyílván nem könnyű biogazdaságban ugyanakkora területet megművelni, vagy ugyanakkora állatlétszámmal dolgozni, mint amekkora földterülettel vagy állatlétszámmal egy konvencionális gazdaságban dolgozni tudnak.

Persze, és aki konvencionálisan dolgozik, az nagyon támogatva van, halad. Egyszerűen felszippantják a kisebbet. Több pénzt tud adni a bérelt földekért, tehát

gyakorlatilag felbéreli a földeket előttünk, nekünk csak a hulladék marad. Az Uniónak pedig ez az iránya, ezt mutatja, hogy erre menjetek. Vagy nem mondja, hogy merre menjetek, hanem azt mondja, hogyha erre mentek, akkor kaptok pénzt, s ugye mindenki arra megy, amerre a pénz van.

Én látok egy olyan változást, amit előnynek hoznék fel, hogy sokan kezdték már kisebb gazdáktól venni mondjuk a tejet, mert azt mondják, hogy jobb íze van. Ezt alá is írom, mert bizonyos takarmányoknak az íze átmegy a tejbe. Aki hagyományosan tartja, ad egy kis szénát neki, meg egy kis abrakot, annak jobb ízű teje van, viszont feleannyi tejet ad, mint a másik. Ha silót adna neki, vagy sörgyári melléktermékeket, akkor kétszer annyi tejet adna. Ha most ez utóbbi ad 20 litert, a másik ad 10 litert, akkor kétszer annyi áron kellene eladjam, hogy ugyanazt a pénzt megkeressem. Na de mondom, amit előnynek tartok, hogy kezdték keresni az ilyen termékeket. Ez a másik, ami '97-ben Svájcban már nagy divat volt, hogy mindenki kitette a kapuba a terményt. Aki ment vásárolni, az elment ide, megvette a tojást, elment oda, megvette a salátát, s utána amit nem kapott meg egyiknél sem, azért elment az üzletbe. De egyszer elment a termelőhöz.

Esetleg érdemes lenne erre kitalálni valamiféle törvényes keretet?

Biztos vagyok benne, hogy jó lenne egy bizonyos méretet megszabni, hogyha elad naponta 100 tojást, akkor az még ne legyen fekete kereskedelemnek nyílvánítva. Aki 1000 tojást ad el, azok számára legyen valamiféle szabályozás, legyen egy határ. Hogyha én termelek naponta 50 darab tojást, 10 kilogram sajtot, 30-40 kilogram bárányhúst, az még legyen eladható anélkül, hogy nem tudom, milyen magas adót fizetnék.

Mit gondol, ebben a térségben a biogazdálkodás fentartható tud-e lenni hosszútávon?

Szerintem fentartható tud lenni. Fentartható tud lenni, mert mint az előbb is említettem, a Csíki-havasok az egyik legtisztább, legszennyeződésmentesebb egész Európában. Ezt az Interneten több dokumentumfilm is igazolja, amiről nagyon hallgatunk, nem tudom, miért. Minden feltételünk adott hozzá szerintem.

Mi az, ami gátolja ezt a folyamatot?

Egyszer is a pénz, mert az emberek jövedelme kevés. Mint ahogy már említettem, egy bioterméket kétszeres áron kellene eladni. Na most, ha kimegyek a piacra, 1 lejes bio tojással, s ott vannak mellettem 30-40 banis tojással, akkor biztos vagyok benne, hogy én el nem adok egész nap 15 tojásnál többet. Néztünk egy

dokumentumfilmet az élelmiszeriparral kapcsolatban, s abban is azt láttuk, hogy inkább megvették 1 dollárért a McDonald's-os szendvicset, mint 1 dollárért a fej salátát. Tehát ami legnagyobb befolyással bír, az a pénz. Nem mindenkinek van annyi pénze, hogy meg tudja engedni magának a kétszeres árat.

Véleménye szerint egyébként igény lenne rá, vagy sem igény sem pénz nincs rá?

Az igénnyel megint az van, hogy két tojás között nem tudom, hogy érződik-e a különbség abban a rántottában, hogy ez finomabb, vagy nem finomabb? Az, hogy tudjuk, hogy az összetétele nem ugyanaz, az egy dolog, de sokaknak szerintem ez is egy hátráltató tényező, hogy akkor pillanatnyilag nem érez semmi különbséget a kettő között. Sajtban is ugyanúgy fenáll ez. Hogy hosszú távon a nem biotermék fogyasztásának hátulütője van, az egy dolog, de pillanatnyilag nem érez semmiféle különbséget az ember.

Akkor az emberek mentalitásán is célszerű lenne változtatni?

Igen, az emberek mentalitásának változtatásán sokat kell dolgozni, és a gazdasági helyzet egy másik, nagyobb hátráltató tényező. Viszont a feltételeink nagyon adottak, ezt nem szabadna elfelejteni. Hargita megyének nagy része gyepterület, kevés a szántó, gyepterületre pedig az ember nem szívesen szór ki műtrágyát, mert kevés a hatása. Nem látja azt a nagy hatást, amit a szántóföldeken, amikor megműtrágyázza, mert a műtrágyázott szántóföld kétszeres termést is tud adni. Ezért maradnak tisztán a gyepterületeink. Nagyon sok legelő van, amikkel kapcsolatban senki nem fogja venni a fáradságot, a pénzt és a fáradságot, hogy most megvegyszerezze a legelőt. Ezért van az, hogy a legeltetett állatoktól tiszta terméket lehet kapni. Feltételeink nagyon jók vannak, és biztos vagyok benne, hogy ezt valaki ki fogja használni.

Hogyan látja, országos léptékben a biogazdálkodás hol tart?

Nagyon gyerekcipőben, én azt mondanám, hogy itt a környéken vagyunk az úttörői ennek a dolognak. A román tévének is vannak ezek a farmos adásai, azokban sehol szó nem esik a biogazdálkodásról. Mindenki megy a pénz után, azt csinálják, ami a legtöbb pénzt hozza. De lehetőségünk van, akarat van, valami csak kell legyen benne. Korlátozottak az információk is ezzel kapcsolatban. Aki érdeklődik, az azt sem tudja, hogy hol kezdje. Ezért jó egy ilyen tanfolyam.

Ezek szerint jó lenne erre az ágazatra nagyobb figyelmet fordítani?

Igen, informálni kellene az embereket még akkor is, ha nem mindenkiből lesz termelő. Ha csak fogyasztó lesz belőle, akkor is jó informálni, hogy van ilyen is, ezt ezért édemes. Most az, hogy tiszta termék, tényleg nem mond sokaknak semmit, mert nem érzi azt, hogy ez tiszta, az nem tiszta.

Sokan gazdálkodnak háztáji léptékben, és bionak tekintik, amit megtermeltek, akkor is, ha tudják, hogy atz a krumplit vagy egyebet megpermetezték.

Igen, a krumplival úgy vagyunk, hogy muszáj volt megvegyszerezni, mert a gyomokat még valahogy eltávolítja az ember, kikapáljuk, de amikor jön az a gombás betegség, amit ragyaként emlegetnek, akkor már nem lehet elkerülni, az ellen már muszáj valamit tenni. A bogarak, kártevők ellen van biovegyszer, amit növényi kivonatokból lehet előállítani. Általában biogazdaságban növényi alapú vegyszerekkel dolgoznak, amikre vannak receptek, mint az erjesztett csalán, vagy fekete nadályból, egyebekből lehet ilyeneket előállítani. De azt nem vegyszernek nevezik, hanem növényvédő szereknek, amelyek az adott gombának például az ellenszerei, és nem kémiai szerek.

Melyek a jövőre vonatkozó tervei? Említette már, hogy a gazdaságát szeretné biogazdasággá átalakítani, illetve a juhokkal foglalkozna inkább a továbbiakban.

Igen, ezek a jövőbeli terveim, és azért is tértem ki többször a tojásra, mert tojótyúkokat is szeretnék tenyészteni. Oyan tyúkfajtát szeretnék, ami bírja is a szabad tartást, mert most a csirkék nagy része is olyan performáns fajta, amelyek 350-400 tojást is tojnak egy évben, viszont nem tudom, hogy mennyire fogják bírni a szabad tartást. Nekem egy olyan fajta is jó lenne, amely tojik évente 250-300 tojást amellett, hogy egész nap jön-megy, kapirgál az udvaron. Szeretném a juhállományt is annyira felfejleszteni, hogy elérjem azt a támogatottsági szintet, hogy legyen meg az az 50 darab anyajuh, hogy legalább amit nyaralásra, s ide-oda elköltök, az jöjjön vissza a támogatásból, amit utánuk kapok, s amit termelnek, az legyen a profit.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Ha már élelmiszerünk van, akkor az legyen bio”

Fazakas Ibolya, Csíkmadaras

Bevezetőként rövid bemutatkozást szeretnék kérni.

Fazakas Ibolya vagyok, Csíkmadarasról, tanárnő vagyok, földrajzot tanítok. A férjemnek van agrárvállalkozása, amiben szervesen részt veszek, tehát teljesen együtt csináljuk.A férjem szülei gazdálkodók voltak, az enyémek meg, édesanyám könyvelő, édesapám meg sofőr volt. De volt nekünk is otthon gazdaságunk, azzal foglalkoztam én is, tehát részt vettem az ők tevékenységeikben mindig. Kis területen gazdálkodtak, ami a rendszerváltás után visszakerült a család tulajdonába. Én részt vettem mindenféle munkában. Egyetemet Kolozsváron végeztem a Babeș-Bolyai Tudományegyetemen, földrajz szakon, most is tanár vagyok, és soha nem gondoltam, hogy majd mezőgazdálkodni is fogok.

Hogyan került kapcsolatba a biogazdálkodással?

A biogazdálkodás is, mint minden gazdálkodási téma, a férjem révén került előtérbe, az is, hogy bio módon kellene gazdálkodni. Ő már 2006-tól elég nagyban gazdálkodott, pályázott, minden. És akkor 2010-ben volt az az időpont, amikor azt mondtuk, hogy próbáljuk meg akkor most bio módon, teljesen. Egészségünk miatt is, ugye, mi fogyasztjuk azt a terméket, amit előállítunk, és egyáltalán, a környezetünk, nekem, mint földrajztanárnak úgyis fontos. De mindenképp az első szempont ez volt, hogy egészséges élelmiszert állítsunk elő. Most jelenleg is csak nagyrészt magunknak termelünk..., a tejet eladjuk, mert állatokat tartunk és a tejet eladjuk, de a bio minősítéssel rendelkező tejet hagyományos áron adjuk el. Bio minősítése van, csak nincsen itt a környéken feldolgozó, biotejet feldolgozó vállalat, s ezért kénytelenek vagyunk így eladni, egyelőre. Hát végülis a cél az lenne, hogy mi fel is dolgozzuk, most befektetésünk volt, hogy sajtérlelő pince, istálló meg minden legyen, csak az átállás, az hogy egyik percről a másikra mi oldjuk meg az eladást is, az úgy nehéz, tehát idő kell hozzá.

Miért tartják fontosnak, hogy ilyesmivel foglalkozzanak?

Hát, a férjem szereti, ez az igazság, és én is megtanultam mellette amit kell, a gépeket is használom, ha kell, mindent, a papír dolgokat is elvégezzük. De főleg az

első és legfontosabb dolog, hogy ha már élelmiszerünk van, akkor az legyen bio. Fontos a családunk egészsége, ez az elsődleges szempont.

Hogyan történt az indulás?

A férjem kint volt Svájcban, 1999-ben először. Ő bútortervező technikusként indult, ő sem konkrétan mezőgazdász akart lenni, de ott megtetszett neki az egész mezőgazdálkodás, és mikor hazajött, vásárolt 5 tehenet, s ezt folyamatosan gyarapította, így indult. A biogazdálkodást meg ezért, amit már mondtam. Jó, akkor kezdték mondani, hogy pénzben is támogatják az átállási időszakot, de ez már előre érthető volt és látható, hogy az nem olyan egyszerű, hogy én most biót termelek és eladom és rengeteg pénzem lesz, ez nem így működik. Az ember termel, ha el tudja adni, jó, szerencséje volt, ha nem, akkor nem. Végül is az anyagi oldal is fontos, de elsősorban ez a lényege, hogy az ember vigyázzon az egészségére.

A bio minősítés megszerzése elég hosszú és költséges folyamat…

Előbb-utóbb az lenne a cél, hogy a saját magunk által termelt és feldolgozott termékeket eladjuk. Na, de ahhoz viszonyítva, hogy már 3 éve van bio minősítésünk, ez még mindig nem sikerült, mert tényleg nem egyszerű az, hogy termelj is, azzal is foglalkozzál, és el is adjad. Nehéz, tehát megkeresni a folyamatos, biztos helyeket, ahol el tudod adni a terméket, az elég nehéz. Így meg egyszerűbb, hogyha megtermeljük a tejet, jön a felvásárló, elviszi, azzal együtt, hogy nem fizet olyan rengeteget. De szerencsére jó a szerződésünk, a felvásárló korrekt, ahhoz képest, az átlagoshoz képest úgyis jó árban tudjuk eladni a tejet.

A tanfolyamról hogyan szereztek tudomást?

A férjem – és ennek kapcsán én is – tagja a Bioegyesületnek, és onnan értesítettek, hogy ha egy mód van, akkor végezzük el. És pályázati okok miatt is fontos ezt a papírt megszerezni. Mert hogyha nincsen szakmába vágó diploma, akkor bizony elég nehéz pályázni. A férjem is be van iratkozva és én is. Én is szeretek kertészkedni, szeretek a földdel dolgozni, termelni, úgyhogy szeretném tudni szakszerűbben is, hogy mit hogyan kell csinálni. Olyan ismereteket mondanak el, amiket jó tudni egy gazdálkodónak.

Az eddigiekre visszanézve érdemes ezzel foglalkozni?

Igen, még pusztán ha az anyagi vonzatát nézzük, akkor is. Nem mindegy az, hogy az ember mekkora területen gazdálkodik, de először, az átállási időszak alatt,

már akkor 20 hektár körüli területen gazdálkodtunk, és főleg az első években, tehát 2010-ben indult ez, a biogazdálkodás támogatása, vagy nem tudom, lehet, hogy korábban, de a lényeg, hogy mi ekkor kezdtük, és ekkor egészen jó támogatási pénzeket adtak, ez az igazság. Aztán ahogy csökkent az átállási időszakban levő terület nagysága, úgy nyilván csökkent a pénz is. Ha kevéssel áll be most az ember, akkor az átállási időszakban, kis területre nem éri meg, hogy annyi energiát befektessen az ember, s annyi ellenőrzésnek alávesse magát, mert nem olyan nagy a jövedelem. Na, de az elején nekünk, amikor nagyobb területtel álltunk be, akkor elég jó anyagi támogatások is voltak.

A hátrányok, korlátozó tényezők köréből mit érdemes említeni?

Van ilyen, mert például hogyha az ember nagyobb mennyiségben tart állatot, akkor jó a tömegtakarmány. Na most, az egyik tömegtakarmány ugye az a kukorica, és biokukoricát termelni lehetetlenség szinte, de külföldön már vannak ilyen mindenféle módszerek, mert a kukorica az nagyon műtrágyaigényes vagy trágyaigényes, ásványi anyag meg mindenféle kell a talajban pótlódjon, azt pedig nem lehet használni, és a gyomirtását is, hát nem lehet hektárokat kézzel megkapálni, ez egyértelmű, úgyhogy ezt az egyet nem tud termelni semmiképpen az itt biogazdálkodásban gondolkodó ember. Ez pedig az egyik legengergiadúsabb takarmány, ez jó lenne az állatoknak. És nyilván más gabonafélék is, hogyha pusztán bióban termesztik, tehát nem vegyszerezve, műtrágyázva, kevesebb a hozam. Kevesebbet is adnak ezáltal az állatok. Mert jó fajtákat tartunk, de hogyha nem kapja meg az extratartást, akkor nyilván nem adnak olyan sok tejet a tehenek sem.

A másik akadály az, hogy nem igazán lehet biotermékeket értékesíteni, mert azért megvásárolják az emberek azt, ami olcsón hozzáférhető, és hogyha biotermékről van szó, akkor az, akárhogy is, kicsit költségesebb, vagy pedig kevesebb a mennyiség, amit eladásra tudunk szánni, és gond ez is, hogy nehezebb eladni a termékeket. Erre nem igazán látok megoldási lehetőséget, esetleg ha az emberekben a mentalitás változik, hogy vigyázzunk az egészségünkre. Jó lenne, hogyha helyi és egészséges élelmet vásárolnánk, de az nevelés, mentalitás kérdése.

Ennek érdekében mit lehetne tenni?

Kellene tanítani a gyermekeknek az iskolában, de ez nehéz. Amikor egy társadalomban ilyen anyagi lehetőségek vannak, hogy minimálbérrel épp alig tud a városi megélni, akkor most hova beszéljünk arról, hogy most vásárold az egészségesebb élelmiszert, mikor sok ember egyik napról a másikra él. Lehetne

erről mindenképpen még beszélni, ez nevelés meg felfogás kérdése. Mondjuk az is igaz lehet, hogy ha az egészségesebb élelmiszerért többet fizet, akkor esetleg gyógyszerre majd kevesebb pénzt fog költeni. Valahogy el kellene jussanak az emberekhez az ilyen információk.

Ebben a térségben hosszú távon lehetséges-e, érdemes-e biogazdálkodással foglalkozni?

Érdemes, teljes mértékben. A hegyvidéki területeink szinte teljesen biók. A szántóterületeken – vannak már itt is intenzíven használt területek – vissza lehet állni szerintem még könnyen a biotermelésre.

Melyek a biogazdálkodás előnyei, esetleg hátrányai?

Előnyös az, hogy a biotermelés együtt jár azzal, hogy külterjes a mezőgazdaság, ami azt jelenti, hogy olcsóbban állítom elő azt, amit megtermelek. Mert ha nem vegyszerezek, arra nem költök pénzt, ha nem műtrágyázok, arra sem. Ezek mind nagy költségek a befektetésnél, tehát olcsóbban elő lehet állítani adott esetben, jó, hogy kevesebb a termék mennyisége.

Hátrány az, hogy nem mindenfélét, csak a környezetnek megfelelőt lehet termelni vagy tenyészteni, például Holstein marhát biztos nem lehet bióban tenyészteni, merthogy amikor termel, akkor nagyon igényes állat. De egy hegyvidéki állat más. Például a férjem vásárolt Tirolból ilyen szürkemarhákat, ami kifejezetten hegyvidéki legelésre alkalmas kistestű állat, és hát nem termel annyit, mint egy Holstein tehén, de a költsége is kevesebb. Összehasonlításképpen például szerintem egy ilyen egyharmadát eszi körülbelül egy siementali-nak vagy egy pirostarkának. Kisebb testűek, és azért jól termelnek, tehát elég sok tejet adnak. Nem, hát nem azt mondom, hogy felét, de egy olyan 75%-át adja, lényegesen jobb. És ezeket biomódszerekkel lehet tenyészteni.

Mire lenne szüksége ebben a térségben a bioágazatnak ahhoz, hogy hatékonyabban fenn lehessen tartani?

Jók ezek a támogatások, ösztönzik a gazdát, hogy átálljon biotermelésre, és hát nem lenne rossz, hogyha lenne egy nagyobb feldolgozó, amely kimondottan biót termeljen, mert ha végigmegyünk bármelyik nagy üzletlánc akármelyik boltján, hát kevés az a termék ami bio minősítésű. Hagyományos termékvásárkor még esetleg lehet bioterméket látni, abból is esetleg csak mézet, de szerintem tej, vaj biominősítésű itt még a környéken nincsen. Egyelőre az államnak sem igazán célja a kistermelőnek a támogatása, ez itt szerintem probléma, mert egy két-három

állattal rendelkező falusi bácsi, aki nyilván nem műtrágyázza a területét, tehát szinte biofeltételek között tartja az állatát, az el tudná adni ennek a felvásárlónak, de nagyon nehézkes, mert már ugye ha két-három tehened van, akkor kevesebbet termelsz, kevesebbért tudod eladni, azt is csak annak, aki ott éppen, a környezetében, felvásárolja. De akinek csak néhány tehene van, annak a biominősítést megszerezni nehéz. Akármekkora területe van, az ellenőrzésnek egy alapára van mindenképp, s az nem kevés, tehát nem biztos, hogy megéri. Jók az ilyen tájékoztató jellegű tanfolyamok, jók, hogy elmondják az embereknek, hogy ez hogy működik, de úgysem fogja vonzani szerintem a kisebb termelőket olyan nagyon az, hogy ismeri minden ága-bogát. Túl bürokratikus az egész.

A jövőre nézve a biogazdálkodás területén milyen terveik vannak?

Szeretnénk... hát nem nagy területen, egyelőre egy kisebb területen, zöldségtermesztést is kipróbálni, mostanig ugye csak a tejtermelés volt a főágazat. Ez az egyik közeljövőre szánt cél.

Kevesebb állattal kevesebbet termel az ember, de nem is gondolkodunk ilyen nagyobb vállalkozásban. A családot tudjuk eltartani. Még az, hogy az idéntől lehet pályázni, a Vidékfejlesztési Alapnál megjelent egy ilyen lehetőség, hogy mezőgazdászok családtagjai pályázzanak mikrovállalkozások elindítására, ami nem mezőgazdasági jellegű tevékenység, tehát ilyen kézműves jellegű dolgoknak az előállítására. És hát ott sokféle lehetőség van, többek között van például agroturizmus is benne, amin én gondolkodom, hogy talán, ha már az istállót megépítettük, termelünk tejet, vajat, sajtot, akkor... esetleg ilyenben még gondolkozunk, hogy azt megpályáznánk. Csak azt még meg kell pályázni, meg kell nyerni.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

„A közösségteremtő ereje a biogazdálkodásnak az, ami nagyon-nagyon fontos lenne…”

Fülöp Szabolcs, Székelydálya

Bevezetésként rövid bemutatkozásra szeretném kérni.

Fülöp Szabolcs vagyok Székelydályából, és a feleségemmel együtt vagyunk a tanfolyamon, ő Fülöpné Pintér Anna. Református lelkipásztor vagyok, a feleségem pedig végzettsége szerint tanítónő, de most neveli a négy gyermekünket. Én Szatmárnémetiben születtem, ott is nőttem föl, 2002-től vagyok a Székelyföldön. A szüleim nem gazdálkodtak, a nagyszüleimnek volt közepes méretű kertjük. Nagymamámmal együtt vetettük a konyhakertbe a zöldségmagokat, gyümölcsöket, emlékeim vannak erről.

Gyakorlatilag 2003 őszétől vagyok állattartó gazda, itt a Székelyföldön. Az önellátás volt a cél, és még egy nagyon fontos szempont a számomra, hogy hát ugye gyerekeink vannak, négy gyermekük van, a gyermekek nevelése. Fontos az egészséges élelmiszer az asztalon, s fontos az, hogy a gyereknek kontaktusa legyen élő minőségekkel, a talajjal is, a növényekkel, az állatokkal.

Ami mérföldkő volt az életemben a növényeket tekintve, az találkozásom Lantos Tamással, akivel azóta is töretlen barátságban vagyunk. Ő Magyarországon a tájhoz alkalmazkodó gyümölcsészetnek az egyik nagy alakja, és ahogy találkoztunk, rögtön meg is beszéltünk egy kalákát. Ez ezelőtt nyolc évvel volt valószínűleg, nem is akárhol, hanem Dályában, és hát ezek a kalákák azóta is működnek, mi is járunk oda, bekapcsolódtunk ebbe az alkalmazkodó gyümölcsészet mozgalomba. Tehát néhány ember onnan, akik úgy gondolják, hogy itt segítenek annak a gazdának, aki hajlandó befogadni őket, eljönnek, tapasztalatot cserélünk, együtt dolgozunk… Mi is visszamegyünk, átadjuk amit mi tudunk, nem gyümölcsészetből, mert abban még mindig sokkal jobbak, hanem mondjuk állattartásból, bivalytenyésztésből.

Hogyan indult a gazdálkodás?

Amíg az ember csak önellátásra törekszik, addig nem is merül fel, hogy minősíttesse magát, minek? Én magammal vagyok olyan szigorú, hogy ez nem kérdés, hogy most akkor használunk-e vegyszert, használunk-e talajéletet gyilkoló

műtrágyát, és egy sor monokultúrát és egyebeket. Amikor belép a kicsit nagyobb mértékű állattenyésztés, na, ez egy másik mérföldkő a mi életünkben. Az elején volt egy tehenünk és egy lovunk, három juh, meg ilyen... egyszerű kis dolgok. Aztán találkoztunk 2007-ben Rózsa Péter hortobágyi biogazdával, akivel szintén azóta töretlen jó barátságban vagyunk, és nagyon-nagyon sokat tanultam tőle. Ő akkor éppen bivalyt szeretett volna vásárolni, én segédkeztem a vásárlásban és az exportban, és ezért kaptam egy bivalyat. Nagyon megszerettük ezt az állatot, és hát a teljes szarvasmarhaállományt lecseréltük, és akkor ez egy kicsit kényszerpályát is jelentett, mert hát nem őshonos állat lévén, nem is működik minden jól. És hát más nem tartott a faluban és nem is szándékszik bivalyat tartani, egy idő után muszáj volt bikát tartani, és akkor már muszáj volt, hogy több anyaállat is legyen, mert egy bikához azért legalább 4-5-6-8-10 anyaállat kell, vagy ennél több, és akkor így szép lassan elkezdtünk fejleszteni.

Nekem felnőtt állományom van, és amikor már egy olyan hetes nagyságrend volt, akkor már olyannyiba került fenntartani az állományt, hogy azért már nem engedheti meg magának az ember, hogy a máshonnan való fizetését csak erre költse, főleg hogy ugye, gyerekek is vannak. És akkor, igazából soha nem kerestük az értékesítési lehetőségeket, valahogy úgy mindig jött. Nahát ebben megint egy nagy ugrás volt az a sajtkészítő tanfolyam, amit a Hargita Megyei Tanács rendezett, a tanfolyamvezetővel meg a tanítványaival még a mai napig is baráti és hát tanítványi viszonyban vagyunk. A feleségem nagyon megtanulta ezt, már úgy 20-25-féle sajtot vagy tejterméket el tud készíteni.

Itt nagyon jó adottságok vannak akár a növénytermesztésre Székelydályában, akár az állattenyésztésre. Az egyházközségnek földje is van, viszonylag nagy mennyiség és viszonylag egy darabban. Úgyhogy adta magát a helyzet. Tehát amikor odaért a helyzet, akkor sikerült egy saját legelőt beállítani villanypásztorral, víz van rajta, nagyon közel van a faluhoz, gyalog 5-10 perc, úgyhogy mi tavasszal kijárunk fejni. És ez az állattal való kapcsolat, a tejelő állattal való kapcsolat az nagyon-nagyon sok mindenre megtanított a természet szeretetéből. Mivel van fizetésem, meg tudtam engedni magamnak azt, hogy ne csak azt nézzem, hogy mi éri meg. És akkor próbálkoztunk, kísérleteztünk, és egy picit azt próbálja eltalálni az ember, hogy az állatnak is mi a legjobb, mitől érzi magát a legjobban, a legtermészetesebben, és ez nekünk is legyen jó, tehát tejtermelés is legyen.

Ez most biogazdálkodás?

Nem, mert nem minősített gazdaság. Én azzal indultam, hogy legyen önellátás. És amikor az állatlétszám egy picit nagyobbra nőtt, Rózsa Péter volt az, aki folyamatosan mondta, hogy minősítessem be a gazdaságot, mert előbb-utóbb meg kell ezt tenni. Elsősorban üzleti szempontból. Én akkor azt mondtam, hogy nincs erre szükségem. Na, most a minősítés elérése – én ezt is mondtam a tanfolyam bemutatkozásán – eddig nagy kérdés volt, most érzem úgy, hogy ezzel az új mezőgazdasági támogatási rendszerrel, vagy újnak meghirdetett változásokkal én ebbe az irányba szeretnék lépni. Tehát úgy érzem, hogy anyagilag is ez be fog jönni. Tehát egyébként a gazdálkodási szempontok között soha nem az első volt az anyagi. És ezt nagyon fontosnak tartom a biogazdálkodásban, mert ha az az első, akkor biztos, hogy nem kezdi el az ember. Ha csak az, akkor ne is fogjon bele, mert úgyis abba fogja hagyni.

Még egy dolgot szeretnék mondani: az előtörténethez hozzátartozik az, hogy ezelőtt három évvel nagyon egészségügyi okokból az addiginál is sokkal jobban oda kellett figyelnünk arra – én elsősorban – hogy hogyan étkezünk. Változtattunk is az étrenden, egy ilyen helyzet az ember életében meghozza ezt a változást, és meghozza annak az érzését, hogy meg lehet gyógyulni pusztán úgy, hogy az ember egy picit átváltoztatja a gondolatait, a lelki beállítottságát, és az étkezési szokásain változtat.

Sokféle elméleti meg tapasztalati tudása mellett mit tud ez a tanfolyam ehhez még hozzátenni?

Én a legfontosabbnak azt látom, hogy Hargita megyében tudni fogom, hogy ki az, akinek ez fontos. A kapcsolatépítés, az nagyon fontos. A másik, hogy rendszerezni azt a tudást, amivel rendelkezünk. Ha én kertészeti vagy mezőgazdasági egyetemet végeztem volna, vagy akárcsak egy szakközépiskolát, valami mezőgazdaságit, akkor ezek az alapok meglennének, de nincsenek meg ilyen rendszerezettséggel. Például tegnap, tetszett nekem, az állattenyésztésből azt hiszem, hogy a tejtermelés meg a hústermelés volt, még nem a bió-része volt, mert mondta a tanár úr, hogy az jövő hét, de teljesen mindegy, az alapokat, hogy takarmányegység meg egyebek, én hiába tartok hét éve állatot, ezeket a sztenderdeket nem tudtam, és hall az ember olyant, amit már otthon rögtön tud is használni. Például hogy hogyan kell megtervezni – mert most átalakítás előtt áll az istálló, vagy ha nem is az istálló, de a trágyatárolás –, azt például innen tanulja meg az ember.

Növénytermesztésben is ugyanez a helyzet, igazából ott kellene kezdeni, az alapoknál, mi pedig úgy kezdtük, hogy az alapokkal igazából nem voltunk teljesen tisztában, viszont azért nem árt ezzel is tisztában lenni. De még mindig a legfontosabb az, hogy itt egyfajta baráti kapcsolat alakul ki, vagy ha nem is baráti, de legalább ismerjük és tudunk egymásról, már arról beszéltünk, hogy egy információs bázisa legyen a csapatnak, mert ez elengedhetetlen. Most például megkérdeztem, hogy vetőmagot honnan lehet szerezni, lehet, hogy egy hét múlva már valaki tud segíteni. És most már elhatározott szándékom, hogy elkezdem a biogazdálkodást, beadom a papírokat az átállásra.

Mi az, amit sikerként könyvelhet el az eddigi gazdálkodásban?

Hát, sok van, az egyik az, hogy két olyan vevőm van, ezek ilyen házhoz szállítós vevők Udvarhelyen, akiknek az én szavam garancia. Kvázi baráti kapcsolatban is vagyunk, tehát nemcsak a szavam, hanem aki vagyok. Ha én azt mondom valamire, hogy az jó, és nem csak arra, ami tőlem származik, akkor nekem elhiszi. Bármit, ami nekünk fölösleg, azt viszek is neki, mert igényt tart rá, de ha azt mondom, hogy a szomszédban tudom, hogy az illető – mert baromfival gyengén állok, van, de sosincs fölösleg – de ha tudom, hogy a szomszéd faluban az a termelő nem bio-módon, mert a gabonát nem tudja beszerezni, de legalább kapirgálós, szaladgálós módon tenyészti a tyúkokat, nekem elhiszi. Szóval a szavahihetőség, ez nagyon fontos. S aztán az, hogy a másik, az egy olyan doktornő, aki táplálkozási tanácsokkal lát el embereket egészséges életmód kapcsán, ő már nem egy olyan vevőt küldött hozzám, hogy akkor ezt a bivalyjoghurtot tessék megkóstolni, mert az én programomban ez nagyon jó, és ilyen 40 kilókat fogynak az emberek és közben szépülnek. De hát a legnagyobb siker az, mindig ezt mondom, hogy aki úgy jön oda hozzám, hogy valami fantasztikus finom volt a sajtja, tetszik látni, ezért érdemes sajtot készíteni. Tehát ezek a legnagyobb sikerek igazából.

És melyek a korlátok?

Hát az idő, idő és energia. Egyszerűen van egy határ, amit nem tud az ember maga már elvégezni. Az, hogy mindent megtermeljen valaki magának, az nagyon-nagyon nehéz. Igazából a közösségteremtő ereje a biogazdálkodásnak az, ami nagyon-nagyon fontos lenne. És az így kezd csírájában kialakulni. Most egy ilyen család van, aki már ott is lakik, és még egy, akik most éppen Magyarországról költöznek haza, és velük már el tudom képzelni, hogy működik. Na most a korlátok... igazából nincsenek korlátok. Csak magunk szabunk magunknak.

Ön szerint Székelyföldön, tehát térségi léptékben, a biogazdálkodásnak melyek az előnyei?

Csak előnyei vannak. Ha kiszáll a buszból az ember az Alpok aljában, Ausztriában, októberben még zöld a fű, itt meg már vörös minden, azt gondoljuk, hogy hát mi van, hát ezek mindent tudnak. De ha egy kicsit közelebb megy az ember és azt nézi, hogy hány fűfajta van azon az akkori zöld füvön, akkor kiderül, hogy van mondjuk 4 vagy 5 féle, itt nálunk meg 60. Persze, hogy rendezettebb ott, persze, hogy kiszámítottabb minden, de itt, ezt úgy hívják szaknyelven, hogy biodiverzitás, tehát itt még a fajtagazdagság megvan. Egyrészt úgy hívják, hogy hátrányos helyzetű mezőgazdasági terület, éppen ez az előnye, az egyik. A másik pedig az, hogy amit itt 25 év alatt tönkrevertek – mert azért itt ’89 előtt egy jól-rosszul, de működő mezőgazdasági rendszer volt –, agyonműtrágyáztak, agyonvegyszereztek, annak itt vége lett a ’90-es évek közepétől. Most ez egy nagyon jó kiinduló alap ahhoz, amennyire én el tudom képzelni, hogy bióban gondolkodjon az ember, mert ennyi idő azért elég ahhoz, hogy megtisztuljanak a talajok. A környezet, hát ez egy festői szépségű vidék, még hagyományokhoz ragaszkodó vagy azokat nem elfelejtő közösségek. Éppen széteső közösségek, de amikor itt elkezd valaki gazdálkodni, akkor még van, ahova visszanyúljon. Itt még ott van az emberekben az a tudás, amit igaz, hogy át kell fogalmazni, újra meg kell értetni, és hozzá kell tenni a magunkét, ami már a mi látásmódunk, akik már megtapasztaltunk rossz dolgokat. Tehát ez hihetetlen érték.

Hogyha nekem nem a globalista világra van szükségem, hanem igazán értékes életet akarok élni, akkor gazdálkodom bio módon, és akkor tisztelem a tájat, tisztelem benne az embert, tisztelem a vadon élő állatokat és minden egyebet.

A biogazdálkodás terén milyen tervei vannak?

Meg szeretnék maradni egy olyan tejtermelő, tejfeldolgozó gazdának, kisgazdának, nem vállalkozásnak, ha lehet, ami egy átlátható állománnyal rendelkezik, maximum napi 50 liter tej feldolgozására, és azon túl az ehhez szükséges háttéranyagokat biztosítani. Tehát növénytermesztésben takarmánynövényeket, a saját asztalunkra tönkölybúzából. Én csak azt a kenyeret eszem meg, ami tönkölyből van, mi magunk őröljük meg, és a saját magunk által előállított kovásszal süti meg a feleségem. Ha nincs ilyen, akkor nem eszem kenyeret. Ez nagyon egyszerű, mert kását is lehet enni, tehát meg tudom oldani, de nem csak én, hanem a család is hellyel-közzel, tehát a gyermekeink is. Vagy ha hústermék, akkor szó sem lehet

arról, hogy boltban vásároljunk bármit, hanem a saját magunk által nevelt bivaly, mangalica hústermékeket fogyasztja a család. Tehát az önellátás az elsődleges cél.

A további cél az, hogy a gyermekeim is ezt szeressék. Nem azt akarom, hogy biogazdálkodók legyenek, hanem azt, hogy igényesek legyenek. Persze szeretném, hogy biogazdálkodók legyenek, csak nem szabok korlátokat, hát az legyen, ami akar. Tehát nem tervezek növekedést, ez egy nagyon fontos szempont. A bioban annak idején, itt ez már szóbajött, eredetileg arról volt szó, hogy ez egy lokális, tehát a bióhoz hozzátartozik az is, hogy minél kevesebbet utaztatjuk a termékeket. Én arra törekszem, hogy itt, mondjuk maximum Hargita megyében értékesítsek. Nem mondom azt, hogy ha valaki nagyon kéri, most ma is felhívott valaki Budapestről, hogy megy ki egy autó, állítsak össze hét kiló sajtot, akkor kiküldöm. De nem ez a cél.

Számomra egy nagyon fontos szempont a vidék, az ember és a termék kapcsolata. Tudom, hogy nagyon szigorú feltételek ezek, és nem is kéri a minősítő rendszer, másokat kér, de számomra ez nagyon fontos. Itt úgy fogalmaztam meg, hogy Székelyföld, székely ember, székely termék.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

„Valahogy az emberek mentalitását kellene megváltoztatni…”

Kelemen Enikő, Csíkszereda

Foglalkozik-e jelenleg gazdálkodással?

Másodállásban gondolkodom biokertészkedésben, már próbálkoztunki is a barátommal, neki van egy magángazdasága. Engem érdekel is ez a téma, mondhatni örököltem is, mert édesapám agrármérnök volt, így mondhatni valamennyire az érdeklődési körömbe is beletartozik. Túl nagy dologgal nem próbálkoztunk a tavaly. Pityókát termeltünk a kertben. Ültettem pár gyógynövényt, amit az ismerőseimtől kaptam. Tavaly jártam gyógynövény tanfolyamra is, és biodinamikus kertészkedésre is, úgyhogy nekem ez már a második tanfolyam ebben a témában. Amiből szép termésünk lett a tavaly az a sütőtök, és nagyon finom is lett, de csak én szeretem közülünk, a többiek nem. Most a hagymamagokkal szeretnék kísérletezni olyan értelemben, hogy palántát neveljek, de úgy hagyományos módon, ahogy ezelőtt nagyszüleink csinálták, mindent így szeretnék megpróbálni, csak egy kicsit tudományosabb módon. Önellátó szeretnék lenni. Egy mini gazdaságban gondolkozom: állattenyésztés és növénytermesztés.

Ezek szerint már a szüleinek is volt kapcsolata a gazdálkodással?

Igen, falun nőttem fel, Gidrófalván, ami Sepsiszentgyörgytől 7 kilométerre van. Volt otthon gazdaságunk, kertünk, voltak gyümölcsök, zöldségek, s ott is kísérletezett édesapám bizonyos pityóka vetőmagokkal, mint a régi Gül baba, vagy a hagyományos kifli pityóka, ami Háromszéken divat volt, vagy a lila pityóka, ezekkel próbálkozott. Még volt paradicsom, vinete, ami akkor, 20-30 évvel ezelőtt nem volt jellemző, most már kezdett megjelenni. A piacon láttam, hogy ilyen előnevelt palántát is lehet már venni. Mi már akkor kísérleteztünk vele, de akkor én még gyermek voltam. A hajlandóság így megvan bennem. Az érettségi után gondolkoztam, hogy agrármérnökire mennék, oda szerettem volna bejutni, de édesanyám ellenezte, mert azt mondta, hogy elég a családban egy agrármérnök. Akkor mondták, hogy menjek könyvelőnek, de édesapám azt mondta, hogy abból is bőven elég egy a családban, így én egyik szakmát sem választhattam. Most

lényegében tanügyben dolgozom titkárnőként. Nekem a gazdálkodás kikapcsolódás lenne, mert eléggé megerőltető a szellemi munka.

Szeretett volna ehhez kapcsolódó iskolai végzettséget szerezni, de nem sikerült…

Igen, így van. Amiket szeretek és csinálok, azokat teljes mértékben ellestem úgymond édesapámtól, most is aszerint ültetünk, tehát mondhatni én ebbe nevelkedtem bele. Nem intenzív gazdálkodásról volt szó, hanem 7-8-10 áras területekről. Megtanultam az ilyeneket, mint kukoricakapálás, pityókakapálás, takarás, állatnevelés. Volt csirke, pipe, lúdállományunk, kacsa nem volt, emellett bárányok, juhok, disznók is voltak. Nagy testű állatok nem voltak, mint a ló, tehén, de egyéb minden volt.

A biogazdálkodás fogalmával hol találkozott először?

A biogazdálkodás fogalmával interneten keresztül találkoztam, ilyen fórumokon láttam dolgokat, részletesebben a tavaly. A biogazdálkodásnak egy szélsőséges változata a biodinamikus kertészkedés, amely kimondottan arról szól, hogy a naptevénység, holdtevékenység satöbbi, tehát az már ezt is figyelembe veszi.

Miért látta jónak, hogy biogazdálkodással kapcsolatos tanfolyamra jelentkezzen?

Elsősorban nekem ez kikapcsolódás. Én olyan példát is láttam, hogy a néni a bottal a kertbe kimegy, pedig alig tud menni szó szerint, alig tud mozogni, de energiával tölti fel az, hogy kint van a napon, mozoghat, és lényegében teremt, nem rombol. Ez egy teremtő erő, amivel magamnak valamit előteremtek úgymond a semmiből. Ez a fele érdekel, a másik fele pedig az, hogy az üzletláncok eléggé manipulálják az embereket, mert ki tudja, hogy miket etetnek meg velünk és miket nem, és most már úgy gondolkozunk, hogy ha meg tudnánk termelni, elő tudnánk állítani, akkor a gyermekeknek, az elkövetkező generációnak hátha tudnánk egy természetközelibb életmódot biztosítani. Inkább az motivál, hogy tudjuk, hogy mit eszünk, és másabbak a hagyományos ételek, én legalább is azt tapasztaltam, hogy az az étel, amit magam termeltem meg, jobban esik, és az is, hogy kint vagyok, és a föld szeretete is befolyásol. Bent az irodában is a virágokkal én foglalkozom, mert én tudom, hogy mikor mit kell csinálni velük. Ez valahogy inkább ösztönös, mert vannak dolgok, amiket tudok, de én úgy érzem, hogy ösztönös megérzés vagy rálátás irányít. Adottságom van hozzá, én ezt érzem.

Az a kisebb gazdaság, amivel már rendelkeznek, biogazdaság?

Igen, mert nem engedtem a tavaly, hogy vegyszerezzünk, nem használtunk semmi ilyesmit, s meg is ették a bogarak a pityókát. Vannak ezek a gyógynövény kivonatok, amik nem is párlatok, hanem efektív mintha tea lenne. Cickafarkból, fekete nadályból, csalánból, ezek, amikből például ilyen kivonatokat lehet készíteni. Ugyanúgy kell készíteni, mint a teát, tehát megkészíted, áztatod, és ezzel lehet a növényeket ápolni, kezelni. A nagy sérelmem, hogy kékkövet, rézgálicot nem lehet kapni a kereskedelemben, teljes mértékben ki van vonva a kereskedelemből. A kereskedelem is elment rossz irányba, már nem emberközpontú. Láttam pár ilyen dokumentumfilmet, és megdöbbentő. Az egyik ilyen élelmiszeriparral kapcsolatos filmből kellene dolgozatot írni, amiben kifejtjük a látottakról a véleményünket, és egyszerűen nem tudok mit írni, mert annyira megrázott. A csirkehúst nem is tudom megenni ezek után, mert mindig az a kép jön elő, amit láttam. Én ezt csak így tudom jellemezni, hogy megdöbbentő, hogy mennyire nem veszik figyelembe az embert. Ezekkel az ízfokozókkal manipulálnak, hogy az embernek befolyásolják az ízérzékét, az ízlelőbimbókat, s valójában az egész vegyi természetű dolog.

Mit gondol, aki ebben a térségben biogazdálkodással foglalkozik, az milyen hátráltató tényezőkkel szembesül, illetve milyen előnyei vannak?

Szerintem az lenne a fontos, amit a tanárok is hangoztatnak, hogy kisebb közösségekbe kellene tömörülni, ez lehet, előny volna. Egy másik dolog pedig az, hogy az emberek nem hisznek benne, megkérdőjelezik a biokertészkedés hitelességét. Félnek is tőle, tartanak is tőle, ellenben el is vannak menve egy olyan rossz vágányra, hogy így mondjam, hogy most már kimodottan profitorientáltan közelítik meg a dolgokat. Mindenkit az érdekel, hogy minél többet tudjon kihozni abból a földből. Valahogy az emberek mentalitását kellene megváltozatatni ahhoz, hogy felismerjék, hogy igenis van értéke a földnek, mert a föld ha megszült, akkor el is tart, ugye. A régi értékeket kellene életbe léptetni. A fő probléma meglátásom szerint az emberek mentalitásában keresendő, de a kormány sem segít. Jó, hogy vannak a támogatások a megművelt földekért, vagy ha parlagon hagyod a földedet, akkor arra is, és ha nem műveled meg a területeket, akkor megbüntetnek, ezt már törvény is szabályozza, de szerintem ez még nem elég. Egy másik dolog az, hogy nem lenne szabad, hogy küldföldinek adjunk el földterületet, aki csak kihasználja, kisajtolja a földet.

A profitorientáltság és a mentalitásbeli problémák csak a termelők körében érhetők tetten?

Nem, mindenütt. Benne van az emberekben függetlenül attól, hogy melyik csoportba tartoznak. Ez már nevelési probléma, az emberek így vannak nevelve. Téves tudásoknak vagyunk a birtokában mindenről. Egész más értékeket tartunk fontosnak, mint ahogy ezelőtt volt. Nem csak a termelőkre vagy a fogyasztókra vonatkozik ez, hanem mindenkire. Nagyon kevés ember van, aki a bio vagy a földszeretet fele orientált, vagy hogy arra figyelne, hogy itt születtem, itt kell élnem, vigyázzak a környezetemre. Nem szül jót ez a globalizáció egyáltalán, nem jó, amit megtermelünk, és a gépesítés sem az egyáltalán. Az embereket nagyon manipulálják, s a hiszékeny ember azt hiszi, hogy jobb, mert kényelmesebb a televízió előtt ülni, majd elmenni konditerembe. Szerintem könnyebb kimenni kapálni vagy kaszálni. Egy jó kapálás vagy pityókaszedés után örül, ha leülhet az ember, úgy hogy nem kell konditerem. Teljes mentalitásváltásra va szükség, én azt látom.

A mentalitásváltás előidézésére van mód?

Csak neveléssel lehet és kis kortól, mert az 50-60 évesek még esetleg visszatérnek a hagyományos életmódhoz, de az a jó, ha kicsi kortól így nevelik a gyermekeket. Másképp nem tudom, hogy ezt a folyamatot hogy lehet visszafordítani. Én már valahogy úgy látom, hogy megfordíthatatlan ez az egész.

Ha a szülők generációjának eleve mentalitásváltásra van szüksége, akkor ők ezt a gyermekeiknek nem tudják továbbadni. Kinek a feladata lenne akkor erre nevelni a gyermekeket?

A közösségeknek lenne a feldata, a kisközösségeknek kellene erre hatni. Én iskola, templom szinten gondolkozok, tízesekben, utcákban, de teljes mértékben az iskolában, mert másképp ezt nem lehetséges. Szervezett formában lehet szerintem csak, kiskortól és az iskolában látok esetleg esélyt.

A biogazdálkodás ebben a térségben hosszútávon fenntartható lenne?

Fenntartható lenne, de az embereken múlik. Az kellene, hogy többen megnézzék ezeket a megdöbbentő filmeket. Az is meglehet, hogy a visszaigazolás, vagyis a döbbenet, amit a film okoz, tart egy-két napig, nem biztos, hogy tartós marad a hatása, hogy megváltoztassa a gondolkodását, szokásait, s azután ne a bevásárlóközpontokban vásároljon. Esetleg a jó példákkal lehetne, de azt sem tudom, hogyan. Tehát én mindenképp szervezett úton látom a megoldást, az iskola és az állam közreműködésével. Motiváló, serkentő intézkedések kellenek, hogy az

ember azt mondhassa, hogy na, mégis megéri ezzel foglalkozni. Az államnak is nagy ebben a felelőssége, állami szinten kell ezt megoldani.

Mit gondol, országos szinten a biogazdálkodás terén hol tartunk jelenleg?

Nem tudom. Én azt látom, hogy van érdeklődés, vannak ilyen helyi kezdeményezések. Hogy ez milyen szintre jutott, mekkora területeket művelhetnek meg bio módon, azt nem tudom. Ilyen téren nem informálódtam, érdeklődtem, nem tudok erről semmi pontosat mondani.

Milyen tervei vannak a jövőre nézve? Szeretne idővel átállni biogazdának?

Hogyha meg fogja érni, meg fogom tudni magam és a családom számára teremteni a mindennapit úgy a növénytermesztésben, mint az állattartás terén, akkor minden további nélkül érdekelt vagyok a dologban. Ilyen esetben normális, hogy az ember a felesleget eladja, és ahhoz, hogy el tudja adni, szintén szabályozás kell. Igen, szeretnék átállni, de a biodinamikus kertészkedés tanfolyamon azt tanultuk, hogy egy ilyen átállás legalább hét év. Itt már kevesebbről beszélnek, azt mondják, hogy egy-két, legtöbb három év kell ahhoz, hogy teljesen át tudj állni. Én teljes mértékben ezt szeretném, de a körülményektől függ minden, attól, hogy mennyire lesz lehetőségem, mennyire jutok önerőből. Az évek majd visszaigazolnak, hogy van-e értelme ezzel foglalkozni. Mindenképp van értelme, ha nem tudsz növekedni, csak a családnak termelsz, akkor is megéri. Nem kimondottan a profit a lényeg, hanem az, hogy én s az ismerőseim s a családom természetes, egészséges ételeket fogyaszt. És persze az is számít, hogy ez számomra megnyugtató, másabb vagyok, kiegyensúlyozottabb, vidámabb, én ezt érzem magamon.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Én azon a véleményen vagyok, hogy mindig tanulni kell…”

Lajos Ferenc, Csíkpálfalva

Először azt kérdezném meg, hogy a szülei mivel foglalkoztak?

Én a méhészetet úgy örököltem, mert édesapám is méhészkedett, gazdálkodtak is kicsiben, a munkahely mellett foglalkozott ezzel, én ebben nőttem fel, és azóta folytatom. Édesapám most is aktív, méhészkednek, csak mi hozzájuk viszonyítva most már nagyobb mennyiségben foglalkozunk ezzel. A méhészkedéssel kapcsolatos alapokat otthon tanultam. Bevontak a munkába, sokat segítettem, kellett is segíteni. Én ebben nőttem fel, a méhészkedésben.

Milyen iskolai végzettsége van Önnek? Milyen szakon tanult?

Érettségim van elektronika szakon. Nem ebben a témában végeztem. Szakiskolába is jártam, de az sem ehhez kötődik, az a fémiparhoz tartozott.

Mostanig mivel foglalkozott?

Én dolgoztam munkahelyen, építkezésben, illetve a miénk volt a cég. Építkezési cég volt Csíkpálfalván, miénk volt a vállalkozás, voltak alkalmazottaink. Egy darabig csináltuk párhuzamosan azt és a méhészkedést is, csak aztán rájöttünk, hogy mind a kettőt nem tudjuk egyszerre csinálni, ezért a másikat abbahagytuk, és csak a méhészkedéssel foglalkozunk most már, ez a fő tevékenységünk.

Többes számban beszélt. A felesége is besegít?

Igen, és a gyermekein is. Most már ők is nagyon sokat segítenek, mivel kilencedikes a legnagyobb, és ötödikes a kisebb. Nincsen baj, segítenek. Kicsit nem szeretik, de segítenek.

Most hány méhcsaládal rendelkezik?

280 családdal dolgozom jelenleg. Mézet árulunk is, forgalmazunk is. Vándorlunk is a méhekkel nyáron. Nálunk az az egyedüli különbség, hogy nem adjuk el a mézet akárhova, hanem becsomagolva mi értékesítjük a mézet. A faluban is eladunk belőle, illetve Csíkszeredában a piacon van állandó standunk, vásárokon

Bukarestben, minden vásáron általában ott vagyunk. Csíkszeredában már három éve, hogy állandó standunk van, ott naponta értékesítünk mézet.

A biogazdálkodásról honnan szerzett információt?

Mi nagyon törekedtünk arra, hogy minőséget állítsunk elő, mert ez kisváros. Ha nem tudunk jó minőségű terméket előállítani, akkor elvesztünk. Amúgy is, azelőtt is arra törekedtünk, hogy minőségi termékünk legyen. Mi biométészetet folytatunk különben már ötödik éve. Végigmentünk a három éves átállási időszakon. Tudtuk, hogy ha átállunk a biora, akkor sokkal jobban oda kell figyeljünk a minőségre, és biztos, hogy az kihat rá, jobb jövőt láttunk a bionak. Az árak nem annyival jobbak, mint ahogy mi számítottunk rá ezelőtt öt évvel, mert nem sokkal lehet többért eladni a bioterméket, mint a nem-bioterméket. Mi nagyobb értékbeli különbségre számítottunk, mikor nekifogtunk. Most a teljes méhállomány bio. Már nem is engedik azt meg, hogy fele bio legyen, és fele nem.

Honnan voltak erről információi, hogy például hogy kell ezt csinálni?

Sokat jártunk Magyarországra vásárokra abban az időben, s onnan hallottuk. Ezen kívül tartozunk egy méhész egyesülethez, onnan is hallottuk, mert jöttek előadók, akik a biogazdálkodásról beszéltek. Aztán mi megkerestük a kolozsvári Ecoinspect tanusító céget. Először megérdeklődtük, hogy ez mivel jár, hogy lássuk előre, hogy végig fogjuk-e tudni csinálni a folyamatot, s akkor nekifogtunk.

Miért pont ezzel foglalkoznak, miért tetszik?

A méhészkedés azért tetszik, mert én ebben nőttem fel, szeretem. Csak az tudja ezt csinálni, aki szereti. Mi nagyon szeretjük, különleges. Már régen is azon gondolkoztunk, hogy inkább ebből kellene megéljünk, ezzel kellene foglalkozzunk. Járunk külföldre, s ott láttuk, hogy az ottani méhészek csak ebből meg tudnak élni, s akkor azt mondtuk, hogy mi is meg kell tudjunk élni belőle. Ez szép, jó, de valamiből meg is kell élni, azért ezt is kell nézzük.

És a biométészetre azért álltak át, mert abban bíztak, hogy jobban el lehet majd adni a biomézet?

Igen, biztunk benne, hogy el tudjuk adni a terméket drágábban is. Az az igazság, hogy tényleg, aki biotermelő lett, annál a minőség nagyon sokat javult. Nem is volt olyan könnyű átállni sem.

Hogy lett az ötletből elindulás?

Hercehurca volt eleinte. Először is el kellett dönteni, hogy akarjuk-e vagy nem. Otthon megbeszéltük a dolgot, s végül arra döntöttünk, hogy akarjuk. Ezután felvettük a kapcsolatot ezzel a céggel, amit már említettem, és ők mondták, hogy a továbbiakban mi a teendő. Ettől a cégtől jönnek ellenőrizni évente. Akkor nem volt más cég, amikor mi nekifogtunk, tulajdonképpen ennek már hatodik éve. Ők segítettek, mert nekik kellett fizetni. Ez nem olcsó mulatság. Most is hogy 1500-2000 lej között van az évi költség, mivel minden évben jönnek ellenőrizni kétszer, emellett a tagságra is fizetni kell. Véletlenszerűen jönnek, mintát vesznek, amiket ellenőriznek, és azt is mi kell kifizessük, s ezért cserébe adnak tanusítványt.

Akkor elindították a folyamatot, és úgy látszott, hogy működik?

Igen. Mi három éves átállási időszakban voltunk, és második évben egy kicsit meginogtunk, hogy sokba is kerül, nehéz is, s akkor felmerült a kérdés, hogy tovább csináljuk-e, de aztán folytattuk, és nem is bántuk meg. Most se hagyjuk abba. Hiába mondjuk azt, hogy nem éri meg, mert nem sokkal drágább a bioméz, ezért nem hagyjuk abba. Hogyha már ez így megvan, akkor nem hagyjuk abba.

Miért?

Itt nálunk nincs nagy különbség, de külföldön azt látjuk, hogy ott értékelik jobban árban is. Már az is jobban néz ki, ha a címkére felírhatjuk, hogy bio.

Honnan szerzett tudomást a biogazda tanfolyamról? Miért gondolta, hogy éredemes erre a tanfolyamra időt és energiát fordítani?

Mivel biotermelők vagyunk, értesítettek a tanfolyam indulásáról. Sőt, mi már a tanfolyam előtt voltunk egy hetes tapasztalatcserére Magyaroroszágon. Én azon a véleményen vagyok, hogy mindig tanulni kell. Úgy gondolom, hogy ha ennek a tanfolyamnak a során ha két új dolgot tanulunk is meg, akkor azért már megérte jelentkezni. Az ember csak tanul valamit mindig innen is, onnan is. Az is számít, hogy jó időszakban van, mivel télen könnyebben részt tudok venni, nyáron nem tudnánk jönni, mert akkor többnyire nem vagyunk otthon. Egész nyáron vándorlunk a méhekkel. A virágok májusban kezdenek nyílni. Akkor kezd nyílni az akác, hárs, mikor hol van virágzás, oda megyünk a méhekkel. Olyan kocsink van, hogy nem kell felpakolni, hanem csak indulni kell vele. Csak így tudunk olyan mézet készíteni, hogy ha azt mondjuk, hogy az a méz akác, akkor az akác. Olyan erdőbe megyünk, ahol mást még véletlenül sem tud a méhecske gyűjteni.

Hárserdőkbe, nagy napraforgó, repce rét, ilyen helyekre kell menjünk, hogy csak az legyen, másképp a méheknek nem tudjuk megparancsolni, hogy ide szabad, oda nem szabad szállni, mert így lehet minőséget előállítani. Édasapám is vándorolt, vele mentünk mi is, így ismerjük az ilyen helyeket.

A biométhészkedés kapcsán milyen sikerekről tud beszámolni?

Nekünk a biométhészet egybefonódik most már a méhészettel. A biométhészkedésnek az eladásnál van jelentősége, a továbbiak nem mondom, hogy nehézségek, de nekünk plusz költségek. Az, hogy a méhekkel hogy dolgozunk, mivel kezeljük, mind plusz költséggel jár. A hagyományos méhészkedés esetében könnyebb volna kezelni gyógyszerekkel a méheket, de nekünk ezt nem szabad. Az, hogy biométheink legyenek, nekünk pénzben többe kerül. Itthon amit üzletbe viszünk, azt tudjuk drágábban eladni, mint például Csíkszeredában a bioüzletben, ilyen két-három helyen is van. Máshol ugyanannyiért tudjuk eladni, főleg, ha egy hagyományos méhész van mellettünk.

Akkor ezt lehet hivatalosan értékesíteni?

Igen, üzeletkbe van, mint székely termék, góbé termék. Ezekre mind külön kellett megkapni a minősítést.

Az összes minősítés megszerzésébe belevágtak?

Igen. Mi annak vagyunk a hívei, hogyha valamit csinálunk, azt jól csináljuk. Mi ebben láttuk a lehetőséget, mert ha jól csináljuk, meg tudunk maradni, ha nem, akkor nem érdemes ezzel foglalkozni.

Milyen buktatói vannak a biométhészetnek?

Az átállási időszak úgy anyagilag, mint gondolkodás szempontjából buktató tud lenni. Ha azon túl vagyunk, akkor már nem annyira nehéz. Akkor még nem tudjuk azt mondani, hogy biotermelők vagyunk, a terméket nem tudjuk drágábban eladni, de a követelményeknek meg kell felelni. Az átállási időszakban még nem tudtuk, hogy meg fogja-e érni, sok pénzt ráköltöttünk, de nem tudtuk, hogy jó lesz-e. De nem bántuk meg, ez a lényeg.

Az akadályokra, amelyekbe ütközött lát-e megoldásokat?

Az átállási időszakban ilyen különleges akadály nem nagyon volt, ami volt, azt tudtuk előre, tudtuk, hogy mire vállalkozunk. Tehát különlegesebb akadály nem volt, csak több pénzbe került.

Ebben az időszakban semmiféle segítséget nem kaptak, amiért hajlandók átállni biogazdálkodásra?

De, kaptunk egyszer 500 eurót. Ezelőtt öt évvel volt egy olyan törvény, hogy aki átáll, az három évig az átállási időszakban kapja azt a pénzt. Végül azt mondták, hogy nem, mert csak egy évre fogjuk kapni attól függetlenül, hogy hány év az átállási időszak. Ez rosszul esett volt.

Erre kellet pályázatot benyújtani?

Az APIA-hoz egy doszárt kellett leadni, s ennyi volt. Még az ellenőrző cég kellett több papírt is adjon, hogy igazolják, hogy tényleg oda tartozunk. Minden pályázat sok papír összegyűjtésével jár.

Mit gondol, hogy lehetne megkönnyíteni ezt az átállási időszakot, hogy minnél több ember próbáljon meg ezzel foglalkozni?

Ez relatív, hogy minél több ember. Mi így is sokfelé jártunk, sokat láttunk. Olyan is van, hogy azt se tudja, mi az, hogy bio, s ki van írva, hogy bioméze van. De ezt nem írhatja csak úgy ki. Pontosan azért nem lenne jó, ha olyan könnyű volna átállni biogazdának, mert ha valamiből nagyon sok van, akkor az meghígul. Ha valaki azt tartja magáról, hogy biogazda, akkor éljen úgy és viselkedjen úgy, s csinálja meg, amit megkövetelnek, mert ha nem, akkor az már nem bio. Ha könnyú volna a folyamat, akkor mindenki átállna, és az sem jó. Legyünk jó sokan, én azt nem ellenzem. Sőt, mi sokaknak segítettünk, hogy át tudjanak állni biogazdának, mert úgy gondoltuk, megérdemlik, de csak azok érdemlik meg, akiknek indulásból ilyen felfogásuk van, és be is tartja a követelményeket azután. Ha olyan kerül be közénk, akinek rossz híre lesz, akkor kár volt mi ennyi éven keresztül dolgozzunk, ha odajön valaki, aki azt mondja, hogy a terméke bio, holott nem az. A mostani embereket valahogy rá kell vezetni, meg kell szoktatni velük, hogy a bio csak különbözik a másiktól. Különben mi úttörők vagyunk több mindenben. Például a méz kristályosodik, és sokan úgy tudták, hogyha ez történik, akkor abban cukor van. Nekünk éveken keresztül a standokon, piacon ki volt téve a kristályos mézünk. Voltak negatív kritikák, hogy az nem lehet jó, de mostanra mondhatni, hogy sok kuncsaftunk kifejezetten azt keresi. A bioméhészek közül is az elsők között voltunk Hargita megyében, mi voltunk a második méhészet, amely átállt biogazdasággá. Én azt mondom, hogy valakinek mindig kell ösztönözni az ilyesmiket. Akin azt látjuk, hogy így gondolkozik, annak segítettünk. Olyan is van, aki most van átállási időszakban, olyan is, aki megkapta már a bio minősítést.

Ha folyamatos ellenőrzések vannak, szóval akkor nem is nagyon tud megmaradni, aki nem így gondolkozik…

Én nem hiszem, hogy fenn tudjon úgy maradni valaki, hogy nem tartja be a szabályokat, itt csalni nem lehet. Jönnek bejelentés nélkül, mintát vesznek, elviszik a laborba, és megnézik. Az antibiotikumot tudják a leghamarabb kimutatni a mézből például. Különben nekünk sok termékünk van. A méz a fő, de viasz sok fogy, virágpor, ezek méhészeti termékek, azokat mi készítjük. Egyedül a repce méz az, ami nem bio, mert nagyon nehéz biotermékké tenni. Mindig olyas helyre megyünk, ahol nem permeteznek, de a repce esetében ez elkerülhetetlen. Hiába próbálkozunk mi biogazdákkal beszélni, hogy olyan helyre menjünk, de ők még nem tudtak eljutni odáig, hogy hagyományos, bio módon tudjanak repcét termeszteni. A repce mézünk így nem bio.

És ezt meg lehet csinálni, hogy az egyik méz bio, a másik nem?

Igen, és az ellenőrző cég sem kéri azt, hogy a repce méz bio legyen. A többi mézzel nincsen gond, mert azok erdőről származnak vagy ilyesmi.

Mit gondol, hosszú távon a térségben fenn lehet-e tartani a biogazdálkodást?

Fentartani lehet, mi vagyunk a példa, hiszen nekünk már hat éve megvan, és meg is akarjuk tartani, tehát nem is gondolkozunk azon, hogy nem éri meg. Vállalni kell ezeket a követelményeket, mert előbb-utóbb csak meg fogja érni. Például Németországban a biogazda a termékeit dupla áron el tudja adni, mert ott értékelik. Ez itt is ki fog alakulni előbb-utóbb. Beszéltünk egy holland biogazdával, aki huszonöt éve ment ezen keresztül, és náluk is így indult, hogy úgy tűnt, hogy nem volt az első években értelme. Mi azt nézzük, hogyha ott jól sikerült, akkor reméljük, hogy itt is jól fog.

Melyek a biogazdálkodásnak – összességében véve – az előnyei?

A végtermék. A terméken fog meglátszani, mert jót eszek, finomat eszek, tudom, hogy nem vegyszert eszek, legyen az paradicsomtól elkezdve mézig bármi, mindennek, ami bio, az a lényege, hogy normális, egészséges ételt fogyasztunk.

S melyek a hátrányok?

Ezt csak a gazdálkodó tudja mindig. A kívülállók csak a terméket látják, de a gazda tudja, mik a hátrányok minden ágazatban, pont úgy, mint mi a méhészetben, hogy ilyen nehéz az átállás, s hogyha nem jön be a számítás, akkor még az is hátrány.

Mit gondol, mire lenne szüksége a bioágazatnak ahhoz, hogy jobban fenn lehessen tartani, hatékonyabb legyen?

A gazdálkodók esetében fontos az, hogy hogyan gondolkoznak. A fogyasztókra is kellene figyelni, kellene sokat beszélni a biodolgokról, mert nem nagyon beszélnek itt arról, hogy a bio tényleg jó vagy nem jó. Az emberekben is ott a kétely, hogy valóban jobb-e vagy sem, tényleg bio-e vagy sem az a termék. Ezekről kellene jóval többet mondani, én azt gondolom. A gazdálkodók is hogyha már nekifognak, akkor tartsák be a szabályokat, a minőségi követelményeket. Most abban az időszakban vagyunk, amikor az embereket rá kellene vezetni, hogy a bio tényleg többet ér, mint a más. Ha nem sikerül ez, akkor kár volt mindenért.

És ezt hogyan lehetne véleménye szerint elérni?

Ez már nem a mi szakmánkhoz tartozik teljesen. Televízióban, előadásokon, és a gyermekeket is erre kellene tanítani már. Például voltunk egyszer Hollandiában egy vásáron, ahol megtanultam, hogy a mézfogyasztást a gyermekeknél kell kezdeni. Ők fogját felnőttként ezt a bio szellemiséget továbbvinni, ők válnak fogyasztókká, mert ha azt látják, azt tanulják, akkor tíz év múlva ők lesznek majd a fogyasztók. Ha gyermekkorban megszokta, akkor felnőttként neki ez lesz a természetes.

A jövőre vonatkozóan a biogazdálkodás terén milyen tervei vannak?

Mi már elértünk egy olyan szintet a méztermelésben, hogy ennél többet már családilag nem tudunk megcsinálni. Alkalmazott nincsen, ha nagyon sok dolog van, akkor valaki besegít, de ha nem mi csináljuk, akkor nem biztos, hogy jó lesz.

S akkor nem is akarnak terjeszkedni?

Nem, ennyit érzünk, hogy meg tudunk csinálni, és hosszú távon ezt szeretnénk fenntartani. Most csinálunk egy mézcsomagolót, az eléggé nagy hercehurca. Ilyen fejlesztéseket akarunk még, akarunk még kocsit venni, amin a miénket szállítjuk, két házat akarunk csinálni, ilyen tervek vannak. Fejlesztések vannak, de nagyobbat nem akarunk a méhészetből csinálni. Akarunk most pályázni is valamit, ha sikerül. Most márciusban fognak megjelenni az új pályázati kiírások, s ott meglátjuk. Hogyha valamibe beleférünk, akkor megpróbáljuk. Csak tudjuk véghez vinni.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal, Bogyor Izabella***

„Nem függünk senkitől és szeretettel csináljuk…”

Mózes Enikő, Kénos

A családjának volt-e kapcsolata az agrártevékenységgel?

Én lekvárok, szörpök készítésével és tejtermék feldolgozásával foglalkozom, belenőttem az ilyen munkába, édesapám házikenyeret készített, kenyérkészítéssel foglalkozott Udvarhelyen, az 1980-as évekig egyedüli pék volt, aki magánpékként dolgozott, nem is volt könnyű, mert mindig valakihez kellett tartozni, de magánpékség volt, házikenyeret készített. Úgy nőttem fel, hogy mindig házi termékeket készített édesanyám, mert faluról származnak. Mindig volt nekünk egy kis kertünk is, mert amúgy volt egy idő, hogy magánházban laktunk, de elvették, és blokklakásba kellett költözzünk, de azért vásároltunk egy kis földet, ahol tudtunk, volt egy szőlős, meg mindent megtermeltünk. Városon laktunk, de azért önellátók voltunk.

Mi az iskolai végzettsége?

Ipari kémiát végeztem Szebenben, és 18 évig benzinkutas voltam. És mi mikor a férjemmel összeházasodtunk, akkor falun vettünk egy kis parasztházat, a férjem szülei, azok falusiak voltak, faluról költöztek be városba, de valahogy minden hétvégét falun töltöttek. És a ház mellé földet is vásároltunk, volt, amikor a munkahelyünk mellett, a férjem állattartással foglalkozott, munkahelyünk mellett még akkor is 18 fejőstehenünk volt, hát akkor voltak, akik rendezték az állatainkat. Egy család rendezte. És hát a férjem mindig minden szabadidejét otthon kellett töltse, mert az ennivalót, azt elő kellett állítani. Akkor nem volt annyira vonzó nekem, hogy a tejet feldolgozzam, hanem először a lekvár- és a szörpkészítéssel kezdtem foglalkozni. Sokat jártunk falura, és aztán úgy adódott, hogy a házat, azt elkészítettük, és valahogy addig jártunk falura, hogy ott rekedtünk. Most ott is lakunk, most már egyáltalán nem járunk be a városba.

Közben többször is változtattunk, a család, aki gondozta az állatainkat, elment Svájcba dolgozni, és nem szerettük volna másra bízni az állatokat, és akkor úgy döntöttünk, hogy eladjuk őket. Ezután juhokat vásárolt a férjem, és végülis az volt, hogy nem volt állatunk, de a földeket úgyis meg kellett művelni. A sok föld össze volt vásárolva, és meg kellett művelni, és akkor volt, hogy egy évben megművel-

tük, sok szénánk volt, minden, és egyik évben eladtuk, aztán a második évben úgy döntöttünk, hogy vásárolunk még az állatállományhoz. Mert azért voltak juhok, és vettünk bivalyat, vettünk két bivalyat, most már 8 van, és hát juh van 100 darab, és 50 kecske. Úgyhogy van, amivel foglalkozzunk. És mikor kezdtük, amikor megvettük a két bivalyat, akkor hát én igazából nem értettem a tejfeldolgozáshoz, és valahogy úgy tűnt, hogy akit elhívtunk, hogy megmutassa, sem mutatott meg úgy mindent, ahogy kéne, és nem tudtam, hogy hogy kell. Valahogy meghallottam, újságokból, hogy Csíkszeredában ilyen sajtkészítő tanfolyam lesz, és akkor beiratkoztam. És akkor olyan jó érzés volt, mert kezdtem többféle sajtot készíteni, és amúgy jártam én a vásárokba a lekvárokkal, szörpökkel, és akkor hozzáraktam a joghurtot, vajat, és hát mindent olyan jól el tudtam adni és a visszajelzések is jók voltak. S akkor ezt próbáltam fejleszteni. Közben Udvarhelyen a Civitas Alapítvány gyümölcsfesztivált indított egy nyáron, és a mi falunkat is meghívták. Mi csapatban indultunk, és nagyon sikeresek voltunk, különleges lekvárokat készítettünk, és több évben sikerült az első díjat megszereznünk, és ez úgy valahogy motivált. Viszont akkor úgy készítettük, hogy csapatban is meg külön is készítettem, és vásárokra kezdtem járni a lekvárokkal.

Honnan szerzett információkat a biogazdálkodásról?

Jó pár éve sikerült egy ilyen vásáron megismerkednem egy méhész családdal, akiknek a termékük bio, és én valahogy azt úgy megfigyeltem, hogy valahogy azért olyan más az ő termékük, a piacon, hát úgy van, hogy sok méhész kirakja a termékeit, és az egész között, itt Csíkszeredában is, csak ők a biotermelők. Úgy tudom, igen, és azt azért látni, hogy a vásárlók inkább őket választják. Elgondolkodtam, hogy nekünk is van ribizlisünk, és jó lenne, ugye ribizlilekvárt, szörpöt készítek, és hogy azért az biztos, hogy hát jobb volna, hogyha a címkére ki tudnánk tenni, hogy biotermék. Nagyon sok munka, nagyon sok energia van belefektetve, és valahogy úgy érzem, hogy ezt szeretem csinálni. Most tanulgatjuk a dolgokat, habár a mi földjeink soha nem voltak vegyszerezve, valahogy erre nem szerettünk költeni, még gépeink sem voltak, kézműves munka volt minden.

Hogy lehet ebből biogazdálkodás?

Információkat szeretnénk szerezni, hogy például a nyári takarmányozásnál mikor lehet kaszálni, mert ez is lényeges, mert hogyha nagyon kitolják azt az időszakot, hogy későn kell kaszálni, akkor már nem lehet az állatoknak sem jó minőségű szénát készíteni, akkor a legelőket nem szeretnénk, akkor azt nem

szeretnénk. Akkor valami másban kell, akkor a gyümölcsöknél kellene gondolkodni. Most a napokban hallottam valamit, hogy akik bioztatják a földjeiket, azoknak más időszakban lehet majd kaszálni, idáig lehetett júliusban, és akkor csak augusztusban, és akkor már nem lesz olyan a takarmány, hogy az állatoknak megfelelő legyen, és akkor már a tej, a zsírosság, semmi nem olyan. Mi tudjuk, hogy biotermék, csak hát nem lesz róla bizonyítványunk.

Erről a tanfolyamról honnan szerzett információt?

Újságból, meg járok vásárokba, ott is hallottam, Csíkszeredában. Most úgy vagyok, hogy a téli időszakokban egy picit több idő van, mert ugye a gyümölcsfeldolgozással nem kell foglalkoznom, és inkább ilyen tanulmányokat szoktam folytatni, kicsit fejlesztem magamat. Mert most egyidőben járunk ilyen gyógynövény tanfolyamra, járok erre a biotanfolyamra, és még beiratkoztam egyre. Szakácstanfolyamra. Aki a gyógynövénytanfolyamot tartotta, ő fogja a szakác tanfolyam egy részét levezetni, és hát amit a gyógynövényekben a fűszernövényekről tanultunk, az összefügg azzal, amit a másik tanfolyamon tanulunk. Ott is az egészséges táplálkozáson van a hangsúly. Minden út az egészséges táplálkozás fele vezet, a családban is, egy 20 éves fiam van, és csak házi termékeket fogyasztunk. Nekünk mindenféle állatunk van, a kertben is mindent megtermesztünk, mondjuk a mi krumplijaink nem olyan nagyok, de finomak és ízletesek. Végül is nem kell nekem átállnom, mert én mostanig sem műtrágyáztam, szóval jóformán kiiktatódik az átállási folyamat. Nem volt idáig sem vegyszerezve, ami zöldséget, gyümölcsöt magunknak megtermeltünk, azt azért termeltük, hogy jót együnk. Nem mennyiségre, hanem minőségre mentünk, és ezentúl is csak arra megyek.

Mit gondol, hogy hosszú távon érdemes-e biogazdálkodással foglalkozni ebben a térségben?

Egyelőre nehezen lehet ebből pénzt keresni, nagyon sok munkával jár ez. Végülis ez egy ilyen kétkezi munka eredménye, nagyon sokat kell dolgozni, viszont nem függünk senkitől és szeretettel csináljuk. Ha idáig nem szürkültem volna meg, akkor ezután nem szürkülök már. Másképpen éljük az életet, és szerintem mindennek jobban tudunk örülni, mint valamikor.

A jövőre vonatkozóan, mondjuk a biogazdálkodás területén akkor vannak-e tervei, elképzelései?

Hát ezzel fogok foglalkozni, ez biztos, ezt már nem lehet abbahagyni. Hát amíg van egészségem, ezt fogom csinálni, nem fogok senkinek dolgozni, csak saját

magamnak, vagy csak a családnak. A gyerek is ezt látja tőlünk, soha nem kérjük meg, hogy segítsen, ha van kedve, akkor segít, ha nincs, nem, viszont úgy vettem észre, hogy csak ebben gondolkodik ő is. Mert volt rá példa, hogy tanulmányi kirándulásra mentünk Franciaországba, sajtkészítést megismerni, és a gyerek – Kolozsváron van – felhívott, hogy vállalja az állatok gondozását, hogy a férjemmel együtt tudjunk elmenni. Elhívta egy barátját, aki még segített neki, és így tetszett neki az egész.

Ezek szerint sok mindennel foglakoznak…

Igen, a lekvárok, szörpök mellett tejtermékeket is készítek, többféle sajtot, joghurtot. Sajtkészítéssel negyedik éve foglalkozunk. Az én részem az a feldolgozás, s a férjemé az állattartás, a termelés. Mert a tejterméket is én dolgozom fel, én tanultam. Hát végülis mondhatom, hogy városi leányból lettem falusi. Teljesen úgy élem az életet, mint falun, ahogy régen. És hát valamikor én is vonzódtam a műkörmök után, a legelső vásárba amikor elmentem és valakinek egy lekvárt így adtam át, akkor úgy éreztem, hogy nem vagyok hiteles, és hazamentem, és levágtam. Úgyhogy ez így átformált, hogy nem illik, mert nem vagyok hiteles. És most is sokan megkérdezik, hogy én készítem? És még egyszer rákérdeznek, de büszke vagyok. Mert ilyen, hogy tejföl, vaj, joghurt, sajtok, érlelt, penészes, Camembert, amit lehet, végül is amiket én szeretek, azokat készítek. És lekvárban is így van, a zöldparadicsomtól a kökényig, galagonyáig, minden van, ebben szerencsések vagyunk, mert a legelőinken minden van, gyógynövény is. Valahogy jó helyre sodort az élet.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

„Informáltnak kell lenni…”

Nagy Loránd, Csíkmindszent

Mivel foglalkozik jelenleg?

Családi gazdálkodással foglalkozom, mi így családon belül gazdálkodunk. Most már egyre több állatot tartunk. Eleinte 3 tehén, 2-3 disznó volt, 10-12 darab juh, most már több van. Vállalkozás szintű kellett ahhoz legyen, hogy pénzhez lehessen jutni belőle, vagy ezt így fenn lehessen tartani. Másképp, vagy a mostani tejárak mellett, ami most kialakulóban van, másképp nem lehet. Volt egy pályázatom három éves időtartamra, az még sokat segített, mert abból tudtam gépeket vásárolni. Igaz, nem új gépeket tudtam ebből venni, hanem használtat, de az is gép, azzal is lehet dolgozni kisebb gazdaság esetén. Nekem vegyesen van minden, vannak tehenek, lovak, juhok, disznók, nyúl. Éppen minden nem található meg a gazdaságunkban, de tyúkok is vannak. Jelen pillanatban van tíz tehén, 10 növendék 1-3 éves közötti korban, tyúk 35 darab van, disznóféle van 3 koca, s azok alatt van 45 malac, fejős juh pedig van 40 darab.

Gondolom vannak földterületeik is...

Vannak a családunknak is földterületei, de kezdtem bérelni is. Akik nem gazdálkodnak, felajánlották, hogy művelhetném a földjeiket. Ez egy pozitívum, segítség, mert van sok terület, ami közel van, s akkor azt hatékonyabban meg lehet művelni, mint hogyha messzebbi területre kellene menni szénát készíteni. Én most már csak ezzel foglalkozom, mert az a helyzet, hogy a gazdálkodás egy olyan dolog, amit mindig is akartam. Mikor iskolába jártam is tudtam, hogy ezt akarom, csak a szülők más irányba akartak terelni, mondták, hogy nem lesz jó nekem a gazdálkodás, mert tudták, hogy több munkával jár.

Ők nem gazdálkodtak?

Ők is gazdálkodtak, de kisebb léptékben. Munkahely mellett volt egy-két tehén, ló, disznó, csak a család szükségleteinek kielégítése volt a cél. Erre nem álltak rá, mondjuk nem is tudtak akkor, amikor ők gazdálkodtak. Úgy örökölték a gazdálkodást, ők is vitték tovább. Munkahely nélkül pedig már egy kicsivel több

állatot kell tartani ahhoz, hogy az ember fenn tudja tartani magát. Ezt csináltuk a szülőkkel és a testvéremmel közösen.

Az iskolai végzettsége kötődik-e ehhez?

Mikor iskolába kezdtem járni, akkor bennem még nem volt kialakulva, hogy mégis merre menjek tovább, így szülői iránymutatásra hálózati villanyszerelőnek kezdtem el tanulni. Igaz, nem szerettem, de a továbbiakban annyira csak folytattam, hogy leérettségiztem, s akkor érettségi után fokozatosan bekapcsolódtam ilyen tanfolyamokba, ez a harmadik tanfolyam, amin részt veszek és a mezőgazdasághoz kapcsolódik.

A biogazdálkodás fogalmával, egyáltalán azzal, hogy létezik ilyen, hol találkozott először?

Szinte napi rendszerességgel néztem a Duna Televízióban a Gazdakör nevű műsort, abban láttam többször olyan riportokat, s amit ezekben láttam, hallottam az fogott meg, az indított el ezen az úton, innen informálódtam. Amikor én kezdtem ennek utána keresni, akkor még csak valami mozgolódásféle volt itt ilyen szempontból a környékünkön. Most úgy látom, hogy egyre többen kezdtek erre rátérni. Engem érdekelt, hogy miről is van szó, ezért keresgéltem, illetve több embert is megkérdeztem, így próbáltam információkhoz jutni.

Mi tetszett meg benne?

Nekem az tetszett meg benne, hogy nagyjából ugyanaz a gazdálkodási forma, amit régebben is gyakoroltak, csak annyi a különbség, hogy egy kicsit másabb módszerekkel. És a vegyszeres gazdálkodással az a helyzet, hogy ott az ember örökké csak a vegyszert veszi, ott már nagyobb területek vannak, műtrágya, vegyszer, ez egy ilyen körforgás, és nem egészséges az az élelmiszer. Inkább kevesebbet termeljen az ember, de az minőségi legyen, olyan, amiről tudja, hogy nem permetezte meg tízszer, húszszor, mint a pityókát is, s műtrágya nincsen rajta. Csak annyi a nehézsége, hogy többletmunkával jár ez az egész. A biogazdálkodásban az van, hogy teszem fel kapát ragadok, s megkapálom a pityókát, úgy hogy többletmunka van benne, de aki ezt vállalja, annak szerintem ezt is meg kell tudni csinálni.

A biogazda tanfolyamról honnan szerzett tudomást?

Az Internetről szereztem információt, mert Facebook-on az agrárinnovációs oldalon megvolt, s ha nem is mindig, de mikor időm engedte, minden információt átnéztem, hogy tudjam, mikor mi történt. Ahogy ezt megláttam gondolkozás

nélkül mondtam a szüleimnek, hogy erre én jelentkezem, hogy ezt nekem muszáj megcsinálni ahhoz, hogy aztán a jövőben fokozatosan tudjak áttérni biogazdálkodásra. Ez lehetséges, csak elég bonyolult, már csak abból kiindulva is, amiket hallok mindenféle területen. Úgy növénnyel, mint állattal nehéz áttérni, s még benne is maradni. Áttérni át lehet, csak aztán hogy az ember fenn tudja-e tartani, tud-e tovább menni, az már megint egy kérdés. Azért jelentekeztem, hogy tisztábban lássam, mivel jár az átállás, illetve több információhoz szerettem volna hozzájutni a tanfolyam által, s több emberi kapcsolatot is szeretnék kiépíteni. A gazdálkodással kapcsolatosan sokan azt gondolják, hogy csak úgy nekifog s csinálhatja. Azt is lehet, csak valamennyire informáltnak kell lenni, és a gazdák is kell együttműködjenek ahhoz, hogy tudják egymást követni, hogy ki csinálta jobban, ki rosszabbul. Ezt így lehet csinálni, úgy nem, hogy csak úgy elkezdem, s intézem. Tudás nélkül szerintem semmilyen szakmában nem lehet előbbre lépni.

Mit gondol, ebben a térségben melyek az előnyei, illetve melyek a hátráltató tényezői a biogazdálkodásnak?

Az előnyeit mondanám inkább. Ez egy erdőkkel övezett térség, és úgymond még megvan az a környezet, ami régebb is volt, még nincs annyira lerombolva, mint külföldön. Külföldön voltam egyszer fél évet. Ott már teljesen másképp néz ki egy családi gazdaság is, ott a növények is korlátozottabbak fajták szempontjából, például a réten sincs annyiféle növény, mint nálunk. Ott csak néhány parcellát hagynak meg, amit védett területnek nyilvánítanak, s azt később kaszálják le, de azt hozzá kell tenni, hogy a leggyengébb területek hagyják úgy. Ott már ami jó terület, az huzamosan termelésbe van kapcsolva, úgyhogy ott nem várják meg, hogy a fű annyira kifejlődjön, hogy virágozzon, virágos rétek nincsenek. Ott ha egy hónap eltelt, öt-hat hét, akkor minden alkalommal kaszálnak, s utána valamit adagolnak a fűnek, hogy minél gyorsabban növekedjen. Ehhez képest itt legtöbb kétszer, ha kaszálnak. Az itthoni környezet még nincs lerombolva, de itt is tönkremegy a táj, ha nem térünk át biogazdálkodásra az én belátásom szerint. Csak az a gond, hogy az emberek nincsenek informálva ilyen téren, s nincsenek is buzdítva arra, hogy ezt kellene tenni, ez a közösség érdeke és akarata. Egy kicsit különcködésnek veszik, ha valaki ilyenbe kezd, legalább is én amiket hallok, abból ezt szűrődik le.

Erre a problémára van-e megoldási lehetőség?

Lenne szerintem, hogyha több tájékoztató lenne, mert vannak, akik érdeklődnék ez iránt, de nincs meg a kellő tájékoztatás. Nem elég, hogyha csak a tévében,

újságban, rádióban írnak róla, mert azokra csak rápillantanak, esetleg bele szoktak olvasni, s ennyi, s azt mondják, hogy ez nem nekik való. Ha egy kicsit jobban ki lennének fejtve a dolgok, hogy mi hogyan működik, mit kell tegyél ahhoz, hogy ezen a téren haladj, akkor szerintem többen lennének azok, akik ilyesmivel foglalkoznak. Csak annyi, hogy a mezőgazdaság olyan dolog, ami mellett nem lehet munkába járni. Mi nyáron örökké a mezőn vagyunk, nem is esik jól, hogyha nem tudok a mezőre kimenni.

Mit gondol, hogy Székelyföldön a biogazdálkodás hosszútávon fenntratható lenne?

Szerintem fenntartható, de hozzáállás kérdése. Az emberek is befolyásolják, az a fogyasztói réteg, ami esetleg a bioterméket igényli, vagy kell egy értékesítési rendszer, amibe a biogazda a termékeit továbbadja, értékesíti, de ez már marketing.

A marketinghez kellene értsen a gazda, vagy erre nincs szükség, ezt csinálja meg más?

Szerintem nem ártana, ha mindenhez egy kicsit értenénk. Az a helyzet, hogy lehet, hogy megtermelni meg tudjuk azokat a dolgokat, de így csak továbbadni tudjuk, értékesíteni nem nagyon. Csak szövetkezetek kellene legyenek, s akkor az által úgy terményt, mint húst, egyéb terméket lehetne árusítani. Külön-külön mindenki el tudja adni a maga terményeit valahogyan, de nem akkora részt, mint amennyit meg tudna termelni.

A gazdákban lenne erre nyitottság, hogy szövetkezetet, egyesületet hozzanak létre?

Az ilyen szövetkezetekkel az a baj, hogy a kommmunista rendszer emlékeit idézi fel, mert örökké ez jut eszükbe, ezért nagyon nem akarunk szövetkezni. Ha vannak is olyan emberek, akiket ez érdekel, azok olyanok, akik csak felületesen veszik a dolgokat. Szerintem az, aki ilyesmivel akar foglalkozni, elhivatott kell legyen ez iránt. Szerintem erre nincsen annyira hajlandóság, vagy nem sok emberben van. Ez, ami nagyobb probléma.

Hogyan látja, a biogazdálkodás terén országos szinten jelenleg hol tartunk?

Elindult ez a folyamat, de az elején tart. Szerintem itt ismét a tájékoztatással lehetnek problémák. Nem vagyunk eleget informálva, az ember ha nekifog, akkor veszi észre, hogy egyszerűen nem is kellett volna nekifogni, mert nem tudja a dolgokat, amik ezzel járnak. Nem is az, hogy kár volt nekifogni, hanem meglepetésként éri, hogy ilyen, meg olyan költség is van vele, s ha az ember nem tud felkészülni, akkor úgy bukik is bele.

Beszélne a jövőbeni terveiről?

Szeretnék biogazdálkodásra átállni a földekkel, s az állatokkal is idővel, egyelőre vegyes gazdaságként alakítanék ki biogazdaságot, s ezt szeretném továbbvinni. Nem szeretnék mondjuk egy típusú állatra szakosodni, hanem vegyesen tartanék mindent, s így szeretnék termelni jó minőségű élelmiszert. Az értékesítés megoldása már az utolsó lépés, ami az előtt van az, ami nehezebb, amíg az ember átáll, amíg kialakul az a tapasztalat, hogy már mindennel tudod, mit kell csinálni a biogazdálkodással kapcsolatosan, s ha ez megvan, csak az után tud az ember termelni, majd értékesíteni. De ez majd csak idővel. Az utolsó lépések egyike az, hogy az értékesítésen gondolkozzunk.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Úgy gondolom, hogy ezt most ki kellene próbálni…”

Orbán Zoltán, Brassó

A szülei foglalkoztak gazdálkodással?

A szüleim nem, a nagyszüleim igen, és én is persze voltam segíteni nyaranta a vakációban, aztán megtetszett, és most azon gondolkodom, hogy mennék tovább ezen az úton.

Az iskolai végzettsége kötődik-e mezőgazdasághoz?

Nem, egyáltalán nem.

Jelenleg mivel foglalkozik?

Jelenleg nem vagyok alkalmazásban. Az élelmiszeriparban dolgoztam majdnem két évet, és az vett rá, hogy igenis, ezen az úton induljak el, vagy legalább próbálkozzak. Az értékesítés területén dolgoztam, sok élelmiszeripari cégnél voltam, a tapasztalat adta az indítttatást.

A bio fogalmával hol találkozott először, hol hallott róla először?

Azt, hogy mit jelent a bio, szerintem mindenki tudja, vagy legalábbis az én elképzeléseim szerint. Én mást látok bionak, azt, ami minél hagyományosabb, annál jobb, annál inkább bio.

Úgy gondolja, hogy a hagyományos gazdálkodás egyenlő a bioval?

Hát most lássuk, mi az, hogy hagyományos gazdálkodás. Ha valaki kimegy és megszántja a földet, elülteti a magot, és nem tesz műtrágyát, azt már lehet bionak nevezni, vagy legalábbis az én szempontomból. Manapság a hibrid magokat ültetjük el, megműtrágyázzuk a földet, permetezzük a növényeket, satöbbi, és ez már így semennyire nem bio. Azt tartom, hogy sokszor annyi káros anyagot fogyasztunk, hogyha nem eszünk, már az is egészségesebb.

Miért gondolja úgy, hogy a biogazdálkodás egy jó választás?

Azt még nem tudjuk, hogy milyen lesz a biogazdálkodás útja, azt sem tudjuk, hogy jó-e vagy sem, vagy fog-e működni, vagy sem, de úgy gondolom, hogy ezt

most ki kellene próbálni. Ott van példának Ausztria. Mindenki felnéz rájuk, hogy hová jutottak, és ők is így kezdték, ahogy mi. Lassan-lassan a hagyományaikat elvesztették, és most éveken keresztül – és nem lehet tudni, hogy hány éven keresztül – lehet, hogy vissza tudnak hozni valami olyasmit, ami van most jelenleg itt. Szóval ebből a szempontból előnyben vagyunk.

Ha indokolnia kellene másoknak, hogy miért tartja jónak a bioterméket, mit mondana?

Jó kérdés. A bio közelebb van a természethez, és a természetes dolgokhoz, ahogy a magyar nyelv ezt el is mondja. A bio és a nem bio között ízben sok különbség van.

A biogazda tanfolyamról honnan szerzett tudomást, illetve miért tartotta ezt előnyösnek?

Az Interneten szereztem róla tudomást. Azt várom tőle, hogy olyan információt kapjak és tanuljak, amit fel tudok használni a jövőben, én inkább ezeket az információkat keresem, nem pedig a diplomáért vagyok itt, mert a papírt nem lehet megenni. A tudásszerzés motivált a tanfolyamon való részvételben. Száz kilométert kell utaznom ide, hogy részt vehessek, de azt mondtam, hogy amennyiben módomban áll, jövök, amilyen gyakran csak tudok, mert magamért nekem ez megéri.

Mit gondol, akik itt a térségben biogazdasággal foglalkoznak, azok számára mi jelent előnyt, illetve milyen hátráltató tényezőkkel kell számolniuk?

Előnyt nem tudok megnevezni, mert én még nem mondhatom azt, hogy ebben benne vagyok, úgyhogy erre nem tudok válaszolni

Hogyan látja, lenne-e, lehetne-e ennek a kezdeményezésnek itt a térségben jövője, fenntartható lenne itt a biogazdálkodás?

Hát sajnos manapság minden a pénztől függ, úgyhogy nem tudom, nem lehet tudni, hogy mi fog történni. Attól függ, hogy ki mit akar ezen a téren. A körülmények határozzák meg azt, hogy ez itt fenntartható lesz-e.

A körülmények kapcsán az állami intézkedésekre, a piac hatására gondol?

Az állam és a piac működése sok tekintetben hasonló. Az állam határozza meg, hogy mennyire akarja egy termék segítését, avagy hátráltatását. Az állam mondja meg – nem én vagy a természet – hogy mi legyen sikeres. Ha volt egy termékeny év, akkor is alakulhat úgy az ár, hogy nem tud az ember profithoz jutni belőle. De amint az előbb hangsúlyoztam, amíg nem vagyok benne, amíg nem

vagyok termelő, addig nem mondhatom, hogy ez így van, vagy úgy van. De nem látom azt, hogy valaki nagyon akarná ezt az ágazatot előre vinni.

Kinek a feladata lenne, vagy van ennek egyáltalán felelőse?

Szerintem nincs, nem kell felelőst keresni mindenre és mindennek, de nem tudnám megmondani, hogy ki kellene ezt csinálja. Nem mutogatni kellene, hogy ez vagy az a hibás, hanem valaki csinálja ezt meg.

Arra van-e rálátása, hogy országos szinten biogazdálkodás terén hol tartunk jelenleg?

Ez is attól függ, hogy mit értünk biogazdálkodás alatt. Hogyha azt nézzük, hogy még Sárika néni is a falun kimegy, s megveszi a zöldséget az ABC-ben, vagy esetleg valamelyik üzletben, akkor már mondhatjuk azt, hogy elég alacsony szinten tartunk.

A jövőre vonatkozóan milyen tervei vannak?

Ki szeretném próbálni mindazt, amit itt tanulok. Biztos vagyok benne, hogy az ember tapasztalatból tanul a legtöbbet. Amint már mondtam, nem lehet tudni, hogy mi fog történni a következő években. Nem mondom azt, hogy nem érdemes előre tervezni, csak nem lehet azt mondani, hogy na, akkor én ezt akarom, ezt fogom csinálni. Jó, persze vannak elképzeléseim. Vannak saját elképzeléseim, de nincs olyan előrelátásom, amelynek alapján meg tudnám mondani, hogy mi fog történni a biogazdálkodás terén.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Minden évben szeretnék legalább száz gyümölcsfát ültetni…”

Orbán Zsolt, Csíkszereda

A szülei foglalkoztak-e gazdálkodással?

A nagyszüleim igen, a szüleim már nem, ők felhagytak a gazdálkodással. A nagyszüleim kisebb területen gazdálkodtak, egy pár állatot tartottak, megműveltek kisebb földeket. Most már ők is megöregedtek, tovább nem tudták csinálni. Innen is jött az ötlet, hogy foglalkozzak mezőgazdasággal. Azokat a területeket mi már nem akartuk elhanyagolni vagy odaadni valakinek, eladni, s akkkor inkább még vettünk a meglévők mellé területeket, és azokon gazdálkodunk. A nagyszülők mellett már bekapcsolódtam a munkákba, már kicsi gyermekkorom óta segítkeztem nekik.

Az iskolai végzettsége kötődik-e ehhez?

Hát valamilyen szinten kötődik, mert élelmiszeripari mérnökit végeztem, és az élelmiszer kötődik a biogazdálkodáshoz is, vagy a bio élelmiszerek termesztéséhez.

Jelenleg mivel foglalkozik?

Jelenleg kávéautomaták üzemeltetésével foglalkozom, meg sörgyárban dolgozom, nyáron pedig gazdálkodom, gyümölcstermesztéssel dolgozom. Mindenféle gyümölcsöt termesztek. Van dió, abból van a legtöbb, körülbelül 3 hektáron 600 darab fa van jelenleg. Ezen kívül van alma, szilva, barack, körte. Jártam is tanfolyamra, gyümölcstermesztésről szóló tanfolyamra, ahol megtanítottak metszeni meg oltani, s ezt próbálom én is hasznosítani, ezt a tudásomat. Egyelőre dió van nagyobb területen, és az almával, egyebekkel csak próbálkozom egyenlőre olyan 20-30 áron. Szeretném minden évben növelni a kiültetett fák mennyiségét, mert terület van hozzá, szóval szeretném minden évben növelni.

A bio fogalmával hol, mikor találkozott először?

Még a középiskolában, gondolom. Ott is már környezetvédelem szakon jártam. Volt szó bio-ról, meg zöld egyesületekben is benne voltam már középiskolától, ott is hallottam a biotermesztésről, biogyümölcs és -zöldség termesztéséről.

Arra gondoltam, hogy így lehetne hosszútávon, fenntarthatóan gazdálkodni, én ezt csak a bioban látom. Hosszútávon csak így lehet gazdálkodni, hogy ne tegyük tönkre a földjeinket is mindenféle vegyszerekkel, meg a saját egészségünket is a vegyszerezés által. A fenntarthatóság szolgál érvként mellette.

A biogazda tanfolyamról honnan szerzett tudomást?

Benne vagyok a Bio Egyesületben is, úgyhogy onnan tudtam meg. Voltunk tanulmányi úton is biogazdákkal, és Magyarországon programokban aktívan részt veszek.

A gyümölcstermesztés már bio?

Bio módon termesztjük a gyümölcsöket. Nincs tanúsítvány róla, viszont mi nem használunk vegyszereket, csak természetes anyagokat, mint a szerves trágya, meg olyan vegyszerek, amik megengedettek a biotermesztésben, mint a kén vagy a réz alapú vegyszerek.

Részint saját tapasztalataiból kiindulva, részint belegondolva olyan biogazdák helyzetébe, akik már a térségben biogazdaságot tartanak fenn, mit gondol, mi az, ami korlátozó, hátráltató tényező, és mi az, ami előnyt jelent?

Hátrányokat csak emberi szinten látok. Az a gond, hogy sokan belefogtak a biogazdálkodásba a támogatások elneyerése céljából, hogy nagyobb pénzösszegeket hívjanak le, viszont nem tudták teljesíteni azokat a feltételeket, amiket úgymond vállaltak, s ezek voltak a hátrányok. Én csak emberi hátrányokat látok benne. Természeti hátrányokat annyira nem látok. Sokan belefogtak, de nem tudták, hogy ez mivel jár, milyen feltételekkel, csak azt tudták, hogy nagyobb pénzt adnak, ezt látták, s akkor belementek. Két év múlva már nem tudták csinálni, mert rájöttek, hogy kell fizetni egy tanúsító cégnek nem tudom mekkora összegeket, s ezek olyan költségek voltak, amikkel ők nem számoltak, nem tudtak róla, így abbahagyták. Ezeknek a száma elég nagy arányt tett ki, azt hiszem, Hargita megyében is, akik emiatt felhagytak a bioval. Csak a pénz miatt csinálták, nem azért, mert azt gondolták, hogy ez jó lenne nekik, vagy hasznos. Ha informáltabbak lettek volna az emberek, vagy tudták volna, hogy mivel jár ez, akkor nem fogtak volna neki.

Az informálás kinek a feladata lenne?

A kormány feladata lenne, ami a rendszert kiépítette, vagy az APIA, vagy azok feladata, akik a támogatásokat adják. Szerintem ők kellene informálják az embere-

ket, de egyesületeken keresztül is lehetne, csak akkor kellene ismerni a támogatási rendszereket.

A biogazdálkodás fenntartható tudna-e lenni hosszútávon ebben a térségben?

Igen, erre sok példa van, sokan vannak, akik fenntartható módon folytatnak biogazdálkodást már évek óta, még a támogatások megjelenése előtt bio módon gazdálkodtak, és nem a támogatás, a pénz miatt, hanem mert nekik ez volt az eszméjük, és a mai napig is jól működik. Ebből élnek úgymond, vannak ilyen ismerőseim is. Ők többnyire meg vannak elégedve. Biztos nem tudják úgy értékesíteni, ahogy külföldön tudnák bioüzletekben, vagy bio vásárokon, de meg vannak elégedve.

Országos szinten a biogazdálkodás terén hol tartunk?

Még elég hátrányos helyzetben vagyunk szerintem. Amíg nem alakul ki az emberekben az igény, hogy ők biotermesztők legyenek, addig nem fog működni. Szerintem azzal kellene elkezdődjön a folyamat, hogy a biotermékekre kialakuljon az igény, jobb áron tudják értékesíteni a termékeiket, s akkor így ki tudna alakulni, hogy többen lennének biotermesztők. Ha ez a folyamat beindulna, akkor már generálná önmagát. Akkor már nem feltétlenül a támogatások miatt csinálnák, hanem azért, mert igény van rá, jobban kifizetődő és fenntartható hosszútávon.

Milyen tervei vannak?

Egyelőre az a tervem, hogy minden évben szeretnék legalább száz gyümölcsfát ültetni, mint a dió, alma, legalább addig, amíg a most meglévő területek betelnek, s akkor utána is szeretnék fejleszteni. Vettem gépeket, gépesítettem egy kicsit, de még azokat is kellene vásárolni, legalább egy-két gépet, ezeket szeretném egyelőre. Akarok tanúsítványt is kérni a biotermesztésre, ezt már az idéntől szeretném. Egyelőre még nincs olyan sok termék, hogy eladjuk, egyelőre családon, rokonságon belül elajándékozzuk, meg fel is dolgozzuk, almából csinálunk gyümölcslevet.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Kell három-négy év, hogy a termelőnek legyen neve…”

Pakot György, Farkaslaka

A szülei foglalkoztak-e gazdálkodással, van-e ilyen családi háttér?

Inkább a nagyszüleim. Az apám is foglalkozott, de ő nem szereti, csak megszokásból foglalkozik vele. A nagyszüleimtől láttam inkább, mert ők nagyon szerették, s több föld volt nekik, amiken most dolgozok is, tőlük vannak, szóval a példa, az inkább tőlük van. Szerettem velük dolgozni, mert volt egy hangulata az egésznek. Pakoltak ennivalót, vizet, s dolgoztunk, ettünk, hevertünk, csináltunk sátrat, amikor gyermekek voltunk, s akkor ott játszottunk, s közben dolgoztunk.

Az iskolai végzettsége kötődik-e a gazdálkodáshoz?

Nem, mert én filológiát végeztem a gimnáziumban Udvarhelyen. Angolt s németet tanultunk, ilyesmiket, ilyen tantárgyakat. Én nem is gondoltam soha, hogy ilyesmivel fogok foglalkozni. Most meg kőműves vagyok.

Mekkora most a gazdaság?

Vettem az ősszel 13 juhot, s kaptam ajándékba apósomtól malacokat s felszaporítottam, most 7 darab disznó van. Most a kezdeteknél tartok.

Mi tetszett meg a gazdálkodásban?

Ez inkább kényszerhelyzetből alakult ki. A családban egészségügyi okokból olyan helyzetbe kerültünk, hogy az üzletből nem tudtunk élelmiszert vásárolni, mert nem tudták kimutatni, hogy az egészségügyi probléma mitől van, mi okozza. Tartósítószertől-e, valamilyen élelmiszertől-e, színezőtől-e, s akkor mondtam, hogy biztos ami biztos, álljunk neki, s tartsunk állatot. Én mindig annak a híve voltam, hogyha már tartok egyet, akkor tartsak többet is, így inkább azt mondtam, hogy tartsunk többet, fogjunk neki ennek, s aztán meglátjuk, mi lesz. Szóval egészségügyi gondok miatt keztünk ebbe bele, hanem én nem fogtam volna ennek neki. Én a kutyát szerettem állatnak az udvaron, s az nekem elég volt, de most már kezdtem minden mást megszeretni. Eleinte utáltam még a szagukat is, de most már megszerettem.

A biogazdálkodásról hol hallott először?

Nekem meg sem fordul ilyen a fejemben, hogy amit csinálunk az bio vagy nem bio valami. De ettől függetlenül régebben gondolkoztam ilyesmiről, szerettem volna tanulni erről, s akkor az interneten megláttam a linket, hogy indul ez a bioagzda tanfolyam, s én kíváncsi voltam. Még nem is ismeretem gazdálkodókat sem, s most kezdtem csak megismerni ilyeneket, így még új vagyok teljesen.

Honnan szerzett tudomást arról, hogy bio létezik egyáltalán?

Akkor kezdtem a bio és nem bio dolgokon gondolkozni, amikor ez az egészségügyi probléma jeletkezett. Akkor láttam meg a különbséget, hogy élelmiszer és élelmiszer között is különbség van. Addig nem nagyon foglalkoztam ezzel. Aztán utánaolvastam, láttam a linket, hogy indul ez a tanfolyam, s tudatosult bennem, hogy vannak földek, van állat, van kedvünk, s hátha valami kialakul.

Ha valaki biogazdálkodásba kezd ebben a térségben, akkor mi lehet, ami akadályozza, s mi lehet, ami segíti?

Elősegíti szerintem az, hogy megvannak a földek, az állatok a maguk eredetiségében. Ami akadályozza, az szerintem az emberekben keresendő, mert még jókat nevetnek az ilyen bio témán, nem veszik komolyan. Azt mondják, hogy mindegy az, hogy bio vagy nem bio, a bevásárló központokban megveszik a kereskedőtől a disznót, s amiből van, abból van, finom legyen, olcsó legyen, tovább nem érdekli őket. Ha azt mondod, hogy a tiéd bio, s ezért jobb, akkor nagyokat nevetnek, s azt mondják, hogy a tiéd sem jobb, mint a másé. Nem nyitnak az új irányába az emberek. Lenézik, aki ilyesmivel foglalkozik egyelőre. De most már annyi lett a beteg ember, hogy valaki rájött, hogy csak ez az egy út van már, aztán nem tudom, az évek majd eldöntik.

Ez az ellenséges hozzáállás abból ered, hogy nem tudják, hogy mi az a bio, vagy inkább abból, hogy azt hiszik, a biogazda csal?

Biztosak benne, hogy csal az ember. Azt mondják, hogy a biogazda éjjel permetez, a nem-biogazda nappal, ennyi a különbség. Nehéz eladni. Szerintem inkább az fog számítani, ha a termelőnek kialakul a hírneve, hogy az a gazda jó terméket csinál, nem az a papír, se a pályázatok, semmi egyéb nem fog számítani. Kell három-négy év, amíg kialakul az, hogy a termelőnek legyen hírneve, s akkor megveszik, de addig elég gyenge lesz szerintem. Egyébként szerintem minden adott, nincs nagyon akadályozó tényező, mert a földek adottak, jó földek vannak, az álla-

tok is jók még, könnyű elindulni. Aztán hogy hogyan lehet eladni ezeket a termékeket, kinek hogy fog menni, azt nem lehet tudni, mivel ezek drágábbak. Aki jól tud beszélni, az eladja, s aki nem, az nem tudja eladni, szerintem ez így fog működni.

Mindebből az szűrhető le, hogy a bizalmatlanság a fő probléma, nem a tudáshiány. A bizalmatlanságot fel lehet-e oldani valamivel?

Szerintem az idő majd feloldja, ha lesznek korrekt gazdák, akik állják a szavukat, s ugyanazt a jó terméket előállítják az idők során, akkor ez kialakul az emberekben, ha nem, hát akkor nem. Lehetnek olyanok, akik megijednek, hogy ott a zöldség, s jön a rossz idő vagy betegség, s hamar lepermetezik. Kapnak a növények valami fertőzést, amitől megijed, hogy odalesz a termés, s inkább akkor sunyiban lepermetezi kétszer-háromszor, mert úgy sem látja senki, s honnan tudnák meg? Inkább veszítsen az ember az elején, s jól tanulja ki, hogy mit hogy kell csinálni azzal a zöldséggel vagy állattal. Az állatokkal nagyon nehéz, mert a zöldséget meg tudjuk csinálni, mert ott a műtrágya helyett szerves trágya kell, ennyi a különbség, viszont az állatok esetében nehezebb. Most már bejött a génmódosított kukorica a piacra, a génmódosított szója. Aki például tehenet akar nevelni, az nincs, ahogyan ezt bio módon tegye, csak akkor, hogyha ő maga előállítja azt a rengeteg takarmányt. Ez a gazdagoknak megy csak, nekünk még nem megy. Az elég nagy probléma, hogy beengedték a génmódosított kukoricát, mert a disznóhús, meg mindenféle állat, főleg a növendék állatok törtökbúza abrakot kapnak, mi azt adunk mindennek, s a piacon amit kapni lehet, az génmódosított. Nem elég, hogy vegyszeres, meg nem eszi semmi, még a tyúk sem. Én egy hete őröltem meg egy csomó gabonát, s kiömlött az utánfutóból, s a madarak csak szállnak felette, nem eszik meg, nem kell nekik. A tyúkok sem eszik meg, de ha megőrölöm, akkor a disznók megeszik. Ilyent lehet kapni a piacon, nincs amit csinálni, nem lehet megfizetni, hogyha normális gabonát akarsz venni. Egy másik dolog, hogy írja a vegyszeren, hogy mennyit tegyél tíz literhez, s mennyit tegyél tíz árra, de azt mondja a gazda, hogy legyen biztos, teszek kétszer vagy háromszor annyit, s jól megpermetezi, s akkor nem eszi meg semmi sem. Azt azonban az állat tudja, s nem akarja enni meg, én is tapasztaltam.

Ha a biogazdálkodás kialakul a térségben, akkor az fenntartható lehet-e?

Szerintem minél kevesebb gazda lesz, annál könnyebben fennmarad. Minél többen vannak a piacon, annál inkább leverik az árat, s a saját helyzetüket lehetet-

lenítik el. De nálunk létező dolog a bio, nem is kellene bionak nevezni, csak hagyományosnak, vagy megszokottnak, nem tudom. A szüleim, mikor fiatalok voltak, vagy mikor én gyermek voltam, akkor még nem permeteztek, és nem voltak bejőve génmódosított élelmiszerek. Ilyen formában nem is tudom, hogy mi az, hogy bio, vagy nem bio. Csak kellene vinni tovább a hagyományokat, s nem foglalkozni a vegyszerekkel. Az a baj, hogy most interneten egy héten belül Kínából vagy Amerikából bármit meg tud az ember rendelni. Ezelőtt nem volt ilyen, hogy két nap alatt bármit megszerzel, bármilyen vegyszert és olcsón. Ezelőtt megoldották normálisan, s az egészséges volt. Most tényleg mindent hoznak be külföldről. Azt nézik, hogy olcsó legyen, mert akkor a terméket is annyival olcsóbban el tudják adni. Ez is egy nagy baj, hogy bármit behozhatnak az internetet felhasználva. Az ember leül egy szobába, s bármit megrendelhet, vegyszert, gyomírtót, mindent. Ez is baj, ezt sem szabadna hagyni, a vegyszerhasználatot valahogy kordában kellene tartani. Ahhoz, hogy biogazda tudjál lenni, elhivatottság kell mindenképpen. Mi úgy voltunk vele, hogy amit a családnak csak tudunk, megtermelünk, például a disznókat. Az csak annyi, hogy az ember bemegy közéjük reggel öt percet, s este öt percet, s karácsonykor van disznó, amit le lehet vágni. De ha már csináltuk, akkor arra gondoltunk, miért ne csináljunk többet, s ami fölösleg, azt eladjuk. De nem veszik komolyan az emberek, a saját egészségüket nem veszik komolyan.

Akkor jó lenne rámutatni arra, hogy mi a különbség a kétfajta élelmiszer között?

Az a baj, hogy nem látszik semmi sem. A hatása is később mutatkozik meg. Most ha az egyik húst a másik mellé teszem, akkor a kettő látszólag egyforma. Hiába mondom, hogy az enyém 15 lej, s a másik 9 lej, de vedd meg az enyémet, mert az a jobb, nem fogja megvenni. Szerintem az egészségügyi kérdések fogják az embereket a bio felé terelni, egyéb semmi.

A jövőre vonatkozóan milyen tervei vannak?

Szeretnék egy komoly disznófarmot. Disznókkal és juhokkal akarok inkább foglalkozni, de lehet zöldséget is. A disznót szeretem, s szemem is van hozzá, én azt hiszem. Jó minőségű húst akarok előállítani, s jöjjenek oda az emberek. Érjem meg azt, hogy valaki felhív, s azt mondja, hogy na, nekem rakj össze egy hónapra való zöldséget s egy hónapra való húst, s egy hónapra való tejterméket, megyek s elhozom, amennyi annyi. A piacon árulni nem szeretnék, mert a piacon ha nincs

meg az az ismeretséged, akkor nem boldogulsz. Én kimaradnék az ilyen támogatásokból, klubokból, mert szerintem csak időtöltés, pénzköltés.

Akkor véleménye szerint nem érdemes hivatalosan is átállni biogazdának?

Egyelőre nem. Én arra alapoznék, hogy a gazdának, a termelőnek legyen ismert, elismert neve. Ez a képzés jó arra, hogy legyen valami képesítésem, oklevelem, ez nekem ment mindig. Ha az ember jó munkát végez, jó szolgáltatást biztosít, akkor kell hogy jöjjenek, kell, hogy vásároljanak. Ez jó annak is, aki megveszi, s nekünk termelőknek is, mert mi megélünk, s aki megveszi, az lehet, hogy egy fokkal egészségesebb lesz. Akkor azt mndhatom, hogy valamit csináltam életemben, valami értékeset.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Legyek kapcsolatban másokkal, akik tudnak segíteni”

Sárosy Zsolt, Madéfalva

Kérem, mutatkozzon be!

Sárosy Zsolt vagyok, Madéfalváról jöttem, utólag értesültem az egész tanfolyamról. Nagyon örvendtem, mert az Interneten már egy féléve lesem, hogy legyen egy ilyen öko-gazdálkodó képzés, meg hogy miről szól ez az egész tanfolyam, és nagyon érdekel egyébként az öko-organikus, bio-dinamikus gondolkodásmód. Még egy kicsit idegen tőlem ez az egész, bár a nagyszüleim még úgy éltek, hogy szerintem még ez az egész belefért, ez az egész gondolkodás. Nagyon megváltozott a szüleim ideje alatt ez az egész, és a vegyszerek használata meg az egész életmód megváltozott, és szeretném én ezt visszavinni az én gyerekeimnek, ha sikerül. Ezért is vagyok itt, magamért is meg a gyerekeimért is.

Most jelenleg cégvezető vagyok, de ezt nagyon nem szeretem mondani, mert nem profitorientált cég vagyunk, inkább gazdálkodó, kezdő gazdálkodó, mert két éve vettem át a szüleimtől a gazdaságot. Ez egy közepes méretű gazdaság, állattenyésztéssel foglalkozunk, tehéntartás, tejtermelés.

Feldolgozással is foglakozik?

Gondolkodom rajta. Édesapám mészároskodik hobbiszinten, engem is érdekel, és látom, hogy a hagyományos termékekben van egy hiány, például nagyon sok rossz minőségű szalámi van, ami nem hagyományos és nem bio. S ezekben szeretnék egy kicsit előrébb haladni.

A cégem tevékenysége egészen más terület, nem az állattenyésztéssel kapcsolatos, teljesen ki akarok lépni ebből a cégből, csak állattenyésztéssel szeretnék foglalkozni. Mivel a szüleim is hát idősek és már nem bírják vinni a gazdaságot, így muszáj átvegyem és nagyon szeretném is átvenni, és ez lenne a jövő igazán nekem, amiben akarok egy kicsit fejlődni. Nem a cégvezetésben, onnan ki akarok lépni teljesen.

A szülők tehát gazdálkodtak, ha jól értem, sőt, a nagyszülők is. Besegített nekik?

Persze, egész gyerekkorom óta. Mivel a nagyszüleim korán elhaltak, a mellékjövedelme a szüleimnek, mivelhogy csak édesapám dolgozott, ezért az állattenyész-

tés volt a plusz jövedelem, és disznótartással foglalkoztunk a kommunizmus idején. Majd megváltozott, ahogy visszakaptuk a földeket, hát ez lassan megállt, mert a disznóágazat is befulladt egy kicsit, így áttértünk tehenekre. Jelenleg is ott tartunk, hogy van most 10 tehén, és 10 hektáros területen gazdálkodunk. A tejet leadjuk a csarnoknak, és az ebből származó jövedelem marad két családnak, most már én is megnősültem, ezért kettéoszlik. Ezért kell fejlesszek kicsivel tovább, hogy az én családomnak is jövedelemforrássá váljon.

Persze hagyományos állattartás, amit folytatok, csak szénával, gabonával, semmi más melléktermeket nem adok nekik, és úgy érzem, hogy biotejet termelek, már most, jelenleg, úgy érzem.

Honnan van információja a biogazdálkodásról?

Az Internet adta az első ilyen információt, olyan öt-hat éve, ahogy egy kicsit intenzívebben kezdett az állattenyésztés meg a gazdálkodás Csík szintjén erőre kapni, ezzel jelent meg a biogazdálkodás is. Én úgy érzem, hogy ekkor vált nekem is fogalommá.

Miért szeretne konkrétan biogazdálkodással foglalkozni?

Ha a gyerekeim jövőjére alapozok, apaként is, családként is, a helyes táplálkozás és a minőségi élet alapját veszem tudomásul, akkor ezzel kéne foglalkozzak. Ez most a kezdet nekem, mert most kezdek vele foglalkozni, de igazából ebbe az irányba szeretnék menni. Nem tudom, mennyire sikerül. Úgy látom, az elején egy kicsit nehézkes az áttérés, mert nagyon sok mindent tanulni kéne, nagyon sok mindent újra kell tervezni, teljesen más irányokra kell a hangsúlyt helyezni, és azért vagyok itt, hogy elkezdődjön ez az egész folyamat.

Ez a fejemben már megvan tulajdonképpen, csak bizonyos kérdések merülnek fel, például a vegyszerezés területén, meg a szalámigyártással kapcsolatban is, hogy hogy lehet bio módon szalámit előállítani. Ez a tudás, úgy érzem, hogy kihalófélben van, már a szüleimre nézve is kihalófélben van, mert nem tudtam átörökölni a szalámigyártást, mert a nagyszüleim még a szalámit, a lószalámit értem, hagyományosan elő tudták állítani, a táplálkozásuk is hagyományos szinten működött, de most már, a mai időkben, hűtőszekrény és mindenféle adott, és a legtöbb részét az élelmiszereknek nagyon sokan úgy vásárolják meg. Mi meg helyileg próbáljuk előállítani. A gyerekeim is az üzletben vásárolt élelmiszerre sokkal fogékonyabbak, mint amit mi helyben állítunk elő, és nagy harc ez nekem, hogy miként fog ez működni a jövőben.

Milyen irányba tervez továbblépni?

Úgy képzeltem el ezt az egészet, hogy megtartom ezt a 10 hektáros területet, nem bővítem egyáltalán, mert egy családnak, gondolom, ez bőven elég, megmarad a 10 tehenem, viszont melléje bikákat növelnék fel, amit a közeljövőben majd levágok, évente levágom, s azok ott feldolgozásra kerülnének, szalámigyártásra fektetném a hangsúlyt, és azt bio módon próbálnám elkezdeni. Persze, még nem adott a technológia, nem adott még az egész háttér, de ezen látok jövőt és egy piaci rést is látok, amiben felvehetem én is a versenyt.

Hivatalos, minősített biogazdálkodást szeretnék folytatni. Persze, még az elején tartok, de jött egy ilyen ihlet, azt érzem, hogy van ennek jövője, és tovább akarom vinni.

Honnan hallott erről a tanfolyamról?

Az Interneten, már fél éve néztem, hogy hol lehet ilyesmit tanulni. Ahhoz, hogy elinduljak, ehhez a vállalkozáshoz, az egésznek a hivatalos formájához kell egy vállalkozást bejegyeztetni, és ehhez nincs meg a végzettségem. Ehhez szükséges egy alap, de szükséges a tudás, hogy ha valahol elkezdünk valamit, akkor ne csak a saját eszünktől menjen, hanem legyen annak egy háttere, egy tudás elindítása, hogy valakitől tudjak kérni én is információkat, hogy hol kezdjem, merre tartsak. Legyek kapcsolatban másokkal, akik tudnak segíteni, és inkább ez, emiatt érdeklődtem az Interneten is. Láttam, hogy a szomszédos megyékben mindenhol, Iaşi-ban vagy Aradon, vannak ilyen kezdeményezések, és itten már meg volt kezdődve, amikor feliratkoztunk, így kerültünk ebbe a rendszerbe bele.

Ezek szerint érdemes a tanulásra időt, energiát fordítani?

Nehéz, de megpróbálom. Szükséges, ha a gyerekeimet nézem, mert én családközpontú vagyok és mindent a gyerekeimért csinálok, úgy képzelem az egész felépítését is, hogy nemcsak magamnak készítem, hanem a gyerekeim jövőjére is alapozok. Az a fontos, ami a gyerekeim jövőjét alapozza meg és az egészséges életet. És ebben látok nagy hangsúlyt, hogy ezt a tudást, amit esetleg kicsit itt megtanulok, azt egy kicsit beléjük erőltessem, mint jó szokást.

Ez egy elég radikális változás az ember életében, amit nagyon nehéz igazából kivitelezni, az én életemben is ez van, hogy nagyon sokan teljesen más irányt kell vegyenek, újra kell tanulni a lehetőségeket, nem kell figyelembe venni a világnak az irányát, hanem az ember, a család és a helyes életmód, az egészséges életmód, a

közösségi életmód... ezeket kellene figyelembe venni, és ezt minél inkább terjeszteni.

Hosszútávon Ön szerint fenntartható lehet-e itt, ebben a térségben, a biogazdálkodás?

Úgy látom, igen, itt még annyira nem szűnt meg ez a fajta gondolkodás meg életmód, nagyon hamar vissza lehetne hozni, s talán amiatt is, mivelhogy szegény vidék ez a Székelyföld, Csík-székre gondolok, Székelyföldben gondolkozok, itt az embereknek még az állattenyésztés, növénytermesztés hozza a jövedelmet, nem volt itt nagyobb iparosítás, ami ezt kiölte volna, nem voltak hatalmas nagy gazdasági érdekek, politikai érdekek, amik nyomást gyakoroltak volna a népességre, emiatt itt még megmaradt ez a fajta gondolkodásmód, amit ezért hamarabb vissza lehetne állítani. Egy közösségi törekvés kellene igazából, amiben látom én a lehetőséget az ebbe az irányba való elmozduláshoz.

Hogyan látja a biogazdálkodás terén a tennivalókat?

Az információ, a tudásátadás, ezt mindenféle módon közölni kell. Persze idősebb korosztályban már nem jön be a média. Vannak téves információk a hagyományos gazdálkodás és a biogazdálkodás kapcsolatában. Én most tanulom meg igazából, nagyon sok mindenre rájövök, hogy ez nem így működik, hogy most minden magától bio. Nem, mert földjeim tartalmazzák azt a sok vegyszert, a növények, amikről mi azt gondoljuk, hogy bio, nagyon sok vegyszert kapnak, ezeket mind újra kéne tanulni, mert olyan hamar használjuk, de igazából nem tudunk semmit róluk. És ezeket mind folyamatosan kéne tanulni, ahhoz, hogy tudjuk, hogy miket használunk. És ezeket csak az emberek saját maguk tapasztalhatják meg, tanulhatják meg, ezt csak így látom lehetségesnek. És az az igazság, hogy az idős korosztály már nem is igazán akar tanulni, hanem a fiatalokban van a jövő, azokat kellene tanítani már gyerekkoruktól fogva, hogy kifejlődjön egy olyan egészséges közösség, ami egy egészséges jövőt fog formálni. Valahogy így lehetne.

Látom, hogy itt a tanfolyamon nagyon sok a fiatal. Sok embert foglalkoztat az egészséges életmód, az egészséges táplálkozás, a bio gondolkodás, csak még sokan nem jutnak el idáig, hogy tanuljanak, de ez egy pozitív lehetőség, úgy látom.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

„A környezet adott ahhoz, hogy biotermékeket előállítsunk…”

Tamás-Dallio László, Madéfalva

A szülei foglalkoztak-e gazdálkodással, állattartással?

Igen, sőt, ez az ami motivál, mert egész kisgyerekkorom óta fóliás zöldségtermesztéssel foglalkoztak a szüleim, én is ott tanultam meg a paradicsomtermesztésnek az alapjait, és a mai napig is ezzel foglalkozom. Én ebbe nőttem bele, a fóliában való növénytermesztésbe, úgyhogy pár dolgot tudok róla.

Jelenleg vállalkozás szinten csak a zöldségtermesztéssel foglalkozik?

Nincs még vállalkozás. Két fóliában dolgozom, egy 140 négyzetméteressel, és egy 40 négyzetméteressel. Elsősorban a családom szükségleteinek kielégítése céljából termesztek zöldséget, illetve a szomszédok, rokonok is kapnak belőle. Most értem el oda, hogy a faluban most már többen évek óta megkeresnek, és tőlem vásárolják a zöldséget. Még olyan nagy tételben nem termesztek, hogy üzletekben értékesítsem, de most gondolkozom rajta. Nem vagyok még azon a szinten. Amikor jó egy zöldség, akkor annak nem kell reklám, mert azt úgyis megveszik.

Az iskolai végzettsége kapcsolódik ehhez?

Az iskolai végzettségem ezzel nem kapcsolatos, mert fizika-kémia szakon végeztem elméleti líceumban, viszont a munkahelyemhez kötődik, mert földméréssel foglalkozom. Azelőtt gazdasági szakelőadó voltam a madéfalvi polgármesteri hivatalban, most már ott dolgozom 15 éve. Van alkalmam az emberekkel beszélgetni erről a témáról, és egyfajta oktató szerepet is felvállalok a falu életében, hogy helyi újságokban megírom, vagy előadások során megosztom a tapasztalataimat. Madéfalva nincs messze a biogazdálkodástól, mert kisparcellás termelés folyik, ahol a műtrágyázás elenyésző, és a hagyományos növények termesztése jellemző. Nincsenek nagytermelők sem krumpli, sem gabona termesztése terén, mert nagyon kevés a mezőgazdasági megművelésre alkalmas terület a falu lakosságához képest, így nagy termelés Madéfalván nem történik, úgyhogy egy lépésre vagyunk csak a biotermeléstől. A hiányzó elem a minősítés lenne, amit az emberek nem nagyon

tudnak. Reménykedünk, hogy fog terjedni ez a dolog, és az emberek rá fognak erre érezni úgy gazdasági, mint egészségügyi szempontból.

Hol hallott a biogazdálkodásról először?

A biogazdálkodás fogalma még ködös egy kicsit előttem, mert ha az ember utánaolvas az interneten vagy bárhol, akkor azzal szembesül, hogy nincs leszögezve konkrétan, hogy mit jelent az, hogy bio. Épp a kollégámmal beszéltünk arról, hogy Magyarországon a magyar ökogazdálkodásban megengedett vegyszerek használata. Ha vegyszerezésről beszélünk, akkor az vajon bio? Ilyen kérdések még mindig motoszkálnak bennem, hogy végül is mit takar ez a bio- vagy ökogazdálkodás. Én keresem ezt a választ magamban, de remélem, hogy ezzel a tanfolyammal ez ki fog kristályosodni egy idő után bennünk is, és ahogy az előbb elmondtuk, az emberekben is, akik biotermékeket állítanak elő, de nem tudnak róla, mert nekik ez egy természetes étrend, vagy az, hogy kiengedi a tehenet a legelőre, ami soha nem volt megműtrágyázva, s az a tehén ad tejet, amit felfőz, vagy készít belőle sajtot, s megeszi. Arra neki nem kell a pecsétet ráütni, hogy az biotermék, mert azt ő tudja, vagy ha nincs is tudatában, bioterméket fogyaszt folyamatosan.

A tanfolyamon találkozott először a biogazdálkodással, vagy azelőtt már hallott róla?

Azelőtt már hallottam róla, és foglalkoztatott is a téma. Azért jöttem el ide, hogy halljak erről a dologról többet, konkretizálódjon bennem, hogy mi az, hogy biotermék. Olyan 300 tő paradicsomot szoktam termeszteni évente, és 100 tő paprikát, amiket próbálok bio módon termeszteni, mivel nem műtrágyázok, és növényvédő szereket is minimálisan használok, gyomirtó szereket pedig egyáltalán nem alkalmazok. Mondjuk az év körülményei amennyire engedik, annyira lesz nekem is bio a zöldségem, mert tavaly például volt egy elég erős gombatámadás, fertőzés, amit nem tudtam kontaktos vegyszerekkel visszafordítani, így muszáj volt más vegyszerhez folyamodjak, hogy tudjak paradicsomot enni a saját fóliámból.

Akkor azért jelentkezett a tanfolyamra, mert érdekelte, hogy tulajdonképpen a biogazdálkodás fogalma mit takar?

Igen, érdekel az, hogy milyen a biotermék, mit jelent az, hogy biotermékké minősítünk egy élelmiszert. Ezt szeretném hallani, megtanulni, elsajátítani ezeken a tanfolyamokon.

Amit elvár a tanfolyamtól, az teljesülni látszik?

Igen, a tanfolyamnak még az elején tartunk, de látom, hogy arrafele haladunk. Először átvettük az általánosabb dolgokat, és a részletkérdések elemzése pedig gondolom, hogy meg fogja adni a kérdéseimre a választ.

Mivel bio formában próbálja a zöldségeit előállítani, gondolom, hogy van már valamilyen tapasztalata ezen a téren. Mit gondol, mi lehet az, ami korlátozza a biogazdákat, és mi lehet az, ami előnyként szolgál a számukra?

Inkább előnyt tudnék felsorolni. Előnyként említendő az, hogy még a földjeink nincsenek tönkretéve, tehát a műtrágyázás nem elterjedt. Egy jó minőségű, nem szennyezett földön már meg lehet próbálni és el lehet kezdeni a biotermelést. Nincsenek génmódosított vetőmagjaink, ami nagyon fontos szempont a biotermelésben. A környezet adott ahhoz, hogy biotermékeket előállítsunk, viszont az, amit hátrányként tudnék megnevezni, az az, hogy hogyan lehet bioterméket előállítani anélkül, hogy vegyszereket nem használunk. Tudom, hogy ez a legnagyobb kérdés a biotermékek kapcsán, hogy mennyire jussunk kompromisszumra a vegyszerhasználattal kapcsolatban. Ezt nevezném hátránynak, vagy inkább nehézségnek a biotermesztésben, hogy meddig terjed ki a határ a vegyszerhasználatban, hogy az még bionak nevezhető legyen.

Erre a nehézségre lát megoldási lehetőséget?

Igen. Nekem van egy olyan elképzelésem, hogy nézzük meg azokat a vegyszereket vagy hatóanyagokat, és erről hozzanak egy kormányrendeletet, amelynek értelmében Romániában bizonyos hatóanyagoknak, amelyeket tartalmaznak adott vegyszerek, a használata a biogazdaságokban megengedett. Ezt látom én egy áthidaló megoldásnak. Magyarországon ez működik, ez már le van írva, Romániában nem tudok róla, hogy ezt törvénykezés szabályozná. Én rákerestem azt interneten, de ilyet még nem láttam, hogy Románia közzé tett volna egy ilyen listát, hogy a biotermelésben zöldséget termesztők ezeket a vegyszereket használhatják. Persze, több mint valószínű, hogy az én tudásom hiányos ebben a témában, de én egy használható dolognak látnám ezt, hogy ha ezeket az információkat közzétennék. Ahhoz, hogy én annyi bioterméket előállítsak, hogy a szomszédnak is jusson, az vegyszerek nélkül még Madéfalván sem lehetséges, erről 30 éves tapasztalatom van. Akik mondjuk, átállnak biogazdálkodásra, azok ezeket az információkat a hitelesítő cégtől elvárják, hogy leközöljék. Szerintem egy bio minősítő cégnek nem csak az ellenőrzést kellene elvégeznie, hanem az operatív információknak a

leközlését is a tevékenységük magában kellene foglalja. Nem tudom, ez országos szinten hogyan működik, de azt hallottam, hogy van 13-14 ilyen cég. Nem tudom, ez is jó-e vagy rossz, mert még a szolgáltatásaikat nem vettem igénybe, de hogyha minősíttetni akarom a termékeimet, akkor tudom, hogy hova kell fordulni, de még nem döntöttem el, hogy fogom-e igényelni.

Akkor a hitelesítő cégek feladata lenne az információátadás?

Igen, elsősorban az ő dolguk lenne, de itt látnám a helyi médiának is a szerepét, hogy egy kicsit többet foglalkozhatnának a biogazdálkodás kérdéseivel, de a mezőgazdasági igazgatóság keretén belül látok esélyt arra, hogy ezzel a témával lehetne egy kicsit többet foglalkozni. Falufórumokon, helyi újságokban lehetne cikkezni, rovatozni ezekről a dolgokról, mert az emberek nincsenek tudatában annak, hogy nekik van egy ilyen lehetőségük, hogy annak a 3-4 tehénnek a tejéből ha sajtot készít, annak kérhetne bio minősítést. Lehet, hogy idővel lesz egy olyan szövetkezet, amely létrehoz egy üzletet biotermékek értékesítése céljából, s akkor akinek megvan a bio minősítése, az abban az üzletben értékesítheti a termékeit.

Hogyan látja, a biogazdálkodás ebben a térségben fenntartható dolog lenne-e, tudna-e működni hosszútávon?

Amíg önellátási célokkal termelünk biotermékeket, addig ez fenntartható, de hogyha eladásra szánjuk, amit ugye minősíttetni is kell, és az költségekkel is jár, ahhoz úgy látom, pillanatnyilag Székelyföldön, Hargita megyében nincs piac. Ahogy én látom, jelenleg nincs is erre olyan nagy kereslet, egyelőre nem látom, hogy megérné nagy tételben ráállni biotermékek termesztésére, olyan bio minősítésű termékre, ami akár többszörös árba is kerülhet. A erdőkön a málna, az áfonya teljesen biotermék kellene legyen, így elsősorban az erdei gyümölcsök feldolgozására helyeznék hangsúlyt. Azok természetesen fejlődnek, bio minősítést érdemelnek, mert nincs semmilyen szennyező faktor. A klíma miatt a zöldségtermesztés elég nagy kihívás, leszámítva a gyökérzöldségeket, mint a zeller, petrezselyem, sárgarépa, amelyeknek az ízvilága a vulkanikus eredetű talajnak köszönhetően teljesen más. Inkább ezekkel kellene foglalkozni, mint paradicsommal, paprikával, bár most magam ellen beszélek. Addig, amíg nem megyünk bele nagyobb dolgokba, addig kisebb költségekkel, kisebb beruházásokkal fenntartható, sőt, meg merem kockáztatni, hogy profitábilis dolog is lehetne akár.

Akkor első lépésben érdemes kicsiben gondolkozni?

Igen. Tanultam közgazdaságot, és a tanárnő az első órán azzal kezdte a tananyag átadását, hogy azt mondta, ne foglalkozzunk olyasmivel, amihez nem értünk, ez a piacgazdaság alapszabálya. Én azt mondom, hogy első ízben mindenki, aki állattenyésztésbe vagy növénytermesztésbe kezd, annak alulról kell indulni. Egyszer meg kell ismerni az állatot, a növényt. Ezek élő dolgok akkor is, ha nem úgy kezelik őket, úgyhogy egyszer meg kell tanulni velük kommunikálni, meg kell őket szeretni, ismerni, s mikor ezekkel a dolgokkal megbarátkoztunk, s kezdünk összecsiszolódni a témával, a szakmával, akkor ajánlanám én a nagyobb léptékben való gondolkozást. Ha nagyban gondolkozunk, és nagy beruházással indulunk neki egy ilyen biotermékeket előállító vállalkozásnak, akkor abban nagy lehet a bukás is.

Véleménye szerint az itteni gazdálkodókban van nyitottság erre az alulról indulásra?

A székely embereknek egy része már a zsigereiben hordozza ezt, hiszen ott nő fel a ló mellett, a tehén mellett, a disznó mellett, nem idegen tőle a téma, úgyhogy itt egy jó közeg van az emberek szempontjából arra, hogy kibontakozzanak, és biotermeléssel foglalkozzanak. Székelyföldön nem idegen a növénytermesztés, állattenyésztés, így rentábilisan és kevés ráfordítással lehetne megkezdeni a biotermelést.

Meglátása szerint országos szinten a biogazdálkodás terén hol tartunk?

Szerintem országos léptékben még nagyon gyerekcipőben jár ez a dolog. Nem láttam még olyan üzletet Romániában, amiben csak biotermékeket értékesítenének. Támogatás van valamilyen szinten az állam részéről is, de ez szerintem ugyanolyan kis mértékű, amilyen kis mértékű a biotermelés. Amíg az állam részéről nem jön egy komoly hívás, egy komoly rávilágítás, pénzbeli támogatás, segítség a biogazdaságok kialakítása érdekében, addig ez egy lassan terjedő folyamat lesz Romániában, sajnos. Itt a területalapú támogatásokba nagyon szépen be lehetne építeni a biogazdálkodást, és nem hektárokban gondolkozva, hanem négyzetméterekben, mert a biogazdálkodást négyzetméterekben kell elkezdeni, és nem hektárokban gondolkozva.

Melyek a tervei a jövőre nézve?

Jelenleg korlátozva vagyok a fejlesztésekkel kapcsolatosan, mert nem áll több földterület a rendelkezésemre a ház táján, mert egy ilyen biokertészetet nem lehet a mező közepébe kitenni, mert nem lehet megőrizni, és egy fóliás kertészetben min-

den nap ott kell lenni, óránként be kell nézni, nem lehet ezt távirányítással működtetni, úgyhogy pillanatnyilag ilyen korlátok között vagyok. Nem döntöttem még el teljes bizonyossággal, hogy ebből akarok-e megélni, mert hogyha igen, akkor növelni kell ezt a területet, és növelni kell a fóliáknak a számát is ahhoz, hogy meg lehessen ebből élni. Egy kicsit utána számolgattam, és arra jutottam, hogy 300-400 négyzetméteres fóliákkal még csíki viszonylatban is egy ember meg tud élni ebből a típusú gazdálkodásból. Ha a sors úgy hozza, akkor lehet, nekifogok, és bővítem a fóliák területének nagyságát, és akkor megpróbálok ebből megélni. Visszatérve az előbbi kérdéshez, ahhoz, hogy egy ilyen átállást és fejlesztést létre lehessen hozni, elsősorban pénz kell, és egy 150 négyzetméteres fóliasátornak a felépítése 1000-1200 euróba kerül, úgyhogy nem kis pénzösszeg. Itt látnék lehetőséget arra, hogy az állam támogatást adjon, hogy promoválja ezeket a dolgokat, és így besegíthetne fiatal gazdálkodóknak, vagy akár idősebbeknek is, mert azokban is lehet annyi potenciál, mint egy fiatalban, hogy aki ebben a szakágban szeretne tevékenykedni, fejleszteni, az tudjon is, legyen rá lehetősége. Ekkora önköltséget bizonytalan piacnál nem lehet felvállalni. Az államnak is érdeke lenne, mert egy egészséges ember ép testben ép lélek, ép szellem. Elsősorban hosszú távon lenne hozadéka, mert aki egészségesen táplálkozik, az dolgozni is tud, és aki dolgozik, és nem a kórházban kell eltöltse az életét az állam költségén, az mindenképp hasznot termel az államnak, úgyhogy egy állami, nemzeti stratégia épülhet a biogazdálkodásra. Sőt, egy nagyon fontos húzóága tudna lenni az államnak, hogy az embereknek egészséges élelmiszert adni az asztalára, és ezzel növelhetnék az életszínvonalat olyan szinten, hogy nem elhízunk és cukorbetegek leszünk, hanem egy hasznos munkaerő leszünk az állam részére.

Szükséges volna-e a bio élelmiszerek jótékony hatásairól jobban informálni az embereket?

Elsősorban az emberek tudását kellene bővíteni ezen a téren, mivel hogy az emberek nincsenek annak tudatában, hogy a mérgező anyagok, amelyeket a táplálkozás során felgyűjtenek, azok hosszútávon milyen káros hatással vannak az egészségünkre, úgyhogy a média minden csatornáján kellene ezt sugározni. Valamilyen szinten már van szó róla, de még inkább elérhetővé kellene tenni ezeket az információkat azok számára, akik nem rendelkeznek Internet hozzáféréssel. Nyomtatott formában kell ezeket a információkat eljuttatni az emberekhez, és egy kicsit a multinacionális cégeknek a holdudvarából ki kell lépni, mert ugye meg vagyunk ijedve, hogyha ezt most elmondjuk, akkor abból nekünk valami bajunk nem származik-e. Mindig kellenének ehhez jó szakemberek, akik érvekkel ezt alá is

tudják támasztani, azt, hogy a helyes táplálkozásnak hosszútávon meglesz az eredménye, mert egy pár olyan betegséget elkerülhetünk, ami a szervezetünket teljesen leépíti. Kellene ezzel többet foglalkozni, s amikor elértünk arra a szintre, hogy az emberek mentalitását olyan szinten megváltoztattuk, olyan szinten befolyásoltuk a jó irányba, hogy igen is, nem az a nagy piros paradicsom kell neki január 15-én. A szezonális zöldséget abban a szezonban kell fogyasztani, amikor érik, és nem kell futni januárban a multinacionális cégekhez paradicsomot venni azzal az indíttatással, hogy ha nekem januárban a szendvicsemben paradicsom van, akkor jobb vagyok, s annak a paradicsomnak úgyis tudjuk, hogy nincsen se íze, se bűze, mert az gyári körülmények között jön létre, mert annak a paradicsomhoz semmi köze nincs. Ezeket a gondolatokat nagyon nehéz eljuttatni az emberekhez, mert a jóléti társadalomnak az egyik hozadéka volt ez, hogy mindent megveszünk, ami olcsó. Ezt nem lesz most könnyű megváltoztatni. Az emberek mentalitása ilyen téren nagyon rossz irányba van eltolódva. Nagyon nehéz munka lesz ez, viszont a biotermelők karöltve az olyan állami intézményekkel, amelyek arra hivatottak, hogy ezekkel a dolgokkal foglalkozzanak, közösen tudnak tenni valamit. Én látom azt, hogy hosszútávon ennek van jövője, érdemes ezzel foglalkozni. Én azt mondom, hogy minden dolog alulról szerveződik, és ha elérünk oda, hogy a nyugdíjas bácsika és az óvodás gyermek igényli azt, hogy bioterméket fogyasszon, akkor a biotermelő is oda fog állni, és meg fogja ezt csinálni. Meg fogja már neki is érni, ha már a piacon van erre kereslet, és akkor elkezdődik egy olyan folyamat, amelynek során átállunk a biogazdálkodásra.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Elsősorban az egészségünket szeretnénk megóvni…”

Tamás Irén, Csíkszereda

A szülei foglalkoztak-e gazdálkodással, szerzett-e ilyen tapasztalatokat gyermekkorában?

Valamilyen szinten igen, de csak ilyen másodállásként. A nagyszüleim voltak azok, akik esetében inkább láttuk ezt, mert ők főleg gazdálkodásból éltek, tehát inkább onnan van tapasztalatunk leginkább.

Az iskolai végzettsége kötődik-e ehhez?

Nem, a Johannes Kájoniba jártam Csíkszeredában, nem agrárjellegű képzés volt, tehát semmiféle összefüggés nincsen.

Mivel foglalkozik?

Üzletvezető vagyok jelenleg, de más területen.

Hol hallott a biogazdálkodásról első ízben, hol találkozott ezzel először?

A biogazdálkodás fogalmával talán az interneten találkoztam először az Agrárkamarának a weboldalán. Személy szerint nem ismertem senkit, aki ezzel foglalkozott volna. Mikor utánaolvastam, akkor rájöttem, hogy a saját háztáji gazdaságunk biogazdaság, és akkor jöttem rá, hogy igazság szerint biogazdák vagyunk, csak nem eladással foglalkozunk még, hanem magunknak termelünk. Zöldséget termelünk, és tyúkjaink is vannak még. Ennyi a gazdaság egyelőre. Most van egy olyan fázisban a családunk, hogy ez bővülni fog. A nagyobbik gyermekünk 23 éves, ő fog állattartással foglalkozni. Két törzskönyvezett tehenünk van jelenleg, meg is született az első borjú. Ezt szeretnénk lépésenként továbbfejleszteni.

Mi indokolja azt, hogy szeretne ezzel foglalkozni?

Elsősorban az egészségünket szeretnénk valamilyen szinten megóvni, vagy legalább a mostani állapotunkat fenntartani. Sajnos, napi szinten szembesülünk azzal, hogy milyen összevisszaság van a paicon. Nagyon nehéz olyan élelmiszereket beszerezni, amelyekre azt mondhatnánk, hogy egészségesek, ezért szeretnénk

inkább, hogy akkor mi állítsuk elő, és azt fogyasszuk, hogy bár konzerváljuk a jelenlegi állapotunkat, hogyha tudjuk. Ez a fő motiváció. Aztán hogyha esetleg ebből lesz idővel plusz termelés, amit esetleg el is tudunk adni, azt most még nem tudjuk, de reménykedünk, hogy el tudunk érni olyan szintre is, hogy többletet is termelünk.

A biotanfolyamról honnan szerzett tudomást?

A Facebook-on megosztották az Agrárinnovációs Központnak az oldalán, ott olvastam utána, ennek kapcsán jelentkeztem, onnan szereztem az információt.

És úgy gondolta, hogy érdemes erre időt, energiát szánni?

Igen, mivel itt azért nincs ilyen téren olyan nagy tapasztalatunk, és úgy látom, hogy egyre több olyan információhoz jutunk, amit nem mindegy, hogy szájról-szájra terjedő úton szerzünk-e be, vagy olyan szakemberektől halljuk, akik ezzel foglalkoznak, ennek a kidolgozásával, jövőjével foglalkoznak. Elsősorban ezek azok az információk, amelyekről azt gondolom, hogy az alapjai lehetnek egy elkövetkezendő tevékenységnek. Nagyon sok jó dolgot hallottunk már idáig is. Én eddig elégedett vagyok ezzel a tanfolyammal.

Hogyan látja, a biogazdálkodásnak ebben a térségben melyek az előnyös, illetve hátrányos tényezői?

Egyszer is a szomorú az, hogy az emberek kevés információhoz jutnak. Ennek következtében nem tudják mérlegelni azt, hogy esetleg milyen jó oldalai vannak a biotermékeknek, tehát hogy az egészségükre nézve mennyivel hasznosabb. Sajnos, a térségre jellemző, hogy rengeteg munkahely szűnik meg, tehát nem tudjuk figyelmen kívül hagyni, hogy a biotermékeknek a vásárlásában a pénz is közrejátszik, mert lehet, hogy még nagyon sokan élnének a vásárlási lehetőséggel és ezt választanák, de nem tudják megengedni maguknak anyagilag. Ez egy szomorú dolog. Ez ha megváltozna, akkor szerintem mindenki áldozna rá, akár többet is fizetne az élelmiszerért, hogy egészséges termékekhez jusson. Ezeket gondolom a leglényegesebb tényezőknek, amelyek hozzájárulnak a térségben a biogazdaság helyzetéhez. Leginkább a fiatalok fele kellene fordulni, őket kellene informálni pontosan, mert hozzájuk ha minél több információ eljut, akkor szerintem biztos lenne elmozdulás. A fiatalok mindig fogékonyak az újra, ezért biztos, hogy lehetne a gondolkodásmódjukat, az életmódjukat errefele terelni, de ehhez informálni kellene őket, itthon tartani főleg.

És ez véleménye szerint kinek a feladata lenne?

Én mindig azt mondom, hogy a gyermekeket elsősorban a szülők kell neveljék, tehát a legelső információkat a szülőktől kellene kapják, de ugyanilyen szerepet játszhat az iskola is akár, ott hogyha lennének ilyen irányú órák. Most például vannak ezek az opcionális tantárgyak. Akár azt is el tudnám képzelni, hogy az opcionális tantárgyak keretében, nem tudom milyen név vagy cím alatt, de ezt a témát választani lehessen. Aztán nagy szerepe van persze a médiának is, tehát nem zárom ki a népszerűsítő adásokat, rádió, televízió, tehát ezeken a fórumokon biztos, hogy eljutna hozzájuk az információ, de akár visszamehetünk az óvodáig is. Ha elviszik a gyermekeket olyan helyekre, ahol találkozhatnak olyan állatokkal, megnézhetnek olyan növényeket, amelyek biok, megismerik idejében, tudják, mit esznek, ezeket nem lehet elég korán kezdeni, azt gondolom.

Hogyan látja, mennyire lenne a térségben fenntartható hosszútávon a biogazdálkodás?

Véleményem szerint igen. Az embereknek a jóra mindig van igényük, tehát én fenntarthatónak látom. Több munkával biztos, hogy működőképes. Aki igazából ezzel foglalkozik, és a többlet termékét hogyha tudja értékesíteni, akkor fenntartható lesz. Ha csak a családon belül, a saját szükségletünk kielégítésére termelünk, akkor is az már egy plusz, de aki tényleg csak ezzel foglalkozik, ebből kell megéljen, annak a lényeges az volna, hogy tudja is értékesíteni. Lesz, van jövője, biztos.

Hogyan látja, országos szinten a biogazdálkodás terén hol tartunk?

Hogyha itt a tanfolyam keretén belül nem hallottam volna erről adatokat, hogy milyen területeket művelnek már meg, akkor erről talán nem is lenne fogalmam, de az itt hallott adatok alapján nagyon az elején vagyunk a folyamatnak úgy gondolom, az elejének az elején. A területek megművelését véve alapul az elején járunk mindenképp.

Mit lehetne tenni annak érdekében, hogy ez az ágazat hatékonyabban tudjon fejlődni mind országos, mind térségi szinten?

Mindenképpen azt tartom a legfontosabbnak, hogy minél több emberhez eljusson ennek a dolognak a lényege. Nem vagyok a lejáratásnak a híve, de hogyha felhívnák arra a figyelmet, ha az emberek tudnák azt, hogy igazából nap mint nap mit esznek meg, mit isznak meg, akkor biztos, hogy mindenki foggal-körömmel azért harcolna, hogy más életmódot, körülményeket biztosítson a családnak, az is lehet, hogy többet tennének. Ha nincsen földje, akkor a teraszán termesztene 5

kilogram paradicsomot, amit nem kell megvegyen a piacon, mert azt látjuk, hogy szépek a termékek a piacon, csak nagyon sok olyan adalékanyagot, szereket tartalmaznak, amelyek károsak az egészségünkre nézve. Szerintem az emberek nagyon sokat tennének azért, hogy az egészségüket megóvják, tehát mindenképpen informálni kellene őket, illetve a munkaerőpiaci helyzeten is kellene javítani, hogy legyen ehhez fedezetük is, meg tudják vásárolni. Akárhogy nem akarjuk elismerni, a pénz is jelentősen befolyásolja ezeknek a dolgoknak az alakulását, de tényleg a gondolkodásmódjukat is kell megváltoztatni, hogy igyekezzenek egészségesen élni.

Melyek a jövőbeli terveik? Említett néhány dolgot már a beszélgetés elején, például az állomány gyarapítását. Ezek már bioállatoknak minősülnek?

Törzskönyvezettek, de nem bio minősítéssel rendelkezők. Az esetleg egy következő lépés lenne. Lehet, hogy első perctől így kellene kezdeni, egyszerűbb volna úgy indulni, de ahhoz még sok minden kell. A bio állattenyésztésnek előfeltétele a bio növénytermesztés. Ezeken az összefüggéseken még kell dolgozzunk, kell tisztázzuk a dolgokat. Igazából ez a gyermekünk jártható útja kellene legyen, mi ebbe csak be kellene segítsünk minden erőnkkel. Mint szülők, örömmel vettük döntését, számomra a tanfolyam egy plusz lehetőség, nagyon sokat tanultam.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Az emberi kapcsolatok nagyon lényegesek”

Tamás Zoltán, Gyergyóditró

A szülei foglalkoztak-e gazdálkodással, találkozott-e ezzel a munkával már gyerekként?

Gyerekként nem, mi 2004-ben édesapámmal közösen létrehoztunk egy céget, és abban dolgozunk mind a ketten jelenleg. A szülők azelőtt teljesen mással foglalkoztak.

A cég kapcsolódik a gazdálkodáshoz?

Persze, szarvasmarhatartással, mezőgazdasággal foglalkozunk jelen pillanatban.

Az iskolai végzettsége kötődik ehhez?

Igen, mert mi 2004-ben nekifogtunk a vállakozásnak, és én azután végeztem el az egyetemet. Volt egy olyan tanulási lehetőség, hogy minden pénteken le kellett menni Kolozsvárra, és leadták a heti anyagot. Ez meglehetősen leterhelő volt, mert ugye hétköznap dolgozik az ember, s akkor péntek hajnalban beül az autóba, elmegy Kolozsvárra, s este nyolckor hazaindul, na de sikerült elvégezni, és ezért végeztem el. Hamarabb volt a gazdaság, mint az egyetem, nem fordítva.

Miért pontosan a gazdálkodás mellett döntöttek, mikor cégalapításban gondolkodtak?

Nem tudom, nekem 2003-ban megtetszett valahogy, láttam benne fantáziát. Mindenki akkor hagyta abba, mindenki mondta, hogy ezt nem szabad csinálni. Meglehetősen olcsón lehetett földet vásárolni, az akkori árhoz viszonyítva most tízszeres árról beszélhetünk. Én fantáziát láttam a gazdálkodásban, s édesapám is támogatta az ötletet. Én akkor még fiatal voltam, ezért ő volt az, aki inkább hozzájárult és csinálta a dolgokat. Sapard pályázatot tett le. Úgy kezdtük, hogy megpróbáltuk azokat a hibákat nem elkövetni, ami miatt itt is ment tönkre minden. Én elmentem három hónapra Svájcba, ahol egy biogazdaságban dolgoztam 2005-ben, 2006-ban viszont egy fél évre Németországba mentem, mert úgy gondoltam, hogy a két országban mások az emberek, látnivalók. Próbáltam külföldről hozni úgy pénzt, mint gépeket, és tudást legfőképpen. Érdekelt, hogy mitől megy nekik ott, s mitől nem megy nekünk itt. Aztán ezek után, 2009-ben iratkoztam be az egyetemre, és négy év képzés volt, szóval nem vagyok nagyon rég mérnök.

És akkor mit tapasztalt Svájcban és Németországban? Mi volt az, ami miatt ott működtek a dolgok, itt meg nem?

Hogy miért is nem működött itt? Az emberek mentalitásával volt szerintem elsősorban probléma. Nem voltak hajlandóak azon túllépni, hogy tartsunk több állatot, menjünk ki a falu szélére, hogy ne zavarjunk másokat. Ugye, az emberek olyanok, amilyenek. Zavarja őket a szag, az állati hangok, satöbbi. Nekünk szerencsénk is volt, mert meg tudtunk venni egy nagy területet, és kiköltöztünk, tehát 4 kilométerre vagyunk a falutól. Nem szól bele senki, nem is szólhat. Huszonhét hektár van, azon gazdálkodunk. Mások nem voltak hajlandóak fejleszteni, a mai napig sem hajlandóak erre, és nem látják a veszélyt, hogy például törlik el a tejkvótát, ami ránk is nagy veszélyt jelent, azokra, akik napi 800 liter tejet termelnek. Akkor mi lesz azzal, akinek van napi 30-40 liter, vagy annál kevesebb, s ebből próbál megélni. Szerintem kell hagyományokkal foglalkozni, őrzni, stb., de azért kicsit úgy is kell csinálni, hogy érje is meg. Mint említettem, nekünk volt egy Sapard pályázatunk. Ennek a visszahúzó ereje az volt, hogy az önrészt banki hitelből fedeztük, és ez nyolc év után a tavaly ősszel járt le, tehát addig nagyon nehéz volt. Gyakorlatilag a banknak dolgoztunk, hogy törlesszünk, mert a törlesztő részlet és a kamat 50-50 százalékot tett ki. Nagy is volt az összeg nagyon, de lejárt ez is szerencsére.

Azért az is a térségben megszokott mentalitástól eltér, hogy mertek pályázni…

Többen pályáztak, tehát pályáztak akkor is az emberek, de hiányzott belőlük a bátorság vagy a kockázatvállalási hajlandóság, mert kockázat is van a pályázatban. Most például nem tudom, hogy merjünk-e pályázni vagy ne merjünk? Hatalmas a kockázat, tehát én most nem tudom azt mondani, hogy biztos, hogy 6 év múlva tehenet fogok tartani, mert lehet, hogy akkor már nekem káromra lesz. Behozzák a nagyon olcsó tejet, s akkor én azzal már nem tudok versenyezni, árban nem tudom olyan olcsón adni a tejet, mint amilyen áron a lengyel behozza. Ha pályázok, akkor én köteles vagyok 5 évig a gazdaságot fenntartani, sőt növelni, nem csökkenteni. Hatalmas veszteségeim is lehetnek belőle. Vissza is fizettethetik kamatostól a teljes összeget. Volt ilyenre példa. Amit adnak, nem hiába adják, vannak elvárásaik is.

Beszéljünk egy keveset a biogazdálkodással való első találkozásáról.

Én Svájcban láttam, nekem nagyon tetszett, ahogy ott működtek a dolgok. Volt 70 fejős tehén, 2000 darab tyúk, 70 hektár földterület. Amiben nagy különbséget éreztem, az az volt, hogy például éjjel egy-két órakor feküdtünk le, mert ott volt

egy szép város, és az ember egyszer van ott, nappal nem tudtunk menni, hát esténként bementünk avárosba. Reggel öt órakor könnyen tudtam kelni fel. Ott bio élelmiszert fogyasztottunk mind. Hihetetlen, hogy úgy bírtam magam tőle, hogy ahhoz képest itthon, mikor hazajöttem, mintha tíz évet öregedtem volna. Meg van az is, hogy mitől bio a bio, hogy mitől jó, s hogy mitől nem jó, ami nem jó, mint a sapnyol paradicsom például. Nem akarok senki országáról, vagy termékéről rosszat mondani, de ez egy hatalmas különbség volt. Nem használtunk vegyszert, műtrágyát. Például megkapáltuk a kukoricát, traktorral kapáltuk, egy érdekes szerkezettel. Fel volt szerelve a traktorra, s hátul volt egy gép, amit én külön kellett irányítsak, így rengeteg port beszívtam, nagyon poros lettem tőle, de ez érdekes volt, és megcsináltuk gond nélkül. Itthon meg hamar, gyorsan lepermetezi mindenki, mi is még máig, de ezen jó lenne változtatni. Itt is van egy kockázati tényező. Van egy működőképes dolog, látszik, működik, megtermeljük a tejet, s elviszik, s úgy tűnik, meg lehet ebből élni, viszont abban van egy nagy kockázat, hogy az átállás után képes-e a piac felvásárolni ennyi tejterméket, mert annak nincs értelme, hogy a tejet eladjam ugyanannak a felvásárlónak sokkal jobb minőségben, amit ő aztán összekever minden mással. És ugyanabban az árban vásárolja fel, ez az, ami még elszomorítóbb. Ha az ember egy minőséget csinál, akkor azt fel kellene dolgozza saját márka alatt. Akkor tudják, hogy attól a cégtől vásárolok, mert nagyon jó, vagy kiváló, jobb, mint a többi. Többet adok érte, de kapok érte jobbat cserébe. De mondom, más befektetések is kellenek, és nem vagyok benne biztos, hogy képesek lesznek ezeket felvásárolni.

A biogazda tanfolyamról honnan szerzett tudomást, illetve mi motiválta arra, hogy jelentkezzen a képzési programra?

Én a bionak eléggé utánanéztem a tanfolyamtól függetlenül. Például az internet sok mindent tud, mondhatni mindent. De azért jöttem, mert szólt egyszer is a szervező, Máthé Emma, hogy lesz ilyen képzés, és úgy gondoltam, hogy mindenképpen hall az ember valami újat, és tanul valami újat, ezért jöttem. Azért meglehetősen messziről járok, mert Ditróból bejönni, hazamenni 150 kilométer, de akkor is jó, ha az ember hall valami újat. Embereket ismer meg, ami fontos dolog. Az emberi kapcsolatok nagyon lényegesek.

A tanfolyamon való részvétel szolgálhat-e indíttatásként az átálláshoz?

Voltam Magyarországra ugyancsak Máthé Emmá szervezésében biogazdaságot nézni. Az ilyenek nekem mindig lendületet adnak, amikor hasonló gondolko-

dású emberekkel találkozhatok, s úgy kicsit elbeszélhetjük a nagyvilág dolgait, hogy mi miért van, s mi miért működik úgy, ahogy működik, kinek érdeke a háttérben az, ami van. Én azon gondolkodom pillanatnyilag, hogy amellett ami megy, egy más ágazatnak is neki kellene fogni. A tehenekkel így lehet dolgozni, de valami mást is meg kellene próbálni, azt mondani, hogy jó, ezt felvásárolják, akkor jöhet a nagyobb falat. Én így képzelem el, de lehet, hogy pont úgy hozza a sors, hogy egyből átállunk mindennel, de ezt nem tudom pillanatnyilag, hogy is lenne jobb. Az ember mindig gondolkozik, de nem biztos, hogy jól dönt.

Hogyan látja, mi az, ami a biogazdálkodás terén itt előnyös, illetve melyek a hátráltató tényezők?

Vannak bizonyos elvek, mint az, hogy hagyjunk valamit a jövő generációinak is. Mindenért, ami van a földön, a jelenlegi körülményekért az ember a hibás. Hibás a mezőgazdasággal foglalkozó, mert műtrágyáz, vegyszerez, szennyezzük a vizeket. Hibás a termelő. Hogyha nagyszüleink is ilyen mérékben vágták volna az erdőt, akkor most kérdezem, hogy ki vágná? Ez egy jogos kérdés. Hogyha nagyszüleink olyan mértékben vágták volna ki a fákat, mint azok, akik most ezzel foglalkoznak, akkor most nem lenne, amit kivágni. Visszatérve a kérdésre, szeretnék magam után hagyni dolgokat, legalább azt, amit én kaptam. Ne szennyezzem a környezetemet, valami jót állítsak elő, amit bátran merek ajánlani bárkinek, azt tudjam mondani, hogy ez jó, mert ebben nincs semmilyen adalékanyag, nincsen ízesítőszer, színező stb. Nem tudom, ki mennyire szokta elolvasni az élelmiszerek csomagolásán, hogy mit tartalmaznak, de elképesztő, hogy mi van bennük. Gyakorlatilag szójából s kukoricából mindenben kapunk. A szóját a nagy cégektől kapjuk, javarészt Amerikából, és a 90 százalékuk génmanipulált. Itt Romániában tudomásom szerint nem szabad génmanipulált növényeket termeszteni, s azt hisszük, hogy itt minden rendben van, s közben benne van a csokiban, kekszben, bármiben. Sokan veszik a szójasajtot laktózérzékenység miatt, s szójatejet, s ki tudja, miket találnak ki, csak éppen hogy az ember utána járjon a gyógyszertárba.

Akkor ha jól értem, úgy gondolja, hogy a biogazdálkodás előnye, hogy az embereknek jobb lesz, mert egészségesebb élelmiszert fogyaaszthatnak, illetve a környezetre is kedvező hatással van.

Én ezt látom, így gondolom.

Korlátnak, hátránynak mit tart?

Esetleg adódhatnak technikai problémák. Például egy kártevővel nem tudom hirtelen, mit lehet kezdeni, vagy egy nagyobb mértékű gyomosodás esetén megint nem tudom, mit kellene tenni. Ilyesmikre gondolok, betegségekre. Antibiotikumot használni tiltott, csak akkor szabad, hogyha az állat szenvedését mérsékeli, és dupla várakozás időt kell hagyni neki, mint a nem biogazdálkodásban. Most hirtelen más kockázati tényezőt nem látok. Technikailag másképp kell hozzáállni, mert gépváltás kell, gépvásárlás, rá kell valamilyen szinten készülni előzetesen. Adódhatnak váratlan problémák, viszont kételyem nincs magáról a cselekvésről, hogy az helyes vagy helytelen. Szerintem a legtöbb, amit az ember tehet élete során az, hogy valamit hagy a jövő generációinak is. Ha sáskajárás módjára felfaljuk a földet, akkor nem marad semmi, mert mi vagyunk a sáskák, és nem gondolunk a jövőre. Azon vagyunk, hogy minél hamarabb gazdagodjunk meg pillanatnyi haszonszerzés céljából, aztán hogy az utánunk jövőknek mi marad, az senkit nem érdekel. Én így látom, hogy ez történik. De egymagában átállni szerintem jó. Nem tudja az ember, hogy ez anyagilag mennyire fogja megérni, de én azt hiszem, hogyha boldog attól, amit csinál, akkor az sokszor a pénzt megéri.

A biogazdálkodás a térségben fentartható lenne hosszútávon?

A gazdaság fentartható szerintem. Jelenleg amit mi nem eszerint teszünk, az az, hogy vásároljuk az abrakot, mert nincs olyan területünk, amin megtermelhetnénk. Ez az egyik ok, ami kizár abból, hogy biogazdaságunk legyen. A másik ilyen tényező az, hogy a kukoricát évente egyszer megpermetezzük, és műtrágyát teszünk a földbe, amikor ültetjük el. Én úgy gondolom, hogy ez még nagyon messze jár a nagyipari termeléstől, ahol többször permeteznek, többször műtrágyáznak, és nem olyan mennyiségben, mint mi. Ezek a küszöbök átléphetőek én úgy látom, gond nélkül. Kellene csökkenteni az állatlétszámot ahhoz, hogy én a földbe mást is tudjak tenni, ne csak mindig kukoricát. Ez működtethető lenne. Az azonban, hogy Székelyföldön a bioterméket lehet-e értékesíteni, az már egy másik kérdés. Mint mondottam, jelenleg termelünk napi 800 liter tejet, ami felmegy 1000 literre is, mert télen mindig több tejet termelünk. Hogy ezt a mennyiséget a piac képes-e felvenni vagy sem, afelől kételyeim vannak. Én nem hiszem, hogy Csíkszeredában el tudnék adni 500 kilogramm szánát, jaurtot, vajat, ilyesmit. Sajtban nem gondolkozom. Lehet az is, hogy azt fogom mondani, hogy csak szénával etetem az állatokat, s akkor egyszerűbb lenne minden, viszont kevesebb lenne a

termelésem, de akkor csinálnék sajtot, és az tárolható, viszont én úgy gondolom, hogy tejtermékeket, és nem sajtot szeretnék. Viszont vannak, nem túl közel, nagyobb városok, ahol úgy gondolom, lenne rá igény, ezek mind 200 kilométeres körzetben megtalálhatóak.

Mit gondol, Romániában a biogazdálkodás területén jelenleg hol tartunk?

Éppen az előbb hallottam, hogy ezzel 1 százalék alatt vagyunk, tehát a megművelt területek 1 százaléka sem bio, míg vannak országok, ahol ez 13 százalék. Svájc, Ausztria, ezek mind ilyen magas százalékokkal vannak, viszont Svájcnak jóval kisebb is az összterülete, ezt is figyelembe kell venni.

Mi lenne az, ami által hatékonyabban lehetne a bioágazatot működtetni az országon belül?

Szerintem ezen a téren közelebbről valószínű, hogy lesz előrelépés, de ugyanúgy, ahogy az elején már mondtam, elsősorban mentalitásváltásra van szükség. Kellene gondolni a jövő generációra is, ne csak arra, hogy nekünk 8 tonnás terményhozamunk legyen bármiből, aztán hogy 30 év múlva lesz-e, azt már nem tudjuk, és úgy, hogy műtrágya nélkül. Erre akarok rávilágítani, hogy tényleg, amíg az emberek nem gondolják, hogy váltani kellene, addig nem lesz változás. Én azon gondolkodom most is, vannak olyan területeink is jelenleg, amelyek nem művelhetőek, és beültetném fákkal tavasszal, mert azzal valami jót is tennék. Mindenki csak kivágja a fákat, legyen valaki, aki ültet is. A természet próbál magáról gondoskodni ilyen szempontból is, csak nem tudom, hogy ki a gyorsabb, a természet vagy mi. Ha az emberek nem mennének nagy bevásárlóközpontokba vásárolni, akkor azoknak be kellene zárniuk, igaz? Az emberek amit támogatnak, az működik, amit nem támogatnak, az nem működik. Ha az emberek elkezdenék keresni a biotermékeket, akkor én le merem fogadni, hogy sokkal több gazda állna át, de itt egyéb tényezők is szerepet jászanak amellett, hogy mit akarnak. Ugye, itt kell említeni a fizetéseket. Megengedheti magának, vagy nem engedheti meg? 10 lejes házikenyeret fog venni, vagy megveszi a 3 lejes kenyeret? Ha van kereslet rá, van, ha nincs, nincs. Van egy réteg, ami már belát a rózsaszín köd mögé, és keresik a bioterméket, mert tudják, hogy miért akarják azt fogyasztani, és hogy milyen előnyei vannak, és mitől kíméli meg magát hosszútávon.

Az interjút készítette: ***Bogyor Izabella***

„Mindig van valami új…”

Zöldi István, Csíkszereda

Hogyan ismerkedett meg a gazdálkodással, a szülei foglakoztak ezzel?

Édesanyám ilyen polgármester vagy alpolgármester volt Vízaknán, édesapám, ő kőműves volt. A nagyszüleim édesapám részéről földművesek voltak, onnan örököltük ezt az 50 hektárt, édesanyám részéről pedig gyári munkások. 1962-ben a kollektivizálásnál a földeket elvették, s úgy a szülők akkor azt mondták, hogy ezzel most már akkor nem érdemes foglalkozni

Vízakna fürdőváros, volt kertünk, vegyszert nem igazán használtunk abban az időben. A kerti munkák nagyrésze az házi feladat volt, főleg tavaszkor, ásás meg ágyáskészítés. Nyár közepén, mikor jött a fürdőszezon, akkor nem igazán, akkor inkább strandoltunk, de amikor oda kellett tenni a csontot, szőlőmetszéskor és ilyen nagyobb munkáknál, akkor muszáj volt odaállni.

Milyen végzettsége van?

A brassói fafeldolgozó egyetemnek a mérnöki karán végeztem, gépészmérnök vagyok. 1980-ban kerültem Csíkszeredába, és hát attól errefelé minden évben, mielőtt megvettük volna itt a telket Csíkvacsárcsiban, mindig béreltünk két, két és fél ár területet, ahol saját magunknak megtermesztettük a zöldséget.

Most van egy saját cégem, amelyik a szolgáltatás terén működik, a fuvarozás terén, más cégek importját bonyolítjuk le szerződéses alapon, de ez olyan, mondjam úgy, hogy munkakör, ahol rengeteg szabadidő van, úgyhogy lehet nyugodtan méhészkedni.

Honnan szerzett információt a biogazdálkodásról?

A méhészet az egyedüli szakma, ahol nincsen az az irigység, hogy a méhészek között egyik a másikra irigy lenne, ezt merem állítani, kivétel persze mindig van. Rendszeresen tapasztalatcserére járunk ki Magyarországra vagy Szlovákiába vagy Szlovéniába, az ottani méhészekkel tartjuk a kapcsolatokat, és ugye elbeszélgetünk. Az este is mondtam itt a kollégáknak, hogy a méhészet az egy olyan dolog, hogy a méhet nem lehet bekeríteni, ugye ő 5 kilométeres körzetben elrepül. Most hiába mondom a méhész kollégámnak, akinek 3 kilométerre tőlem van a méhészete,

hogy ne figyelj oda, ne törődj vele, mert a család így is, úgy is kibírja, de ha felüti a fejét egy betegség, mondjuk egy költésrothadás, ami a legveszélyesebb, és a méheknél, ugye megvan az az ösztön, hogy raboljanak, s megtámadják, elhozzák a mézet onnan, de elhozzák a betegséget is. Úgyhogy én csak kárát tudom látni annak, hogyha valaki nincs eléggé felkészülve vagy nem szakma avatott, hogy kellőképpen tudja a munkáját elvégezni. Szóval ez egy érdekes dolog, de ez valóban így van, mondjuk egy más jellegű állattartásnál lehet, hogy azt mondja, hogy hát jó, hogy a szomszéd kecskéje beteg, mert az enyém még mindig nem, de a méhészet nem ilyen.

Méhészkedéssel mióta foglalkozik?

Lehet vagy negyven éve… Ez úgy kezdődött, hogy a családi háznak a kéményében felfedeztem egy rajt, ami tiszta véletlenül beköltözött oda, s akkor aztán megérdeklődtem, hogy hogy lehetne kiszedni, s akkor keretet kértem, aztán vettem, aztán kezdett szaporodni az állomány... A családban volt ennek előzménye, de nem direkt, hanem a nagyszüleimnek a testvérei, azok méhészkedtek, azok nagy méhészek voltak, de közvetlen a családban nem foglalkoztak ezzel.

Nem sok ismeretem volt, a fürdővárosban lévő méhészektől érdeklődtem, hogy mit kéne csinálni, hogy kéne csinálni, s hát az előbb is mondtam, hogy ugye irigység itt nincs, segítettek. S lassacskán gyűlt a tapasztalat, amit rosszul csináltunk, arra rájöttünk tavaszkor, hogy ezt rosszul csináltuk, mert ugyebár a család ráment, vagy kettő vagy három is, próbáltunk azon javítani. A tandíjat vagy így, vagy úgy, az ember meg szokta fizetni.

Mi indokolja azt, hogy ezzel foglalkozik?

Ezt elég nehéz elmondani, szerintem egy külön világ. Lehet, hogy másfajta állattartásban is ugyanaz a szeretet nyilvánul meg, de legalábbis én ha oda kimegyek közéjük, akkor mindenféle más gond eltűnik. Mikor az ember a keretet kiveszi, nézi, hogy hogyan dolgoznak a méhek, akkor akarata ellenére is a többi ilyen mindennapi gond az úgy elszáll, s akkor ott helyrejön, ahogy nézi, hogy hogy építenek, meg hogy hogy etetik egymást, meg hogy kísérgetik az anyaméhet, figyelnek rá, hogy nehogy megtámadják, vagy hogy etetik, vagy pontosan rákényszerítik, hogy anyabölcsőbe petézzen, ugye, ilyen természetes dolgok.

Honnan szerzett információkat a biogazdálkodásról?

A kollégák mondták, már többen vannak, akik biométhészek, a növénytermesztésben hát mondjuk internetről, újságból, meg maga a cimke, üzletben is egy-két helyen lehet kapni különböző termékeket, amelyeken a bio minősítés rajta van.

Most itt laknak a városban, és Vacsárcsiban van a méhészet is meg a kert is?

Igen, van egy ilyen régi paraszthház 18 ár telekkel s nyáron otthon töltjük az időt. Van málna-ültetvényünk, hát ültetvény, a tavaly is leszedtünk vagy 30 liter málnát, három veder málnát, akkor egres van, meg ami ilyen évről évre... Gyümölcsfákat ültettünk... saját magunknak, ami nagyjából kell, azt megtermeljük. Mondjuk eladásra még nem került sor, zöldségtermesztésből lehet, hogy nem is fog, ilyen biotermékekből.

A méhészeti termékeket eladják?

Azt igen, az annyi van, hogy abból tudok eladni minden évben mézet és propoliszt. A virágporral most kísérletezek, nem volt idő mostanig, mert ugye a virágporszedés egy kicsit munkaigényesebb, mert akkor minden nap ott kell lenni, este le kell szedni a virágporszemeket, ki kell üríteni, ki kell válogatni a virágport, azt ki kell takarítani, meg kell szárítani, mert ha nem, összepenészedik, s akkor már nem piacképes áru. Amit én megtermelek, abban a vásárlói körben azt simán el tudom adni, megbíznak benne, ez kialakult éveken keresztül, egy vásárlói kör, s amit megtermelek, azt ott nyugodtan el tudjuk adni.

Honnan szerzett tudomást erről a tanfolyamról?

Decemberben mi méhészek mentünk Zalaegerszegre, meghívtak az ottani mézlovagok egy ilyen testvéri-baráti elfoglaltságra, és pont arra az időszakra esett, hogy az *Egybetartozás napját* ünnepelték, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium, Magyarországon. És Máthé Emma is ott volt a kollégákkal együtt, mert ők mint kiállítók vettek részt ezen a *Megemlékezés napján* december 4-én, s akkor ott elbeszélgettünk, és mondta, hogy lesz egy ilyen kurzus, és kérdeztem, hogy akkor én jöhetnék-e. És mondta, hogy hogyne. És most, ha minden igaz, akkor kéne menjünk Nürnbergbe, a *Biofach-ra*, ugye az a világ legnagyobb bio úgymond kiállítása és vására, ami a jövő hónapban van. Azt szervezzük, mi a Bio egyesület tagjai, mert egyelőre nem sikerült semmiféle pályázatot ilyen téren megnyerni, azt hiszem,

nem is nyújtottak be igénylést vagy nem is volt kiírva valami ilyen, de zsebből kifizetjük, megéri.

Miért érdemes erre a tanfolyamra időt meg energiát fordítani?

Én azon a véleményen vagyok, hogy életkortól eltekintve, az ember bárhová elmegy, bárkivel beszélget, mindig valami újat tud tanulni. Ha idő van, akkor miért ne? Mert a valóság az, hogy állítja az ember, hogy hát én tudom, hogy hogy kell, de lehet, hogy a másik egy kicsit jobban tudja. Nem biztos, de lehet, és mint méhésznek, ha nem jól tudja, akkor mi úgy szoktuk, hogy mondjuk neki, hogy mi így szoktuk, s aztán te használd, ahogy gondolod. De ez nem áll fenn itt, ahol képzett szakemberek az oktatók. De mindig van valami új, amit az ember vagy tudatosan, vagy tudatlanul kihagy a dologból, vagy azt hiszi, hogy hát ez jól van így is. Többek között volt egy alkalom, amikor megmetszettem a gyümölcsfáimat, s Szebenben találkoztam egy mérnökkel, aki egy nagy ültetvénynek az ügyvezető igazgatója volt. S mondom neki, hogy nézd meg, el kell jöjjek hozzád tanfolyamra, mert a könyv szerint megnyestem a fákat s nem teremnek. Azt mondja, na, pont azért nem teremnek, mert úgy nyested meg, a könyv szerint. Úgyhogy van, ami a tapasztalat, s van, ami a könyv, s a kettő között általában szokott különbség lenni.

Most a gyakorlatban biogazdálkodást folytat, csak éppen nincsen minősítése?

Most egyelőre nem igazán éri meg, hogyha lenne évi 4-5 tonna méz, akkor már igen, de pillanatnyilag a vásárlói kör sem igényli, és nincs is annyi, hogy ilyen szabadpiacra kikerüljek vele, ahol mondjuk többet kapnék. S „angróban” pedig nincs, ahogy eladjam, mert valójában az „angrós” árnál látszik a nagy különbség, mondjuk a piac hordozza, a piac szabja meg az árakat, de akkor is, a biominősített méz esetén 30-40%-os felár van, úgyhogy aki már ilyen nagy tételekben tud, mondjuk 200-300 család méhhel, annak megéri. A másik dolog pedig az, hogy ha netalán majd pályázatok is lesznek, akkor meg lehet próbálni.

Miként látja a biogazdálkodás jövőjét?

Szerintem van jövője, mert ha sikerül a vásárlót meggyőzni arról, hogy nem minden, ami a polcon van, ehető meg iható, akkor nagy jövője van. Mert ugye sokan csak az árat nézik – mondjuk lehet, hogy a gazdasági helyzet is rákényszeríti arra, hogy elsődlegesen az árat nézze meg – viszont idővel, én azt mondom, hogy mindenki rá kell jöjjön arra, hogy nem az ára a legfontosabb egy terméknek, függetlenül attól, hogy milyen termékről van szó, hanem annak a minősége.

Előbb-utóbb ez lesz. Valamelyik alkalommal egy ilyen méhésztalálkozó alkalmával mondták, hogy ugye a DDT-t már betiltották vagy 30 éve, ha jól tudom, 25-30 éve megszüntették, nem szabad használni DDT-t, és megfigyelték azt, hogy – azt hiszem, Angliából jött ez a hír – a ma született gyermekeknek a szervezetében a DDT-maradvány benne van. Ez a harmadik generáció, vagy mit tudom, a második generáció, és még ott van a DDT. Nem elég a pillanatnyi megoldásokra figyelni, lehet, hogy jók most, de idővel nem tudni, hogy mi lesz belőle.

Melyek lehetnek a korlátai a biogazdálkodásnak?

Elsősorban a termelékenység, az egy négyzetméteren vagy egy családdal elért teljesítmény sokkal kevesebb, mint ha vegyszert vagy műtrágyát vagy ilyent használ az ember. A méhészetnél mondjuk elég érdekes a dolog, például ezzel a génmanipulált növénytermesztéssel. Ilyen a szójatermesztés, ha behozzák külföldről, s hogyha itt is kezdik termeszteni, akkor ugye a virágporral a méhek be fogják hordani a mézbe, és automatikusan, bármilyen biotermelés mellett, fennáll annak a veszélye, hogy a kukorica, a repce vagy pontosan szója génmanipulált virágpor kerüljön a mézbe. Állattartásban lehet valamilyen mértékben korlátozni, de minden méhnek nem lehet a szárnyait megfogni, hogy erre a virágra ne szállj rá, nem lehet behatárolni.

Hosszú távon Ön szerint fenntartható-e a biogazdálkodás ebben a térségben?

Igen, főleg ott, ahol nem is lehet megvalósítani nagyüzemi termelést, a természeti adottságoknak köszönhetően. Szintén egy ilyen kurzus alkalmával mondták, hogy meg van állapítva, hogy az Unió keretén belül Hargita megye, ez a régió itten, a legtisztább, szóval nem műtrágya-fertőzött, nem vegyszer-fertőzött, legalábbis akkor, mikor a felmérést végezték.

Ezt a szintet kéne tartani, szerintem ilyen jellegű kurzusokat vagy legalábbis felvilágosítást kellene tartani sok gazdálkodónak, aki például mondjuk pityóka-termesztéssel foglalkozik, hogy ne műtrágyázza agyon a földet, mert sajnos vannak olyan esetek, hogy kicsiben is, de agyonműtrágyázza a pityókát, aztán meg utána megeszik vagy eladják. Szóval lehet, hogy a megtermelt krumplit eladja, de a földje ott marad, szóval ez maradandó. Úgyhogy szerintem itten is ez lenne a lényeg, hogy ha a terméket el is adjuk, de a földet ne szennyezzük, ne károsítsuk.

Mire lenne a térségben szüksége a bioágazatnak ahhoz, hogy sikeresebb legyen?

Véleményem szerint a vásárlót kellene felvilágosítani, a reklám az hiába megy, a reklám az elég költséges. Viszont kicsiben, a szomszédnak elmondani, hogy figyelj oda, hogy mit eszel, nézd meg, hogy mit veszel, szerintem ez sokat számít. S akkor a sajtóban, itt-ott ha megjelennének ilyen cikkek, felhívnák a figyelmet arra, hogy nem minden, amit megvásárolunk, ehető.

Mit tart fontosnak a biogazdálkodás terén?

Fontosnak tartom, amennyiben lehet, minél jobban kiiktatni a növényvédő szereket.

Sajnos vannak olyan helyzetek, hogy közben muszáj használni, de továbbra is kiállok amellett, hogy amennyiben lehet, kerüljük el. Műtrágyát, azt egyáltalán nem használtunk, viszont a vegyszereknél, amennyiben lehet, a nagymama féle szereket használunk, mit tudom, kékkövet, csihánylevet, amik úgymond ide illenek.

Az interjút készítette: ***Berényi Hajnal***

IV. Események, adatok, értelmezések

Tollvaj Réka

HELYI TERMÉKEK FOGYASZTÁSA ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI MEGKÖZELÍTÉSBEN

Tollvaj Réka dolgozata[1] egy székelyföldi város helyi termék fogyasztási gyakorlatát vizsgálja fókuszcsoportos kutatás alapján. Ez a szakmai megközelítés azért lehet nagyon hasznos, mert okkal számíthatunk arra, hogy a térségi biogazdálkodás megerősödése esetén a biotermékek értékesítésében hasonló térségi fogyasztói magatartásokkal találja magát szembe a termelő vagy a forgalmazó, és a termékek sikeres pozícionálása szempontjából a térségre jellemző fogyasztói magatartások előzetes ismerete előnyös lehet.
A kutatás bevezető része a fogyasztás mint társadalmi gyakorlat néhány szakmai megközelítését mutatja be. Az ilyen jellegű szakmai ismerteknek az innovációs folyamatba való beépítése több mint szükségszerű. (A dolgozat teljes anyaga a Sapientia EMTE csíkszeredai könyvtárában érhető el.)

1. Fogyasztáselméletek, vásárlási döntéstípusok

A fogyasztásra vonatkozó társadalomtudományi vizsgálatok számos elméletet alakítottak ki. Ezek közös vonása, hogy különböző szempontból ugyan, de magyarázzák a fogyasztói- vásárlási motivációkat. Az alábbiakban ezeket az elméleteket és fogyasztói döntésmodelleket foglalom össze.

Az ösztönelmélet a fogyasztásra nézve az egyik legrégebbi szemlélet, amely szerint az emberben vágyak élnek, amelyek genetikailag meghatározott ösztönökre épülnek. Az ösztönök motiválják a vágyakat, a vágyak a viselkedést. Fogyasztáskor tehát az ösztönalapú vágyainkat éljük ki, amikor késztetést érzünk egyik vagy másik termék megvásárlására, fogyasztására.

A manipulációelméletben ugyancsak a vágyak képezik a kulcsfogalmat, viszont ezeket a vágyakat már nem az ösztönökkel magyarázzák, hanem a külső

[1] Tollvaj Réka: Helyi élelmiszerekkel kapcsolatos fogyasztói vélemények és vásárlási szokások vizsgálata Kézdivásárhelyen. Diplomadolgozat 2013. Témavezető dr. Nistor Laura

világból származó behatásokkal. Egész pontosan az elmélet úgy tartja, hogy hirdetők és piackutatók munkálkodnak a kínálatok kialakításán, a modern társadalom különböző médiumai, a film, televízió, sajtó stb., pedig „beoltják" a nézőket, szinte szó szerint a fogyasztók véráramába terelik az egy-egy termék iránti vágyat. (…)

A vebleni szemlélet Thortstein Veblen amerikai szociológus nevéhez kötődik. Veblen a 20. század elején jelentette meg a fogyasztásról alkotott elveit „A dologtalan osztály elmélete" című könyvében, amelyben középpontba állítja a társadalmi státus kérdését, valamint kitér a fogyasztás szimbólumtermelő szerepére is. Szerinte az árucikk ára kulturális jelentéssel bír. Ezzel kapcsolatosan a fogyasztók körében egy „csatlakozó" vagy „sznob" hatás tapasztalható. A csatlakozók esetében a szolgáltatás iránti kereslet növekszik, a státushierarchia csúcsán levőket követik. A sznobok esetében a kereslet csökken, ha bizonyos státusú egyének kihívóan birtokolnak bizonyos tárgyakat. (…) A vásárlási döntések azt próbálják magyarázni, hogy a szükségletek és vágyak közepette hogyan történik meg tulajdonképpen egy-egy adott termék vásárlása, fogyasztása. A szakirodalom a vásárlási döntések kapcsán két fontos fogalmat emel ki: *involvement-et (érintettség) és a szituációs hatást.*

Az ***involvement*** vásárlás során azt jelzi, hogy mennyire érintett a vásárló érzelmileg vagy értelmileg a folyamatban vagy a folyamat végeredményében. Aktiváltság-fokot jelent, jelzi a motiváció erősségét, a vásárlási döntéshez szükséges információkeresést, információ felvételt, feldolgozást és tárolást. A szakirodalom *high* (erős) és a *low* (alacsony) érintettséget különböztet meg. Az érintettséget három csoportba sorolhatjuk: *személyes érintettség, a termék vonzereje, a szituációtól függő érintettség. A személyes érintettség* esetén vásárolt termékek a szenvedély kielégítésére, valamint az önmegvalósítási lehetőség törekedésére szolgál. *A termék vonzerejétől függő érintettség* a környezettől kapott impulzusok alapján, valamint az adott cég marketingmunkája eredményeképpen történik. *A szituációfüggő érintettség* abban az esetben történik, amikor például éhségérzet esetében vásárolunk.

A szituáció olyan helyzet amely a tér és idő együttese, amelyek nem személyes, nem ösztönző jellegűek, mégis kimutatható a vásárlási magatartásokba és hatást gyakorolnak a vásárlási döntésekre. A szakirodalom a következő szituációkat különbözteti meg: *fizikai környezet (*például az üzletek belső terének kialakítása*), társadalmi környezet* (a körülöttünk levő személyek, mások vásárlásainak észlelése stb.*), az időtáv* (a napszak, a vásárlás időpontja, a vásárlásra rendelt idő)*, a megoldásra váró feladat (*ki részére vásárolunk, készek vagyunk az újításra stb.*), pillanatnyi állapot*

(a fizikai és lelkiállapotunk, a rendelkezésünkre álló pénz). Az érintettség és a szituáció keresztmetszete mentén a szakirodalom négy vásárló döntési típust különböztet meg (Hofmeister és Tóth-Törőcsik, 1996: 174-182).

Az impulzusvásárlás erős emocionális tényezők hatására jön létre. A fogyasztó nem megfontolt, hanem a termék megtetszése szerint vásárol. Az atmoszféra, árkategória, áruelhelyezés, üzlettípus mind-mind növelhetik az impulzusvásárlók számát. Ez a vásárlási döntés inkább a fiatal korosztályúak rétegeiben elterjedt. Amint a későbbiekben is látni fogjuk, saját kutatásomban is észleltem ilyen típusú fogyasztókat, főleg a fiatalkorúak körében. Többségük szupermarketekben vásárol, mivel megfelelő a légkör, könnyen hozzáférnek minden termékekhez, kipróbálhatnak újabb és újabb termékeket. Az idősek körében is véltem felfedezni impulzusvásárlásra utaló jegyeket: például ha a hipermarketben olcsó, árleszállított terméket láttak, ezt rendszerint megvásárolták, függetlenül attól, hogy szükségük volt-e rá.

A szokásokon alapuló döntések (vásárlási automatizmus) rögzült magatartásmintát jelentenek, amelyek rutinszerűek, komolyabb megfontolást nem igénylő termékválasztást eredményeznek. Ezen döntések kialakulhatnak szociális minták követéséből, valamint az egyszer meghozott döntés rögzüléséből. A döntés problémáját rendszerint egyszerűsíti a termékek, márkák ismerete. A fogyasztók információkat, tapasztalatokat gyűjtenek az adott termék piacán jelenlevő márkákról, összehasonlítást tesznek, és meghozzák a döntést. A későbbiekben márkahűségre alapozódik a vásárlási szokás. A vásárlási automatizmus rendszerint a gyakran vásárolt napi cikkeknél jelenik meg. A későbbiekben látni fogjuk, hogy saját kutatásomban minden korosztályra jellemző volt ez a vásárlási döntés, de főleg a középkorú és idős generációban volt erős. A szokáson alapuló vásárlás annak is betudható volt, hogy az idősebb korosztály kerüli a többi termékhez kapcsolódó kockázatot, és általában az anyagi helyzetük sem engedi meg a „bármilyen" termék kipróbálását.

A *leegyszerűsített és az igazi „problémamegoldó" vásárlási döntéseket* az erős tudati, értelmi kontroll jellemzi. A leegyszerűsített vásárlási döntés esetében a fogyasztók nem igényelnek túl komplex információkat, a túl sok információ során képtelenek dönteni vásárláskor. Inkább a kevesebb márka tulajdonságainak mélyebb elemzésére van szükségük. *Az „igazi" vásárlási döntés* rendszerint az első vásárlás, valamint a márkaváltoztatás során áll fenn, amikor a fogyasztóknak nincs

tapasztalatuk az újonnan kipróbált termékek értékelésében, használatában. A fogyasztók általában a termék tulajdonságát és az ár kapcsolatát vizsgálják, ilyenkor a ráfordítás-haszon elemzése folyik. Ha eltérő árak mellett a termékminősége is eltér, konfliktusokat élnek meg. Nagy bizonytalanság jellemzi ezeket a fogyasztókat, rendszerint addig folytatják a „piackutatását", ameddig el tudják fogadni saját döntéseiket. Akkor elégedettek, amikor a várt és a kapott teljesítmény egyensúlyban áll.

2. Alternatív fogyasztási típusok

A tömeges fogyasztás, a termékek jelentéstől való megfosztása, valamint az ökológiai fenntarthatóság kérdése a 20. század végétől kezdődően előtérbe helyezték a fenntartható fogyasztást, illetve ennek különböző típusait, amelyeket napjainkban alternatív fogyasztásként szokás definiálni. Ezek a fogyasztási típusok feltételezik a fogyasztók részéről az érintettséget, illetve a racionalitást, a tudatosságot a fogyasztási döntések meghozatalakor, éppen ezért tudatos vásárlás néven is szokás emlegetni ezeket. (...)

2.1. A fenntartható fogyasztás

Az 1990-es évektől kezdődően az etikus fogyasztás keretében egyre nagyobb figyelmet kapott a fenntartható fogyasztás témaköre, amely szorosan kapcsolódott az ENSZ fenntarthatósági törekvéseihez. A fenntarthatósággal kapcsolatos gondolkodásban egyre gyakrabban megjelent a lokalitás, a térbeli kisléptékűség, a termelés és fogyasztás térbeli összekapcsolódásának fontossága. A fenntartható fogyasztás ebben a megközelítésben tehát egy helyhez kötött fogyasztást tükröz, ahol a fogyasztók a hozzájuk térben közel álló termelési javakat fogyasztják el, ezáltal biztosítva a tőke, a profit helyben maradását (gazdasági fenntarthatóság), illetve a javak szállításából származó környezeti károk csökkentését (környezeti fenntarthatóság). A fenntartható fogyasztással foglalkozó tudományos munkák szerint a fenntartható fogyasztás célja, hogy hosszú távon érje el a felhalmozó, hivalkodó fogyasztástól, mint értéktől való eltávolodást egy alternatív, helyhez kötöttebb, a közösség érdekeit is figyelemben tartó fogyasztási modell felé (Gulyás, 2008).

Természetesen a fenntartható fogyasztásban is megjelenik a fogyasztás szimbolikus jellege, amely több ponton is tetten érhető: a fenntarthatóságra törekvő fogyasztáson keresztül nem csak élettani és anyagi szükségleteinket elégítjük ki, hanem társadalmi szerepünket is meghatározzuk, illetve csoporttudatot hozunk

létre nem csak a hasonló termékeket fogyasztókkal, hanem azon termelőkkel is, akiket fogyasztási döntéseink révén direkt vagy indirekt támogatunk (Lengyel és Lukovics, 2008). (…)

2.2. A helyi termékek fogyasztása

Az etikus, a fenntartható, valamint a környezettudatos fogyasztási módok keresztmetszetében helyezhető el az a fogyasztástípus, amelyet helyi, azaz a lakóhelyhez közel eső termelőktől származó termékek fogyasztása határoz meg. A helyi vagy lokális fogyasztás etikus, mivel olyan erkölcsi elvekre épül, amelyek a lakóhelyhez közeli, térségi termelők iránt érzett felelősségre helyezik a hangsúlyt. Ebből kifolyólag a fenntarthatóság kritériumainak is megfelel, mivel ezen termékek fogyasztásán keresztül biztosítható a lokális, sok esetben kistermelők megélhetése. A lokális fogyasztás ugyanakkor a környezettudatos fogyasztás jegyeit is magán viseli. A helyi termékek fogyasztása alacsonyabb környezeti terheléssel jár (pl. kisebb szállítási távolságokból fakadó környezetkímélés).

Összességében véve tehát elmondható, hogy a lokális termékek fogyasztása egy alacsonyabb környezetterheléssel járó, a helyi gazdasági szereplők szemben felelős fogyasztási mód. Ezen túlmenően, az egyén azáltal, hogy helyi terméket vásárol, közösséget vállal azokkal, akik szintén ilyen terméket vásárolnak, és minél többen vannak ezek a vásárlók, annál erősebb a fenntartható fogyasztást támogató csoportmorál. Helyi szintről lévén szó, a fogyasztó jóval szorosabb kapcsolatba kerül azzal a csoporttal, amelynek fogyasztása által, tagja lett. A lokális fogyasztás tehát a fiziológiai szükségletek kielégítésén túlmenően kielégítheti a szimbolikus fogyasztói szükségleteket is (Lengyel és Lukovics, 2008).

A helyi termékek meghatározása, és a helyi fogyasztás tehát normatív kritériumokat követ. A szakirodalomban és a köznyelvben is elfogadott tény, hogy a helyi termékek fogyasztása egy pozitív dolog, amely hatásában több szintre terjed ki.

A helyi termékek fogyasztása tehát:

- jó ***a termelőknek***, mivel lehetőséget ad termékeik értékesítésére, anyagi biztonságuk növelésére; ***jó a fogyasztóknak***, mivel a fogyasztáshoz közeli termelésből következően kevesebb tartósítószert tartalmazó, a hagyományos ízeket, minőségi terméket kínál úgy, hogy közben megismerheti az előállítás folyamatát, ill. a termelőt, társadalmi felelősség érzetét erősítve gyakorolhatja a szolidaritást;

- jó ***a helyi munkavállalóknak***, mivel kiszélesíti a helyi munkavállalási lehetőségeket, hasznos és egyben legális, a társadalombiztosítási jogviszonnyal járó munkát biztosít az alacsonyabb iskolai végzettségűeknek is;
- jó ***a turisztikai szolgáltatóknak***, mivel a szállás- vagy vendéglátóhelyet egyedivé tevő kézműves tárgyakhoz, a gasztronómia élmény nyújtásához elengedhetetlen alapanyagokhoz juttat hozzá, bővíti a turisták számára ajánlható programkínálatot, együtt javítja a szolgáltatás versenyképességét, növeli a bevételeket;
- jó ***a települési önkormányzatnak***, mivel javítja a foglalkoztatottságot, növeli a helyi adóbevételek nagyságát, ezzel a település fejlesztésére fordítható forrásokat. A helyi termékek fogyasztását övező pozitívumok következésképpen megjelennek a helyi termékek vásárlását ösztönző üzenetekben is.

A szakirodalom alapján a helyi termék fogalmának megközelítése két irányból lehetséges. Egyrészről, a termék helyhez kötöttségét és tájjellegét hangsúlyozva, helyi terméknek tekintjük a helyben megtermelt vagy összegyűjtött alapanyagokból, helyben kialakult eljárások (receptek) alkalmazásával, többnyire kisüzemi keretek között előállított, esetleg csomagolásukban is helyi anyagokat, helyi kulturális elemeket felhasználó (ily módon a hely sajátosságait megjelenítő) termékeket. Másrészről a helyi munkaerővel a helyi – kb. 50 km sugarú körön belüli – lakossági igényeket kielégítő termékek sorolhatók ebbe a körbe. Mindkét értelmezésben a globalizációval szemben a helyi termelés és értékesítés felértékelődése jelenik meg (Lengyel és Lukovics, 2008).

A fenti, elméleti csoportosításon túl a helyi termékeknek gyakorlatias, azaz a kereskedelmi forgalomban is könnyen beazonosítható csoportjai léteznek. Úgy tűnhet, hogy egy-egy kirakodóvásár (pl. falu- és városnapok) alkalmával fellelhető termékek köre minősül helyi terméknek. A valóságban többről és másról van szó, mivel az ilyenszerű kirakodóvásárokon kínált portékák nem minden esetben felelnek meg a távolság kritériumának, azaz sok esetben a vásár helyszínétől távolabb gyártják őket. Tehát egy csíkszeredai vásárban kínált kalotaszegi kistermelőtől származó festett bútor a csíkszeredai piacon nem helyi, hanem tradicionális terméknek nevezhető. Álláspontom szerint tehát a tradicionális termék nem feltétlenül azonos a helyi termék fogalmával, bár a két fogalom felülírhatja egymást, abban az esetben, ha a tradicionális, helyi jellegű termék származási helye, közel, maximum 50 km-re esik a vásárlás helyszínétől.

A legtöbb esetben a kistermelőktől származó terméket már a származás helyétől függetlenül is helyi terméknek szokás nevezni (ez esetben a kalotaszegi festett bútor a világ bármely piacán helyi terméknek nevezhető). Más esetekben a helység mint távolság kritériumát tágabban értelmezik a fent említett 50, vagy a még szűkebb 30 km-es körzetnél, és az ilyen tágabb térségből származó, kistermelők által előállított termékeket nevezik helyi termékeknek. Jó példák erre a Székely termék vagy a Góbé termék logóval ellátott termékek, amelyek a Székelyföld területéről származó, kistermelők által előállított, többségükben élelmiszer termékeket jelölik helyi termékeknek. Vannak esetek, amikor a helység térségi meghatározottsága is tágabb, illetve a termékek kistermelők általi előállítottsága sem elsődleges kritérium. Ezekben az esetekben egy-egy lazább meghatározással állunk szemben. Ilyen eset például, amikor egy-egy országban már több éve előállított, tehát termelési tradícióval rendelkező termékeket nevezünk helyi termékeknek.

(…)

3.Helyi termékek fogyasztása – kutatási összefoglaló

A kutatási programomat egy székelyföldi városban, Kézdivásárhelyen végeztem 2013-ban. Munkám a helyi termékekkel kapcsolatos fogyasztói véleményekre, preferenciákra és viselkedésekre terjedt ki. Kutatási módszerként a fókuszcsoportos kutatást alkalmaztam, amely a fogyasztásszociológia egyik alapvető kutatási eljárása. Három korcsoportban (fiatalok, középkorúak, idősek), s mindhárom esetben külön férfiak és nők körében elemeztem a helyi termékekkel kapcsolatos fogyasztási szokásokat. Az elemzés az alábbi kérdéskörökre terjedt ki: a helyi termék fogalmának jelentéstartalma, a helyi termékekkel kapcsolatos fogyasztói szokásokat és preferenciák, az egyes konkrét fogyasztói csoportokra irányuló vélemények, a helyi termékekkel kapcsolatos informálódás gyakorlata.

A helyi terméknek tulajdonított jelentések azt tükrözik, hogy a fogyasztók elég tágan értelmezik ezeket a termékeket. A csoportok résztvevői helyi termék alatt elsősorban a térségi, tehát a székelyföldi termékeket értik, szűkebb értelemben helyi terméknek minősülhetnek a csak a megyében előállított termékek, tágabb értelemben pedig a hazai, azaz a romániai termékek. Természetesen a csoportok között némi különbség is megfigyelhető. Amíg a fiatal, egyetemista lányok a helyi termékeket elsősorban az élelmiszerekkel azonosítják, ezeken belül is azokkal, amelyek a kistermelőktől (sok esetben kis, családi, informális gazdaságokból) származnak, addig az egyetemista fiúk számára a helyi termékben nem a kistermelői

vonatkozás a fontos, hanem a termék helyhez köthetősége. A fiúk számára a helyi termék tehát nem csak élelmiszert jelent, hanem minden olyan terméket, amelyet a térségben lehet lokalizálni, valamilyen szempontból: pl. a hagyományos jegyeket viselő termékek, mint pl. a kürtőskalács, kézműves termékek, egészen a kézdivásárhelyi nadrággyár termékeiig, amelyeken „helyi munkaerő dolgozik", annak ellenére, hogy exportcikkekről van szó.

Mindkét fiatal fogyasztói csoport esetében, de különösen a fiúknál, a termék helységének egyik összetevője a termék megnevezésében a térségre utaló jegy. A Covalact tejtermék, a Perla Covasnei ásványvíz, a Ciuc sör, sőt akár a Secuiana nadrágok tehát „már definíció szerint is helyi termékek".

A helyi termék legszegényesebb reprezentációjával a középkorú fogyasztók esetében találkoztunk, itt is elsősorban a családanyák esetében. Ez számomra furcsa volt, hisz annak ellenére, hogy a helyi élelmiszerek fogyasztása terén ők képezik az elsődleges fogyasztói csoportot, úgy tűnik, hogy ők tudják legkevésbé egyértelműen elmondani, hogy mit jelent számukra a helyi termék. Az idős korosztály esetében érdekes specifikum, hogy főleg a férfiak a helyi terméket ellentétbe állítják a régi kézdivásárhelyi céhes termékekkel, és így a helyi termékről szóló narratívák része, hogy „ez a helyi termék" már nem „az a helyi termék".

A helyi élelmiszerekkel kapcsolatban azt lehet mondani, hogy négy meghatározás dominál, összhangban a fenti helyi termék meghatározásokkal, amelyek a fontossági sorrendben az alábbiak: elsősorban helyi élelmiszerek a családi gazdaságokból származó termékek (elsősorban a fiatal fogyasztók esetében igen élénk ez az asszociáció), másodsorban helyi termékek a térségben/megyében a kistermelőktől a piacokon, vásárokon megvásárolható termékek, harmadsorban helyi termékek a térségi, megyei vállalatok termékei (pl. pékáruk, tejtermékek), illetve helyi termék a két helyi termék brand, a Góbé és a Székely termék.

A fogyasztási szokások és döntések azt jelzik, hogy mindenik fogyasztói csoport esetében csak alacsony érintettségről (low involvelemnt) beszélhetünk a helyi termékeket illetően: a fogyasztók viszonylag kevés információval rendelkeznek (elsősorban a középkorú és az idős fogyasztók) és vásárlásukat nem dominálja a helyi termék vásárlásának a motivációja. Valamivel magasabb az érintettség a fiatal egyetemista fogyasztók körében, akik sok esetben kimondottan helyi termékekre „vadásznak", de itt sem beszélhetünk egy teljesen tudatos fogyasztói csoportról. Az életkor alapján nem lehet élesen elkülöníteni a két legjellemzőbb fogyasztói csoportot: a nem tudatos együtt érzők és az összetételre koncentrálók csoportjait.

A nem tudatos együtt érzők csoportjába azok a vásárlók tartoznak, akik rutinvásárlók. Esetükben ha egy termék bevált, jó minőségű, ízletes és/vagy olcsó, akkor megvásárlásra kerül. Ha ezek a tulajdonságok egy helyi termékben találhatók meg (ami igen sok esetben így van), akkor ez a fogyasztói csoport úgy válik a helyi termék támogatójává, hogy nem is tud róla. Természetesen azt tudják, hogy a termék, amelyet rutinszerűen vásárolnak helyi, de amikor vásárolni mennek, akkor nem „a helyi" terméket keresik, hanem „azt a terméket, amelyik finom, amelyik olcsó, amelyik bevált".

Egy másik jellegzetes fogyasztói csoportot az összetételre koncentrálók jelentenek. Ebbe a csoportba valamivel magasabb érintettséggel rendelkező vásárlók tartoznak, akik főként fiatalok, és akik egy bizonyos ízt, összetételt keresnek. Amennyiben ezek a tulajdonságok megtalálhatók a helyi termékben, akkor megvásárolják ezeket a termékeket, anélkül, hogy rutinvásárlókká válnának. Ez a csoport az, amelyik ismeri a Góbé termékeket, amelyeket hébe- hóba megvásárol. Az összetételre koncentrálók legfőképpen azért nem válnak a helyi termékek rutinvásárlóivá, mert ezeket a termékeket túl drágának tartják. Az összetételre koncentráló vásárlók egy másik csoportjával is találkoztam, akik viszont a helyi termékektől inkább elfordulnak és így a hárítók csoportjával találkoznak. Ezek a vásárlók a helyi termékeket gyanakvóan figyelik, úgy tartják, hogy ezek semmivel sem jobbak, egészségesebbek, mint az import termékek. Ebben a csoportban is kortól függetlenül találhatunk fogyasztókat.

A tényleges hárítók csoportját elsősorban a helyi termelők és a fogyasztók közötti bizalomhiány eredményezi. A hárítók ismerik a helyi termékeket, és majdhogynem tudatos együtt érzők voltak korábban, ám a kellemetlen tapasztalatok, amelyeket a termékek minőségével, a termelőkkel kapcsolatban tapasztaltak, elfordították őket ezektől a termékektől, és „nem is akarnak hallani többet róluk".

Tudatos együtt érzők kevesen vannak. Ennek a helyzetnek több okára is fény derült. Egyrészt az *alacsony informáltság* (főleg ami a helyi termékek vásárlásának gazdasági és környezeti hatásaival kapcsolatosak), másrészt a *helyi termékek nem előnyös árfekvése* (majdnem mindegyik csoport a helyi termékeket drágának tartja, legalábbis az import termékekhez képest, és éppen ezért nem jellemző a spóroló együttérzők csoportja sem a helyi termékeket illetően), a *termékek alacsony szintű megjelenése a kereskedelmi forgalomban, illetve a termékekhez kapcsolódó gyenge marketing* (egy olyan kontextusban, ahol a résztvevők nagy többségben a szupermarketekben vásárolnak), a *helyi termékekkel kapcsolatban elveszített bizalom.*

A kutatás alapján nem igazán volt lehetséges korcsoportok szerint szervezni a fogyasztói tipológiákat, bár kétségtelen, hogy némi jellegzetesség azért megfigyelhető: a fiatal korosztály jobban informált, némileg tudatosabb, főleg a fiúk nagyon fontosnak tartják a helyi termékekkel kapcsolatos marketingfogásokat. A középkorúak a legkevésbé informáltak, ami igencsak furcsa, tekintve, hogy ők az elsődleges élelmiszerfogyasztó csoport, a férfiak a tipikus hárítók olyan szempontból, hogy nem igazán érdekli őket a téma, mivel nem ők szoktak bevásárolni. Az idősek sem igazán informáltak, és esetükben a legkritikusabb a helyi termékekkel szembeni bizalomelvesztés kérdése. A nemek tekintetében megfigyelt jellegzetesség főleg a nők részéről a helyi termékek igényes megjelenésére formálódott igény, valamint a termékekkel kapcsolatos „informális marketing", azaz a termékek jó és rossz tulajdonságainak kibeszélése a családi, baráti körben.

Mindezek a helyi termékkel kapcsolatos kampányok felé is fontos üzenetek. A fogyasztók véleménye szerint az időszakos kampányok bár fontosak, nem igazán célravezetőek, ha nem jutnak el kellőképpen a fogyasztókhoz. A kutatás alapján arra lehet következtetni, hogy a legkevésbé informált fogyasztói csoport pontosan az, amelyik a legkevésbé Internet felhasználó. A fogyasztókban erős igény él a tényleges vásárok iránt, ahol „az olcsó bóvli helyett az igazi helyi termék kerül kínálatra". Úgy gondolom, hogy a fogyasztók vissza- és megnyerése a helyi terméknek ezeken a vásárokon történhet meg, ahol a termelőkbe vetett fogyasztói bizalom is helyreállhat.

Szakirodalom

Czagány László, Garai László (szerk.) (2004)
A szociális identitás, az információ és piac. Szeged: JATEPress.

G. Fekete Éva, dr. (2009)
Kutatási zárótanulmány- Zala Termálvölgye Egyesület- Helyi termékek előállìtása és értékesìtése a Zala Termálvölgyében. (http://zalatermalvolgye.hu/sites/default/files/helyi_termek_tanulmany_zalatermalvolgye_0.pdf - utolsó látogatás 2013. május 19.)

Gagyi József (2009)
Fogyasztói magatartás. Kolozsvár: Scientia.

Gáti Annamária (2009)
Tudatos fogyasztás. Tárki Európai Társadalmi Jelentés.

Gulyás Emese (2008)
Az etikus fogyasztás értelmezései. *Szociológiai Szemle*, 1: 106-127.

Hetesi Erzsébet (2004)
A fogyasztás szociológiája. In Czagány László, Garai László: *A szociális identitás, az információ és piac*. Szeged: JATEPress.

Hofmeister -Tóth Ágnes, Törőcsik Mária (1996)
Fogyasztói magatartás. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Lengyel Imre, Lukovics Miklós (szerk.) (2008)
Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. Szeged: JATE Press.

ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÁS – KÖRKÉP, SZÁMADATOK

Összeállította Bogyor Izabella

A biogazdálkodás, mint agrárinnovációs folyamat, Romániában rövid előtörténetre tekinthet vissza. Ennek tudható be, hogy az ebben a témában megjelent szakmai anyagok elsősorban a szemlélet, illetve a technológiai tudás ismertetésére összpontosítanak. Kevés olyan szakmai anyagot találhatunk, amely ennek az innovációs folyamatnak a bemutatásával, illetve az elemzésével foglalkozik, s ezek a bemutatások is általában az általános ismeretterjesztés részeként jelennek meg. Ennek szemléletes példája a terjedelmes és nagyon alapos oktatási anyag, amelyet Ion Toncea és szerzőtársai állítottak össze (Toncea et al. Manual de agricultură ecologică. Suport de curs. é.n., pp. 350), és amelyre alapozva vázlatosan áttekintjük a biogazdálkodás romániai kialakulását, illetve jelenlegi helyzetét. Forrás: http://www.agriculturadurabila.ro/manual.pdf

Jelen összefoglaló minden bizonnyal segít értelmezési keretbe helyezni azokat a táblázatokat is, amelyek az országos, illetve a Hargita megyei biogazdálkodás számadatait foglalják össze. Romániában a biogazdálkodás hivatalos megnevezése „ökogazdálkodás", ezért ebben az áttekintésben ezt a fogalmat használjuk.

Az ökogazdálkodás térnyerésének mértékét jól tükrözik azoknak a jogszabályoknak a megjelenései, amelyek az ökológiai gazdálkodás törvényes keretét alkotják. Az alábbiakban bemutatjuk a jogszabályalkotás fontosabb lépéseit:

- Romániában az első ökológiai gazdálkodáshoz kapcsolódó, a bioélelmiszerekre vonatkozó jogszabály 34/17-es számmal 2000 áprilisában jelent meg, majd ezt követték újabb jogaszabályok, mint például a 913-as számú kormányhatározat 2001. szeptember 13-án „A 34/2000-es számú sürgősségi kormányrendelet módszertani alkalmazásáról" megnevezéssel.
- A Mezőgazdasági Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium 2002. szeptember 13-án jelentette meg a 417-es számú szabályzatot (Szabályzat az ökológiai termékek címkézésének módjáról), majd szintén a Mezőgazdasági Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium hozott rendeletet 2003. augusztus 13-i dátummal, 527-es számmal az ökológia gazdaságok ellenőrzésére hivatott ellenőrző és tanusító szervekkel szemben támasztott kö-

vetelményekről, majd 2003. szeptember 26-án megjelent a 721-es szabályzat, amely a biotermékek exportálását, importálását érintette.

- A 190-es számú rendelet 2006. június 28-án jelent meg, amely magába foglalta a földművelésügyi, élelmiszeripari és erdészeit minisztériumok, valamint a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság által kezdeményezett kiegészítéseket, módosításokat a 417/11//2002-es, a biotermékek címkézésére vonatkozó jogszabályra vonatkozóan.
- Az ökológiai gazdálkodás terén 2011-ben további jogszabályokat alkottak, mint például a 34-es számú kormányrendelet 2000. április 17-én a biotermékekkel kapcsolatosan.
- Rendelet jelent meg 2011. január 11-én, kieglészítendő a mezőgazdasági és vidékfejlesztési minisztérium által hozott 65/2010-es számú Rendeletben foglaltakat az ellenőrző és hitelesítő szervek tevékenységével kapcsolatos követelményekről.
- Szintén rendelet jelent meg 2010. november 11-én, amely tartalmazta a Mezőgazdasági, Erdészeti és Vidékfejlesztési Minisztérium által hozott 219/2007-es számú rendelet kiegészítéseit, módosításait a gazdaságok biogazdasággá való átminősítésére és regisztrációjára vonatkozóan, míg a 2010. március 1-i Rendelet a biotermékek három országba való importálásának szabályait foglalja magában.

A biomozgalom elindításában nagy szerepe volt az intézményes háttér megerősítésének és a fejlesztési próbálkozások elindításának. A folyamat legaktívabb szereplői a egyesületekbe tömörülő termelők voltak, mint például a az „AGRO-ECOLOGIA", a Romániai Biogazdálkodó Egyesülete, vagy a „BIOTERRA", a Romániai Bio Egyesület, a Romániai Fenntartható Fejlesztésért Egyesület, a Nemzeti Ökogazdálkodó Szövetsége. Kormányzati szinten Romániában az ökogazdálkodással kapcsolatos ügyek koordinációjáért a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium a felelős.

Azon a listán, amely az ökogazdálkodás koncepciójának kidolgozásában szerepet vállalók neveit tartalmazza, szerepel egy román szakember neve is, ez a szakember **Petre Papacostea**. Ő jelentette meg az első tudományos romániai közleményt a témában, „Ökológiai gazdálkodás" címmel D. Teaci, I. Puia, és V. Soran segítségével, ezen utóbbi szerzők „Agroökoszisztéma" című művére alapozva, velük együttműködésben. Így jött létre a tudományos alapokon nyugvó és a

szakszerű kifejezéseket alkalmazó tudományos munka, mely a romániai viszonyokhoz igazodva fejtette ki az ökológiai gazdálkodás lehetőségeit az országban.

Az ökogazdálkodás elindulását követően jelentős nagyságú területeket vontak be ökológiai növénytermesztésbe, hiszen az ilyen területek nagyságban elérték 2010-re a 260 ezer hektárt. Nőtt a biogazdaságok, valamint a bioélelmiszerek, termékek száma is. Mindezek mellett változatos a kínálat a mezőgazdasági termékek, élelmiszerek terén, illetve a bioélelmiszerek exportálása is nagyobb mértékűvé vált, hiszen 2007-ben a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek 8 százalékát Románia exportálta mintegy 21 millió eurónyi értékben. A bioélelmiszerek belső piacának fejlesztése terén az mondható el, hogy manapság Romániában minden lehetőség adott ezen termékek értékesítéséhez, hiszen raktárak állnak rendelkezésre a biotermékek számára, minden nagyvásrosban találhatóak speciális részlegek a bioélelmiszerek számára a bevásárlóközpontokban, illetve ezek speciális szaküzletekben is megvásárolhatóak olyan városokban, mint amilyen Szeben, Bukarest, Temesvár, Kolozsvár, Marosvásárhely. A háztól való értékesítésen át az online eladásig sokfajta lehetőség áll a termelők rendelkezésére.

Az országban ökológiai módszerekkel termesztett hasznonnövények között a első helyet a spontán növényzet teszi ki, hiszen míg 2002-ben az ezek által elfoglalt terület 0,05 ezer hektár volt, addig 2008-ra ez a területnagyság 81,28 ezer hektárra növekedett. Még jelentős a gyepterületek és legelők, valamint a gabonafélék által elfoglalt területek nagysága is, de a bio módon termesztett növények körében a zöldségek, szőlő és az olajos magvak és magas fehérjetartalmú növények is megjelennek. A haszonállatok tekintetében az mondható el, hogy a bio módon tenyésztett juhok száma a legmagasabb, illetve ezen állatok száma gyarapodott a legnagyobb ütemben, hiszen míg 2002-ben 1,70 ezer volt a számuk, addig 2008-ra 78,08 ezret regisztráltak ezekből az állatokból, ugyanakkor tejtermelő szarvasmarhák és tojótyúkok is megjelennek a biogazdaságokban, kisebb számban.

Az ökológiai gazdálkodás leginkább farmokon, egyéni háztartásokban, családi léptékben valósul meg, ritkán nagyobb gazdaságot fenntartó mezőgazdasági vagy agráripari tevékenységet folytató szövetségek, társulások is foglalkoznak ezzel. A biogazdaságok és vállalkozások általában kis-, és közepes méretűek, tevékenységüket kis területen, 5 és 10 hektár közötti földterületen fejtik ki. Néhány esetben, amikor a gazdálkodási tevékenység csekély gazdasági potenciállal, alacsony munkaerőszükséglettel társul, és a gazdálkodási mód intenzív – mint amilyen az üveg-

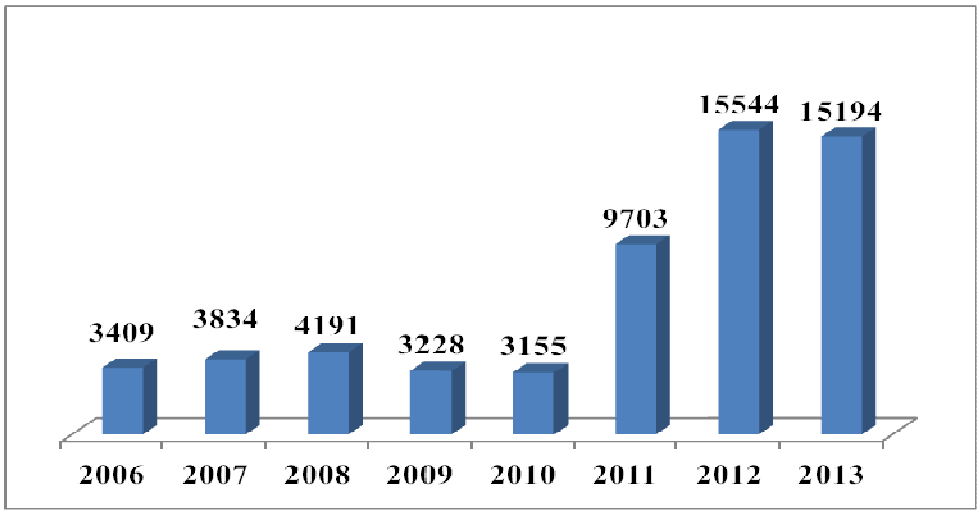
házban történő növénytermesztés, gombatermesztés, növényi kultúrák, virágok, fák és szőlő még kisebb területen – 5 hektár allati földterületen gazdálkodnak.

Ion Toncea, Enuţă Simion, Georgeta Ioniţă Niţu, Daniela Alexandrescu, Vladimir Adrian Toncea: *Manual de agricultură ecologică* (suport de curs) Internetes forrás: http://www.agriculturadurabila.ro/manual.pdf

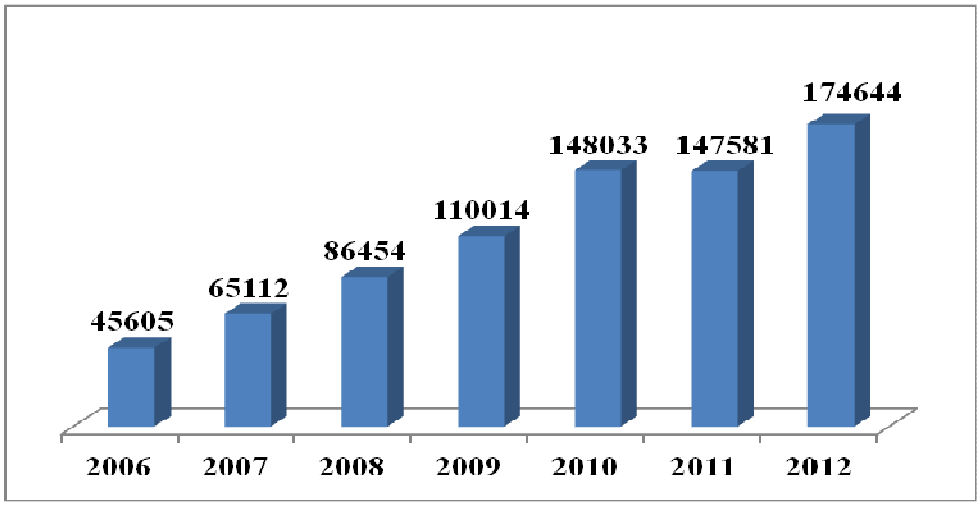
Ökológiai gazdálkodás Romániában, országos adatok

Saját szerkesztés a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium adatai alapján http://www.madr.ro/ro/agricultura-ecologica/dinamica-operatorilor-si-a-suprafetelor-in-agricultura-ecologica.html

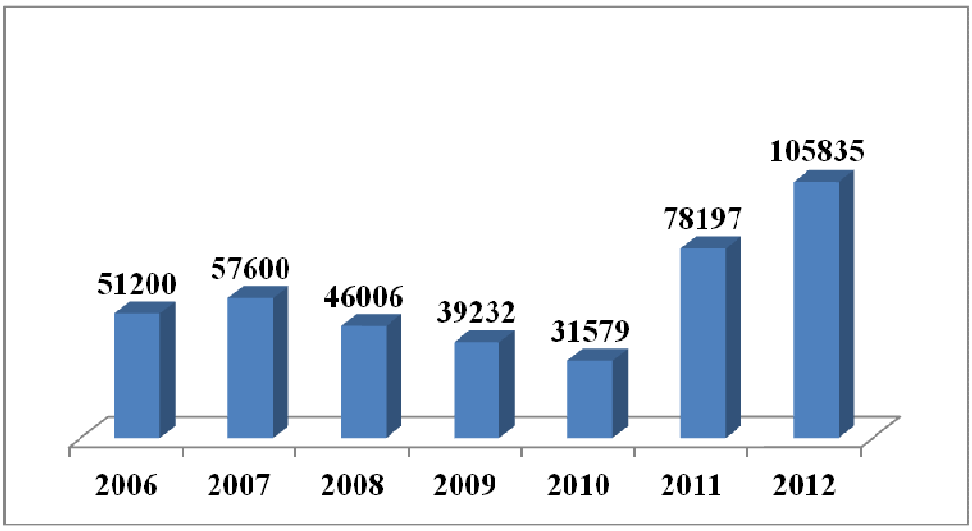
Regisztrált ökogazdaságok száma Romániában

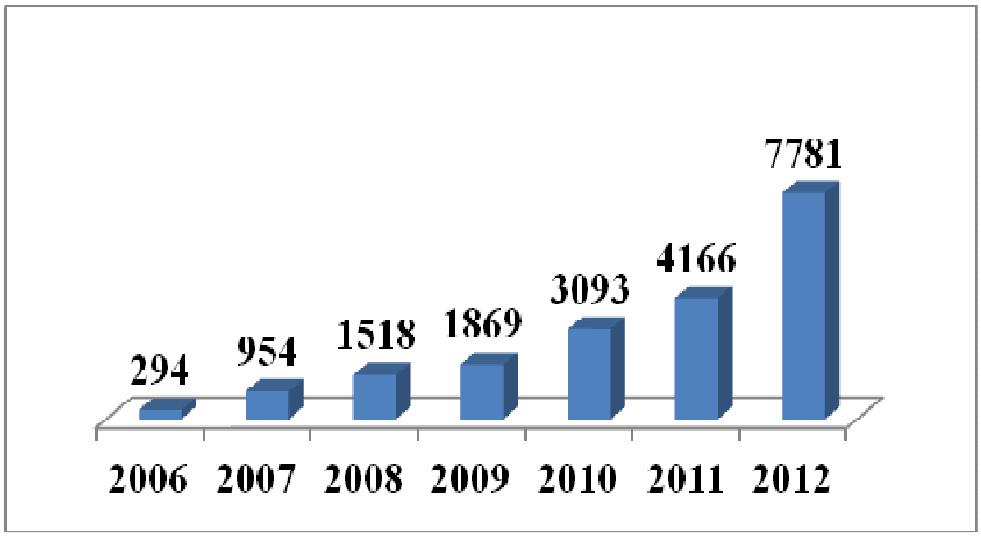
Ökológiai gazdálkodásra felhasznált terület nagysága - szántóföldek Romániában (hektár)

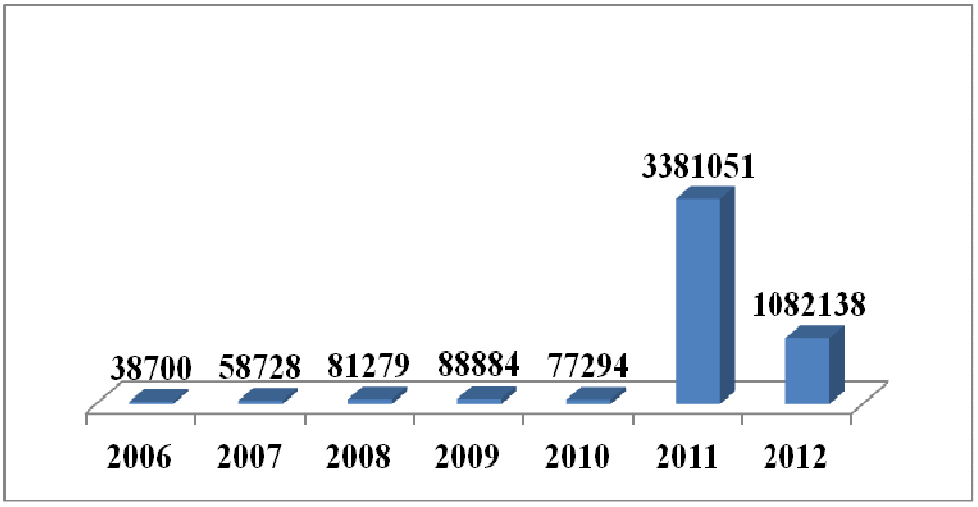
Ökológiai gazdálkodásra felhasznál terület nagysága - legelők és kaszálók (hektár)

Ökológiai gazdálkodásra felhasznált terület nagysága - gyümölcsös és szőlőültetvény (hektár)

Védett növények számára fenntartott terület összesen (hektár)

Ökológiai gazdálkodók, ökogazdálkodásba bevont területek Romániában

	2010	2011	2012	2013
Regisztrált ökológiai gazdálkodások száma	3155	9703	15544	15194
Biogazdálkodásra felhasznált terület nagysága az adott évben összesen (ha)	182705,7	229945,67	288260,83	301148,1
Gabonafélék (ha)	72297,78	79166,95	105148,5	109105,3
Száraz hüvelyesek és fehérjetartalmú növények, szemes termények (ha)	5560,22	3147,36	2764,04	2397,34
Gyökérnövények (ha)	504,36	1074,981	1124,915	740,75
Ipari növények (ha)	47815,07	47879,68	44788,73	51770,78
Zölden betakarított növények (ha)	10325,4	4788,49	11082,93	13184,14
Egyéb szántóföldi növények (ha)	579,61	851,44	27,77	263,95
Zöldségek (ha)	734,32	914,08	896,32	1067,67
Állandó kultúrák (ha) szőlő	3093,04	4166,62	7781,33	9400,31
Állandó kultúrák (ha) legelők és rétek	31579,11	78197,51	105835,57	103701,5
Műveletlen földterület (ha)	10216,78	9758,554	8810,734	9516,33
Spontán növényzet (ha)	77294,35	338051	1082138	944546,2

Forrás:
http://www.madr.ro/ro/agricultura-ecologica/dinamica-operatorilor-si-a-suprafetelor-in-agricultura-ecologica.html

A Hargita megyei biogazdálkodás számokban (2013-as év)

Saját szerkesztés a Hargita Megyei Mezőgazdasági Igazgatóság adatai alapján

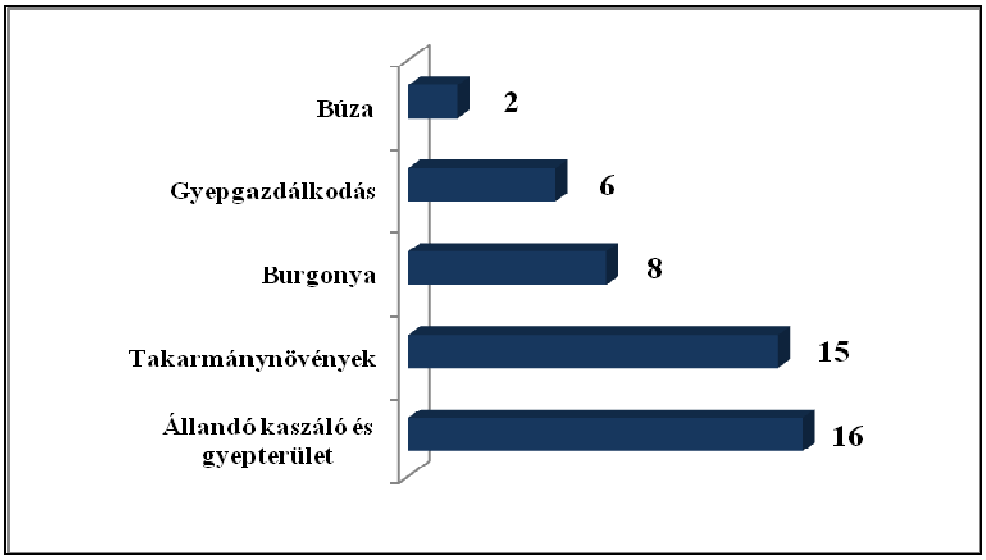
Ökológiai gazdálkodást és állattenyésztést gyakorló gazdák és vállalkozások száma Hargita megyében, régiók szerinti bontásban

	Csík	Gyergyó	Udvarhely
Falu	**14**	**204**	**34**
Város	**3**	**2**	**9**
Átállási időszakban	**7**	**206**	**21**

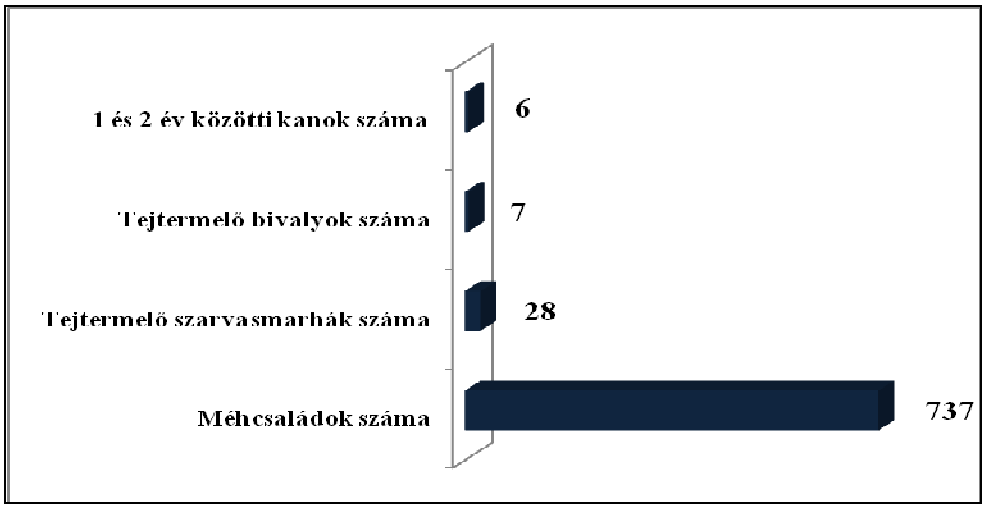
A hitelesítő és ellenőrző cégekkel kötött szerződések száma Hargita megyében, évek és régiók szerinti bontásban

	Csík	Gyergyó	Udvarhely
2005	-	-	**2**
2009	**3**	-	**2**
2010	**7**	-	**6**
2011	**2**	-	**10**
2012	-	**116**	**15**
2013	**5**	**90**	**8**

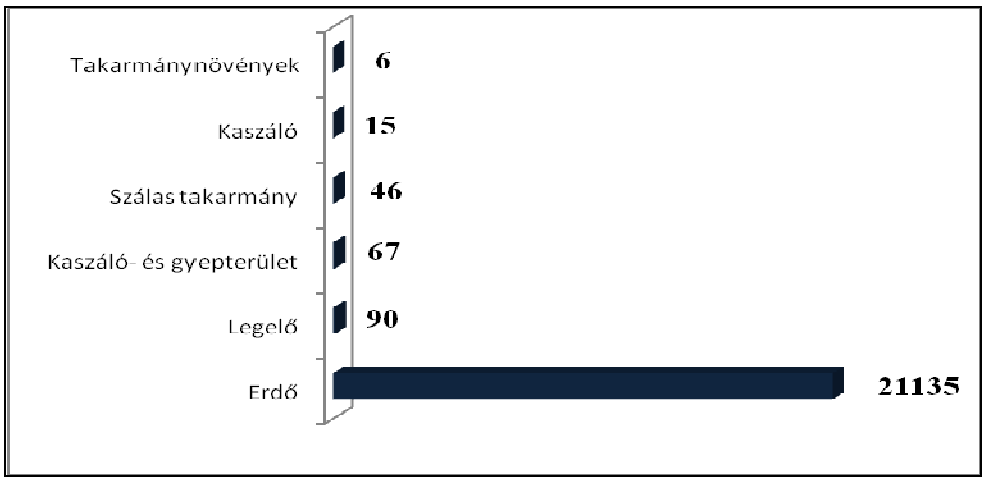
Az ellenőrző és hitelesítő hatóság által biogazdaságnak minősített terület megoszlása a termesztett haszonnövények fajtája szerint a csíki régióban (hektár)

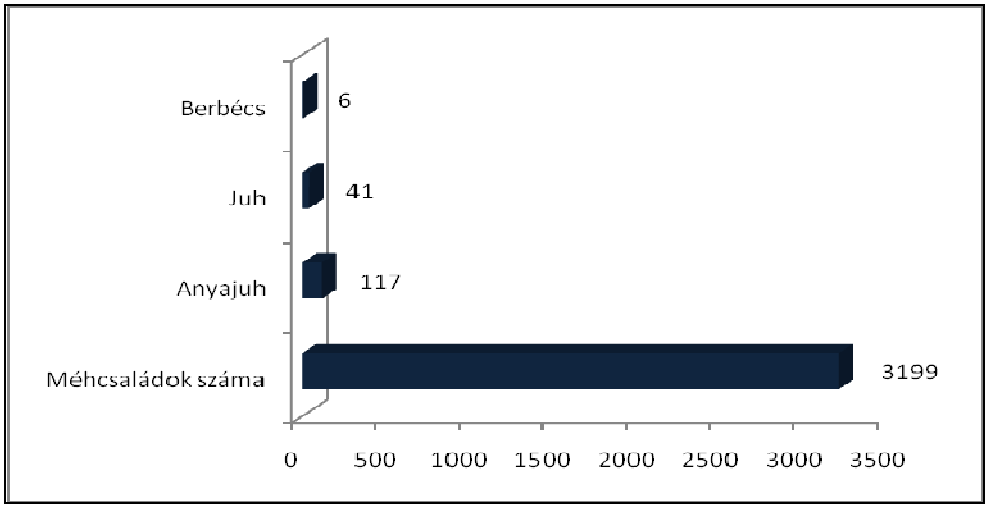
Az ellenőrző és hitelesítő hatóság által bionak minősített haszonállatok megoszlása állatfajta szerint a csíki régióban (állatlétszám).

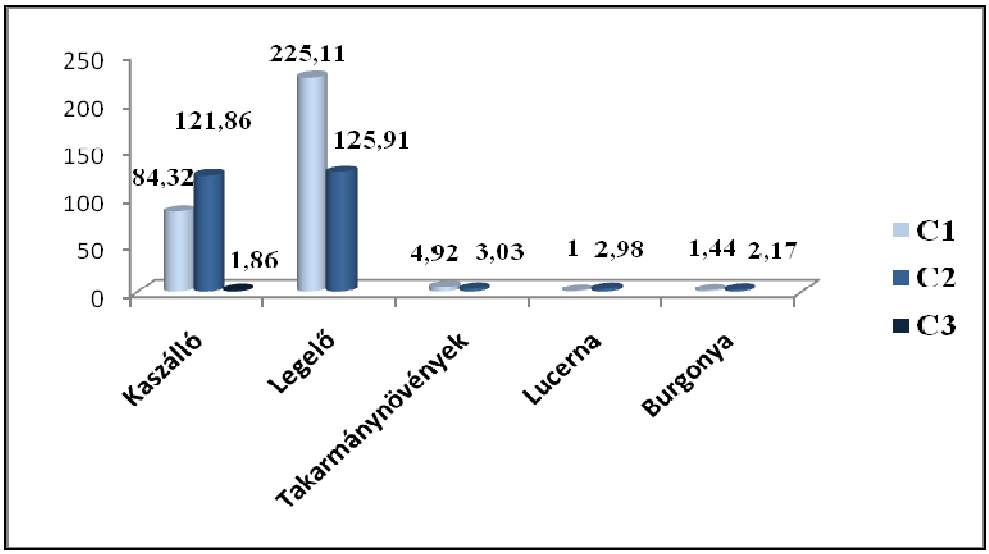
Az ellenőrző és hitelesítő hatóság által biogazdaságnak minősített terület megoszlása termesztett haszonnövények fajtája szerint a csíki régióban (hektár).

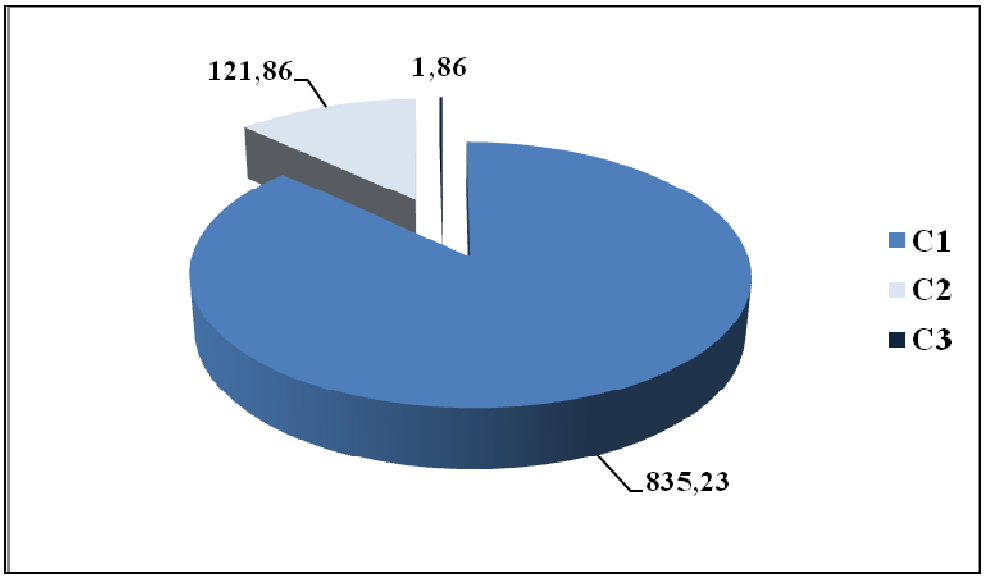
Az ellenőrző- és hitelesítő hatóság által bionak minősített haszonállatok megoszlása állatfajta szerint az udvarhelyi régióban (fő)

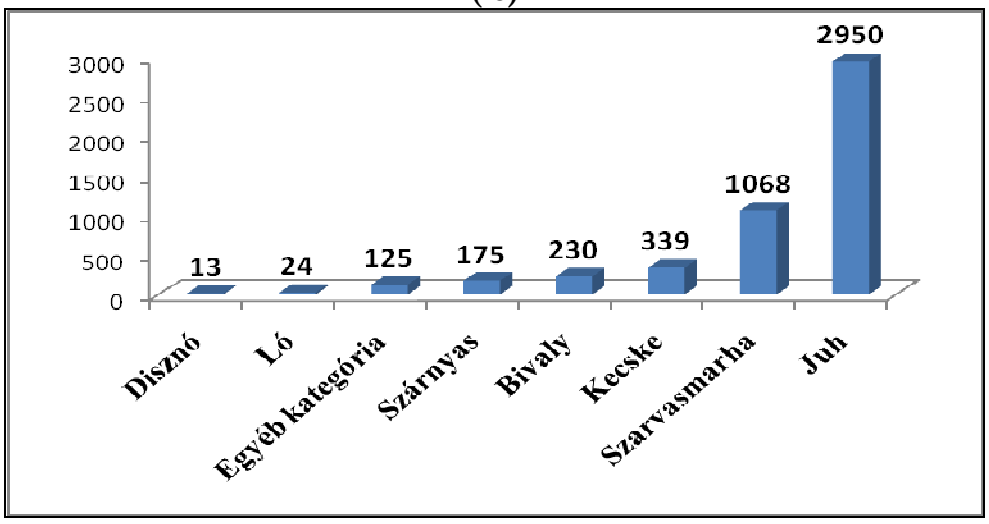
A haszonnövények fajta szerinti megoszlása az átállási időszak éve szerint Hargita megyében (hektár)

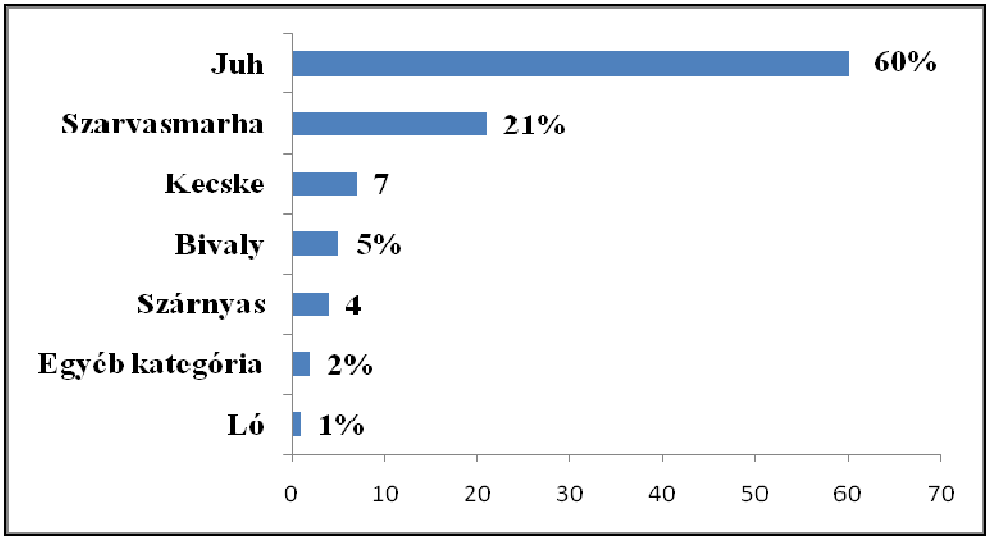
A gyepterületek megoszlása az átállási időszak éve szerint Hargita megyében (hektár)

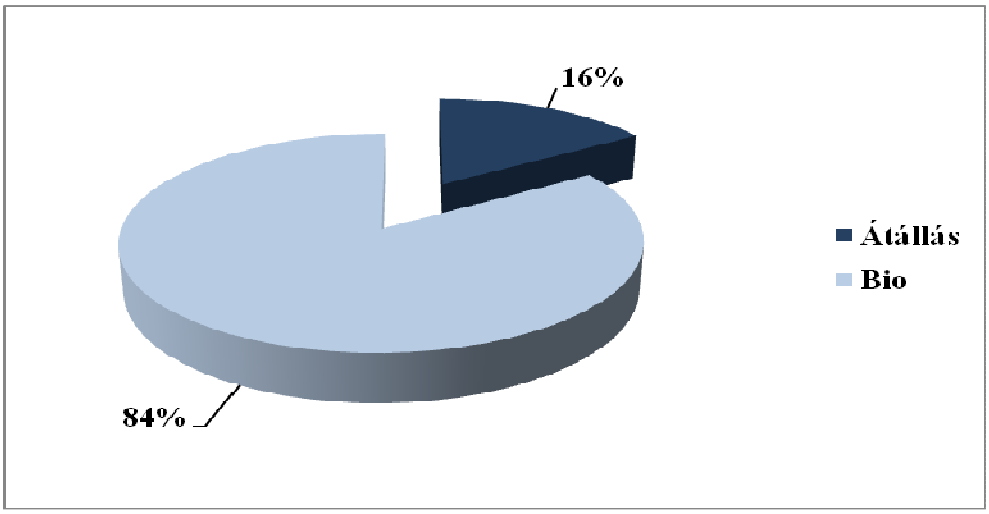
Az ellenőrző és hitelesítő hatóság által bionak minősített és átállási időszakban lévő haszonállatok száma Hargita megyében állatfajták szerint (fő)

Az átállási időszakban lévő haszonállatok megoszlása Hargita megyében állatfajták szerint (százalék)

Méhcsaládok megoszlása Hargita megyében aszerint, hogy átállási időszakban vannak, avagy bionak vannak minősítve (százalék) Átállási Időszakban: 748, Bio: 3936

INFORMÁCIÓK A BIOGAZDÁLKODÁS ROMÁNIAI FOLYAMATÁRÓL[1]

Összeállította: Bogyor Izabella

- Az 1940-es években Romániában az ökogazdálkodás iránti érdeklődés első ízben Erdélyben jelent meg. A 1940-es évek elején, közepén a kolozsvári Agrártudományi Egyetem professzorának, Papp Istvánnak felkeltették az érdeklődését a giliszták élettani folyamatai, a gilisztahumuszban rejlő lehetőségek, ámde ezeket a kutatásokat kénytelen volt abbahagyni az '50-es évek elejéig. Akkor Féder Zoltán végzős hallgatójának adta ki a gilisztakomposzt mezőgazdasági hasznosításának ötletét államvizsga dolgozat témaként, így ő folytatta, amit a professzor elkezdett.

- Az 1983-ban Magyarországon megalakult Biokultúra Egyesület feladatának tekintette, hogy határon túli bioszervezeteket hozzon létre. E célból a Páradi házaspárt és dr. Győrffy Sándort kérte fel az egyesület, hogy mérjék fel a biogazdálkodás iránti érdeklődést.

- Kolozsváron dr. Veress Éva a férje, Tótfalussy Béla, és az édesapja, prof. Veress István segítségével indította el az erdélyi, romániai biomozgalmat az 1990-es fordulat után. 1991-ben dr. Veress Éva budapesti látogatása alkalmával felkereste a közép-kelet-európai környezetvédelmi központot, ahol azt javasolták neki, hogy vegye fel a kapcsolatot a Magyar Biokultúra Egyesülettel. Ekkor ismerkedett meg Sárközy Péter professzorral, aki a Magyar Biokultúra Egyesület akkori elnöke volt. Megalakult a Bioklub, majd 1992-ben a Kertbarátok Egyesülete, ugyanakkor a Kertbarátok Lapja is kiadásra került. 1991-ben dr. Veress Évát felkereste Boros Csaba, aki rövidesen megalapította a Marosvásárhelyi Biokertész Csoportot.

---

[1] Az összeállításban szereplő információk sajtóanyagokban, tájékoztató anyagokban, fejlesztési dokumentumokban jelentek meg, a felhasznált források jegyzékét az összeállítás végén közöljük.

- A bioszemlélet fokozatosan teret nyert az 1990-es évek első felében. A Magyar Biokultúra Egyesület 1995-ben 13 biokultúra csoportot hozott létre, illetve támogatta is azokat. Marosvásárhelyen Boros Csaba, Radnóton Kátay Sándor, Kovásznán Rákosi József, Szászrégenben Samu Pál, Székelyudvarhelyen Verzár Csongor, Csíkszeredában Máthé Emma, Sepsillyefalván és Koltón Bencze Attila, Nyárádremetén Birtók György, Homoródszentmártonban Cseke Árkosi Katalin vezetésével jöttek létre biokultúra csoportok.

- A svájci Ostimission támogatásával alakult meg az első romániai biogazdálkodási egyesület, a Bioterra, a Romániai Biogazdálkodók Országos Szervezete, melynek ügyvezető elnökévé Albert Imrét választották meg.

- 1999-ben a Magyar Biokultúra Egyesület elnöke Frühwald Ferenc, alelnöke Solti Tibor és dr. Roszik Péter ellátogattak az Állatorvosi Egyetemre, ahol előadásokat tartottak az ökogazdálkodásról az egyetem vezetőinek, tanárainak, ám ezt akkor értetlenül, elutasítóan fogadták.

- A Magyar Biokultúra Egyesület vezetősége úgy döntött, hogy a romániai biogazdálkodás ösztönzése érdekében biztosítják, hogy a két év időtartamra a Biokontroll Hungária ellenőrző szervezet ingyen ellenőrzi a Bioterra gazdálkodóit, illetve szaktanácsadást biztosít a helyi ellenőrök számára.

- 2000. szeptember 22-23-án a Biokultúra Egyesület és a Bioterra szervezésében megrendezésre került a szervezet Külhoni Helyi Csoportjainak I. találkozója a kolozsvári Református Diakónia Központban. A Biokultúra Egyesület és a megjelent külhoni helyi csoportok között együttműködési megállapodás köttetett. Határozat született, amely szerint a biogazdálkodásban érdekelt csoportok, szervezetek föderációt hoznak létre. Ekkor 17 438 hektár volt az ellenőrzött öko terület Romániában.

- 2001-ben a Magyar Biokultúra Egyesületnél vezetőségváltás történet, így az erdélyiekkel a kapcsolat megszakadt, azonban továbbra is tartották a kapcsolatot Solti Gáborral, az akkor alakuló Sárközy Alapítvánnyal, Győrffy Sándorral és Bodnár Györggyel.

- A Biokultúra Egyesület helyzete nem tette lehetővé, hogy az I. találkozón kitűzött célok mindegyike megvalósuljon, ugyanakkor a külhoni csoportok II. találkozója nem került megrendezésre.

- 2002-ben Albert Imre megalapította az Ecoinspect-et, Románia első biotermelést ellenőrző és minősítő cégét. A magyarországi és svájci támogatás ennek a cégnek a megalakulásával csúcsosodott ki, 1 millió svájci frankos támogatás révén.

- Romániának még nem volt törvényi szabályozása a biogazdálkodással kapcsolatban, így a magyarországi Biokultúra egyesület segítségével Albert Imre lefordíttatta a magyar jogszabályt, ugyanakkor a továbbiakban az Európai Unió biogazdálkodásra vonatkozó jogszabályait is alapul vették Románia csatlakozása után, amely révén egységes törvényi keret lépett életbe ebben az országban is.

Az ökológiai gazdálkodásra felhasznált területek és állatállomány fejlődése **2000 és 2006** között

Ökogazdálkodáson belüli specializálódás		**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
Biogazdálkodásra felhasznált terület nagysága az adott évben összesen	ha	17.438	28.800	43.850	57.200	73.800	110.400	143.000
Gabona	ha	4.000	8.000	12.000	16.000	20.500	22.100	16.310
Legelő és takarmány	ha	9.300	14.000	20.000	24.000	31.300	42.300	51.200
Olaj- és fehérjetartalmú növények	ha	4.000	6.300	10.000	15.600	20.100	22.614	23.872
Zöldségek	ha	38	100	700	200	300	440	720
Gyümölcsök (cseresznye, meggy, alma)	ha	-	-	50	100	200	432	292
Védett növények	ha	50	100	300	400	500	17.630	38.700
Egyéb kultúrák	ha	50	300	800	900	900	4.884	12.100
Biogazdálkodásban tenyésztett haszonállatok száma az adott évben összesen	x	x	x	x	x	x	X	x
Tejtermelő szarvasmarha	fő	2.100	5.300	6.500	7.200	7.200	8.100	9.900
Juh és kecske	fő	1700	3700	3.000	3.200	3.200	40.500	86.180
Tojótyúkok	fő	-	-	-	2.000	2.700	7.000	4300

- A székelyföldi térségben már **2004-ben** megjelentek próbálkozások a biogazdálkodás témájának szakirodalmi körüljárására, tematizációjára. A megyei önkormányzat egy EU-s projekt keretében Agricultura ecologică, magyarul Biológiai gazdálkodás címmel jelentette meg egy görög szakértő román nyelvre lefordított munkáját könyv formájában, amely elsősorban technológiai ismeretek átadását célozta meg.

- **2007**-ben országosan 131 448 hektárnyi területen gazdálkodtak bio módszerekkel. 2007 után folyamatosan a gyepterületek képezték az ökológiai gazdálkodás legnagyobb részét. Az uniós csatlakozás pillanatában ez 57 600 hektár gyepterületet jelentett.

- **2008**-ban a Sárközy Péter Alapítvány meghívást intézett olyan Kárpát-medencei ökogazdálkodók irányába, akik képesek és akarnak tenni a biogazdálkodásért. Ekkor Romániában 200.000 hektáron 4.191 ökogazda tevékenykedett. A termelők 80%-a ökológiai állattartással és biométhészettel foglalkozott, a bionövénytermesztők, kereskedők és feldolgozók aránya viszont már jóval alacsonyabb volt. Ugyanakkor az ökogazdálkodás egyre növekvő súlya ellenére is a biotermékek piaci részesedése mindössze 1% volt.

- **2010**-ben az Albert Imre által lefordítatott jogszabályt a román kormány sürgősségi kormányrendeletként elfogadta. A bukaresti mezőgazdasági minisztérium évi 4 millió eurós támogatást hirdetett meg a 0,3-5 hektár és az 5-20 hektár, illetve e területnagyság felett gazdálkodó biogazdaságok számára. Első évben az alsó kategóriába tartozó termelők évi 1500 eurós átállási támogatást kaptak. A következő évre már sorok alakultak ki a mezőgazdasági vezérigazgatóságoknál és a mezőgazdasági kifizető ügynökségeknél. A biotermelők számának megugrása maga után vonta azt, hogy a minisztérium arányosan csökkentette az egy személyre kiutalható támogatás összegét, így a 2010-es 1500 eurós támogatás 200 euróra esett vissza. Éves rendszerességgel ellenőriznie kell a gazdaságokat a biotermelést ellenőrizni hivatott cégeknek, és ez a 200 euró ennek a kifizetésére volt csupán elegendő. Kiderült, hogy a 4 millió eurós támogatási alap túl kevés, ezért ezt az összeget 7 millió euróra emelték.

- Albert Imre a Magyarlónán fenntartott mintagazdaságát arra használta fel, hogy a Kolozsvári Agrártudományi Egyetem oktatóit rendszeresen odahívta, hogy láthassák, mit jelent a biogazdaság a gyakorlatban. A Magyar Biokultúra Egyesület segítségével erdélyi gazdákat juttattak ki Magyarországra tapasztalatcserére. Gazdák, szakemberek nyugat-európai, főleg svájci farmokon mutatták be a biogazdálkodás eredményeit.

- **2010**-ben 3155 ökogazdát regisztráltak az országban.

- **2011**-ben megalakult a Kárpát-medencei Ökogazdálkodók Szövetsége. Tagjai a Kovászna Megyei Biokultúra Egyesület, Székelyföldi Bio Egyesület, Marosvásárhelyi Biokertész Csoport, Bio Gold Transilvania. Sepsisznetgyörgyi és csíkszeredai biogazdálkodók a magyar államtól jelentősebb összeget kaptak vetőmagvásárlásra. Ekkor Kovászna megyében 1900 hektárnyi terület volt regisztrálva bioáttérésre.

- A Székelyföldi Bio Egyesület Máthé Emma vezetésével abból a célból alakult meg **2011**-ben, hogy a térségben segítsék a bio mozgalom kialakulását, információkat szolgáltassanak az érdeklődők számára, segítsék őket a felmerülő kérdésekben, illetve programokat szerveznek. Együttműködés alakult ki a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvánnyal, illetve a Hargita Népe napilap szerkesztőivel. Elindult a havi rendszerességgel megjelenő **Székely Gazda** *agrármagazin, amelyben biogazdálkodással kapcsolatosan megjelennek információk.*

- Szintén **2011**-ben 75 millió eurónyi értékben érkezett bio minősítésű áru Romániába.

- A biogazdaságok mérete ebben az időszakban nagyon változatos, hiszen volt 100 négyzetméteres fóliasátorban termelő, de 2000 hektáron tevékenykedő gazda is. A romániai ökológiai gazdaságok átlagos mérete 20-22 hektár volt a 2011-es évben.

- **2012**-ben nőtt a támogatás keretösszege az előző évekhez képest, a román kormány több mint 4 millió eurót különített el a biogazdák számára. Hargita megyében 16 gazda nyújtott be kérelmet 2012-ben, ebből 14-et pozitívan

bíráltak el. Összesen 30 ezer eurónyi támogatásban részesültek. Többségük növénytermesztéssel foglalkozik, kettő közülük állattenyésztő, kettő méhész. A farmok kisebb része 5-20 hektár közötti, a gazdák többsége 20-22 és 52 hektár közötti területre igényel támogatást.

❖ Országos szinten **2012**-ben 450 000 hektáron gazdálkodtak biomódon, emellett további 520 000 hektárról gyűjtöttek növényeket a természetből. Az ökológiai gazdaságokban 160 ezer juhot és kecskét, 85 ezer tyúkot és 60 ezer fejőstehenet tartottak. A biomézet termelő méhcsaládok száma 102 881. 26 736 termelőt tartottak nyilván, akik közül 103 feldolgozó, 211 kereskedelmi és 26 390 mezőgazdasági termelő volt. 26 436 az országban regisztrált biogazdaságok száma.

❖ **2012**. szeptember 1-jén nyitotta meg kapuit a mintegy 350 ezer eurós beruházásból léterjövő gomba- és erdeigyümölcs feldolgozó Zetelakán, amely a helyi közbirtokosság és a Farkaslakán szintén ilyen manufaktúrát működtető Székely Gyümölcs Egyesület együttműködése nyomán jött létre. A feldolgzásra szánt gombát és erdei gyülölcsöt a közbirtokosság közel 50 ezer hektáros erdejéből gyűjtik be, majd válogatás után fagyasztva, a legváltozatosabb kiszerelésekben értékesítik. Ezt a kezdeményezést szociális típusú vállalkozásként definiálják, mivel a közösségi jólét, nem pedig a profitorientáltság vezérli, a biodiverzitás megőrzése a cél.

❖ **2013**-ban terjeszkedés volt észlelhető, hiszen nőtt a biogazdák száma. A Nürnbergi BioFach szakvásáron Románia díszvendég volt 50 megjelent gazdával. Erdélyben a biogazdálkodás zömében kisbirtokos rendszerben próbált talpon maradni. A 0,3-5 hektáros alsó gazdaság kategóriába eső gazdaságok évi 500 eurót kaptak. A biogazdaságra való átállásban könnyű pénzszerzési lehetőséget látó gazdaságok vissza szerettek volna lépni, azonban a kifizetési ügynökség arra kötelezte őket, hogy az első kifizetéskor vállalt szerződés szerint legalább 5 évig maradjanak a rendszerben. Albert Imre szerint ez a történet a többi európai országban is megismétlődött.

❖ Albert Imre, a Bioterra Egyesület igazgatója egy **2013**-ban adott interjújában kifejtette, hogy szerinte azok, akik a pénzszerzés reményében jelentkeznek biogazdának, hamar feladják, hiszen a támogatást igénylők 70 százaléka még az

átállási időszak lejárta előtt visszamondja a szerződését. Ennek magyarázataként az ellenőrzések mellett az európai biotermelői szabályok évről-évre történő szigorodása is megjelenik. Az átállási időszak után a gazdák az agrárkörnyezet-gazdálkodás bioterületekre vonatkozó 5-ös támogatáscsomagját vehetik igénybe. Úgy vélte, hogy a székelyföldi mezőgazdasági adottságok kiválóan lehetővé tennék a biotermelési technológiák alkalmazását, ezért lehetséges és indokolt lenne a jövőben az átállási időszak rövidítésének kérelmezése. Minazonáltal rámutatott, hogy Romániában 10-15 százalékos felárral lehetséges a biotermékek értékesítése, holott például Magyarországon ezeknek a termékeknek az ára a duplája a konvencionális gazdaságokból kikerülő azonos termékekhez viszonyítva.

- Romániában egyre jelentősebb exportcikkévé válik a biogabona, melynek korlátlan felvevő piaca Nyugat-Európa.

- Jelenleg országszerte 15-20 biotermelést ellenőrző cég működik, tevékenységüket a 2007-ben Romániában elfogadott uniós törvények szabályozzák. Megjelentek biozöldséget, biogyümölcsöt és biotejet feldolgozó cégek is. A „hagyományos" élelmiszerekhez viszonyítva a bioélelmiszerek ára 20-30 százalékkal magasabb. Országos viszonylatban az ökogazdálkodásba bevont terület nagysága 300 000 hektár, a területek jelentős része átállási időszakban van. A biogazdálkodás **2013**-ra 165 000 hektár gyepterületre terjed ki.

- **2013.** június 26-án és 27-én a KÖSZ 4 tagszervezete is részt vett azon a rendezvénysorozaton, melynek céljai a szakmai tanácskozás és a biogazdálkodás ügyének előmozdítása volt. A Székelyföldön, Marossárpatakon és Árkoson megtartott események díszvendége volt Tóth Katalin, Magyarország Vidékfejlesztési Minisztériumának parlamenti, társadalmi és nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára volt.

- Az ökológiai gazdaságok száma folyamatosan növekszik Romániában, a növekedés évi 23%-os. A biogazdaságok 70-80%-ban külföldre termelnek, és a fogyasztói piac is egyre jelentősebb. Nem véletlen, hogy a jelentős adottságokkal rendelkező Románia lett az „év országa" a Németországban megrendezett Bio Fach kiállításon, amelyet **2013**. február 13-16. között rendeztek meg. A statisztikai adatok szerint egyetlen év alatt 45 százalékkal nőtt az ökológiai ter-

melésbe vont földterület nagysága, amely jelenleg a romániai mezőgazdasági összterület 3,38 százalékát teszi ki.

❖ Romániában 10 269 ökogazdának fizette ki a **2013**-as évre vonatkozóan az átállási támogatást a Mezőgazdasági Intervenciós és Kifizetési Ügynökség, ezek közül a biogazdaságok közül 213 Hargita megyei. Országos szinten a támogatás összege 17,9 millió lej, ebből 404 ezer lej a Hargita megyei biogazdák számlájára érkezett. Hargita megyében több mint száz átállásra jelentkezett gazda vesztette el a támogatásra való jogosultságát. 2013 végén összesen 336 700 hektár az ellenőrzött ökoterület.

❖ Ötszörösére nőtt **2012 és 2014** között a Hargita megyei biotermelők száma, de még így sem éri el a teljes gazdálkodólétszám 1%-át az arányuk. Számuk jóval meghaladja a 300-at. Az újdonsült biotermelők átállási támogatásban részesülnek, amelynek keretösszege 200 millió euró, emellett a hazai felvevőpiac évi 20%-al növekszik. A biotermékek iránti kereslet Székelyföldön is folyamatosan nő, ám a szakemberek szerint a helyben előállított biotermékek nem tudják tartani a lépést a folyamatosan növekvő vásárlói igénnyel. Egyetlen olyan fórum sincs Hargita megyében, amely a biogazdák közös érdekképviseletét látná el. A támogatási kéréseket a Mezőgazdasági Kifizetési és Intervenciós Ügynökségeken lehet benyújtani. Újdonság, hogy a támogatások összege növekedett az elmúlt időszakhoz képest: húsmarhára 300 euró, tejmarhára pedig 71 euró támogatás igényelhető. A megemelkedett üzemanyagárat is ellensúlyozzák a következő hónaptól kezdve: a literenkénti 1,39 lejes támogatás 1,46 lejre emelkedik.

❖ **2014**-ben a kormány tervezi a biotermékek hozzáadott érték adóját.

❖ Dr. Albert Imre a Bioterra által 2014. május 31-én az I. Torockói Nemzetközi Ökogazdálkodási Konferencián tartott előadásában ismertette a romániai biogazdálkodás jelenlegi helyzetét és fejlődési tendenciáit. E szerint az ökogazdálkodás tekintetében Románia a térség egyik legdinamikusabban fejlődő országa.

❖ Madéfalván erdeigyümölcs-feldolgozó manufaktúra alakult a helyi közbirtokosság, illetve Hargita Megye Tanácsának Vidékfejlesztési Egyesülete hozzájárulásával, amely **2014** szeptemberében került átadásra, ám a folyamatban lévő engedélyeztetési eljárás miatt a termelés csak 2015-ben veheti kezdetét. A

600 000 lejes támogatási összegből sikerült megvásárolni az üzem gépsorát, amely óránként 700 kiló kerti és erdei gyümölcs felfolgozására képes. A nyers formában bekerülő zöldségek, gyümölcsök gyümölcslé, szörp, illetve dzsemek formájában kerülnek ki a feldolgozó üzemől. A Kárpát-medencei Hangya értékesítési szövetkezet bolthálózatán keresztül is értékesítésre kerülnek az ilyen formában létrejövő termékek, erről 2014-ben elvi megállapodás születetett.

- A Magyar Nemzeti Vidéki Hálózat Elnökségének javaslata alapján, az Európai Mezőgazdasági Vidékfeljesztési Alap társfinanszírozásával Berta Gábor szerkesztésében jelent meg az a könyv **2014**-ben, amely célzottan a gyimesi környezet által biztosított lehetőségekre mutat rá, az ottani körülmények között az ökológiai gazdálkodás gyakorlásának létjogosultságára hívja fel a figyelmet. (Berta Gábor: „Ahogy gondozza, úgy veszi használ" Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben. Budapest, Vácrátót, 2014.)

- **2014**. október 3-án első ízben került sor Székelyföldön kimondottan a biogazdálkodás témáját körüljáró konferenciára a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány szervezésében. A rendezvényen magyarországi szakemberek, többek között Tóth Katalin és Dexler Dóra, illetve helyi szakemberek is előadást tartottak

- A biogazdálkodással kapcsolatos ismeretek szerzését könnyíti meg a LAM Alapítvány öko-gazda – ökológiai növénytermesztés elnevezésű **2014**-ben indult tanfolyama, amely akkreditált képzés. Az Alapítvány célul tűzte ki, hogy a gazdálkodók helyzetét könnyítse tudásátadás formájában, illetve kedvezményes hitellel. Az ökogazda tanfolyam mellett egyéb, a növénytermesztés és állattenyésztés témakörét érintő tanfolyamokat is szerveznek.

- **2014** decemberében vette kezdetét a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány és a Székelyföldi Bio Egyesület által megszervezett biogazda-tanfolyam Csíkszeredában, az alapítvány székhelyén. A tanfolyam térítésmentesen biztosít lehetőséget a téma iránt érdeklődőknek a tudásszerzésre. A képzésbe bekapcsolódók akkreditált diplomát vehetnek át a három hónapos tanfolyam lezárultával. A nagy érdeklődésre való tekintettel tervezik, hogy évente egy vagy két alkalommal megszervezik a képzést a jövőben is.

Az információgyűjtés során felhasznált források

Az ökogazdálkodás története Magyarországon és Romániában (2004)

Erdélyi Napló - 2013. július 18. – Egészséges élelmiszer, jó üzlet

AGRICULTURA ECOLOGICĂ ÎN ROMÂNIA, DIAGNOSTIC ŞI PERSPECTIVE (2008)
http://www.revagrois.ro/PDF/2008_3_449.pdf
Porfesor Fotis C. Gravanis: Introducere generală în agricultura biologică
Miercurea Ciuc, 2004

Szárnyaló biopiac – évi 23%-os növekedés (2007)
http://www.7hatar.ro/hu/hatarkerulo/295-szarnyalo-bio-piac-evi-23novekedes.html#sthash.E2pF7TwY.dpuf

Céljuk a méregmentes táplálék előállítása – 2011.09.04 - Székelyhon
http://www.szekelyhon.ro/aktualis/udvarhelyszek/celjuk-a-meregmentes-taplalek-eloallitasa/print
Ökogazdálkodás Romániában – 2010.05.28 – Debreceni Egyetem elektronikus Archívum
https://dea.lib.unideb.hu/dea/handle/2437/96906

Agricultura ecologica creste frumos in Romania – 2013.01.21
http://agroromania.manager.ro/articole/stiri/agricultura-ecologica-creste-frumos-in-romania-12882.html

Bioelismerést helyben – 2011.07.21 – Székely Hírmondó
http://www.hirmondo.ro/web/index.php/feed/megyehaza/27153-Bioelismerst-helyben.txt

Biogazdálkodás – egyre népszerűbb Székelyföldön is – 2014. Január – Erdélyi Nimród
http://erdelyinimrod.ro/html/archivum/19370

Székely Gazda, III. évfolyam, 7. szám, 2012. Július
Forrás: Székely gazda, IV. évfolyam, 9. szám, 2013. október

Zöldfülűnek nézik a zöld gazdát – 2013.03.13 – 7Határ
http://www.7hatar.ro/hu/extensions/icecarousel/159-biokert/653-zoldfulunek-nezik-a-zold-gazdat.html

Határon átnyúló együttműködés a biogazdálkodás területén – 2013.07.16
http://www.karpatbio.hu/hu/hirek/friss/hataron-atnyulo-egyuttmukodes-a-biogazdalkodas-teruleten

Kifizették a biotermelőket – Székely gazda (2013)

Mezőgazdaság támogatásokról, öntözésről tárgyaltak – 2014.04.05 – Székelyhon
http://www.szekelyhon.ro/aktualis/haromszek/mezogazdasagi-allattenyesztesi-tamogatasokrol-ontozesrol-targyaltak

Csökkentenék a zöldség, gyümölcs és a biotermékek adóját – 2014.04.29 – Erdély.ma
http://www.erdely.ma/gazdasag.php?id=163856&cim=csokkentenek_a_zoldseg_gyumolcs_es_a_biotermekek_adojat

Hargita Népe, XXVI. évfolyam, 189. Szám, 2014. október 3.

Berta Gábor: „Ahogy gondozza, úgy veszi hasznát" Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyímesben.
Budapest, Vácrátót, 2014.

Agrárinnovációs fórum a csíkszeredai biogazdálkodásról
http://www.pahru.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=196:agrarinnovacios-forum-a-szekelyfoeldi-biogazdalkodasrol&catid=86:vm-hirek&Itemid=435&lang=hu

Öko-gazda – ökológiai növénytermesztés (2014)
http://www.lamilieni.ro/agricultura-ecologica/

Elindult a csíkszeredai biogazdaképző tanfolyam (2014)
http://www.pahru.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=203:elindult-a-csikszeredai-biogazdakepzo-tanfolyam&catid=85:hirek&Itemid=435&lang=hu

A kötet szerzői

Berényi Hajnal szociológus, a Romániai Magyar Pedagógus Szövetség munkatársa

Biró A. Zoltán társadalomkutató, a KAM munkatársa, a Sapientia EMTE oktatója

Biró Z. Zoltán vidékfejlesztési szakértő, a KAM munkatársa

Bogyor Izabella szociológus, a KAM munkatársa

Daczó Dénes újságíró, a 7határ szerkesztője

Domján Levente újságíró, a Székely Gazda szerkesztője

Kolumbán Gábor gazdálkodó

Kozma Béla osztályvezető, Kovászna Megyei Agrárkamara

Magyar Ferenc a Szent István Egyetem főtitkára, a Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány operatív alelnöke

Máthé Emma a Székelyföldi Bio Egyesület elnöke

Miklós Levente tanácsos, Hargita megyei Agrárkamara

Nagy Miklós elnök, Bioterra Egyesület

Székely Kinga kommunikációs szakértő, a Sapientia EMTE oktatója

Tánczos Barna szenátor

Tollvaj Réka szociológus

Tóth Katalin a Földművelésügyi Minisztérium nemzetközi kapcsolatokért felelős helyettes államtitkára.